

El col·leccionisme entre Catalunya i la Xina (1876-1895)

Mònica Ginés Blasi

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) i a través del Dipòsit Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX ni al Dipòsit Digital de la UB. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX o al Dipòsit Digital de la UB (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) y a través del Repositorio Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR o al Repositorio Digital de la UB. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR o al Repositorio Digital de la UB (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service and by the UB Digital Repository (diposit.ub.edu) has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized nor its spreading and availability from a site foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository is not authorized (framing). Those rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

El col·leccionisme entre Catalunya i la Xina (1876-1895)

Tesi doctoral de Mònica Ginés Blasi
Presentada per optar al títol de Doctora en
HISTÒRIA DE L'ART

Directora de la tesi
Dra. Mireia Freixa Serra

Segon director de la tesi
Dr. Josep Maria Fradera

Departament d'Història de l'Art
Universitat de Barcelona

PROGRAMA DE DOCTORAT: Història i teoria de les arts
Barcelona, 2013

Als meus pares

Sumari

- Agraïments 9
- Sigles utilitzades 11
- Consideracions terminològiques i lingüístiques preliminars 13
- Cronologia de la Xina 15

Pròleg 17

1. Introducció

- 1.1. Plantejament del problema 21
- 1.2. Objectius i metodologia 33
  - 1.2.1. Objectius de la recerca 33
  - 1.2.2. Mètode de treball 35
    - 1.2.2.1. Pla d'execució i fonts documentals 38
    - 1.2.2.2. Formació 41
    - 1.2.2.3. Marc institucional 42
    - 1.2.2.4. Estructura 43

2. Estat de la qüestió

- 2.1. Col·leccionisme d'art no occidental a Europa - marc teòric 47
- 2.2. El col·leccionisme a la Catalunya del s.XIX 50
- 2.3. Biografia d'Eduard Toda 53
  - 2.3.1. Eduard Toda a l'Àsia oriental 54
    - 2.3.1.1. El projecte d'immigració xinesa a Cuba de Francisco Abellá 56
  - 2.3.2. La col·lecció de moneda xinesa al Museo Arqueológico Nacional 58

3. El col·leccionisme privat d'art i d'arqueologia xinesa a Catalunya

- 3.1. Art xinès i el col·leccionisme d'art de l'Àsia oriental a la Catalunya del s.XIX 63
  - 3.1.1. El comerç d'objectes d'art xinès a Barcelona 63
  - 3.1.2. Art xinès i japonisme 67
- 3.2. Eduard Toda i Güell i el col·leccionisme d'art i de moneda a la Xina 71
  - 3.2.1. Eduard Toda i Güell: entre Reus, Madrid i la Xina (1855-1882) 73
    - 3.2.1.1. Infància a Reus (1855-1870) 73
    - 3.2.1.2. Estudis a Madrid i inici de la carrera diplomàtica (1870-1876) 76
    - 3.2.1.3. Eduard Toda a la Xina (1876-1882) 77
    - 3.2.1.4. El desenvolupament de la faceta col·leccionista de Toda a la Xina 80
    - 3.2.1.5. La formació de la col·lecció de moneda xinesa 84
    - 3.2.1.6. Eduard Toda i el projecte d'immigració xinesa de Francisco Abellá 97
    - 3.2.1.7. Viatge de retorn a Catalunya 107
- 3.3. Eduard Toda i Güell a Catalunya: distribució de la col·lecció i difusió de la cultura xinesa 109
  - 3.3.1. Retorn a Catalunya (1883-1884) 109
  - 3.3.2. La distribució de la col·lecció todiana 119
    - 3.3.2.1. La venda a Eusebi Güell i Bacigalupi 119
    - 3.3.2.2. La venda de la col·lecció de moneda xinesa al Museo Arqueológico Nacional 127
    - 3.3.2.3. Peces de la col·lecció Toda a Reus 133
    - 3.3.2.4. Peces propietat d'Eduard Toda 138
    - 3.3.2.5. Peces de la col·lecció Toda preservades a Escornalbou 139
      - 3.3.2.5.1. La compra del Castell Monestir d'Escornalbou del Banco Urquijo 140
  - 3.3.3. Publicacions i conferències sobre la Xina a partir de 1883 141
    - 3.3.3.1. Conferències a l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques i al Teatre Principal de Reus 142
    - 3.3.3.2. Articles i llibres sobre la Xina 144
  - 3.3.4. Altres col·leccions de Toda 152
- 3.4. Art xinès en les col·leccions privades de Barcelona 155
  - 3.4.1. Art xinès en les primeres exposicions retrospectives: l'Acadèmia de Belles Arts i l'Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa 156
    - 3.4.1.1. L'exposició de l'Acadèmia de Belles Arts de 1867 157

- 3.4.1.2. L'exposició de Vic de 1868 159
- 3.4.1.3. Les exposicions de l'Asociación Artístico-Arqueológica
Barcelonesa 159
- 3.4.2. Art i mostres de cultura material de la Xina a les col·leccions privades
de la Barcelona de l'últim terç del s.XIX 163
  - 3.4.2.1. Les col·leccions de Josep Ferrer i Soler, Santiago Ángel Saura i
Josep Estruch 163
  - 3.4.2.2. Art xinès a les col·leccions d'artistes catalans 170
  - 3.4.2.3. Col·leccionisme de segells xinesos 177
- 3.4.3. Art xinès en col·leccions privades i interiors xinesos al primer terç
del s.XX 178
  - 3.4.3.1. La col·lecció de numismàtica del diplomàtic Henry A. Ramsden
178
  - 3.4.3.2. La col·lecció d'Enric Batlló i Batlló 180
  - 3.4.3.3. L'interior "d'estil xinès" de Joan Artigas-Alart 181
  - 3.4.3.4. Les col·leccions de Teresa Viñas Rico i el llit xinès
de Francisco Samaranch 182
  - 3.4.3.5. Testimonis gràfics de la Xina de principis del s.XX 183

4. Del col·leccionisme privat al públic

- 4.1. Les preferències de la Junta de Museus i el lloc de l'art de l'Àsia oriental
en el col·leccionisme públic a Catalunya 187
  - 4.1.1. Art i arqueologia de la Xina en el Museu Martorell 192
    - 4.1.1.1. L'oferta de venda de la col·lecció Toda a l'Ajuntament de
Barcelona 195
  - 4.1.2. La política d'adquisicions al s.XX: el dipòsit de Damià Mateu i el
llegat Abrate 202
    - 4.1.2.1. El dipòsit de Damià Mateu 204
    - 4.1.2.2. El llegat Abrate 213
- 4.2. El lloc donat al fons de l'Àsia oriental a la Biblioteca-Museu Víctor
Balaguer 216
  - 4.2.1. Període formatiu del Museu 216
  - 4.2.2. El lloc del fons de l'Àsia oriental respecte la resta del Museu 219
    - 4.2.2.1. Peces de l'Àsia oriental a la Casa Santa Teresa 227
  - 4.2.3. Característiques i principals donants del fons de l'Àsia oriental de la
Biblioteca-Museu Víctor Balaguer 231
- 4.3. Conjunts de ceràmica, ídols i esteatita de la Biblioteca-Museu Balaguer
234
  - 4.3.1. Donació d'Eduard Toda 235

4.3.1.1. Relació d'objectes de la primera donació de Toda	238
4.3.1.2. Donacions posteriors de Toda	252
4.3.2. Obres propietat de Balaguer	253
4.3.3. Donació de Juan Mencarini	258
4.3.3.1. La participació de Juan Mencarini a l'Exposició Universal	261
4.3.3.2. La donació a la Biblioteca-Museu Balaguer	267
4.3.4. Donacions de Francisco i Carmen Abellá	278
4.3.5. Petites donacions esporàdiques	286
4.4. La col·lecció de moneda xinesa de la Biblioteca-Museu Balaguer	293
4.4.1. Relació d'exemplars de la col·lecció de moneda	298
4.4.2. Imitacions i amulets	311
4.5. La col·lecció de pintura <i>Fan Kwae</i>	314

5. Conclusions

I. La magnitud del col·leccionisme d'art, moneda i cultura material de la Xina a Catalunya	339
II. El col·leccionisme com a font de coneixement sobre la Xina	342
III. El lloc de l'art xinès en el col·leccionisme públic	343

6. Annex

6.1. Llibres i articles sobre la Xina publicats a Catalunya o escrits per autors catalans durant el s.XIX	349
---	-----

7. Fonts referencials

7.1. Fonts manuscrites i documentals	355
7.2. Hemeroteca	362

8. Referències bibliogràfiques

8.1. Llistat de referències	365
8.2. Recursos electrònics	387
8.2.1. Repositoris, bases de dades i altres recursos electrònics	387
8.2.2. Missatges electrònics	388

Agraïments

Aquest projecte ha comptat amb el recolzament i l'ajuda de moltes persones que, sempre de manera desinteressada, han aportat els seus coneixements, suport i ajuda, cadascun a la seva manera.

En primer lloc, el meu sincer agraïment a la meva directora de tesi, la Mireia Freixa Serra i al meu segon director de tesi, en Josep M. Fradera, els quals no només van acceptar dirigir aquest projecte, amb la càrrega de feina que comporta, sinó que m'han atès i guiat en els molts dubtes i entrebancs que se m'han anat presentant.

Es mereixen un agraïment molt especial la Mar Pérez, la Mireia Rosich i el Nacho Soler, que m'han obert les portes del Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú, i que m'han atès sempre amb suma professionalitat, donat-me contínua ajuda i enorme suport. Sense ells, i sense la resta del personal de la Biblioteca Museu, aquest projecte no hauria arribat al final.

Voldria també expressar el meu sincer agraïment als investigadors, professionals dels museus, i companys de “tema d'investigació” Jaume Massó i Carballido, Eulàlia Jardí i Irene Seco Serra; als membres i col·laboradors del GRACMON, en especial al Ricard Bru Turull per tota la informació que m'ha proporcionat, Maria Ojuel, Teresa-M. Sala, i Xurxo Insua, qui m'ha ajuda a editar aquesta tesi; als experts en numismàtica Julio Torres i David Hartill, que sense miraments m'han ajudat a identificar monedes xineses; als investigadors que m'han donat pistes quan no sabia com continuar buscant, Ma Dolores Elizalde, Jaume Barrachina, Carola Duran i Tort, Clara Creixell, Magí Sunyer, Núria Puig Raposo, Alexandra Bonds, i Bonaventura Bassegoda i Hugas; als membres del Grup ALTER i als professors de la Pompeu; als professors i professionals dels museus de Hong Kong, Greg Thomas, Roz Hammers, Maria Mok, Yeewan Koon, Tina Yee-wan Pang, Elisabeth Seen i Thomas Warren.

Així mateix, també voldria agrair l'ajuda dels professionals de museus, biblioteques i de la cultura, Josep Capsir, Sílvia Subirana Surroca, Enriqueta i Anna Sedó, Xavier Guanter, Montserrat Giralt, Marta Campo, Maria Clua, María Beguiristain, el personal del Centre de Lectura de Reus, Quim Besora, Maria Antonia Casanovas, el personal de l'Arxiu Històric del Museu de Ciències Naturals, Anastàsia Corcoy Monjas, el personal de l'Arxiu Mas, el

personal de l'SPAL, el personal de l'Arxiu fotogràfic de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, i en especial al personal del Museo Arqueológico Nacional, Paloma Otero, Carmen Marcos i Aurora Ladero.

Als membres d'Emblecat, un agraïment especial, els quals a més d'ajudar-me, han estat fantàstica companyia "doctoral", quan em pensava que estava "sola ante el peligro", i molt especialment a la Laura Casal-Valls, una amiga i companya de doctorat excepcional, Sebastià Sánchez, Anna Vallugera, Clara Beltrán i Esther García. També, als companys de l'Ateneu, i molt especialment a l'Adán Server, l'Anna Nicolau i la Laia Amorós, pel seu assessorament "biblioteconòmic", i el seu suport i simpatia.

Agraeixo també a aquells que m'han donat informació de forma completament desinteressada i, que en alguns casos, m'han obert les portes de casa seva: Lluís Albert Font de Rubinat; María Teresa Iglesia Hebrero, vídua del nét d'Eduard Toda; Dolors Blasco; Carles Güell i Sentmenat; Teresa Solà Freixa; Maria Dolors Giral; Manuel Samaranch, i l'Asunción de l'Argentera.

Als meus amics Alba Civit, Oriol Granero, Isabel Frabregat, Maria Domínguez, i tota la resta, que no dic perquè la llista seria massa llarga, però que saben qui són, i que estaran molt contents en veure acabat aquest projecte i haver deixat de parlar de l'Eduard Toda i del col·leccionisme d'art xinès: mercès!

Finalment, no hi ha paraules per expressar l'agraïment a la meua família, al seu suport i a la seva ajuda incondicionals a un projecte al qual m'he dedicat durant molt de temps, i que no m'ha permès gaudir d'ells com hauria volgut. Gràcies iaia Enriqueta i tieta Montse. Menys paraules hi ha per agrair el suport continu i diari, durant els últims quatre anys, del meu millor amic, l'Oliver. Per últim, voldria dedicar aquesta tesi doctoral, l'esforç i el treball que hi ha al darrere, als meus pares.

A tots ells, gràcies!

Hong Kong, 11 d'agost del 2013.

Sigles utilitzades

AFAHCB: Arxiu fotogràfic de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

AHMR: Arxiu Històric Municipal de Reus

AHMCNB : Arxiu Històric del Museu de Ciències Naturals de Barcelona

AHPB: Arxiu Històric de Protocols de Barcelona

BC: Biblioteca de Catalunya

BVB : Biblioteca Víctor Balaguer

FHL: Fundación Ignacio Larramendi

FIAAH.AM: Fundació Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas

IMMR: Institut Municipal de Museus de Reus

MAE: Centre de Documentació i Museu de les Arts Escèniques

MASV: Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca

MVB: Museu Víctor Balaguer

SPAL: Servei de Patrimoni Arquitectònic Local

Consideracions terminològiques i lingüístiques preliminars

En aquest treball es fa ús d'una sèrie de termes i conceptes que poden ser subjecte d'interpretacions molt diverses. Es tracta dels conceptes i termes *cultura*, *art xinès*, *oriental*, *Extrem Orient*, *orientalisme* i *Àsia oriental*. Així mateix, també cal aclarir la metodologia seguida a l'hora d'escriure i transliterar termes, títols, noms de lloc i noms de persona, en llengua xinesa.

En primer lloc, cal aclarir els termes utilitzats en el títol d'aquesta tesi doctoral, 'El col·leccionisme entre Catalunya i la Xina (1876-1895)'. El terme *col·leccionisme* s'utilitza en un sentit general, no restringit al col·leccionisme d'art, sinó a l'activitat de reunir sistemàticament objectes amb una certa coherència, pel seu interès artístic, històric, o per la seva raresa. La major part de les col·leccions tractades en aquesta tesi estan formades, ja per obres d'art, per monedes, per objectes interessants per l'estudi de l'arqueologia, i per objectes interessants per l'estudi de la cultura material, tots ells procedents de la Xina. Pel que fa a l'ús de *la Xina*, tant en el títol de la tesi, com en el cos del treball, s'aplica entenent els límits geogràfics que ocupa la Xina avui en dia, fossin o no en territori xinès durant el període tractat, o durant el període de producció de la peça col·leccionada. Així mateix, el títol fa ús de la preposició *entre* per marcar el traspàs d'objectes entre dues realitats geogràfiques, Catalunya i la Xina. D'aquesta manera, amb "El col·leccionisme entre Catalunya i la Xina" volem fer incís a com el col·leccionisme d'art i d'altres objectes produïts a la Xina a Catalunya tingué lloc, primordialment, però no exclusivament, per compra directa a la Xina o per mitjà de la seva distribució a Catalunya a través de col·leccionistes catalans, en contrast amb l'adquisició mitjançant altres centres comercials a Europa.

El terme *cultura* s'utilitza amb freqüència en aquest treball, sovint referint-se a *cultura xinesa* i a *elit cultural catalana*. Amb el terme *cultura* ens referim a manifestacions culturals de tot tipus, és a dir, aquelles resultants de la construcció simbòlica de valors, actituds i pràctiques, compartides en el pensament dels individus que conformen una societat, però primordialment a aquelles de tipus intel·lectual, com serien l'art i la literatura, sense restringir-ne l'ús a aquests camps.

D'altra banda, per designar l'art produït a la Xina tal i com la coneixem avui en dia, s'ha tendit a utilitzar *art de la Xina*, o *art a la Xina* per evitat fer ús del terme *art xinès*, el qual és

poc precís, en ser un concepte massa vague per designar la diversa producció artística que ha tingut lloc a la Xina durant 5.000 anys d'història, des de pintura, cal·ligrafia, planificació de jardins, brodat, etc., i en espais que, en el temps de producció, no formaven part dels límits polítics i geogràfics de la Xina d'aquell moment. *Art xinès* és un terme creat fa poc més de cent anys a Europa i a l'Amèrica del Nord, i implica una forma particular d'escriure sobre l'art produït a la Xina, implicant una idea de certa homogeneïtat i estabilitat a través del temps de les manifestacions artístiques produïdes dins d'un espai tan immens i divers com és la Xina tal i com la coneixem avui en dia.¹

Pel que fa als termes *oriental* i *Extrem Orient*, se n'ha evitat l'ús per les seves connotacions eurocentristes relacionades amb el corrent *orientalista* desenvolupat per autors europeus al s.XIX, el qual implica l'homogeneïtzació d'un conjunt de països de l'Àsia que no respon a una realitat geogràfica existent. L'ús d'aquests termes, a més, està relacionat amb la construcció d'una ideologia colonial basada en la construcció de *l'altre*, i en la superioritat d'Occident vers l'Orient.² Per aquest motiu, per designar als països situats a l'est de l'Àsia, és a dir, la Xina continental, Mongòlia, Hong Kong, Taiwan, el Japó, Corea i Vietnam, s'ha utilitzat el terme *Àsia oriental*.

Per la transliteració del xinès s'ha utilitzat el sistema de transliteració *pinyin*, àmpliament utilitzat avui en dia per la transliteració dels caràcters xinesos a la Xina continental. En els casos en els quals la font original utilitzi un altre sistema de transliteració, s'hi inclourà la forma utilitzada en la font, així com la seva equivalència en *pinyin*.

Pel que fa als noms de persona i els títols de llibres o manuscrits en xinès, s'han utilitzat caràcters simplificats. En els casos de noms escrits originalment a la font localitzada en caràcters tradicionals, s'ha transcrit la versió simplificada dels caràcters, exceptuant aquells casos en què la inclusió de la versió tradicional faciliti la identificació o lectura de l'original, a més de la seva transliteració en *pinyin*. Pel que fa als noms de lloc, s'ha seguit la transcripció *pinyin* exceptuant aquells casos en els quals el nom de lloc estigui lexicalitzat en català (és a dir, Hong Kong en comptes de Xianggang).

---

¹ Aquesta desconfiança a l'hora d'utilitzar el terme "art xinès" ja fou expressada per Craig Clunas l'any 1997, a la seva obra *Art in China*. Vegeu CLUNAS, Craig, *Art in China*, Oxford University Press, Oxford 1997: 9-13.

² Sobre *orientalisme*, vegeu l'obra de referència SAÏD, Edward W., *Orientalism*, Penguin Books India, Nova Delhi 1985 (1978).

Cronologia de la Xina		
Any	Política	Història, Cultura i Art
7000 a.C.	Cultura de Yangshao	Inici de l'agricultura
5000 a.C.	Cultura de Yangshao	
3000 a.C.	Cultura de Dawenkou	Apareix l'escapulamància
2000 a.C.	Cultura de Longshan	Diferenciació socioeconòmica
c. 1570 a.C. - 1045 a.C.	Cultura Erlitou (Din. Xia)	Elit enriquida. Culte als avantpassats
1045 a.C. - 770 a.C.	Dinastia Shang	Evidències d'escriptura amb caràcters. Tecnologia del bronze. Us ritual dels vasos de bronze. Inici de la transmissió dels <i>Clàssic de la Poesia</i> i <i>Clàssic de la Història</i> .
770 a.C. - 475 a.C.	Din. Zhou de l'Oest	Ensenyaments de Confuci (550), S'estructura la tradició taoista entorn a Laozi.
475 a.C. - 221 a.C.	Din. Zhou de l'Est: Primaveres i Tardors	Menci i Xunzi desenvolupen el confucianisme. Generalització de l'ús de la laca.
221 a.C. - 206 a.C.	Din. Qin	Unificació d'escriptura, monedes, pesos i mesures. Crema dels llibres i matança dels lletrats. Construcció de la tomba dels guerrers de terracota.
206 a.C. - 9	Din. Han de l'Oest	Introducció dels exàmens per accedir a la carrera de funcionari.
9 - 23 d.C.	Din. Xin (Wang Mang)	Tomba Mawangdui (168)
23 - 220	Din. Han de l'Est	Wang Mang usurpa el tron. Reformes monetaries
220 - 280	Els tres regnes	Invençió del paper. Introducció del budisme a la Xina. Noves creences sobre el més enllà
280 - 316	Dinastia Jin	Wei, Wu, i Shu Han.
316 - 581	Període de Desunió	Breu reunificació de la Xina. Wang Xizhi (cal·lígraf).
581 - 618	Dinastia Sui	Budisme com a religió oficial. Coves de Longmen i Datong.
618 - 906	Dinastia Tang	Construcció del Gran Canal
907 - 960	Període de Desunió	Wang Wei (poeta i pintor). Experimentació amb porcellana.
960 - 1127	Dinastia Song del Nord	Cinc Dinasties i Deu Regnes. Introducció de les armes de foc.
1127 - 1279	Dinastia Song del Sud	Edat d'or de la pintura xinesa. Desenvolupament de la idea de la pintura de lletrat.
1279 - 1368	Dinastia Yuan (mongol)	Apogeu cultural i econòmic. Neoconfucianisme.
1368 - 1644	Dinastia Ming	Desenvolupament de la ceràmica blanca i blava. Zhao Mengfu (cal·lígraf)
1644 - 1911	Dinastia Qing (manxú)	Wen Zhengming (pintor i cal·lígraf). Culte a Guanyin (1550)
1911	República de la Xina (continua a Taiwan)	Presència de jesuïtes a la Cort. Gran novel·la <i>Somni del Pavelló Roig</i> . Guerres de l'opi, i gran diàspora Xinesa al món (s.XIX).
1949	República Popular de la Xina	Sun Yatsen president. Moviment del 4 de maig de 1919. Moviment de les 100 Flors. Revolució Cultural. La exposició del grup Xing Xing. Exposició "China/Avant-garde" (1989)

Pròleg

La tesi doctoral que teniu a les mans és el resultat d'una investigació que va començar a prendre forma l'any 2009, amb l'inici d'aquest projecte, però cal relacionar-la a les dues passions que he sentit des de sempre: l'art i el món xinès, en especial la llengua xinesa i la seva escriptura, en la qual em vaig iniciar essent molt jove. Tenia catorze anys quan, de la mà de la meva mare, vaig formalitzar la meva primera matrícula a l'escola xinesa que el Consulat xinès organitzava els dissabtes a la ciutat de Barcelona. Allà, acompanyada d'altres nens i adolescents procedents de la Xina i recentment arribats a Barcelona, o nascuts a Catalunya en el si de famílies xineses, aprenia les bases de la llengua xinesa. Des de llavors he tingut clar que volia aprofundir en el coneixement de l'art, la història i la cultura de la Xina.

La meua vida acadèmica és directament deutora d'aquestes dues passions, portant-me a estudiar les llicenciatures d'història de l'art i d'estudis de l'Àsia oriental amb l'esperança de conèixer millor l'art d'aquest país amb el qual havia entrat en contacte essent tant jove. El coneixement sobre la cultura xinesa és indicatiu de la riquesa d'un país, malauradament, l'estudi seriós de la cultura xinesa és força recent a Catalunya. Només des de l'any 2003 figurava entre l'oferta formativa de les universitats de Catalunya una llicenciatura sobre la història, la cultura, l'economia, la llengua i la política de la Xina. Tot i els meus esforços, no hi havia manera, però, de poder matricular-me a cap curs sobre art xinès a Catalunya. Amb l'objectiu d'aprendre sobre l'art i la cultura xineses, vaig fer un Erasmus, i més tard un màster, als Països Baixos, on s'han fet bones recerques sobre l'art a la Xina.

De retorn a Catalunya, i amb l'objectiu ja fixat en la realització d'aquest projecte d'investigació, vaig apropar-me, per mitjà de la Dra. Mireia Freixa Serra, a la interessant figura d'Eduard Toda i Güell. Sorpresa per la manca d'estudis sobre Eduard Toda, i sobre altres figures que, com ell, varen estar interessades en l'estudi de la cultura xinesa i en l'art produït en aquest país, vaig anar definint el tema d'aquesta tesi doctoral, 'El col·leccionisme entre Catalunya i la Xina (1876-1895)'. Amb aquest treball es pretén desvelar com al s.XIX ja hi havia persones que entenien la rellevància d'apropar l'art, la història i la cultura de la Xina, al nostre país. Per algun motiu, però, les seves iniciatives havien quedat oblidades.

1.

Introducció

1.1. Plantejament del problema

Són diversos els autors que han posat de manifest com l'interès en l'art de la Xina i del Japó es traça a Espanya des del segle XVI, estimulants la tendència decorativa *chinoiserie* que derivà a mitjans del segle XIX en el gust per tot allò procedent del Japó, moda denominada *japonisme*.³ A mitjans del segle XIX el govern japonès empenia una forta modernització establint intenses relacions comercials amb països europeus i nord-americans, esperonant així l'interès per l'art japonès en diverses ciutats-centre europees.⁴ En canvi, l'interès que durant el barroc i el rococó havia suscitat l'art procedent de l'Imperi xinès va decaure fortament com a conseqüència de l'hermetisme comercial de la política exterior xinesa. Aquest factor, sumat al poc interès dels espanyols pel col·leccionisme en general, explica que tradicionalment s'hagi considerat escassa la presència de col·leccions d'art xinès en el nostre país.⁵ Durant l'últim terç del segle XIX, encara que la presència espanyola a la Xina era molt minsa, hi va haver personalitats del món cultural i polític de la Catalunya del segle XIX, com Eduard Toda i Güell (Reus, 1855 - Poblet, 1941), Víctor Balaguer i Cirera (Barcelona, 1824 - Madrid, 1901) o Juan Mencarini (1860-1939?),⁶ que van estar abocades a

---

³ Oliver Impey defineix *chinoiserie* com "the european idea of what oriental things were like. Apart from the genuine eastern objects (the japanese lacquer, the Chinese porcelain, and possibly the Indian fabrics) these were European things – they were 'oriental' style", a IMPEY, Oliver, *Chinoiserie: the impact of oriental styles on Western art and decoration*, Oxford University Press, Londres 1977: 9. Quant a autors tractant el tema de l'interès per la Xina i el Japó a Espanya cal destacar les investigacions portades a terme a la Universitat de Saragossa, vegi's el monogràfic *Las colecciones de arte extremo oriental en España* de la revista *Artigrama*, núm. 18, Departamento de Historia del arte, Universidad de Zaragoza, Saragossa 2003. A Europa, són molts els autors que han treballat aquest tema, són bons exemples IMPEY 1977 i BERGER, Klaus, *Japonisme in Western painting from Whistler to Matisse*, Cambridge University Press, Cambridge 1992. Eva Fernández del Campo defineix el *japonisme* del s. XIX com "un momento acotado del arte que se identifica con la corriente artística europea que se desarrolla unos años antes de la irrupción de las vanguardias y que tiene como protagonistas a aquellos artistas (y en muchos casos coleccionistas) del arte japonés que trabajaron fundamentalmente en París, aunque también en Londres, en el último tercio del siglo XIX y primeros años del siglo XX", a FERNÁNDEZ DEL CAMPO, Eva, "Las fuentes y lugares del 'Japonismo'", a *Anales de la Historia del Arte*, núm. 11, Universidad Complutense de Madrid, Madrid 2001: 329.

⁴ Londres, Glasgow, París i Barcelona són algunes de les ciutats que a finals del s.XIX varen experimentar un alt desenvolupament industrial, urbanístic i comercial. SALA, Teresa-Montserrat (ed.), *Barcelona 1900* (Catàleg d'exposició), Van Gogh Museum, Amsterdam 2007.

⁵ CABAÑAS MORENO, Pilar, "Una visión de las colecciones de arte japonés en España", a *Artigrama*, núm. 18, Departamento de Historia del Arte, Universidad de Zaragoza, Saragossa 2003: 110.

la compra, la venda, la distribució i l'intercanvi d'obres d'art i objectes procedents de la Xina.⁷ Aquest és un aspecte poc conegut de la història del col·leccionisme català i de la història de les relacions entre Espanya i la Xina que precisava d'un estudi en profunditat. El present treball ha consistit en la recerca i la investigació sobre l'intercanvi internacional d'obres d'art i objectes produïts a la Xina, i que varen ser distribuïts en col·leccions tant particulars com públiques de la Catalunya de l'últim terç del segle XIX.

Eduard Toda i Güell, vicecònsol d'Espanya a Macau, Hong Kong, Canton i Whampoa, i Xangai (1876-1882),⁸ és el col·leccionista de peces xineses més preminent del s.XIX català (Fig. 1). Toda formà una important col·lecció d'obres d'art, documents i numismàtica xinesa que estudià i distribuï per col·leccions públiques d'Espanya.⁹ Francisco Abellá y Raldiris (Barcelona, s.XIX - m. desconegut),¹⁰ Víctor Balaguer i Juan Mencarini, Oficial d'Administració de les Duanes Imperials xineses, són personalitats de l'elit política i cultural catalana que entre 1876 i 1890 van participar també en el col·leccionisme, la distribució, i l'exposició d'objectes procedents de l'Imperi xinès a Catalunya. Peces de les col·leccions d'Eduard Toda, Francisco Abellá i Juan Mencarini nodreixen avui la col·lecció asiàtica de la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú. La institució balagueriana conserva actualment unes 800 peces procedents de l'Àsia oriental, de les quals 700 són xineses. S'han localitzat al voltant de 200 obres en porcellana, ceràmica, metall, fusta, pintura, armes i unes 500 monedes, procedents de la Xina. Toda donà peces de la Xina abans de la inauguració d'aquesta institució l'any 1884 iniciant un fons de l'Àsia oriental que es va anar enriquint amb les donacions de Mencarini, Abellá i d'altres pròcers.

---

⁶ Data de la seva mort segons RODAO, Florentino; ALMAZÁN TOMÁS, Vicente David, "Japonizar España: la imagen española de la modernización del Japón Meiji" [en línia], a GÓMEZ-FERRER MORANT, Guadalupe (ed.), *Modernizar España 1898-1914*, Congreso Internacional: Comunicaciones, Departamento de Historia Contemporánea, Universidad Complutense de Madrid, Madrid 2006: 4. <http://www.florentinorodao.com> [Consulta: 3 de maig 2010].

⁷ Les col·leccions de Toda i Mencarini van patir una gran dispersió, però part de les seves col·leccions es troben actualment a la Biblioteca Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú.

⁸ JARDÍ, Eulàlia, "El jove Eduard Toda i la Xina", a *L'Avenç*, núm. 316, Barcelona, setembre de 2006.

⁹ L'any 1882, de retorn de la Xina, Toda portà una col·lecció de més de 10.000 exemplars de monedes de passades dinasties de l'Imperi Xinès, Annam, Siam, Japó i Corea. Entre elles hi havia monedes d'or, argent, coure i porcellana. FORT I COGUL, Eufemià, *Eduard Toda, tal com l'he conegut*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 1975: 48.

¹⁰ A les referències s'ha optat per utilitzar el nom "Francisco Abellá", donat que així és com ell signava les seves pròpies obres.

Fig. 1. Martínez, Retrat d'Eduard Toda i Güell. Reus, c. 1883. Fotografia: b/n. IMMR, núm. d'inventari 13865. Extret de MASSÓ 2010.

La correspondència de Balaguer i de Joan Oliva i Milà (Sant Pere de Ribes, 1858 - Vilanova i la Geltrú, 1911), bibliotecari de la Biblioteca-Museu en vida de Balaguer, indica que altres figures assentades a l'Àsia com figures de l'elit cultural catalana, com Sebastià Vidal i Soler (Barcelona, 1842 - Manila, 1889), la seva dona, Elisa Paulí, o Pere Llibre, van ser actius també en l'intercanvi i la distribució de peces xineses.¹¹ A més d'Eduard Toda, Juan Mencarini i Francisco Abellá, s'han tret a la llum altres figures que també van contribuir a

Fig. 2. Biblioteca Museu Balaguer: col·lecció oriental. 19--?. 1
fotografia: b/n. BVB, núm. d'inventari CLF_10_8_4_17.

---

¹¹ Sobre Joan Oliva, vegeu BARJAU, Santi, *Joan Oliva i Milà: 1858-1911*, Col·lecció Retrats, núm. 17, Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, Vilanova i la Geltrú 2001. Sebastià Vidal, enginyer forestal a Filipines (1876-1889), visità la Biblioteca-Museu de Balaguer a Vilanova l'any 1888 acompanyat de Joan Maristany i Galceran, especialista en pirateria i esclavitud al Perú. Tal i com indica Joan Oliva en una carta dirigida a Balaguer, ambdós enviaren objectes de Xina, Filipines i Japó a la Institució. Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 25 de maig de 1888, Manuscrit (a partir d'ara Ms.) Oliva/628, BVB.

la formació del fons de l'Àsia oriental de la Biblioteca-Museu. Aquestes són Víctor Balaguer, fundador de la institució, qui va ingressar algunes de les obres de major qualitat estètica del conjunt, Agustín Panner, Josep Ferrer i Soler, Matilde Madoz, Rafael Girón y de Aragón, Félix Díaz i Agustín Urgellés de Tovar.¹² Tots ells van fer els seus donatius entre 1885 i 1895 (Fig. 2).

Així mateix, entre les últimes tres dècades del s.XIX i principis del s.XX, proliferaren les publicacions d'obres entorn a la cultura xinesa, especialment de la mà d'Eduard Toda, però també d'altres autors, com Antoni Garcia i Llansó (Barcelona, 1854-1914).¹³

Contemporàniament, la premsa barcelonina de l'època reflectia com la demanda per objectes procedents de l'Imperi xinès creixia a Barcelona en relació a la moda pel japonisme, propiciant la proliferació de botigues especialitzades en la venda d'art, principalment del Japó i en menor mesura de la Xina, però que també venien productes de la península de Corea i del Regne d'Annam.¹⁴ La investigació per a aquest projecte planteja quina magnitud va assolir la proliferació del col·leccionisme d'art de la Xina a Catalunya, i quin va ser el seu lloc relatiu al desenvolupament del col·leccionisme d'art a la Catalunya de l'últim terç del segle XIX.

Eduard Toda va ser pioner en l'estudi de la cultura xinesa, en egiptologia, va donar a conèixer la tradició catalana de l'Alguer, i va ser el màxim responsable de la reconstrucció del Monestir de Poblet.¹⁵ Els sis anys durant els quals va exercir la diplomàcia a la Xina, la seva activitat com a col·leccionista i els seus estudis sobre cultura, i especialment, sobre

---

¹² Dietari de Joan Oliva. Anys 1886-1895, BVB; *Boletín de la Biblioteca-Museo Balaguer*, 1a època, anys 1884-1895.

¹³ Antoni Garcia i Llansó fou metge, col·leccionista, historiador, crític d'art i divulgador de la cultura japonesa. Autor prolífic, a partir de 1888 publicà diversos articles i llibres relacionats amb la cultura xinesa. La figura d'Antoni Garcia està essent estudiada actualment per Diana Rossell Cigarrán en el marc de la seva tesi doctoral, intitulada 'Antoni García Llansó (1854-1914), metge, crític d'art, historiador, col·leccionista i divulgador de la cultura japonesa'. ROSSELL CIGARRÁN, Diana, "Re: Antoni García Llansó" [en línia]. Missatge a: <mon.gines.blasi@gmail.com>, 10 de juliol del 2013, 15:06. Message-ID: <CAEJFFc2yTCYVDY336NdqmFVrz72LZahOQTU49Wqw9JG34GB_=g@mail.gmail.com>. Comunicació Personal. Quant a les publicacions d'Antoni Garcia i Llansó i d'Eduard Toda relacionades amb la Xina, vegeu l'apartat 3.3.3.

¹⁴ El *Diario de Barcelona* feu publicitat d'exposicions a la Sala Parés, de la Casa Vidal, o la botiga d'art de Hong Kong de Lo Tim Mong situada a la cantonada de l'Arc de Santa Eulàlia. Són bons exemples les descripcions publicades a *Diario de Barcelona*, 4 d'octubre de 1878: 11250, 3 de novembre de 1878: 12444, 18 de setembre de 1890: 11060.

¹⁵ FORT 1975.

numismàtica xinesa, són els aspectes més desconeguts de la seva biografia.¹⁶ Va ser un escriptor prolífic sobre la cultura xinesa en un moment en què a Espanya, a diferència d'altres països d'Europa, hi havia pocs testimonis directes de la trasbalsada situació de la Xina del s.XIX.¹⁷

Sinibald de Mas i Sans (Barcelona, 1809 - Madrid, 1868) representa un precedent interessant a la figura d'Eduard Toda pel que fa a la seva carrera diplomàtica a la Xina, a l'estudi de la cultura xinesa, i en el seu paper orientalista.¹⁸ La biografia de Sinibald de Mas presenta paral·lels amb la d'Eduard Toda en molts aspectes: Sinibald fou una figura polifacètica, publicà sobre temes molt diversos, fou diplomàtic a la Xina, coneixedor d'un gran ventall de llengües, entre les quals hi havia el francès, l'anglès, l'italià, el pèrsic i l'àrab, i, com Toda, fou també amic de Víctor Balaguer. Tot i que no hem trobat cap indici d'interès en el col·leccionisme en Sinibald de Mas, sí que se li coneix un aspecte artístic molt interessant i molt poc estudiat: es va dedicar a la pintura, en concret al retrat, en diversos moments de la seva vida, arribant a exercir de retratista a partir de 1838 a l'Índia i a Macau, i també com a fotògraf a Manila, quan afrontava greus dificultats econòmiques pels retards en les seves pagues com a agregat diplomàtic.¹⁹

Mentre que Sinibald és l'observador espanyol del món xinès més autoritzat i prolífic, Toda sovint tracta aspectes de la cultura material i l'art a la Xina que no trobem en l'obra de Sinibald. L'obra de Toda, *La Vida en el celeste imperio*, posa de manifest que la seva activitat com a col·leccionista anava acompanyada d'una bona apreciació tant del tipus de peces d'art que satisfia la demanda europea, com de l'art que els propis xinesos adquirien o practicaven. N'és un exemple la breu descripció sobre la pràctica del disseny de jardins que Toda presenta en aquesta obra.²⁰ Pocs autors europeus han escrit sobre aquest gènere perquè tal i com s'ha desenvolupat la jerarquia de les arts a Europa, no és una forma d'art valuosa. Segons la història de l'art a la Xina escrita per autors xinesos, la planificació i

---

¹⁶ JARDÍ 2006: 34.

¹⁷ FOLCH, M. Dolors, "Introducció", a TODA I GÜELL, Eduard, *Viatge a la Xina*, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Barcelona 1992.

¹⁸ Pel que fa a la biografia de Sinibald de Mas, vegeu HOMS I GUZMÁN, Antoni, *Sinibald de Mas*, Nou Art Thor, Barcelona 1990. David Martínez Robles i Ander Permanyer Ugartemendia han tractat l'obra de Sinibald en les seves recerques: MARTÍNEZ ROBLES, David, 'La participación española en el proceso de penetración occidental en China: 1840-1870', tesi doctoral, Universitat Pompeu Fabra, Barcelona 2007; PERMANYER UGARTEMENDIA, Ander, 'La Chine et les puissances chrétiennes de Sinibald de Mas, premier diplomate espagnol a Xina', Treball de recerca inèdit, Pompeu Fabra, Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives, Barcelona 2007.

¹⁹ HOMS 1990: 10-17.

²⁰ TODA I GÜELL, Eduard, *La Vida en el celeste imperio*, El Progreso editorial, Madrid 1887b: 30.

disseny de jardins és un art tan valuós com la porcellana de Jingdezhen, les peces de laca, la pintura o la cal·ligrafia, gèneres que sí gaudeixen de reputació internacional.²¹

També, el seu llibre sobre numismàtica annamita, *Annam and its Minor Currency*, que va publicar en anglès durant la seva estada a Xangai, és reflex del seu interès en l'estudi de la numismàtica xinesa. Tot i que l'objecte principal d'estudi per Toda eren peces xineses, Toda dedicà la seva obra a la numismàtica annamita perquè aquesta, en ser idèntica a la xinesa, li permetia publicar sobre moneda xinesa sense haver de tractar una història tan complexa com la de l'Imperi xinès.²² A més, les notes i els apunts per a aquesta obra, que es troben conservats a la Biblioteca Víctor Balaguer de Vilanova, mostren també que tenia coneixements sobre la llengua xinesa, ja que part del text inclou notes en aquesta llengua.²³

En tornar de la Xina continuà publicant i realitzant conferències sobre diversos aspectes de la vida en aquest país. Els exemples més coneguts són els articles publicats a la revista i al diari *La Renaixensa*, "Macao, Records de Viatge" i "La Fransa al Orient" respectivament, així com el volum de la *Nueva Geografía Universal*, "El Asia Oriental: El Imperio Chino, La Corea, El Japón", i l'obra *Historia de la China*.²⁴ Que Toda estudiés la cultura xinesa i difongués informació sobre la Xina a través d'aquestes publicacions, l'apropen a la figura del vertader col·leccionista d'arqueologia descrita per Puiggarí durant els anys 70 del s.XIX. Josep Puiggarí i Llobet (Barcelona, 1821-1903), màxim representant de l'Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa, davant la proliferació del culte a l'arqueologia per part d'artistes, literats, polítics i homes de negocis, defenia que el vertader col·leccionista es definia per la cerca de coneixements històrics a través de fonts legítimes, i pel seu bon gust artístic, consagrant la seva vida a col·leccionar curiositats, admirades, no només pel seu valor intrínsec, com per la seva essència i forma.²⁵ Puiggarí defensa la rellevància del

---

²¹ STUART, Jan, "Ming Dynasty gardens reconstructed in words and images", a *Journal of Garden History*, vol. 10, núm. 3, Taylor and Francis, Londres 1990: 162-172.

²² Toda a més detalla que "in fact nearly all the coins which were in circulation up to the 15th century were actually cast in the provinces of Kuang-tung, Kuang-si, and Fu-kien, and brought directly to Annam in Chinese junks". TODA I GÜELL, Eduard, *Annam and its Minor Currency*, Noronha and Sons, Xangai 1882b: 29-30.

²³ TODA I GÜELL, Eduard, *Manuscrito castellano y notas de la obra "Annam and its minor currency"*, 5 Ms. 236, BVB.

²⁴ TODA I GÜELL, Eduard, "Macao, Recorts de Viatje", a *La Renaixensa: Revista catalana*, any XIII, núm. 42 i 43, Barcelona 1883k: 329 i 337; *Ídem.* (signat T.), "La Fransa al Orient", a *La Renaixensa: diari de Catalunya*, Barcelona, 16 de maig de 1883b: 2886-2887; *Ídem.*, "El Asia Oriental: El Imperio Chino, La Corea, El Japón", a RECLÚS, Élisée, *Nueva Geografía Universal: la tierra y los hombres*, El Progreso Editorial, Madrid 1890; *Ídem.*, *Historia de la China*, El Progreso Editorial, Madrid 1893.

²⁵ MAESTRE ABAD, Vicente, "Las primeras exposiciones retrospectivas, coleccionismo y museos: temas para un capítulo de historia del arte en la Barcelona de la Restauración", a BASSEGODA I HUGAS, Bonaventura (ed.),

col·leccionista com a historiador: “téngase muy en cuenta que no es cuestión de mera curiosidad, como en general se entiende la misión del coleccionista ó anticuario, sino de una investigación la más difícil y trascendental”.²⁶

Al finalitzar la seva estada a l'Imperi xinès com a vicecònsol d'Espanya l'any 1882, Eduard Toda tornà a Catalunya amb una col·lecció de numismàtica, obres d'art i objectes varis que va donar i vendre a particulars, i a museus espanyols.²⁷ Al Museo Arqueológico Nacional vengué al voltant de 15.000 monedes de procedències diverses, la major part de les quals eren xineses i japoneses. Toda donà 1.500 d'aquestes peces duplicades al Museu Víctor Balaguer, tot i que molt poques eren xineses.²⁸ L'entrevista que Josep María de Dalmases y Bocabella va fer a Toda l'any 1929 indica que algunes peces de la seva col·lecció d'art anaren a formar part de la col·lecció particular del mecenes Eusebi Güell i Bacigalupi (Barcelona, 1846-1918).²⁹ Investigar com un col·leccionista com Eduard Toda operava a Catalunya amb tal de distribuir les peces de la seva col·lecció és clau per comprendre fins a quin punt arribava l'interès per la cultura material de la Xina al nostre país.

Toda donà la seva col·lecció de monedes al Museo Arqueológico Nacional perquè l'Ajuntament de Barcelona n'havia rebutjat l'adquisició.³⁰ Des dels anys 80 del s.XIX, la política d'adquisicions de l'Ajuntament de Barcelona es va anar orientant cap a un col·leccionisme públic pensat per recuperar el patrimoni local català.³¹ Aquesta política es va anar desenvolupant al llarg del s.XIX, i va marcar el lloc que l'art de l'Àsia oriental ha ocupat en el col·leccionisme públic de la ciutat de Barcelona. Víctor Balaguer va estar més interessat en formar una col·lecció asiàtica en el seu Museu de Vilanova i la Geltrú,

---

Col·leccionistes, col·leccions i museus: episodis de la història del patrimoni artístic de Catalunya, Memoria Artium 5, Universitat Autònoma de Barcelona [etc.], Bellaterra [etc.] 2007b: 57-111.

²⁶ PUIGGARÍ I LLOBET, Josep, “Discurso Preliminar. Las artes arqueológicas ante las exigencias de la cultura moderna”, a *Album heliográfico del gabinete de objetos artísticos de José Ferrer y Soler, socio numérico de la presente asociación*, Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa, Imprenta de Luís Tasso y Sierra, Barcelona 1884: 3-15.

²⁷ FORT 1975: 48

²⁸ Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 18 de maig de 1886, Ms. Oliva/351, BVB.

²⁹ MASSÓ CARBALLIDO, Jaume, “Antoni Gaudí i Eduard Toda”, a ANGUERA I NOLLA, Pere [et al.], *Gaudí: Reus i el seu temps*, Centre de Lectura de Reus; Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, Reus 2003: 76. Transcrita del text de DALMASES Y BOCABELLA, Josep María de, “Recuerdos de la infancia y primera juventud de nuestro Gaudí”, a *Calendario Josefino para 1929*, reeditat a *La mort de Gaudí i el seu ressó a la revista “El Propagador de la Devoción de San José”*, a cura de Lluís Bonet i Armengol, Editorial Claret, Barcelona 2001: 235-240.

³⁰ MASSÓ CARBALLIDO, Jaume, “Els primers trenta anys d'Eduard Toda i Güell”, a ANGUERA I NOLLA, Pere [et al.], *Pensament i literatura a Reus al segle XIX*, Edicions del Centre de Lectura de Reus, Reus 2006: 344-345.

³¹ MAESTRE 2007: 69.

adquirida majoritàriament a través de les donacions de Toda, Abellá i Mencarini. La col·lecció d'aquesta institució és inusual pel fet de contenir obres que varen ser adquirides via comerç directe amb la Xina, en un moment en què era més habitual la compra a través de París, centre per excel·lència del japonisme, i que a més està formada per peces que no varen ser realitzades exclusivament per a l'exportació, sinó que moltes d'elles varen ser originalment creades per a satisfer el mercat artístic xinès.³²

La relació entre Víctor Balaguer i els protectors de la Biblioteca-Museu és complexa, i restava pendent d'un estudi en profunditat. La documentació preservada a la Biblioteca Víctor Balaguer suggereix que Abellá i Toda haurien coincidit a la Xina entre 1879 i 1880.³³ Francisco Abellá era especialista en tràfic humà. Va ser col·laborador de Nicolás Tanco Armero, qui havia participat en el tràfic de xinesos esclaus al Perú. A partir del s.XIX la mà d'obra que realitzava el cultiu i processat de la producció sucrera a Cuba estava constituïda majoritàriament per *culis*, esclaus xinesos. L'any 1874, després de l'informe que una comissió multinacional va fer sobre la situació de servitud d'aquests treballadors, la immigració xinesa s'aturà a l'illa cubana. Va ser en l'intent de posar en vigor un nou acord d'immigració que la Sociedad de Importación de Trabajadores Libres de l'Habana nombrà a Abellá agent a la Xina. Abellá va dissenyar i articular un projecte per a la immigració lliure de xinesos a Cuba que proposava un sistema nou d'esclavitud encoberta.

Per a portar a terme aquest projecte, Abellá es dirigí a poderosos contactes que tenia a Espanya, com Víctor Balaguer.³⁴ El vicecònsol a Macau i Whampoa durant la gestació d'aquest projecte era Eduard Toda.³⁵ El fet que Abellá lliurés a Balaguer l'any 1887 la memòria del seu projecte, acompanyada de correspondència amb Toda, suggereix que Toda va participar en el projecte d'Abellá, i que el conegué durant la seva estada a la Xina.³⁶ Conèixer la participació de Toda i Balaguer en el projecte d'Abellá contribueix a crear una major comprensió sobre la raó per la qual peces xineses passaren a formar part d'una institució com la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer, i en un moment en el qual l'Imperi

---

³² CABAÑAS 2003.

³³ *Colección de documentos sobre emigración china ofrecidos por Francisco Abellá á la Biblioteca Museo Balaguer, 1887*, Ms. 9, BVB.

³⁴ José Luis Luzón tracta el projecte d'Abellá i la seva relació amb Balaguer i diplomàtics espanyols a la Xina a LUZÓN BENEDICTO, José Luis, "Chineros, diplomáticos y hacendados en La Habana colonial. Don Francisco Abellá y Raldiris y su proyecto de inmigración libre a Cuba (1874)", a *Boletín Americanista*, núm 39-40, Universitat de Barcelona, Barcelona 1989.

³⁵ Sobre com Toda arribà a la carrera diplomàtica, vegeu FORT 1975: 38.

³⁶ *Colección de documentos...*, Ms. 9.

xinès, devastat per les guerres de l'Opi i les revolucions camperoles, resultava difícilment accessible pel comerç internacional.³⁷

Quant a Juan Mencarini, la seva donació està relacionada amb la seva participació en la secció xinesa de l'Exposició Universal de Barcelona l'any 1888. Al finalitzar la seva estada a Barcelona, Mencarini va donar a la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer algunes de les peces que havia exhibit a l'Exposició, i posteriorment va prometre continuar enviant peces des de la Xina.³⁸ La correspondència entre Juan Mencarini i Víctor Balaguer indica que la seva relació es traça des de 1888, quan a petició de Mencarini, Balaguer recolzà davant del ministre de Foment el projecte per a la publicació pòstuma d'un llibre del pare de Mencarini, per a ser distribuït per biblioteques públiques per tota Espanya.³⁹

A diferència de l'interès per l'art japonès, el qual era fàcilment accessible en diverses botigues de Barcelona, el col·leccionisme d'art xinès a Catalunya va estar més aviat relacionat amb les relacions internacionals entre Espanya i la Xina, a través de la presència de figures de l'elit cultural i política catalana a l'Àsia oriental. Per mitjà d'exposicions, publicacions i conferències, Toda i Mencarini van fer accessible informació diversa sobre la Xina a la societat catalana d'aquell moment. Des de la Biblioteca-Museu Balaguer es va donar gran publicitat a les donacions de peces xineses, i es va dedicar un espai únic al Museu per a exhibir-les.⁴⁰ Joan Oliva, impressor i bibliotecari de la Biblioteca-Museu, va involucrar-se profundament en l'organització de la col·lecció xinesa.⁴¹ La participació d'Oliva en l'organització de la col·lecció xinesa del Museu és un exemple sobre com les activitats de col·leccionistes com Toda van ser rellevants envers la difusió de coneixement

---

³⁷ FOLCH 1992: 9.

³⁸ Segons l'inventari de la col·lecció de l'Àsia oriental facilitat pel personal del Museu.

³⁹ Carta de Juan Mencarini a Víctor Balaguer, Pisa, 5 de novembre de 1888, Ms. 385/123, BVB; Carta de Juan Mencarini a Víctor Balaguer, Xangai, 20 de novembre 1889, Ms. 388/088, BVB.

⁴⁰ Carta de Víctor Balaguer a Joan Oliva, Madrid, 25 de gener de 1883, Ms. 18, BVB; *Boletín...*, núm. 30, 26 de març de 1887: 7 i núm. 33, 26 de juny de 1887: 5. Balaguer i Oliva es refereixen a l'espai dedicat al Museu per a les donacions de peces xineses com a "salita china", vegeu Carta de Víctor Balaguer a Joan Oliva, Madrid, 10 de febrer de 1884, Ms. 70, BVB.

⁴¹ La completa gestió de la col·lecció xinesa de la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer va córrer a càrrec de Joan Oliva, qui s'encarregà de la publicació a la premsa d'anuncis sobre les donacions i de la col·locació de les peces al Museu. Carta de Víctor Balaguer a Joan Oliva, Madrid, 25 de gener de 1883, Ms. 18, BVB; Carta de Víctor Balaguer a Joan Oliva, Madrid, 2 de febrer de 1884, Ms. 69, BVB; Carta de Víctor Balaguer a Joan Oliva, Madrid, 10 de febrer de 1884, Ms. 70, BVB.

sobre la cultura xinesa a Catalunya. Peces xineses van tenir també gran protagonisme i ressò a l'Exposició Universal de Barcelona l'any 1888.⁴²

A partir dels anys 80 del s.XIX s'observa un increment progressiu en l'interès pel col·leccionisme d'art xinès a Catalunya que coincideix amb el retorn d'Eduard Toda de la Xina el desembre de 1882, i amb la seva primera donació a la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer. Probablement fou a partir d'aquesta primera donació que altres personalitats del món polític i cultural de la Catalunya del segle dinou van fer donacions d'obres d'art, d'exemplars arqueològics, i de mostres de cultura material procedents de l'Imperi xinès al Museu Balaguer.⁴³ A diferència de Barcelona, on la recepció d'obres d'art, d'arqueologia, i de cultura material de l'Àsia oriental, en especial del Japó, estigué majoritàriament centrada en el mercat de l'art i en el col·leccionisme privat a l'últim terç del s.XIX, a Vilanova i la Geltrú la recepció d'exemplars de la Xina sí que tingué cabuda en el col·leccionisme públic.⁴⁴

La presència d'art xinès en col·leccions públiques als anys 80 estigué focalitzada a Vilanova i la Geltrú perquè des de l'Ajuntament de Barcelona i de les comissions i juntes tècniques que precediren la Junta de Museus, es decidí desestimar l'ingrés de peces de procedència no europea, ja fos a través d'ofertes de venda, de donatius o de llegats. Durant les últimes dues dècades del s.XIX, en un moment en el qual es crearen els primers museus de la ciutat, la política de l'Ajuntament en relació a l'acceptació d'ofertes de venda i de donacions per als museus de la ciutat, s'anà centrant en la recuperació del patrimoni local català.⁴⁵

---

⁴² Per consultar una descripció de la secció dedicada a l'Imperi xinès a l'Exposició Universal de 1888 vegeu REVERTER DELMAS, Emilio, *Guia-Catálogo y memoria de la Exposición Universal de Barcelona: ilustrada con magníficos grabados y precedida de un Estudio sobre las Exposiciones*, Imprenta Militar de Calzada è Isbert, Barcelona 1888. Per a les contribucions de Juan Mencarini al coneixement sobre l'Àsia oriental vegeu RODAO 2006: 4.

⁴³ JARDÍ, Eulàlia, "El fons de l'Extrem Orient en el llegat fundacional de la Biblioteca Museu Balaguer", a *Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer*, 7a època, núm. 4, Associació d'Amics de la Biblioteca Museu Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú 2010; *Boletín...*, núm. 1, 26 d'octubre de 1884: 30.

⁴⁴ La venda, l'adquisició i l'intercanvi d'obres d'art del Japó a Barcelona han estat ben estudiats per Ricard Bru Turull, col·laborador del grup de recerca GRACMON en el qual s'inscriu aquest projecte. Ricard Bru continua treballant en aquest camp d'investigació i ens ha facilitat l'accés a la seva tesi doctoral, llegida l'any 2010 i a gran quantitat d'informació en relació a les col·leccions d'art xinès preservades a Catalunya. BRU I TURULL, Ricard, 'La Presència del Japó a les arts de la Barcelona del vuit-cents (1868-1888)', tesi doctoral, Universitat de Barcelona, Barcelona 2010.

⁴⁵ Sobre les característiques d'un dels primers museus de la ciutat, el Museu Martorell, el qual allotjà alguns conjunts d'art i objectes de l'Àsia oriental, vegeu VALLS PLANA, Laura, "El museo de ciencias naturales de Barcelona (1882-1917): popularización de las ciencias naturales dentro y fuera del museo" [en línia], a *Biblio 3w: revista bibliográfica de geografía y ciencias sociales*, vol. 16, núm. 918, Universitat de Barcelona, Barcelona 2011. <http://www.ub.edu/geocrit/b3w-918.htm> [Consulta: 23 de gener 2013].

La política d'adquisicions i d'acceptació de donacions de l'Ajuntament de Barcelona, que l'any 1902 s'institucionalitzà amb la Junta de Museus, tingué una forta continuïtat al llarg del s.XX. Les iniciatives al voltant de l'exposició d'obres procedents de la Xina al s.XIX sorgí clarament de la iniciativa privada i donada la posició de l'Ajuntament, les iniciatives entorn a l'exposició pública d'art de l'Àsia oriental i en especial de la Xina, continuaren procedint de col·leccionistes privats al s.XX. Aquest cicle en el col·leccionisme privat d'obres d'art, d'arqueologia i d'objectes diversos de la Xina iniciat als anys 80 i les iniciatives de fer-ho extensible a l'àmbit públic, acabà als anys 30 del s.XX, després que Miquel Mateu i una sèrie de col·leccionistes privats tinguessin la iniciativa de dipositar, exposar, donar o deixar en llegat obres de les seves col·leccions al Museu de les Arts Decoratives. A partir dels anys 40 del s.XX, algunes obres d'art o conjunts d'obres de la Xina ingressaren en alguns museus públics de Barcelona de forma esporàdica, principalment per donació o llegat.

1.2. Objectius i metodologia

1.2.1. Objectius de la recerca

El col·leccionisme d'art xinès a Catalunya i el seu efecte en la societat catalana del s.XIX són aspectes de la història del nostre país que han rebut poca atenció d'investigadors. Produir recerca sobre aquest camp permet entendre millor com el col·leccionisme d'art, d'arqueologia i d'objectes de la Xina va contribuir a enriquir el patrimoni artístic català. Diversos autors han reiterat que la vida i l'obra de Toda tampoc han estat mai estudiades en profunditat.⁴⁶ En especial els seus estudis sobre moneda xinesa han despertat poc interès en el nostre país. Per exemple, el seu llibre sobre numismàtica annamita, *Annam and its Minor Currency*, ha causat més impacte a l'estranger que no pas a Espanya.⁴⁷ Els sis anys durant els quals Toda va exercir la diplomàcia a la Xina, i la seva activitat com a col·leccionista són episodis de la seva vida que havien estat poc investigats.⁴⁸ Amb aquest treball es pretén treure a la llum nova informació sobre la faceta col·leccionista que Eduard Toda, un testimoni cabdal de la Xina del s.XIX a Espanya, va desenvolupar durant la seva carrera diplomàtica en aquest país.

Aquesta recerca compren una varietat de camps d'estudi entorn de l'àmbit de les humanitats. Investigar el col·leccionisme d'art xinès a la Catalunya del s.XIX implica consultar recerques realitzades en el camp de la història del col·leccionisme d'art a Catalunya, així com de la història de les relacions entre la Xina i Espanya al s.XIX. A més, aquesta recerca s'emmarca dins de la línia d'estudi de l'art del món. Especialistes treballant en aquest àmbit d'investigació proposen l'aplicació de conceptes desenvolupats en els àmbits de l'antropologia social i cultural a la recerca en història de l'art.⁴⁹ Un dels objectius

---

⁴⁶ FORT 1975: 76, RIUDOR I GORGAS, Lluís, "Eduard Toda, viatger, egiptòleg i protector del patrimoni històric", a GARCIA I RAMON, Maria Dolors; NOGUÉ I FONT, Joan; ZUSMAN, Perla (ed.), *Una Mirada catalana a l'Àfrica: viatgers i viatgeres dels segles XIX i XX (1859-1936)*, Pagès editors, Barcelona 2008: 175, JARDÍ 2006.

⁴⁷ FORT 1975: 76. Fins i tot existeix una pàgina web en anglès que analitza la seva obra sobre numismàtica annamita *Annam and its Minor Currency*, publicada a Xangai l'any 1882: *art-hanoi.com*, <http://art-hanoi.com/toda/> [Consulta: 2 de febrer 2010].

⁴⁸ JARDÍ 2006: 34.

⁴⁹ ZIJLMANS, Kitty; VAN DAMME, Wilfried (ed.), *World art studies: exploring concepts and approaches*, Valiz, Amsterdam 2008; SUMMERS, David, *Real spaces: world art history and the rise of Western modernism*, Phaidon, Londres 2003; SCHNEIDER, Arnd, "On 'appropriation'. A critical reappraisal of the concept and its

d'aquesta investigació, doncs, ha estat crear sinergies entre diversos camps de l'estudi de les humanitats.

Amb la realització d'aquest projecte s'investiga un aspecte de la història de l'art català del qual no s'havien realitzat recerques en profunditat, però sobre el que hi ha gran quantitat de material. Tant la col·lecció de numismàtica xinesa, les obres d'art i els documents que Eduard Toda va adquirir durant la seva estada a l'Imperi xinès estan perfectament conservats en arxius, biblioteques i museus arreu d'Espanya a través de les nombroses donacions que el diplomàtic va fer al llarg de la seva vida. Aquest projecte, doncs, presenta una important capacitat per a fer accessible un material de gran interès per a especialistes en història del col·leccionisme d'art a Catalunya i en història de les relacions entre Espanya i la Xina del s.XIX fins ara desconegut.

Al Museu Víctor Balaguer de Vilanova hi resta conservada correspondència inèdita amb Víctor Balaguer i Joan Oliva. Eduard Toda va ser, a més, un autor prolífic. S'han localitzat una trentena d'articles i llibres sobre la Xina de gran varietat temàtica, publicats en català, castellà i anglès en impremtes estrangeres i nacionals, així com la seva important biblioteca personal que es troba actualment a l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona, a la Biblioteca de Catalunya, al Castell d'Escornalbou, i al Monestir de Poblet.⁵⁰

Fort, Massó i Riudor coincideixen en afirmar que un dels majors problemes envers l'estudi de la biografia d'Eduard Toda és la dificultat d'ordenar amb precisió la cronologia dels fets de la seva vida.⁵¹ Segons Eufemià Fort, Toda, voluntàriament, tenia per costum donar dades falses als seus biògrafs. Les visites de Toda a l'Índia o al Japó, per exemple, han estat motiu de controvèrsia entre els seus biògrafs. Aquesta recerca dona accessibilitat a dades feaents sobre els primers trenta anys de la vida de Toda a través de l'estudi de la informació obtinguda de les fonts manuscrites i documentals.

---

application in global art practices”, a *Social Anthropology*, vol. 11, núm. 2, European Association of Social Anthropologists, Cambridge University Press, Cambridge 2003.

⁵⁰ A més d'*Annam and its Minor Currency*, Toda va publicar estant a la Xina “El tabaco en China”, a *La Ilustración de Oriente*, Manila, 18 de novembre de 1877b i “Liu-Sung, o el reino de la ayuda conveniente según los chinos”, a *La Ilustración Espanyola*, Manila, 23 de desembre de 1877c. A la seva tornada, la major part de la seva obra sobre la Xina va ser publicada a les revistes *La Renaixensa*, *Revista del Centre de Lectura de Reus* i *La Il·lustració catalana*.

⁵¹ FORT 1975; MASSÓ 2003 i 2006; RIUDOR 2008.

1.2.2. Mètode de treball

El present projecte estudia un fenomen de tipus local, el col·leccionisme a Catalunya d'art, de moneda, de documents i d'objectes produïts a la Xina, que descriu un model d'un fenomen social ampli. Tant en el passat com en altres entorns arreu del món han tingut lloc processos similars d'adquisició, distribució i col·leccionisme d'art o d'altres objectes produïts en entorns culturals forans. Diversos autors han investigat com el col·leccionisme d'art xinès en entorns aristocràtics del barroc va propiciar la creació de l'estil *chinoiserie*, basat tant en el col·leccionisme d'art xinès, com en la recreació d'estils, formes i models d'objectes produïts a la Xina.⁵² Un altre exemple que ha estat ben estudiat és l'interès i la influència de les estampes japoneses en artistes treballant a París a les primeries de l'art modern.⁵³ Segons Wilfried Van Damme, els processos d'intercanvi intercultural tenen conseqüències a dues bandes, esperonant l'intercanvi entre aquelles cultures implicades.⁵⁴ Això explicaria, per exemple, que a la Xina dels anys 20 del s.XX, durant un període de bonança econòmica produïda com a conseqüència de la Primera Guerra Mundial, i de l'augment del valor de la plata, artistes treballant en diverses ciutats de la Xina, com Xangai, experimentessin amb l'apropiació de dissenys de l'art déco nord-americà i de la cultura comercial europea, fenomen que va estar acompanyat d'una forta modernització urbanística, artística i cultural.⁵⁵

Intercanvi intercultural, doncs, és un procés que es troba a la base de l'origen del desenvolupament cultural, i durant la *fin de siècle* va ser un fenomen clau en propiciar la gestació de la cultura i l'art moderns. El cas concret de col·leccionisme de peces xineses a Catalunya té com a protagonista Eduard Toda, qui va estar involucrat en el projecte de Francisco Abellá per a la restauració de la immigració entre la Xina i Cuba.⁵⁶ Aquest cas

---

⁵² IMPEY 1977 i COLLI MIRABENT, Isabel, "L'art orientalizant, particularment el d'arrels japoneses, a Europa, i els seus reflexos a la Barcelona del vuitcents", a *D'art*, núm. 11, Publicacions Universitat de Barcelona, Departament d'Art, Barcelona 1985.

⁵³ BERGER 1980.

⁵⁴ VAN DAMME 2008: 375-384.

⁵⁵ RAWSKI, Evelyn Sakadia; RAWSKI, Thomas G., "China's Economic Development and Global Interactions in the Long Run", article preparat per Harvard-Hitotsubashi-Warwick Conference "Economic Change Around the Indian Ocean In the Very Long Run", Venècia 22-24 de juliol del 2008: 7; COCHRAN, Sherman (ed.), *Inventing Nanjing Road: commercial culture in Shanghai, 1900-1945*, East Asia Program, Cornell University, Ithaca, Nova York 1999.

⁵⁶ LUZÓN 1989.

exemplifica una situació de caire més vast, i és conseqüència de la globalització de l'economia durant el s.XIX i els seus efectes en els processos artístics europeus.⁵⁷

La recerca per aquest projecte consisteix en una investigació qualitativa descriptiva, basada en l'anàlisi d'un cas concret que exemplifica un fenomen social extens.⁵⁸ En aquest cas, l'aspecte concret és relatiu a la formació del patrimoni artístic i cultural a la Catalunya del s.XIX, i el fenomen social ampli és l'efecte de l'intercanvi intercultural en el desenvolupament de la cultura moderna. Per a portar a bon terme aquesta recerca s'ha hagut de fer ús d'un marc teòric format a partir de la combinació de referències bibliogràfiques recents relatives al problema plantejat, i escrites per autors treballant a diversos països del món per a analitzar la varietat de punts de vista des dels quals s'han abordat altres casos d'interculturalització.

Quant al criteri d'aplicabilitat dels resultats de la tesi, s'ha utilitzat un enfocament interdisciplinari amb tal d'arribar a conclusions sobre les conseqüències del fenomen del col·leccionisme en la societat catalana del s.XIX. Les referències bibliogràfiques en les quals es basa el marc teòric combinen literatura escrita per autors treballant en una varietat de camps d'estudi i en llengües diverses. Les referències bibliogràfiques comprenen camps d'estudi desenvolupats en antropologia,⁵⁹ història,⁶⁰ i història de l'art,⁶¹ i són relatives a temes sobre col·leccionisme d'art a Catalunya,⁶² col·leccionisme d'art dels *altres*,⁶³ globalització,⁶⁴ història de les relacions internacionals entre la Xina i Espanya,⁶⁵ l'estudi de l'art del món,⁶⁶ així com sobre temes d'alteritat i hibridisme.⁶⁷ La lectura d'obres de

---

⁵⁷ HARRISON, Charles; WOOD, Paul; GAIGER, Jason (ed.), *Art in theory, 1815-1900: an anthology of changing ideas*, Blackwell, Oxford 2003 (1998).

⁵⁸ La investigació qualitativa és una mètode tradicionalment desenvolupat en camps d'estudi de les ciències socials. En aquest cas, però, ofereix la possibilitat d'analitzar el cas concret del col·leccionisme d'art xinès a Catalunya des d'un enfocament sociològic. STRAUSS, Anselm; CORBIN, Juliet, *Basics of qualitative research: grounded theory, procedures and techniques*, Sage Publications, Newbury Park, California [etc.] 1990.

⁵⁹ STUART 1990 i SCHNEIDER 2003.

⁶⁰ LUZÓN 1989 i GERNET, Jacques, *El Mundo chino*, Editorial Crítica, Barcelona 2005 (1972).

⁶¹ Per exemple LANCASTER, Clay, "Oriental Contributions to Art Nouveau", a *The Art Bulletin*, vol. 34, núm. 4, College Art Association, Nova York, desembre de 1952.

⁶² BASSEGODA 2007b.

⁶³ ALSOP, Joseph, *The Rare art traditions: the history of art collecting and its linked phenomena wherever these have appeared*, Thames and Hudson, Londres 1982.

⁶⁴ ELKINS, James (ed.), *Is art history global?*, Routledge, Nova York/Londres 2007.

⁶⁵ LUZÓN 1989.

⁶⁶ ZIJLMANS 2008, SUMMERS 2003.

temàtica tan diversa proporciona una base metodològica clau per a abordar una realitat que ha estat explicada per altres autors, així com per a interpretar conceptes com interculturalització, alteritat, japonisme o *chinoiserie*. El present treball se situa en el camp d'estudi de l'art del món, desenvolupat recentment per autors treballant en universitats dels Països Baixos, com Leiden Universiteit, i dels Estats Units, com University of San Francisco.⁶⁸

L'anàlisi de les operacions que col·leccionistes com Toda, Abellá o Mencarini varen realitzar amb tal de seleccionar, adquirir i distribuir les peces de les seves col·leccions a través de la lectura de fonts primàries permet interpretar la magnitud que va assolir el col·leccionisme d'art de la Xina a Catalunya, així com arribar a conclusions sobre el seu efecte en la societat catalana del s.XIX.

Per a dur a terme aquest projecte s'ha portat a terme una lectura de referències bibliogràfiques entorn a Eduard Toda, Víctor Balaguer, Juan Mencarini, Francisco Abellá, Joan Oliva, Sebastià Vidal i sobre col·leccionistes catalans d'art, així com sobre temes entorn al col·leccionisme d'art a Catalunya,⁶⁹ el col·leccionisme d'art dels altres,⁷⁰ japonisme a Barcelona,⁷¹ i envers les relacions internacionals entre Espanya i la Xina durant el s.XIX.⁷² Aquesta lectura ha estat acompanyada del registre digitalitzat d'aquells continguts rellevants per al desenvolupament de la tesi, i les obres consultades han estat agrupades per temes i classificades alfabèticament segons el cognom de l'autor i l'any de publicació de l'obra. A partir de l'anàlisi de les fonts utilitzades en les referències bibliogràfiques, s'ha pogut procedir a la localització de fonts primàries, secundàries i hemeroteca, i posteriorment a la seva consulta, i al buidatge dels arxius on es troben conservades. Les estades en arxius han consistit en la investigació, classificació i anàlisi de la informació obtinguda a través de les fonts manuscrites, documentals i gràfiques de l'època.

---

⁶⁷ John Clark és un autor que treballa específicament amb la interpretació d'aquests termes, per exemple a CLARK, John, *Modern Asian art*, University of Hawaii Press, Honolulu 1998.

⁶⁸ L'autora del present treball va realitzar el seu màster en la Leiden Universteit, i té accés a bibliografia escrita per autors treballant en aquest camp d'estudi.

⁶⁹ BASSEGODA 2007b.

⁷⁰ IMPEY 1977 i ALSOP 1982.

⁷¹ L'estudi sobre el japonisme a Barcelona està encapçalat per la intensa recerca que Ricard Bru ha portat a terme, especialment en relació a la seva tesi doctoral. Vegeu BRU 2010.

⁷² LUZÓN 1989.

Quant a la investigació i anàlisi de les obres d'art produïdes a la Xina i distribuïdes en col·leccions tant particulars com públiques de la Catalunya del s.XIX, s'ha procedit primer a la seva localització a través de la lectura de la informació obtinguda a través de les fonts primàries, per a després analitzar-les i interpretar-les a través de metodologia comparativa a partir de la informació obtinguda de la lectura de referències bibliogràfiques sobre història de l'art de la Xina.⁷³

1.2.2.1. Pla d'execució i fonts documentals

El mètode de recerca per aquest treball ha estat fonamentalment empíric, i ha consistit en la cerca de fonts manuscrites, documentals i gràfiques a partir de les referències bibliogràfiques consultades i d'altres fonts de la informació. Les fonts principals utilitzades per documentar aquesta investigació consisteixen en fonts manuscrites, majoritàriament correspondència, però també documentació generada per museus i institucions, com ara actes de junta i inventaris.

La lectura de bibliografia sobre la història del col·leccionisme a Catalunya a l'inici del projecte per a aquesta tesi doctoral l'any 2009, va permetre localitzar els arxius on es troben les fonts de la informació, així com col·leccions i conjunts de moneda, objectes i obres d'art de la Xina, en museus catalans. La gran dispersió de les col·leccions estudiades, així com de les fonts localitzades, han precisat d'un important treball logístic, havent hagut de dividir els períodes de recerca segons estades en diversos indrets, principalment, Vilanova i la Geltrú, Barcelona, Reus, Poblet i Hong Kong. Per aquest motiu, des de l'inici d'aquest projecte, es van dividir les diferents etapes de la realització d'aquest projecte segons períodes de recerca en els diferents emplaçaments on es troben les institucions, els museus, els arxius i les biblioteques on s'havien localitzat les diverses fonts de la informació.

En primer lloc, cal esmentar la documentació preservada a la Biblioteca Museu Víctor Balaguer, a Vilanova i la Geltrú. Entre els anys 2009 i 2011 es va realitzar un anàlisi de les fonts manuscrites preservades a la Biblioteca Museu en referència al període de formació del Museu. A partir d'aquest anàlisi, es portà també a terme un estudi de les obres que conformen el fons de l'Àsia oriental del Museu, amb l'objectiu de poder-ne determinar les característiques de la col·lecció, així com d'identificar els donants de cadascun dels conjunts dels quals es compon. La major part de les fonts històriques consultades consisteixen en correspondència procedent dels epistolaris de Víctor Balaguer, Joan Oliva i Manuel Creus i Esther (Barcelona, 1856-1944). A partir dels epistolaris preservats a la

---

⁷³ P. ex. CLUNAS 1997.

Biblioteca Balaguer s'ha pogut investigar el procés de formació del fons de l'Àsia oriental preservat en aquesta Institució. En aquesta Biblioteca s'ha consultat també la documentació generada per la Junta de la Biblioteca-Museu durant els anys de formació del fons de l'Àsia oriental, el dietari de Joan Oliva, bibliotecari d'aquesta Biblioteca en vida de Víctor Balaguer, així com altres manuscrits i documents relacionats amb el fons de l'Àsia oriental. Així mateix, també s'han consultat manuscrits preservats al Museu Víctor Balaguer en referència a la col·lecció de moneda xinesa, bé donats per Juan Mencarini juntament amb la col·lecció de moneda, o generats a partir d'aquesta, que restaven inèdits.

Entre els anys 2011 i 2013, s'ha realitzat el buidatge de l'Arxiu Toda a l'Arxiu de Poblet, del fons de la Junta de Museus, s'ha fet recerca en l'Arxiu Històric del Museu de Ciències Naturals de Barcelona, i en diversos museus i arxius de Reus. A l'Arxiu de Poblet es troben preservades les fonts sobre la col·lecció de moneda xinesa d'Eduard Toda. Aquests manuscrits, inèdits i únicament llistats a l'inventari que Gener Gonzalvo i Bou realitzà i publicà a la revista *Aplec de treballs* l'any 2004, són de gran rellevància donat que permeten analitzar el procés de formació de la col·lecció de moneda d'Eduard Toda.⁷⁴

En relació a la correspondència rebuda per Eduard Toda, se'n pot consultar un còpia digital a la Biblioteca Tomás Navarro Tomás del Centro de Ciencias Sociales i Humanas del CSIC, a Madrid, i també se'n conserven còpies al Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca. Aquestes cartes ocupen tres volums, el límit cronològic de les quals cobreix entre els anys 1870 i 1900.⁷⁵ Per a portar a terme aquest treball, s'han consultat les 134 cartes del primer volum, corresponent a les cartes rebudes per Toda entre 1870 i 1889, període durant el qual formà la seva col·lecció.

Pel que fa a l'ingrés de conjunts d'art xinès a museus barcelonins, s'ha consultat documentació preservada a l'Arxiu Històric del Museu de Ciències Naturals de Barcelona, així com a l'Arxiu Nacional de Catalunya. A l'Arxiu Històric del Museu de Ciències Naturals resta preservada la documentació generada a partir de la formació del fons del Museu Martorell, consistent en inventaris del seu fons, documentació referent a les donacions que rebia el Museu, així com correspondència relacionada amb aquestes donacions. Quant a l'Arxiu Nacional de Catalunya, on es conserva el fons de la Junta de Museus de Catalunya, s'han consultat documents dels Expedients de Secretaria i de les Actes de la Junta i organismes predecessors en relació a l'ingrés de peces d'art,

---

⁷⁴ GONZALVO I BOU, Gener, "Arxiu de Poblet. Arxiu Eduard Toda i Güell", a *Aplec de treballs*, núm. 22, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, Montblanc 2004.

⁷⁵ Agraieixo profundament a Jaume Massó haver-me donat accés a aquestes còpies.

d'arqueologia i d'altres objectes procedents de la Xina en museus barcelonins entre els anys 90 del s.XIX, i els anys 30 del s.XX. La cerca de documentació del fons de la Junta de Museus s'ha realitzat mitjançant l'eina Arxius en línia, que dona accés a fons i documents digitalitzats que es custodien a l'Arxiu Nacional de Catalunya.

Quant a fons manuscrites i documentals, també s'han consultat esporàdicament, els fons notarials de l'Arxiu Històric de Protocols, així com la correspondència rebuda per Marcelino Menéndez y Pelayo, en la qual hi ha cartes de Juan Mencarini. L'epistolari de Menéndez y Pelayo es troba digitalitzat i d'accés en línia mitjançant el portal Bibliotecas virtuales de la Fundación Ignacio Larramendi (FHL).⁷⁶

L'última etapa de recerca, que s'havia planificat portar-la a terme entre juliol del 2012 i juny del 2013 a Madrid, amb tal de tenir accés a les fonts que es troben conservades al Museo Arqueológico Nacional, no s'ha pogut realitzar per causa del tancament de la institució que es troba en període de restauració.

L'any 2013, s'ha portat també a terme una estada de recerca al Department of Fine Arts de la Universitat de Hong Kong, finançada per la beca per a estades de recerca a l'estranger de l'AGAUR (BE-DGR 2012). Durant aquesta estada s'han mantingut entrevistes amb personal acadèmic de la Universitat de Hong Kong, que ens han guiat en la recerca en els diferents arxius de Hong Kong i Macau; s'han consultat obres dels diplomàtics Sinibald de Mas, Eduard Toda, i Henry A. Ramsden, així com de Juan Mencarini, publicades en llengua anglesa i francesa i preservades a la Biblioteca Central de la Universitat de Hong Kong; s'ha realitzat un buidatge dels números compresos entre 1876 i 1930 de les publicacions de Xangai, *Journal of the North-China Branch of the Royal Asiatic Society*, *Journal of the China Branch of the Royal Asiatic Society*, i *The Far Eastern review*, preservats també a la Universitat de Hong Kong. Així mateix, s'ha realitzat un buidatge de l'arxiu del Hong Kong and Shanghai Banking Corporation (HSBC), el qual preserva registres de les activitats mercantils de negocis fincats a Hong Kong des dels anys 60 del s.XIX. També s'ha portat a terme una recerca bibliogràfica en la biblioteca de la Universitat de Hong Kong, on s'han consultat publicacions sobre el tipus d'obres preservades a la Biblioteca Museu Balaguer i donades per Toda i Mencarini.

Durant l'estada de recerca a Hong Kong s'han pogut estudiar els fons d'arxius i museus que conserven obres de gran rellevància per a l'estudi del col·leccionisme d'art de la Xina a

---

⁷⁶ FUNDACIÓN IGNACIO LARRAMENDI, *Biblioteca Virtual Menéndez Pelayo*, <<http://www.larramendi.es/menendezpelayo/i18n/micrositios/inicio.cmd>>.

Catalunya, com són el Museu Nacional d'Art de Hong Kong, les col·leccions de pintura d'exportació i arxiu del Hong Kong and Shanghai Banking Corporation. Així mateix, s'ha pogut realitzar un buidatge de publicacions periòdiques xineses a la biblioteca de la Universitat de Hong Kong, i de l'hemeroteca de la xarxa de biblioteques públiques de Hong Kong, on s'han trobat notícies referents a algunes de les figures estudiades, en concret, sobre Juan Mencarini, Eduard Toda, Sinibald de Mas i Herny A. Ramsden.

Finalment, també s'ha consultat hemeroteca i obres publicades durant el període delimitat en aquest treball en referència a col·leccions d'art, arqueologia i altres objectes produïts a la Xina, i a col·leccionistes que posseïen peces xineses en les seves col·leccions. Es tracta dels diferents articles i llibres que Eduard Toda, Antoni Garcia i Llansó, Francisco Abellá i Juan Mencarini publicaren en relació a l'Àsia oriental; les diferents publicacions sobre col·leccions i exposicions retrospectives realitzades a Catalunya a partir dels anys 60 del s.XIX, com ara els diferents àlbums sobre exposicions publicats per l'Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa; així com les publicacions produïdes pels museus i les institucions estudiats, com són el *Boletín de la Biblioteca-Museo Balaguer* i el *Butlletí dels museus d'art de Barcelona*. Les diferents referències bibliogràfiques i hemeroteca consultades es troben conservades a la Biblioteca de Catalunya, al Centre Excursionista de Catalunya i a l'Ateneu Barcelonès.⁷⁷

1.2.2.2. Formació

Pel que fa a la formació necessària per a poder portar aquesta recerca a terme, la qual precisa de coneixements en història de l'art, en llengua xinesa, en la història, la cultura i l'art de la Xina, així com sobre les relacions internacionals entre Espanya i la Xina al s.XIX, s'han realitzat les llicenciatures en història de l'art a la Universitat de Barcelona, obtinguda l'any 2007, i en estudis de l'Àsia oriental a la Universitat Autònoma de Barcelona i a la Universitat Pompeu Fabra, obtinguda l'any 2011. Quant als coneixements en llengua xinesa, la llicenciatura en estudis de l'Àsia oriental, en el moment de la seva realització, comptava amb 36 crèdits de llengua xinesa, i per tant estudiar aquesta llicenciatura ens ha permès aprofundir en el coneixement d'aquesta llengua, la qual ja havíem començat a estudiar prèviament durant quatre anys a l'Escola Oficial d'Idiomes, i a l'escola xinesa del Consulat xinès a Barcelona.

---

⁷⁷ Sobre la història de les publicacions de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa vegeu MAIER, Jorge, *Jorge Bonsor, 1855-1930: un académico correspondiente de la Real Academia de la Historia y la Arqueología Española*, Real Academia de la Historia, Madrid 1999: 75.

Quant a la formació relativa a la història de l'art a la Xina, s'han realitzat estudis i recerca en aquest camp a la Universitat de Leiden, als Països Baixos, durant la realització d'un màster en arts (MA) entre els anys 2007 i 2008. La tesina realitzada per obtenir el màster en arts a la Universitat de Leiden, la qual fou supervisada pels doctors Kitty Zijlmans i Oliver Moore, versava sobre la presència d'art xinès a Barcelona durant els anys de desenvolupament del modernisme, així com sobre l'ús de formes, dissenys i models de l'art xinès per part d'autors catalans.

Durant els quatre anys durant els quals s'ha dut aquest projecte a terme, s'han gaudit de diverses beques, i s'han portat a terme tasques remunerades i col·laboracions amb institucions, que ens han aportat coneixements pel que fa a metodologia de recerca, han facilitat la investigació i l'accés a informació per a aquesta tesi doctoral, i han permès finançar diverses estades de recerca relacionades amb aquest treball. Aquestes són la Beca en el Camp de l'Art de la Fundació Privada Güell (2010), la qual va finançar una estada de recerca a la Biblioteca Museu Víctor Balaguer; la beca per fer pràctiques relacionades amb diversos processos de documentació, inventari i catalogació de fons, del Departament de Cultura (2012), i la beca d'estades a l'estranger, de l'AGAUR (2013), la qual ha finançat una estada de recerca d'un mes al Department of Fine Arts de la Universitat de Hong Kong, i a diversos arxius i biblioteques de la ciutat de Hong Kong. L'estada de recerca a Hong Kong ha donat accés a hemeroteca, a obres del s.XIX, i a obres de referència sobre el tipus d'obres d'art de la Xina que formaren part de les col·leccions estudiades, que no es troben conservades a Espanya.

Així mateix, diverses col·laboracions amb el Museu Víctor Balaguer, i la relació laboral mantinguda amb el servei de biblioteca de l'Ateneu Barcelonès, i amb Casa Àsia, ens han permès obtenir coneixements pel que fa a metodologia de recerca i documentació que han estat també cabdals en la realització d'aquest projecte.

1.2.2.3. Marc institucional

Quant al marc institucional, s'ha gaudit d'una codirecció de la tesi que ha afavorit un enfocament interdisciplinari. D'una banda, la Dra. Mireia Freixa, catedràtica d'història de l'art i directora del Grup de Recerca en Història de l'Art i del Disseny Contemporani (GRACMON), està especialitzada en la producció artística del modernisme i noucentisme, i és un bon referent per a l'estudi del col·leccionisme d'art a Catalunya. D'altra banda, el Dr. Josep Maria Fradera, segon director de la tesi, és catedràtic a la Universitat Pompeu Fabra. El seu interès i recerca realitzada envers la història econòmica, política i cultural catalana al

s.XIX, així com sobre les relacions entre Espanya i l'Àsia oriental, el converteixen també en un referent imprescindible per a la realització d'aquest projecte.

1.2.2.4. Estructura

Aquesta tesi doctoral s'estructura en quatre parts, la primera de les quals és aquesta introducció; la segona correspon a l'estat de la qüestió; la tercera al col·leccionisme privat d'art i d'arqueologia xinesa a Catalunya, i la quarta part tracta el col·leccionisme públic d'art xinès a Catalunya. Finalment, les parts cinc, sis, set i vuit corresponen, respectivament, a les conclusions, l'annex, i al llistat de fonts i de referències bibliogràfiques.

La segona part, relativa a l'estat de la qüestió, revisa la recerca publicada entorn als diversos temes que es relacionen amb aquesta tesi, com són la història del col·leccionisme a Catalunya, el col·leccionisme d'art de l'Àsia oriental a Catalunya, la figura d'Eduard Toda, i en concret, els sis anys durant els quals visqué a la Xina. La tercera part versa sobre el col·leccionisme privat d'art i d'arqueologia xinesa a Catalunya, i se centra primer en l'estada d'Eduard Toda a la Xina, el procés de formació de la seva col·lecció, i la seva posterior distribució a Catalunya. Aquesta part tracta també altres col·leccions formades o exhibides a Catalunya, especialment a Barcelona, en les quals hi havia peces xineses, entre els anys 70 i 90 del s.XIX.

Finalment, la part quatre analitza el lloc de l'art xinès en el col·leccionisme públic a través de les polítiques institucionals relatives a l'ingrés d'art xinès en museus a Catalunya, centrant-se en el procés de formació dels primers museus barcelonins, en especial, el del Museu Martorell als anys 80 del s.XIX, i fins als anys 30 del s.XX, amb la primera iniciativa per portar a terme un fons públic d'art de l'Àsia oriental a Barcelona, per part de Damià Mateu. La quarta part analitza també el procés de formació del fons de l'Àsia oriental de la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú, i analitza cadascuna de les donacions que contribuïren a formar aquesta col·lecció.

2.

Estat de la qüestió

2.1. Col·leccionisme d'art no occidental a Europa - marc teòric

Ricard Bru ha estudiat a fons les diferents fonts per a la transmissió d'una influència cohesionada procedent de l'art asiàtic, principalment centrada en la d'origen japonès, en artistes catalans treballant amb el disseny modernista a finals del s.XIX.⁷⁸ La proliferació de l'interès per l'art asiàtic en ciutats europees altament industrialitzades coincideix amb el desenvolupament de l'art modern, i el fet que a Catalunya hi hagués interès en el món xinès la situa en una posició capdavantera en el desenvolupament de l'art modern occidental. A la resta d'Europa, l'interès en l'art del passat de la Xina era present en diversos centres del desenvolupament industrial i urbanístic del s.XIX. Londres, Glasgow, París i Barcelona són ciutats que van destacar pel seu desenvolupament industrial i urbanístic.⁷⁹ Artistes treballant a les primeries de l'art modern, com James Abbot McNeill Whistler i Dante Gabriele Rossetti, varen declarar públicament el seu interès en la porcellana xinesa, van ser grans col·leccionistes d'aquests objectes, i emularen les característiques plàstiques de la porcellana en les seves pròpies obres. Artistes més tardans varen continuar aquestes activitats; n'és un bon exemple *Art furniture from designs by E. W. Godwin*, compendi de dissenys per a mobiliari basats en mobiliari xinès i japonès de passades dinasties.⁸⁰ Així mateix, a la República Txeca, l'interès inicial en l'art japonès va donar pas a la recepció d'estils de l'art xinès a través de la seva apropiació i reinterpretació en artistes treballant en el modernisme txec, com Emil Filla.⁸¹

Tal i com Harrison, Wood i Gaiger proposen a l'obra *Art in theory, 1815-1900*, la importació d'imatges exòtiques en els diferents centres industrials y artístics de l'Europa de finals del s.XIX, com París, Londres o Glasgow, va marcar el pas del naturalisme al

---

⁷⁸ BRU 2010.

⁷⁹ Teresa-Montserrat Sala va presentar la Barcelona de finals de segle com una de les ciutats-centre capdavanteres en el desenvolupament urbanístic, industrial i artístic d'Europa, juntament amb altres centres, com Londres, Glasgow o París. Vegeu SALA 2007.

⁸⁰ LANCASTER 1952: 300.

⁸¹ WINTER, Tomáš, "Chinese Art and Czech Modernism", a PEJČOCHOVÁ, Michaela (ed.), *Masters of 20th-century Chinese ink painting from the collections of the National Gallery in Prague*, National Gallery in Prague, Praga 2008: 38-55.

simbolisme, esdeveniment que va ser clau perquè el procés de desenvolupament de l'art modern tingués lloc a partir de la segona meitat del s.XIX.⁸² Aquest procés va tenir lloc com a conseqüència de l'establiment per primer cop a la història d'una economia mundial, marcada a finals del s.XIX per diferents formes d'imperialisme econòmic i cultural.⁸³ A París, va ser la recreació de la cultura material de diversos països del món el que va permetre la gestació de l'art modern. Seria, doncs, des de París, que aquest “modernisme transformat” s'estengué per altres nacions industrialitzades. La resposta d'artistes europeus a les estampes japoneses durant la dècada dels 60 és només la més conspícua d'un gran nombre de conseqüències d'aquesta expansió. L'interès en el col·leccionisme d'art xinès a París anava acompanyat de les idees d'*exotisme* i la seva variant, l'*orientalisme*, termes que formen part de l'origen de l'interès pel *primitivisme*, component crucial en el naixement de l'art modern.⁸⁴

Recentment experts treballant la idea d'art global a universitats holandeses i australianes han realitzat bones investigacions amb tal d'identificar processos que en el transcurs de la història han esperonat la gestació i el desenvolupament de nous estils artístics en diverses cultures del món.⁸⁵ Segons Wilfried Van Damme, si estudiem diferents cultures de tot el món en perspectiva comparada, veurem que presenten l'aspecte comú de desenvolupar-se dinàmicament, en comptes d'estàticament. Una cultura es desenvolupa dinàmicament quan és subjecte tant a canvis interns com a factors externs. Condicions econòmiques i

---

⁸² HARRISON 2003: 875-877.

⁸³ N'és un exemple l'imperi britànic, que controlava el total de l'Índia i tenia una presència important a la Xina. HARRISON 2003: 875.

⁸⁴ Segons s'exposa a la comunicació sobre orientalisme “Exoticismo e Orientalismo em Antônio Carlos Gomez”, presentada al XVI Congresso da Associação Nacional de Pesquisa e Pós-graduação em Música, “o orientalismo trata de um conjunto de suposições ideológicas, imagens e fantasias sobre uma região geográfica, o oriente, cuja linha de separação é mais produzida pelo homem do que pela natureza. De fato, o oriente sempre foi assunto de interesse da sociedade européia. Assim, literatura, artes plásticas e música tornaram-se veículo para diferentes apropriações da cultura oriental” i forma part del concepte “exotisme” a VIRMOND, Marcos da Cunha Lopes [et al.], “Exoticismo e Orientalismo em Antônio Carlos Gomez”, a XVI Congresso da Associação Nacional de Pesquisa e Pós-graduação em Música (ANPPOM), Brasil 2006: 536. *Exotisme* fa referència al gust per la cultura i la cultura material d'aquells països allunyats geogràficament, així com el gust per objectes produïts en temps passat, basant-se sobre tot en idees preconcebudes més que en objectes reals. LITVAK, Lily, “Exotismo arqueológico en la literatura de finales del siglo XIX: 1880-1895”, a *Anales de la Literatura Española*, núm. 4, Universidad de Alicante, Alacant 1985: 183. L'ús del terme *primitivisme* s'ha reduït en les últimes tres dècades a descriure la gent “tribal”, en relació al període més intens d'imperialisme i colonialisme europeu. El discurs primitiu implica construccions occidentals d'alteritat. En aquest cas, ens referim a *primitivisme* en relació a la percepció idealitzada de l'altre que van manifestar i plasmar en les seves obres alguns artistes de finals del s.XIX i principis del s.XX. RHODES, Colin, “Primitivism: the primordium lost and found and reinvented”, a ZIJLMANS 2008: 385-386.

⁸⁵ En referència a processos d'interculturalització, han iniciat el debat acadèmic de les universitats de Leiden, Amsterdam y Sydney, per exemple a través del llibre ZIJLMANS 2008.

socials són base perquè processos d'*interculturalització* s'esdevinguin en una cultura que presenti un dinamisme latent, per exemple la renovació industrial, cultural i artística de la Catalunya de finals del s.XIX.⁸⁶ El procés que va intervenir en la modernització de la cultura europea durant la *fin de siècle* va ser l'intercanvi intercultural.

Estudis sobre el protagonisme de l'art de la Xina en el període de formació de l'art modern a Europa s'han anat publicant des de la segona meitat del s.XX. Clay Lancaster encapçala l'estudi de la influència de l'art xinès en l'art modern occidental l'any 1952 amb l'article de referència "Oriental Contributions to Art Nouveau".⁸⁷ En aquest treball, Lancaster argumenta que la contribució més important que l'art xinès va representar en la gestació de l'art nouveau va ser la incorporació de la línia sinuosa, procedent, segons Lancaster, del traç cal·ligràfic, element bàsic dels caràcters xinesos. L'article de Lancaster va crear controvèrsies entre els seus contemporanis: James Grady s'oposa a la teoria de Lancaster argumentant que l'origen de la línia sinuosa de l'art nouveau es troba en la natura, i no forma part de la influència de l'art de cultures asiàtiques.⁸⁸ Alhora comenta, a diferència de Lancaster, que l'element unitari en els edificis d'arquitectes treballant amb l'estil art nouveau no és la línia sinuosa, sinó la idea d'unitat, tant en estructura com en decoració. En la mateixa línia encapçalada per Lancaster, Stephan Tschudi-Madsen situa la presència d'art xinès a Europa com a factor decisiu en el període de formació de l'art nouveau a *Sources of Art Nouveau*, obra que d'altra banda va rebre fortes crítiques de l'autor John Jacobus per donar a l'art asiàtic una posició preponderant davant de la influència de l'art del passat europeu.⁸⁹

Si l'intercanvi intercultural va ser clau per a la transició del naturalisme al simbolisme, estil que s'erigiria dominant en els diversos centres de l'Europa de finals del s.XIX i principis del s.XX, va ser també un element crucial per al desenvolupament de la cultura moderna i la seva expansió a nacions en procés d'industrialització.⁹⁰ Així doncs, la recerca per aquest projecte suggereix que la modernització de les arts i de la cultura a Catalunya va ser també el resultat de l'emulació internacional del passat de diversos móns artístics.

---

⁸⁶ *Interculturalització* descriu un procés potencial d'intercanvi cultural a dues bandes entre escenaris socioculturals. ZIJLMANS 2008: 381 i 375-384.

⁸⁷ LANCASTER 1952.

⁸⁸ GRADY, James, "Nature and the Art Nouveau", a *The Art Bulletin*, vol. 37, núm. 3, College Art Association, Nova York, setembre de 1955.

⁸⁹ Vegeu TSCHUDI-MADSEN, Stephan, *Sources of Art Nouveau*, Da Capo, Nova York 1975; JACOBUS, John, "Sources of Art Nouveau by Stephen Tschudi Madsen", a *The Art Bulletin*, vol. 40, núm. 4, College Art Association, Nova York, desembre de 1958.

⁹⁰ HARRISON 2003.

2.2. El col·leccionisme a la Catalunya del s.XIX

Segons Bonaventura Bassegoda, la història del col·leccionisme d'art a Catalunya resta per escriure de forma completa i sistemàtica.⁹¹ En els darrers anys diversos autors han fet interessants aportacions que han assentat les bases del col·leccionisme d'art, tant privat com públic, a Catalunya. Cal destacar les investigacions publicades al llibre editat, *Col·leccionistes, col·leccions i museus: episodis de la història del patrimoni artístic de Catalunya*, i l'obra de Maria Josep Boronat i Trill, *La política d'adquisicions de la Junta de Museus 1890-1923*, dedicada al col·leccionisme públic.⁹²

Quant al col·leccionisme d'art xinès, és un tema poc estudiat en el nostre país. Recentment investigadors de la Universitat de Saragossa han realitzat recerques interessants sobre col·leccionisme d'art de l'Àsia oriental a Espanya.⁹³ La recerca en el camp de l'art asiàtic a Saragossa, però, se centra en l'art japonès i en la seva influència en l'art occidental. A Catalunya, és Ricard Bru qui ha escrit la recerca més rellevant sobre l'interès i la influència de l'art japonès en la societat catalana durant els anys de gestació de l'art modern, i té com a precedent l'article d'Isabel Coll, "L'art orientalitzant, particularment el d'arrels japoneses, a Europa, i el seus reflexos a la Catalunya del vuitcents" publicat l'any 1985.⁹⁴ Ambdós autors analitzen la moda per tot allò japonès en els espais de la burgesia catalana, així com les vies de transmissió d'una influència de l'art japonès en artistes treballant a Barcelona a les darreries del s.XIX.

A diferència d'altres països d'Europa occidental, no existeixen precedents en la recerca sobre la història del col·leccionisme d'art xinès a Espanya perquè no hi ha una tradició en l'estudi de la cultura xinesa a Catalunya. Segons Dolors Folch, "La ignorància envers el

---

⁹¹ BASSEGODA I HUGAS, Bonaventura, "Presentació", a BASSEGODA 2007b: 11.

⁹² BASSEGODA 2007b; BORONAT I TRILL, Maria Josep, *La Política d'adquisicions de la Junta de Museus: 1890-1923*, Monografies de la Junta de Museus de Catalunya, 1, Junta de Museus de Catalunya, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 1999.

⁹³ Vegeu els articles del núm. 18 de la revista *Artigrama*, de l'any 2003.

⁹⁴ Vegeu BRU TURULL, Ricard, "Interiors japonesos a la Barcelona del vuit-cents", a SALA, Teresa-Montserrat; CREIXELL, Rosa; CASTAÑER MUÑOZ, Esteban (ed.), *Jornades Internacionals Espais Interiors: Casa i Art des del Segle XVIII a XXI*, Publicacions i Edicions Universitat de Barcelona, Barcelona 2007a i l'article de COLL 1985: 245-256.

món xinès és un fet indicatiu de la pobresa i la limitació culturals del nostre país”.⁹⁵ Anglaterra, França i els Països Baixos són països en els quals l'estudi de la llengua i la cultura xineses s'ha estat desenvolupant des de la sinologia del s.XIX. En països on l'estudi de la cultura xinesa compta amb una tradició més llarga existeixen estudis en profunditat sobre el col·leccionisme d'art xinès, l'interès en aquest per part d'artistes, i la incorporació de temes, motius, formes i dissenys de l'art xinès en obres d'autors occidentals.

Les investigacions de Linda Merrill, Ira Horowitz i Tomáš Winter són bons exemples de l'estudi del col·leccionisme d'art xinès i de la seva rellevància en el desenvolupament de l'art modern a Europa.⁹⁶ Tots tres coincideixen en tractar el col·leccionisme d'art xinès com a font d'inspiració en artistes capdavanters en la gestació de l'art modern. Són Whistler i Rossetti els artistes de primera fila més representatius en manifestar reiteradament el seu gust per peces xineses, en particular la porcellana. Merrill, a partir de les declaracions de Whistler a les conferències *The Ten O'clock*, detalla la influència de la col·lecció de Whistler en la qualitat pictòrica de les seves obres, primer incloent-hi peces de porcellana xinesa reproduïdes com a decorat de fons, com a *Symphony in White: The Little White Girl* per a després interioritzar els aspectes plàstics de la pintura en porcellana i apropiari-los en les seves obres; per exemple a l'obra *Purple and Rose: The Lange Lijzen of the Six Marks*, Whistler no només representa peces de porcellana, sinó també una figura femenina central com les que trobem en pintura sobre porcellana xinesa, vestint peces de seda que cauen voluptuosament sobre el terra.⁹⁷ La qualitat cromàtica d'aquesta obra, en la qual intuïm la incorporació de l'efecte del vidriat translúcid que Whistler podia observar en les peces de la seva col·lecció de porcellana, representa “el primer gerro de Whistler”.⁹⁸ Ira Horowitz va més enllà i identifica la incorporació de motius, formes i elements decoratius de l'art xinès en la decoració dels marcs exteriors de les pintures de Whistler.⁹⁹

---

⁹⁵ FOLCH, M. Dolors, “Poesia xinesa i poesia xinesa en català”, a *Reduccions: revista de poesia*, Eumo, Universitat de Vic, Vic 1984: 57.

⁹⁶ MERRILL, Linda, “Whistler and the ‘Lange Lijzen’”, a *The Burlington Magazine*, vol. 136, núm. 1099, The Burlington Magazine Publications, Londres, octubre de 1994; HOROWITZ, Ira, “Whistler Frames”, a *Art Journal*, vol. 39, núm. 2, College Art Association, Nova York, hivern de 1979-1980: 124-131; WINTER 2008: 38-55.

⁹⁷ *Lange Lijzen* és un terme neerlandès que significa ‘gent desmanegada’ comú de l'argot entre col·leccionistes d'art a la ciutat d'Amsterdam fent referència a les figures allargades de la pintura en porcellana de l'era Kangxi (1662-1722). Whistler tenia per costum viatjar a Amsterdam per adquirir aquest tipus de peces. MERRILL 1994: 683.

⁹⁸ MERRILL 1994: 685.

⁹⁹ HOROWITZ 1979: 124-127.

També basant-se en el col·leccionisme d'art xinès per argumentar la seva influència, Tomáš Winter se centra en el procés formatiu de l'art modern a la República Txeca. En aquest cas, però, relatiu a la pintura moderna desenvolupada a partir de la primera dècada del s.XX. Winter planteja que el col·leccionisme d'art xinès ha interessat tradicionalment a artistes en major mesura que no pas a historiadors de l'art o erudits.¹⁰⁰ A la República Txeca va ser l'interès previ en l'art japonès el que va donar pas a un interès més profund en l'art xinès, i més tard envers l'art no occidental en general.¹⁰¹ En el cas de la presència d'art i cultura material de la Xina a Catalunya, es va donar un procés semblant al de la República Txeca: el procés de gestació en l'interès en l'art xinès es va donar en els anys del modernisme, moment d'esplendor del japonisme a Barcelona, mentre que les grans col·leccions i salons d'art xinès es van formar durant les tres primeres dècades del s.XX. En el cas de Catalunya, però, l'interès en l'art xinès va sorgir i desenvolupar-se en membres de la comunitat industrial, burgesos i erudits en el camp de l'art i l'arqueologia, més que no pas en artistes.

---

¹⁰⁰ WINTER 2008: 38.

¹⁰¹ WINTER 2008: 39-42.

2.3. Biografia d'Eduard Toda

Quant a la figura d'Eduard Toda, són varis els autors que han destacat la seva característica d'erudit polifacètic: interessat en la literatura, el teatre, la política, l'arqueologia, a més de pioner en els camps de la sinologia i l'egiptologia. Són destacables les investigacions de Jordina Gort Oliver, qui s'ha centrat en el treball de Toda en el camp de la literatura, i de Jaume Massó Carballido, qui ha estudiat principalment els primers trenta anys de la vida d'Eduard Toda.¹⁰² Així mateix, també destaquen les obres d'Eufemià Fort i Cogul i de Gener Gozalvo i Bou, la recerca dels quals està centrada, principalment, en l'activitat de Toda a partir del s.XX.¹⁰³

L'única biografia sobre Eduard Toda i Güell escrita fins ara és l'obra de referència *Eduard Toda, tal com l'he conegut* del seu amic i company en la restauració del Monestir de Poblet Eufemià Fort i Cogul.¹⁰⁴ Tot i que Fort tracta tots els episodis de la vida de Toda, se centra principalment en el projecte per a la restauració del Monestir de Poblet que Toda va planejar amb Antoni Gaudí i Josep Ribera, empresa a la qual s'han dedicat bona part dels estudis sobre la seva persona.¹⁰⁵ Els sis anys durant els quals Toda va viure a la Xina ocupen només vuit pàgines d'un total de 366, escrites a partir de les anotacions intermitents que Toda va anar fent en el seu dietari de viatge.¹⁰⁶

---

¹⁰² GORT OLIVER, Jordina, "Eduard Toda i el gust per la lectura", a *Bulletí informatiu de l'Arxiu Municipal de Reus*, núm. 11, Arxiu Històric Municipal, Regidoria de Cultura, Reus, hivern de 2005. Jordina Gort, ha llegit recentment la seva tesi doctoral sobre la relació d'Eduard Toda amb el camp de la literatura. Pel que fa al treball de Jaume Massó, vegeu MASSÓ 2006: 331-332. Pel que fa als seus interessos en el teatre, la política, l'arqueologia, a més de pioner en els camps de la sinologia i l'egiptologia, aquests han estat majoritàriament estudiats des d'un punt de vista biogràfic. Vegeu, per exemple, FORT 1975 i RIUDOR 2008.

¹⁰³ Pel que fa a les investigacions de Gonzalvo i Bou, vegeu GONZALVO I BOU, Gener, "Eduard Toda, historiador de Poblet", a *Aplec de treballs*, núm. 15, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, Montblanc 1997; *Ídem.*, *Cartes d'Escornalbou i Poblet: un epistolari d'Eduard Toda a Agustí Duran i Sanpere (1922-1940)*, Arxiu Històric Comarcal de Cervera, Poblet/Tàrrrega 2001; *Ídem.*, "Nova aportació a l'epistolari d'Eduard Toda sobre el monestir de Poblet", a *Aplec de Treballs*, núm. 23, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, Montblanc 2005.

¹⁰⁴ FORT 1975.

¹⁰⁵ Fort dedica quatre seccions del seu llibre a la vida de Toda a partir del s.XX, i únicament una secció a la seva infància i a la seva carrera diplomàtica.

¹⁰⁶ FORT 1975: 41-48.

2.3.1. Eduard Toda a l'Àsia oriental

Els autors que han publicat treballs centrats en la relació d'Eduard Toda amb l'Àsia oriental són Eulàlia Jardí i Soler, Lluís Riudor i Gorgas, Jaume Massó Carballido, i Josep Maria Fradera i María Dolores Elizalde. Eulàlia Jardí fou la primera en iniciar l'estudi sobre Eduard Toda a la Xina amb l'article "El jove Eduard Toda i la Xina", publicat a *L'Avenç* l'any 2006. En aquest article Jardí se centra en l'interès de Toda en la numismàtica xinesa i la seva producció intel·lectual plasmada en l'obra sobre moneda annamita *Annam and its Minor Currency*, així com alguns dels articles i conferències que Toda dugué a terme i que varen ser publicats a la revista *La Renaixensa* en tornar de la seva estada com a vicecònsol a la Xina.¹⁰⁷ A part de les publicacions de Toda, Jardí utilitza únicament referències bibliogràfiques, en concret les obres d'Eufemià Fort i de Jaume Massó Carballido, "Els primers trenta anys d'Eduard Toda i Güell".¹⁰⁸

Posteriorment, el novembre de l'any 2010, Jardí publicà un segon treball anomenat "El fons de l'Extrem Orient en el llegat fundacional de la Biblioteca Museu Balaguer" al *Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer*, en el qual se centrava en els tres donants principals que contribuïren a formar el fons de l'Àsia oriental de la Biblioteca Museu Balaguer. En el moment d'entregar el projecte de tesi doctoral el mes de juny del 2010, la idea que Eduard Toda hagués donat obres de l'Àsia oriental al Museu Balaguer restava inèdita. En el seu article, Jardí proposava que Eduard Toda fou el primer en donar obres de l'Àsia oriental, i que amb la seva aportació posava en marxa una línia expositiva de peces de l'Àsia oriental no prevista originalment pel personal del Museu, probablement estimulant les donacions que es produïren posteriorment.¹⁰⁹ Eulàlia Jardí assenyalava, però, l'escassetat de fonts documentals sobre la primera donació de Toda.¹¹⁰ Amb la recerca efectuada per a aquest treball s'aporten noves fonts manuscrites i documentals inèdites que apunten a confirmar una donació d'Eduard Toda prèvia a la inauguració de la institució.¹¹¹

Pel que fa al treball de Lluís Riudor, "Eduard Toda, viatger, egiptòleg protector del patrimoni històric", publicat al llibre editat *Una Mirada catalana a l'Àfrica: viatgers i viatgeres dels segles XIX i XX (1859-1936)*, l'any 2008, tracta els viatges d'Eduard Toda en

---

¹⁰⁷ TODA 1882b; JARDÍ 2006.

¹⁰⁸ JARDÍ 2006.

¹⁰⁹ JARDÍ 2010.

¹¹⁰ JARDÍ 2010: 32 i 35.

¹¹¹ Vegeu la secció 4.3.1., sobre la donació d'Eduard Toda a la Biblioteca-Museu Balaguer.

qualitat de viatger i diplomàtic, i tracta tant el seu viatge a la Xina, com a Egipte i a l'Alguer. Aquesta investigació presenta aportacions interessants, però deixa alguns buits pel que fa a les activitats d'Eduard Toda durant els sis anys que estigué a la Xina.¹¹²

Jaume Massó publicà l'any 2010 una biografia dels primers trenta anys d'Eduard Toda intitulada *Eduard Toda i Güell: de Reus a Sardenya (passant per la Xina i Egipte, 1855-1887)*,¹¹³ publicada anteriorment amb el títol "Els primers trenta anys d'Eduard Toda i Güell", en el llibre col·lectiu *Pensament i literatura a Reus al segle XIX*.¹¹⁴ Aquest treball aportava noves fonts inèdites sobre la infància de Toda a Reus, els seus estudis a Madrid, i els seus viatges com a diplomàtic a la Xina i a Egipte. Massó se centra en l'amistat de Toda amb el seu amic d'infància Antoni Gaudí, i estudia la relació d'ambdós dins de l'ambient escolar de Reus.¹¹⁵

Quant a la documentació d'Eduard Toda que resta preservada al CSIC a Madrid, Josep Maria Fradera i María Dolores Elizalde publicaren l'any 2002, l'estudi "Los portugueses en Asia en la óptica del diplomático Eduard Toda", que presenta un bon punt de partida per portar a terme una recerca a profunditat sobre els temes que interessaren a Eduard Toda en relació a l'Àsia oriental.¹¹⁶

Pel que respecta al dietari de viatges d'Eduard Toda, aquest ha estat publicat en tres ocasions, en formats diferents, amb comentaris de Manuel Forasté i Giravent, Dolors Folch i Jaume Massó Carballido.¹¹⁷ Un dels temes sobre el qual hi ha hagut controvèrsia, és si Toda va efectuar un viatge al Japó o no. Segons Foraster, la referència de Toda en el seu dietari sobre un viatge al Japó indica que hi anà, però aquestes notes s'han perdut.¹¹⁸ Al seu

---

¹¹² RIUDOR 2008.

¹¹³ MASSÓ CARBALLIDO, Jaume, *Eduard Toda i Güell: de Reus a Sardenya (passant per la Xina i Egipte, 1855-1887)*, Col·lecció Biblioteca d'Eduard Toda, núm. 3, Arxiu de Tradicions de l'Alguer, Càller 2010; MASSÓ 2006.

¹¹⁴ MASSÓ 2003.

¹¹⁵ Resulta especialment interessant l'apropament de Toda al teatre en la seva joventut. Vegeu MASSÓ 2003, i 2006: 317-332.

¹¹⁶ FRADERA I BARCELÓ, Josep Maria; ELIZALDE PÉREZ-GRUESO, María Dolores, "Los portugueses en Asia en la óptica del diplomático Eduard Toda", a ANTÓN BURGOS, Francisco Javier; RAMOS ALONSO, Luis Óscar (ed.), *Traspassando fronteras: el reto de Asia y el Pacífico*, vol. 1, Centro de estudios de Asia, Universidad de Valladolid [etc.], Madrid/Valladolid 2002.

¹¹⁷ FORASTÉ 1984; TODA 1992; *Dietari de viatges d'Eduard Toda i Güell, 1876-1891: (amb un apèndix de 1907)*, edició a cura de Jaume Massó Carballido, Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca, Reus 2008.

¹¹⁸ FORASTER, Manuel, "Eduard Toda i Güell, viatger", a *Els Marges: revista de llengua i literatura*, núm. 30, Barcelona 1984: 100.

dietari de viatge Toda apunta: “En notas aparte hay las de mi viage al Japon, hecho en 1882”.¹¹⁹ Toda només va fer referència a aquest viatge en una ocasió: en el seu article sobre un casament llevatí publicat a *La Renaixensa*, Toda explica com, “Fatigat per lo molt temps que estava en peu y renunciant al imposible de trobar una cadira, vaig possessionarme de un reonet adoptant la manera apresada en lo Japó de sentarme sobre ls talons postura que no es del tot incómoda però que per lo atrevida que apareix á simple vista faria riure als homes y fugir á las senyoras”.¹²⁰ Donada la manca d’informació sobre aquest viatge per causa de la pèrdua d’aquestes notes de viatge, es desconeix quant de temps s’hi està, què hi va veure, si va ser allà a on va formar el conjunt de moneda japonesa de la seva col·lecció, i quines impressions en va tenir.

Respecte a la participació d’Eduard Toda en la formació de la col·lecció xinesa de la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer cal referir-se a les fonts referencials que es troben a la correspondència entre Toda, Abellá, Balaguer i Oliva, donat que, a banda del treball d’Eulàlia Jardí, no ha estat mai investigada per manca d’especialistes en la matèria.¹²¹

2.3.1.1. El projecte d’immigració xinesa a Cuba de Francisco Abellá

Quan Eduard Toda es trobava a la Xina l’any 1879, va participar en la posada en marxa d’un projecte creat pel barceloní Francisco Abellá y Raldiris, dissenyat per restaurar la immigració xinesa a la colònia espanyola de Cuba. Estudis acadèmics sobre la immigració xinesa a Cuba són força abundants, ja que des de fa poc més de vint anys, investigadors d’universitats cubanes i nord-americanes han demostrat un fort interès en la investigació de la història dels xinesos a Cuba. Alguns dels acadèmics especialitzats en aquest tema són José Baltar Rodríguez, Juan Jiménez Pastrana, i Evelyn Hu-DeHart.¹²² Accedir a les seves

---

¹¹⁹ *Dietari de viatges d’Eduard Toda...*, 2008: 30.

¹²⁰ TODA I GÜELL, Eduard, “Las bodas de Eramuy”, a *La Renaixensa: Revista catalana*, any XV, núm. 24-26, Barcelona 1885b: 204.

¹²¹ En els epistolaris de Víctor Balaguer i Joan Oliva preservats a la Biblioteca Museu Víctor Balaguer hi ha cartes en les quals es comenten transaccions de peces xineses d’art i de numismàtica. En són exemple les cartes d’Abellá a Oliva enviades des de París entre 1889 i 1891, Manuscrits Oliva/785, Oliva/1288, Oliva/1040, Oliva/1044 de la Biblioteca Balaguer; les cartes de Balaguer a Oliva enviades des de Madrid entre 1883 i 1886, Manuscrits 18, 69, 70 i Oliva/336 de la Biblioteca Balaguer i les d’Oliva a Balaguer enviades des de Vilanova entre 1886 i 1888, Manuscrits Oliva/628 i Oliva/643 de la mateixa institució.

¹²² BALTAR RODRÍGUEZ, José, *Los chinos de Cuba: apuntes etnográficos*, Colección La fuente Viva, núm. 4, Fundación Fernando Ortiz, l’Habana 1997; JIMÉNEZ PASTRANA, Juan, *Los Chinos en la Historia de Cuba: 1847-1930*. Editorial de Ciencias Sociales, l’Habana 1983; HU-DEHART, Evelyn, “Opio y control Social: culies en las haciendas de Perú y Cuba” [en línia], a *Istor*, núm. 27, hivern de 2006. <http://www.istor.cide.edu/revistaNo27.html> [Consulta: 1 de maig 2013]: 28-45.

investigacions és relativament fàcil, donat que molts del seus articles es troben publicats en línia.

D'altra banda, són molt pocs els autors que han treballat la participació catalana en el tràfic de culis a Cuba.¹²³ Les escasses investigacions que han estat publicades sobre les connexions entre la Xina, Filipines, Catalunya i Cuba, demostren que diverses figures de la burgesia catalana, així com diplomàtics treballant a l'Imperi xinès, van prendre part en la gestió i el finançament de l'enviament de treballadors xinesos contractats a Cuba. El treball de José Luis Luzón, "Chineros, diplomáticos y hacendados en La Habana colonial. Don Francisco Abellá y Raldiris y su proyecto de inmigración libre a Cuba (1874)", explica el projecte d'Abellá per restaurar el tràfic de culis entre l'Imperi xinès i Cuba, i és clau per entendre la participació catalana en l'exportació de xinesos a l'Habana.¹²⁴ L'article de Luzón aporta algunes fonts, fins llavors inèdites, sobre la participació de Francisco Abellá, Eduard Toda i Víctor Balaguer en l'intent de restabliment de la migració xinesa a Cuba.¹²⁵ Pel que fa al procés pel qual Toda i Balaguer arribaren a participar en el projecte d'Abellá, hi ha certa controvèrsia, donat que els diversos biògrafs d'Eduard Toda no coincideixen a l'hora de situar el moment en el qual Toda i Balaguer es conegueren.¹²⁶ Així mateix, també hi ha disparitat sobre qui fou la persona que influí en el nomenament de Toda com a vicecònsol, quan aquest comptava únicament 21 anys.¹²⁷

També cal destacar el treball d'Albert Garcia Balañà, "El Comercio español en África' en la Barcelona de 1858, entre el Caribe y el Mar de China, entre Londres y Paris", en el qual Garcia estudia la importació de treballadors cantonesos a Cuba a partir dels anys 50 del

---

¹²³ *Culi* és un terme, freqüentment utilitzat en sentit pejoratiu, per referir-se a treballadors xinesos, però també indis, sovint considerats de classe baixa. En aquest treball s'utilitzarà aquest terme per fer referència als treballadors migrants xinesos que es dirigien a Cuba durant el s.XIX, donat el seu ús normalitzat en obres sobre la migració xinesa a les plantacions americanes. Vegeu YUN, Lisa, "El *Coolie* habla: obreros contratados chinos y esclavos africanos en Cuba" [en línia], a *E-misférica*, núm. 5.2: Race and its Others, Nova York, desembre de 2008. <http://hemisphericinstitute.org/hemi/en/e-misferica-52/yun> [Consulta: 30 d'abril 2013].

¹²⁴ LUZÓN 1989: 143-158.

¹²⁵ Luzón és el primer autor que hem trobat que fa referència a la documentació que Abellá lliurà a Balaguer sobre el seu projecte d'immigració xinesa. LUZÓN 1989.

¹²⁶ Eduard Toda comenta haver conegut Balaguer l'any 1882, però en realitat hagué de ser el gener de 1883, quan Toda efectuà una visita a Madrid. TODA I GÜELL, Eduard, "Recorts de Don Víctor", a *Butlletí de l'Associació d'Alumnes Obrers de l'Escola Industrial de Vilanova i Geltrú*, any 2, núm. 14, Impremta Econòmica, Vilanova i la Geltrú, desembre de 1924c. Pel que fa a la relació entre Josep Güell, oncle de Toda, i Víctor Balaguer, vegeu CABRÉ, Rosa, "Josep Güell i Mercader: un republicà de Reus per a la política de Castelar", a CORRETGER, Montserrat; FERRÉ I TRILL, Xavier (ed.), *Josep Güell i Mercader: per l'amor al progrés*, Publicacions de l'Arxiu Històric Municipal de Reus, Reus 2007: 11.

¹²⁷ Fort i Riudor assenyalen al polític Emilio Castelar y Ripoll. FORT 1875: 38; RIUDOR 2008: 175.

s.XIX, en el marc dels interessos comercials espanyols. L'estudi de Garcia Balañà assenta les bases de les relacions internacionals que van emmarcar la història de la importació del tràfic interoceànic de treballadors xinesos a Cuba, i explora les activitats de Francisco Abellá en els anys immediatament anteriors a la participació de Toda en el projecte d'Abellá.¹²⁸

Altres autors, com ara Joan M. Ferran Oliva o Tate Cabré, han treballat també les connexions entre Catalunya i Cuba, tot i que no tracten directament la participació catalana en el tràfic de culis.¹²⁹ La secció 3.2.1.6 del present treball, la qual tracta la participació d'Eduard Toda en el projecte de Francisco Abellá, es basa en aquetes investigacions, i aporta algunes fonts manuscrites conservades a la Biblioteca Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú que proporcionen informació sobre els intents de restabliment de la migració xinesa a l'illa cubana.

2.3.2. La col·lecció de moneda xinesa al Museo Arqueológico Nacional

Un aspecte sobre la biografia d'Eduard Toda que restava per estudiar és el desenvolupament de la seva faceta com a col·leccionista, i en concret, sobre la seva col·lecció de moneda xinesa i d'art de l'Àsia oriental. Les úniques excepcions són l'article d'Eulàlia Jardí sobre el fons de l'Àsia oriental de la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer, l'estudi preliminar d'Irene Seco Serra sobre la col·lecció de moneda xinesa i japonesa venuda per Eduard Toda al Museo Arqueológico Nacional l'any 1887, i l'article de Julio Torres sobre el conjunt de moneda xinesa antiga del mateix Museu.¹³⁰ Els treballs de Seco i Torres se centren en les característiques de la col·lecció del Museo Arqueológico, i són unes de les primeres aproximacions a l'estudi de moneda xinesa publicades a Espanya.

---

¹²⁸ GARCIA BALAÑÀ, Albert, "El Comercio español en África' en la Barcelona de 1858, entre el Caribe y el mar de China, entre Londres y Paris", a *Illes i imperis*, núm. 10/11, Universitat Pompeu Fabra, Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives, Barcelona, primavera de 2008: 167-186.

¹²⁹ FERRAN OLIVA, Joan M., *La Saga de los catalanes en Cuba*, Casa Amèrica Catalunya, Barcelona 2009; CABRÉ, Tate, *Catalunya a Cuba: un amor que fa història*, Edicions 62, Barcelona 2004.

¹³⁰ Vegeu SECO SERRA, Irene, "Estudio preliminar de la colección de moneda china y japonesa del Museo Arqueológico Nacional de Madrid", a ALFARO ASÍNS, Carmen; MARCOS ALONSO, Carmen; OTERO MORÁN, Paloma (ed.), *Actas del XIII Congreso Internacional de Numismática* (Madrid 2003), vol. 2, Secretaría General Técnica, Madrid 2005: 1669-1675. Irene Seco va catalogar parcialment la col·lecció de numismàtica xinesa del Museo Arqueológico Nacional. Segons el personal del museu, tant aquest catàleg, com les peces que resten per catalogar del Museu, són actualment inaccessibles pel públic investigador, ja que el Museu resta tancat per obres fins a nou avís. Pel que fa al conjunt de moneda antiga, vegeu TORRES, Julio, "Moneda china antigua en el Museo Arqueológico Nacional. I. Monedas con forma de objetos", a *Boletín del Museo Arqueológico Nacional*, núm. 24-26, Museo Arqueológico Nacional, Madrid 2006-2008: 77-98.

Tant Seco com Torres han publicat estudis sobre altres col·leccions de moneda xinesa en castellà. Irene Seco va escriure posteriorment un estudi sobre la col·lecció d'Enrique Aguilera y Gamboa, Marqués de Cerralbo, conservada al Museo Cerralbo de Madrid.¹³¹ Aquesta col·lecció, adquirida contemporàniament a la de Toda, consta de 25 monedes emeses durant la dinastia Qing, i coincideixen en forma amb la majoria de les que es troben tant al Museo Arqueológico Nacional i a la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer. Aquest segon treball de Seco, no només proporciona un estudi sobre la col·lecció del Marqués de Cerralbo, sinó que és una de les poques publicacions espanyoles sobre moneda xinesa existents en castellà. En aquest estudi es descriuen les monedes emeses durant la dinastia Qing, incloent-hi detalls sobre el significat de les inscripcions en xinès de les monedes emeses sota cadascun dels emperadors d'aquesta dinastia, i una petita mostra representativa de peces del catàleg. Així mateix, Julio Torres publicà l'article "Moneda china en el Museo Casa de la Moneda. I. Monedas con forma de objetos", sobre moneda antiga xinesa preservada al Museo Casa de la Moneda de Madrid.¹³²

---

¹³¹ SECO SERRA, Irene, "La moneda de la protección celestial, una pieza japonesa del siglo XIX", a *La Pieza del Mes*, Museo Cerralbo, Madrid, abril de 2009.

¹³² TORRES, Julio, "Moneda china en el Museo Casa de la Moneda I. Monedas con forma de objetos", a *Nvmisma*, núm. 251, Sociedad Iberoamericana de Estudios Numismáticos, Madrid, gener-desembre de 2007: 9-38.

**3.
El col·leccionisme
privat d'art i
d'arqueologia
xinesa a Catalunya**

3.1. Art xinès i el col·leccionisme d'art de l'Àsia oriental a la Catalunya del s.XIX

3.1.1. El comerç d'objectes d'art xinès a Barcelona

La proliferació de la compra, la distribució i el col·leccionisme de moneda i d'obres d'art de la Xina a la Catalunya del s.XIX va ser un fenomen gairebé contemporani a la moda i el gust per tot allò del Japó, anomenada *japonisme*. La font principal de distribució i venda d'objectes d'art de la Xina eren les botigues especialitzades en art de l'Àsia oriental, entre les quals, destacaven les botigues dedicades especialment a la venda d'art i objectes procedents del Japó, però també destaquen els establiments dedicats a la venda d'objectes d'art de procedències diverses, en els quals també es venien objectes i obres d'art de la Xina, com ara la Casa Vidal. Les botigues especialitzades en la venda d'art japonès no només eren un focus de distribució d'art japonès, sinó també, en menor mesura, d'objectes d'art procedent d'altres zones de l'Àsia oriental, com l'Imperi xinès, Annam, o la península coreana. A partir del s.XX s'observa un increment en la compra d'art xinès directament a París, i la col·lecció de Damià Mateu n'és un bon exemple.

Només hi ha constància d'una botiga especialitzada en art procedent de la Xina i regentada per comerciants de l'Àsia oriental a l'últim terç de s.XIX a Barcelona, la casa de Hong Kong, Kwong Chong On, que obrí al carrer Ferran el 17 de setembre de 1890. Segons un anunci del *Diario de Barcelona*, el cap d'aquesta botiga era Lo Tim Mong, acompanyat d'un altre xinès que parlava català i castellà. Al *Diario de Barcelona* s'indica també que entre els dependents de la botiga, tots procedents de l'Àsia oriental, n'hi havia que havien estat a Barcelona durant l'Exposició Universal.¹³³ Segons Ricard Bru al seu article "El comerç d'art japonès a Barcelona (1887-1915)", es tractaria d'un sol dependent, un dels tres xinesos que van arribar a Barcelona l'any 1888 per participar en el muntatge de l'expositor de Yong Heng, representant de la Xina al certamen.¹³⁴ A l'anunci del *Diario de Barcelona* es detallaven el tipus de peces que es venien en aquesta botiga.

---

¹³³ *Diario de Barcelona*, 18 de setembre de 1890: 11060-11061.

¹³⁴ BRU TURULL, Ricard, "El comerç d'art japonès a Barcelona (1887-1915)", a *Locus Amoenus*, núm. 10, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona 2009-2010: 268.

La tienda, situada en la esquina del Arco de Santa Eulalia, donde se hallaba el despacho de sedería del señor Robert, no ofrece más novedad en su decorado interior, que el tener los marcos de las puertas de los armarios contruidos en China. En dichos armarios hay gran variedad de objetos chinescos de distintos valores, que seria largo detallar, descollando entre ellos los elaborados en marfil y nacar, los que tienen pintura propia de aquellos países hechas con la pulcritud y finura, propias de los pintores chinos. Sobresale también en el surtido de la nueva casa el ramo de sederías, y en particular los bordados, que obtienen los elogios de las personas inteligentes, tanto por los [sic] selecto de los dibujos como por la bien atendida combinación de los colores. Tocante á abanicos y objetos de maderas delicadas y á mamparas, los hay asimismo de distintas clases. Han montado este establecimiento los señores Kwong Chong On, sociedad establecida en Hong-Kong, y que además de la de esta capital cuenta con sucursales en la Habana, Manila, Méjico, California y en dos ciudades de China.¹³⁵

Tot i que a l'anunci del *Diario de Barcelona* s'afirma que la casa Kwong Chong On fou expositora a l'Exposició Universal de Barcelona l'any 1888, no s'ha trobat més informació que relacioni aquesta casa amb la representació xinesa a l'Exposició, sobre la qual únicament s'ha localitzat informació sobre dos expositors: Yong Heng, de Canton, i Juan Mencarini, el qual tot i representar Taiwan, va exposar sobretot obres d'art i moneda de la Xina continental.

Pel que fa a les altres sucursals de Kwong Chong On a Amèrica i a l'Àsia, s'han localitzat dues botigues a California amb noms similars a la sucursal barcelonina: Kwong Hong On and Co., situada al Commercial street, núm. 736, de San Francisco i Kwong Chong Chan Company, a Courtland, California.¹³⁶ La botiga Kwong Chong Chan, dedicada a la venda d'objectes procedents de la Xina, ja estava en funcionament a Courtland l'any 1885.¹³⁷

Pel que fa al comerç especialitzat en articles d'art xinès, a Vilanova i la Geltrú, hi ha un testimoni anterior, de l'any 1852, publicat al *Diario de Villanueva* a inicis d'any, en el qual s'anuncien diversos articles importats de la Xina, com jocs d'escacs d'ivori, ventalls de vareta de nacre, de filigrana i d'ivori, mantons brodats de nou pams, amb un i mig de

---

¹³⁵ *Diario de Barcelona*, 18 de setembre de 1890: 11060. També citat a COLL 1985: 252.

¹³⁶ *Daily Alta California*, núm. 26, San Francisco, 26 de gener de 1891: 2.

¹³⁷ TOM, Lawrence; TOM, Brian, *Locke and the Sacramento Delta Chinatowns*, Arcadia Publishing, Charleston, Carolina del Sud 2013: 24.

serrell, etc. Aquests objectes els venien directament els representants de la Companyia de Filipines a la fonda d'en Colomer, on s'allotjaven.¹³⁸

D'altra banda, abans de la dècada dels 80 ja existien botigues que venien objectes d'arreu del món a Barcelona. En un article satíric publicat a *La Esquella de la Torratxa* s'explicava que començaven a estilar-se a Barcelona botigues en les quals es trobava reunit "lo més rich y artístich que's fabrica en tots los països del mon", on el visitant trobaria "quadros delicats de pintors de moda, bronzes reproduhint las obras escultóricas dels grans mestres, lámparas de metall dels gustos arquitectónichs més variats y exquisits, gerros de la India, de la Xina y del Japon, tapissos de Orient y de las costas d'África, cristalls de Bohemia [...]" entre d'altres.¹³⁹

També a *La Esquella de la Torratxa* es publicava, l'any 1885, un anunci sobre la botiga El Mikado, en el qual es deia: "es un establiment que acaba d'obri-se en la baixada de Sant Miquel, destinat á la venta d'objectes del Japón, Xina, etc., tant bèn [sic] treballats, tant capritxosos y tant extraordinariament baratos, que 'l comprador al sentir lo preu que n'hi demanan, torna á preguntar-lo creyent que ho ha entés malament".¹⁴⁰ Es tractava de la botiga regentada per Odón Vinyals, empresari establert a Yokohama que importava obres i objectes d'art japonesos de Matsuo Gisuke. En el seu establiment, s'hi trobaven, també, objectes xinesos:

En la plaza de Santa Ana número 8, ha instalado el señor don Odón Viñals una exposición de primorosos objetos chinos y japoneses entre los cuales abundan los bordados biombos, las sedas crudas, los esmaltes, relieves, bronces, porcelanas, barros y multitud de caprichos propios para regalos.

Bien decorado el local, bien presentados los géneros, es de suponer alcance pronto el nuevo comercio los favores del público.¹⁴¹

Així mateix, l'any 1894 es constituí un altre negoci que venia objectes de la Xina i del Japó: la raó social Bassal, Gotzens y Cía, amb els socis Josep Bassal i Torres, Eugènia Calleja i Pastor, Jaume Gotzens i Romagosa, i Antonia Peix i Traveria, inicialment anunciada com a

---

¹³⁸ *Exposició de ventalls i mantons de Manila: Museu Romàntic, Can Papiol, Vilanova i la Geltrú* (Catàleg d'exposició), Diputació de Barcelona, Servei de Cultura, Vilanova i la Geltrú, novembre-desembre de 1987.

¹³⁹ O. E., "Per adornà un saló", a *La Esquella de la Torratxa*, núm. 21, Barcelona, 19 de juny de 1879: 1.

¹⁴⁰ *La Esquella de la Torratxa*, núm. 342, Barcelona, 1 d'agost de 1885: 3.

¹⁴¹ *La Vanguardia*, 20 de setembre de 1888: 2.

Almacén de Géneros de la China, Japón y Europa de Bassal, Gotzens y Compañía. Sociedad en Comandita.¹⁴² Aquesta botiga, situada al número 6 del carrer de Boters i que a partir del 1916 passaria a anunciar-se com a El Celeste Imperio, venia objectes artístics de tot tipus de la Xina i del Japó, com ara teles, sedes, catifes, teixits, porcellanes, te, mobles, laques, i curiositats en ivori, carei, metall, fusta i paper, al detall i a l'engròs.¹⁴³

Botigues i altres establiments que, tot i no estar especialitzats en la venda d'objectes, productes o obres d'art de l'Àsia oriental, tenien obres d'art xineses a la venda, eren els establiments de la Casa Vidal i la Sala Parés. La Sala Parés, establiment que l'any 1877 es convertí en una sala d'exposicions sota la direcció de Joan Baptista Parés i Carbonell, esdevenint la principal galeria d'art de Barcelona, organitzà l'any 1878 una exposició d'objectes procedents de la Xina, del Japó i del Regne d'Annam, que fou anunciada al *Diario de Barcelona*:

En la tienda de marcos y estampas que el Sr. Parés tiene establecida en la calle de Petritxol, llama la atención de las personas curiosas y aficionadas á los objetos artísticos una variada colección de muebles, arquillas, vasos, biombos, etc., procedentes del Japon, de la China y del reino de Annam. Entre los objetos espuestos sobresale una arquilla y biombos de madera con ricas incrustaciones de nácar. Este lujoso mueble se ha construido en la capital de Annam.¹⁴⁴

Pel que fa a la Casa Vidal, s'anunciava també al *Diario de Barcelona*, l'any 1878, l'exposició d'objectes artístics de la Xina i del Japó:

Se ha puesto á la venta en el entresuelo de la casa núm. 1 del Pasaje del Crédito, una colección de objetos de la China y del Japon, de valor y mérito muchos de ellos, tales como unos grandes jarros, cajas escultradas de sándalo y marfil, abanicos de los mismo primorosamente labrados, estuches de laca con dorados, etc. Se halla abierta la esposición de dos á seis de la tarde.¹⁴⁵

---

¹⁴² *Anuario-Riera*, núm. 3, Barcelona 1896: 32 i 261.

¹⁴³ Aquest paràgraf s'ha redactat a partir de la informació proporcionada a BRU 2009-2010: 271-272.

¹⁴⁴ *Diario de Barcelona*, 4 d'octubre de 1878: 11250. També citat a COLL 1985: 249.

¹⁴⁵ *Diario de Barcelona*, 3 de novembre de 1878: 12444. També citat a COLL 1985: 249. Sobre la Casa Vidal, vegeu també BRU 2007a: 69-70.

3.1.2. Art xinès i japonisme

Eva Fernández del Campo, al seu article “Las fuentes y lugares del ‘Japonismo’” analitza el significat i els usos que sovint se li donen al terme *japonisme*. Segons Fernández del Campo, l'ús del terme *japonisme* té sovint un caràcter equívoc, en designar “la moda per tot allò japonès” en general, i usant-se, sobretot, per referir-se a la influència de l'art japonès en artistes europeus. Aquest ús inclouria, a més de l'art japonès, també d'allò procedent de l'Àsia oriental, i sense límit temporal o espacial.

Així mateix, segons Fernández, en una altra acceptió del terme, el *japonisme* del s. XIX es referiria a “un momento acotado del arte que se identifica con la corriente artística europea que se desarrolla unos años antes de la irrupción de las vanguardias y que tiene como protagonistas a aquellos artistas (y en muchos casos coleccionistas) del arte japonés que trabajaron fundamentalmente en París, aunque también en Londres, en el último tercio del siglo XIX y primeros años del siglo XX”.¹⁴⁶

Autors treballant el japonisme a Barcelona tendeixen a fer un ús de *japonisme* centrat en el comerç i el col·leccionisme d'art japonès al s.XIX, tant per part d'artistes com de col·leccionistes a Barcelona, i en les referències a formes, dissenys, models i temes, que procedents d'obres d'art japonès eren reinterpretades en les obres d'artistes catalans, o treballant a Catalunya. Els autors que treballen la història del japonisme a Barcelona, però, sovint incorporen també el comerç i el col·leccionisme d'art procedent de la Xina, de Corea, o d'Annam per refermar les seves hipòtesis.¹⁴⁷ Així doncs, quina relació té el col·leccionisme d'art produït a la Xina amb el japonisme?

En alguns casos a Europa, el col·leccionisme previ d'art xinès fou el que motivà l'interès per l'art japonès en artistes que més tard es basarien en formes, dissenys i models de l'art japonès per integrar-los en les seves obres. Aquest fou el cas de Whistler.¹⁴⁸ En altres llocs, com és el cas de la República Txeca, l'interès previ per l'art japonès en artistes treballant a

---

¹⁴⁶ FERNÁNDEZ 2001: 329 i ss.

¹⁴⁷ Vegeu BRU 2010; COLL 1985. Pel que fa al japonisme en altres llocs d'Europa, Klaus Berger, per exemple, fa referència a la Peacock Room de Whistler, la qual fou creada per contenir la seva col·lecció de porcellana xinesa, com un dels primers exemples de japonisme. BERGER 1992: 44.

¹⁴⁸ MERRILL 1994.

les darreries del s.XIX, es desenvoluparia en el col·leccionisme d'art produït a la Xina durant les primeres dècades del s.XX en col·leccionistes i *connoisseurs* de l'art.¹⁴⁹

Pel que fa al col·leccionisme d'art xinès a la Catalunya del s.XIX, s'observen tres processos de penetració de l'art xinès que es relacionen amb més o menys intensitat amb el japonisme. En primer lloc, cal esmentar la presència d'art i objectes produïts a la Xina abans dels anys 70 del s.XIX, que tenen a veure amb l'interès per l'estil *chinoiserie* que es desenvolupà en diversos centres de la monarquia i l'aristocràcia a diverses zones d'Europa, entre elles, Catalunya. N'és un bon exemple la sala xinesa del Castell de Castelldefels,¹⁵⁰ així com les col·leccions de famílies de l'aristocràcia a Catalunya, com els marquesos d'Alfarràs, de Sentmenat, i de Castellbell, els quals exposaren peces xineses de les seves col·leccions l'any 1867 a l'exposició retrospectiva que l'Acadèmia de Belles Arts va celebrar a Barcelona.¹⁵¹

Un altre procés de penetració d'art xinès a Catalunya fou el comerç d'art de l'Àsia oriental. Donat l'hermetisme comercial de la política exterior xinesa, en contrast amb l'oberturisme comercial japonès, durant les últimes tres dècades del segle dinou, es fa palès com el comerç d'art japonès, especialment a Barcelona, era molt més extens que el d'art xinès. Algunes botigues especialitzades en art japonès venien, tot i que en menor mesura, productes, especialment objectes d'art, procedents de la Xina. Aquest és el cas d'El Mikado, i de moltes altres botigues que, tot i no estar especialitzades en art de l'Àsia oriental, tendien a vendre més quantitat de peces japoneses que xineses, com ara, la Casa Vidal.¹⁵²

Tant Eduard Toda com Francisco Abellá expressarien en la seva correspondència les dificultats que presentava enviar objectes de la Xina a Catalunya, pel seu alt cost, els diversos passos duaners pels quals havien de passar, i molt especialment, per la qualitat del transport, que sovint malmetia les peces.¹⁵³

---

¹⁴⁹ WINTER 2008.

¹⁵⁰ Sobre la sala xinesa del Castell de Castelldefels, vegeu la memòria arqueològica LÓPEZ MULLOR, Albert, 'Memòria de la intervenció arqueològica duta a terme el febrer del 2007 al Castell de Castelldefels', Memòria inèdita, Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, Direcció General de Patrimoni Cultural, febrer de 2007: 14.

¹⁵¹ *Catálogo de la exposición retrospectiva de obras de pintura, escultura y artes suntuarias celebrado por la Academia de Bellas Artes, en junio de 1867*, Academia de Bellas Artes de Barcelona, Imprenta de Celestino Verdaguera, Barcelona 1867: 7, 10 i ss. i 86 i ss. Sobre aquesta exposició vegeu l'apartat 3.4.1.

¹⁵² *La Esquella de la Torratxa*, núm. 342, Barcelona, 1 d'agost de 1885: 3; *Diario de Barcelona*, 3 de novembre de 1878: 12444; BRU 2007a: 75 i ss. i 69-70.

¹⁵³ Vegeu apartats 3.2.1.4 i 4.3.4.

Per últim, el col·leccionisme d'art xinès, entès com una activitat acompanyada d'un coneixement profund de la cultura, la història, i l'art de la Xina, es desenvolupà a Catalunya a partir de les relacions polítiques entre la Xina i Espanya, i en especial, a través de la presència de figures de l'elit cultural catalana en aquest país. Aquesta penetració d'art xinès a Catalunya cal relacionar-la amb un interès específic per conèixer el món xinès, i per tant, no motivà una moda que trespelà diversos estrats de la societat, com sí passà amb l'interès en l'art japonès i el japonisme. En el cas del col·leccionisme d'art xinès, foren majoritàriament diplomàtics i figures de l'elit cultural catalana els que portaren a terme aquesta activitat, i no tant artistes, tot i que Apel·les Mestres i Francesc Soler i Rovirosa en són excepcions, els que formaren col·leccions d'aquestes característiques, com sí passà amb l'art japonès.¹⁵⁴

L'interès en la cultura xinesa no traspasà diferents estrats de la societat perquè la imatge que es tenia de la Xina al s.XIX divergia molt de la del Japó. La imatge del Japó a Catalunya durant l'últim terç del segle dinou estava dominada per la modernització iniciada en l'era Meiji (1868-1912), que inicià un procés de renovació cultural i social que l'apropava a Europa i a l'Amèrica del Nord.¹⁵⁵ En contrast, les notícies sobre la situació de la Xina eren molt negatives. Gairebé la totalitat de les notícies sobre la Xina publicades als diaris *La Renaixensa* i *La Vanguardia* entre els anys 80 i 90 del s.XIX revelen una Xina en crisi, dominada per la violència, tant interna com amb les potències estrangeres, i debilitada per les malalties contagioses.¹⁵⁶ El setembre de 1883 *La Renaixensa* publicava que, havent-se declarat el còlera a Pequín, es passava a considerar "brut", tot allò procedent de l'Imperi xinès. Al dia següent, una altra notícia sobre la Xina informava d'un atac portat a terme pel poble xinès al barri europeu de Canton, havent estat saquejats i cremats establiments i oficines europees.¹⁵⁷ Així mateix, la informació que es podia accedir sobre aquest país a través de les poquíssimes obres publicades sobre la Xina a Espanya o escrites per autors espanyols, estava fortament marcada d'una visió colonial i deutora del discurs

---

¹⁵⁴ Pel que fa a artistes que col·leccionaren art xinès, vegeu l'apartat 3.4.2.2.

¹⁵⁵ Vegeu RODAO 2006 i RUBIO, Daniel, "Desarrollo y pérdida: diferencias culturales y sociales desde el Japón de preguerra hasta la actualidad" [en línia], a SAN GINÉS, Pedro (ed.), *La Investigación sobre Asia Pacífico en España*, Editorial Universidad de Granada, Granada 2007. <http://www.ugr.es/~feiap/ceiap1/index.html> [Consulta: 3 de juliol 2013].

¹⁵⁶ *La Vanguardia*, 7 de setembre de 1881: 16; *La Vanguardia*, 14 de febrer de 1882: 15; *La Vanguardia*, 27 de maig de 1883: 24; *La Vanguardia*, 22 de gener de 1884: 16; *La Vanguardia*, 5 de gener de 1885: 9; *La Vanguardia*, 2 de juny de 1886: 7; *La Vanguardia*, 8 de setembre de 1893: 5; *La Vanguardia*, 13 de desembre de 1894: 2; *La Vanguardia*, 18 d'octubre de 1895: 6.

¹⁵⁷ *La Renaixensa: diari de Catalunya*, 19 de setembre de 1883: 5592; *La Renaixensa: diari de Catalunya*, 20 de setembre de 1883: 5619.

orientalista.¹⁵⁸ Des de la Guerra de l'Opi, la Xina va anar perdent interès a Espanya, mentre que el Japó li anava prenent el relleu com a atractiu de l'Àsia oriental.

Adquirir, col·leccionar, vendre i donar obres d'art de la Xina foren activitats que, a la Catalunya de l'últim terç del s.XIX, anaren sovint acompanyades d'un coneixement i d'un apropament previ al món xinès. Tot i que hi hagueren diversos col·leccionistes que posseïren algunes peces xineses dins de col·leccions formades per peces de molt diversa tipologia i procedència, les col·leccions xineses més interessants i quantioses foren formades per figures vinculades a les relacions internacionals entre la Xina i Espanya, com és el cas de les col·leccions d'Eduard Toda, Juan Mencarini, o Henry A. Ramsden. Tots ells varen demostrar un fort interès en la cultura xinesa, havent publicat àmpliament sobre història, cultura, moneda o economia de la Xina, en català, anglès o castellà.

---

¹⁵⁸ MARTÍNEZ 2007: 150 i ss.

3.2. Eduard Toda i Güell i el col·leccionisme d'art i de moneda a la Xina

*La joventut y uns ideals de poeta
Te portaren d'Orient fins a Occident,
Fores rábbi, brakurán, rajah y asceta;
Feres reviure ab màgica paleta,
Y ab color veritable,
Lo fet y'l monument.*

Artur Masriera, 1921.¹⁵⁹

Entre les diferents figures que van adquirir, vendre, exposar o donar objectes d'art o mostres de cultura material procedents de la Xina a Catalunya, destaca el diplomàtic Eduard Toda i Güell. Eduard Toda fou una figura polifacètica i un autor prolífic. Els diferents autors que han fet aportacions sobre la seva biografia l'han etiquetat com a diplomàtic, mecenes, bibliòfil, restaurador de llibres, acadèmic, home de lletres i egiptòleg. El seu projecte per la restauració del Monestir de Poblet és l'aspecte de la seva vida que ha centrat major atenció d'historiadors i dels seus biògrafs.¹⁶⁰ En contrast, els sis anys durant els quals exercí la diplomàcia a la Xina, la seva feina de difusió de la cultura xinesa a Catalunya, els seus estudis sobre numismàtica de l'Àsia oriental, i especialment, les seva faceta col·leccionista, són alguns dels aspectes de la vida d'Eduard Toda menys investigats. Tot i aquesta manca d'atenció, en els últims deu anys diferents autors han fet petites però rellevants aportacions a partir de les quals hem pogut iniciar una recerca més sistemàtica i intensiva sobre la relació d'Eduard Toda amb l'Àsia oriental. Aquests són Eulàlia Jardí, Manuel Foraster, Jaume Massó, Josep Maria Fradera, María Dolores Elizalde i Irene Seco.¹⁶¹

---

¹⁵⁹ MASRIERA I COLOMER, Artur, "A l'Eduard Toda", a *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 3a època, núm. 45, Centre de Lectura de Reus, Reus, desembre de 1921: 394.

¹⁶⁰ Cal destacar la biografia d'Eufemià Fort i Cogul i el treball de Gener Gonzalvo i Bou. Pel que fa a publicacions sobre Eduard Toda centrades en la seva feina de restauració del Monestir de Poblet vegeu FORT 1975; GONZALVO 2005: 135-144; *Ídem.*, 1997: 103-128; *Ídem.*, 2001.

¹⁶¹ JARDÍ 2006 i 2010; FORASTER 1984; MASSÓ 2010; FRADERA 2002; SECO 2005. A l'apartat 2.3 trobareu una revisió dels treballs publicats per aquests autors sobre la relació de Toda amb l'Àsia oriental.

A més, Toda és un testimoni cabdal de la vida a la Xina del s.XIX, en un moment en el qual la presència espanyola a la Xina era molt minsa. El gruix de publicacions recents relatives a la biografia d'Eduard Toda se centren especialment en les seves aportacions a l'egiptologia, a la divulgació del fet alguerès a Catalunya, i al seu projecte de reconstrucció del Monestir de Poblet. Els sis anys que visqué a l'Imperi xinès, la seva aportació al coneixement sobre la Xina del s.XIX a Catalunya, i la seva activitat com a col·leccionista són relativament desconeguts en comparació amb aquests altres episodis de la seva vida.

La seva aportació més rellevant a la societat Catalana en relació a la seva posició com a vicecònsol a la Xina foren, sens dubte, la gran quantitat de llibres i articles que publicà sobre diferents aspectes de la societat, la cultura, la història i l'economia a la Xina, que pogué observar i estudiar durant la seva estada com a vicecònsol a Macau (1876), a Hong Kong (1876-1878), a Canton i Whampoa (1878-1880), i a Xangai (1880-1882). A través d'aquestes publicacions podem entendre les seves motivacions a l'hora de formar la seva col·lecció xinesa, així com la rellevància que tingué en la divulgació de la cultura xinesa en la societat catalana de l'època.

3.2.1. Eduard Toda i Güell: entre Reus, Madrid i la Xina (1855-1882)¹⁶²

I el que sotaescriu aquestes malgirbades ratlles, prenent una direcció imprevista en la seva adolescència, passà cinquanta anys vivint fora de Catalunya; corregué els continents i els seus voltants del món; pensà acabar tancant-se en el tranquil recés de l'alterós Escornalbou, però, al capdavant dels seus vuitanta anys molt llargament complerts, es troba lligat a la tasca de la restauració de Poblet, és a dir, a la realització d'aquella idea concebuda al darrer terç de la centúria passada pels companys que, des del món millor on segurament es troben, li semblen reclamar l'execució de l'obra de ressorgiment, neteja i santificació de l'històric monestir que bressolà els ideals de la seva primera joventut.

*Eduard Toda, 1936.*¹⁶³

3.2.1.1. Infància a Reus (1855-1870)

Eduard Toda nasqué a Reus el 9 de gener de 1855, i fou criat per la seva mare, Francesca Güell i Mercader (Reus, 1836-1917), a la casa situada al carrer de Jesús 1, cantonada amb la plaça del Mercadal, en el mateix solar on, després d'enderrocar la casa el 1902, Lluís Domènech i Montaner projectaria l'edifici modernista cal Navàs. Eduard Toda era "fill natural". El seu pare era Eduard Toda i Albertos, advocat, funcionari del Ministeri d'Estat a Madrid, i alcalde de Reus entre 1851 i 1853. Eduard de Toda i Albertos va ser forçat a reconèixer la paternitat del seu fill, però no es va voler casar amb Francesca, al·legant que si es casava amb ella, s'havia de casar amb altres noies que es trobaven en la mateixa situació.¹⁶⁴ Donada l'absència del seu pare, l'oncle de Toda, Josep Güell i Mercader (1839-

---

¹⁶² Pel que fa als fets de la vida d'Eduard Toda que no són rellevants per l'estudi de la seva faceta com a col·leccionista o vicecònsol a la Xina, però que d'altra banda, són interessants per a fer-se una idea de la seva persona, s'ha portat a terme una recerca bibliogràfica. La seva infància a Reus, el seu projecte per a la restauració del Monestir de Poblet, i els seus estudis a Madrid són aspectes que ja han estat ben estudiats per altres autors, com Eufemià Fort o Jaume Massó.

¹⁶³ TODA I GÜELL, Eduard, "Records d'Antoni Gaudí a Reus, fins l'any 1870", a *El Matí*, Suplement d'Homenatge a Antoni Gaudí, Barcelona, 21 de juny de 1936: 2.

¹⁶⁴ Aquest episodi està ben explicat a MASSÓ 2010: 6-7.

1905), periodista i un dels promotors del Centre de Lectura de Reus, va tenir gran influència en la seva educació.¹⁶⁵

Els seus primers anys d'escola marcaren els interessos que desenvolupà al llarg de la seva vida, introduint-se en els móns de la literatura, la numismàtica i la història des de la seva infància i adolescència. Probablement, la seva amistat amb Antoni Gaudí i Cornet (Reus, 25 de juny de 1852 - Barcelona, 10 de juny de 1926), Josep Ribera i Sans (Tivissa, 18 de febrer de 1852 - Madrid, 8 de gener de 1912) i Joaquim Maria Bartrina i d'Aixemús (Reus, 1850 - Barcelona, 1880) entre d'altres, amb els quals anà a les Escoles Pies, estimulà aquests interessos, donat que Toda trobà en els seus companys d'escola un grup idoni amb el qual portar a terme projectes compartits.¹⁶⁶

De les seves amistats d'infància sorgiren interessants projectes extraescolars, com la publicació de la revista setmanal manuscrita *El Arlequín*, subtitulada *Periódico serio-burlesco*, en la qual especialment Toda i Ribera publicaven poesia i prosa, i que Antoni Gaudí il·lustrà amb dibuixos tallats en fusta de boix, i estampats a la revista en forma de segell.¹⁶⁷ D'aquest periòdic se'n publicaren dues etapes. La primera, compresa entre els mesos de novembre de 1867 a gener de 1868, és a dir, quan Toda tenia únicament dotze anys. Els textos d'aquesta etapa són d'un to festiu, i també hi trobem alguns de to més cultural o didàctic, com ara l'article "El periódico. Su origen y etimología", en el qual Toda fa referència a la Xina com a primera nació que va veure néixer el diari. Pel que fa a la segona etapa de la revista, la compresa entre els mesos d'octubre a desembre de l'any 1868, el contingut d'*El Arlequín*, que passa a portar el subtítol *Periódico del matiz que le dé la gana*, es tornà marcadament polític. Jaume Massó troba en els fets revolucionaris de 1868 les causes per aquest gir temàtic.¹⁶⁸

Activitats extraescolars com aquesta representen un precedent dels molts variats interessos que Eduard Toda començà a desenvolupar en els seus anys d'infància i que portà a terme

---

¹⁶⁵ Aquest paràgraf ha estat escrit a partir de la informació proporcionada a MASSÓ 2010: 5-7; FORT 1975: 18-20. Pel que fa a la influència de Josep Güell i Mercader en l'educació cultural i política d'Eduard Toda, vegeu GORT OLIVER, Jordina, "Josep Güell i Mercader, mestre de Joaquim M. Bartrina, Josep Martí i Folguera, Antoni Gaudí i Eduard Toda", a CORRETGER 2007: 115-146.

¹⁶⁶ Pel que fa a la infància d'Eduard Toda i la seva relació amb els seus companys d'escola, vegeu MASSÓ 2010: 5-16. Quant a la relació entre Antoni Gaudí i Eduard Toda vegeu MASSÓ 2003.

¹⁶⁷ Ho explica el mateix Toda a *Ídem.*, 1936: 1.

¹⁶⁸ La col·lecció sencera d'aquest periòdic es troba preservada a la Biblioteca Tomás Navarro Tomás del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC), a Madrid i actualment es pot accedir *online* a la seva còpia digitalitzada. Sobre la història i els continguts d'*El Arlequín* vegeu MASSÓ 2010: 16-20.

de manera més o menys professional al llarg de la seva vida. Pel que fa als precedents en la seva activitat com a col·leccionista i estudiós de la moneda, destaquen les quatre quartilles sobre numismàtica que redactà entre 1870 i 1871, quan només tenia quinze o setze anys, i que actualment es preserven entre altres quartilles manuscrites en prosa a la Biblioteca Tomás Navarro Tomás del CSIC, a Madrid. Entre les altres quartilles redactades entre els anys 1870 i 1871, i preservades en el mateix volum de prosa trobem manuscrits sobre el comte Arnau, Poblet, una novel·la històrica intitolada “Ramon” i algunes quartilles d’esborranys d’articles per a *El Eco del Centro de Lectura*, entre d’altres.¹⁶⁹

L’any 1870 Toda acabà els seus estudis de batxillerat, i aquell mateix any emprengué la seva carrera universitària a Madrid. Només uns mesos abans d’iniciar els seus estudis universitaris a Madrid l’octubre del 1870, Toda començà a desenvolupar el seu projecte per la restauració del Monestir de Poblet, en el qual participaren, amb més o menys implicació, Gaudí i Ribera. Segons ens indica Eufemià Fort, Toda visità Poblet per primer cop el 2 d’abril del 1870, i hi tornà el 24 del mateix mes. Aquestes dues visites despertaren el seu desig de restaurar el Monestir, i de seguida redactà una memòria intitolada “Poblet, datos y apuntes de Eduardo Toda Güell”, datada el juliol del 1870. El mateix 1870 Toda publicà el seu primer llibre, a la prematura edat de quinze anys, intitolat *Poblet: descripción històrica*.¹⁷⁰

La represa dels estudis d’aquest grup d’amics anà disminuint la implicació de Gaudí i Ribera en el projecte juvenil, i fou únicament Toda qui el reprengué contínuament al llarg de la seva vida.¹⁷¹ Ribera marxà a Almeria, acollit per un oncle seu donat que havia quedat orfe; Gaudí s’estigué a Reus, i més tard marxà a estudiar a Barcelona, i Toda es traslladà a Madrid, a cursar la carrera en dret.

---

¹⁶⁹ MASSÓ 2010: 22-23. El text sobre Poblet, la novel·leta intitolada “Ramon” i el text “¡Adiós!/A mi amigo R. Calzada” estan transcrits a MASSÓ CARBALLIDO, Jaume, “Tres textos inèdits d’Eduard Toda i Güell”, a *Butlletí informatiu de l’Arxiu Municipal de Reus*, núm. 11, Arxiu Històric Municipal, Regidoria de Cultura, Reus, hivern de 2005: 7-11. Josep Maria Fradera i María Dolores Elizalde enumeren els diferents manuscrits preservats a la Biblioteca Tomás Navarro Tomás i se centren en els volums dedicats a l’Extrem Orient, a *Ídem.*, 2002: 250 i ss. A l’inici del projecte per la tesi doctoral, es preveia portar a terme una estada a Madrid amb tal d’estudiar el contingut dels manuscrits conservats a la Biblioteca Tomás Navarro Tomás, així com la col·lecció de numismàtica xinesa preservada al Museo Arqueológico Nacional de Madrid. No obstant, aquesta estada no s’ha portat a terme per dos motius: en primer lloc, per haver tingut accés a alguns manuscrits localitzats al CSIC per mitjà de Jaume Massó, qui conserva a Reus algunes còpies i per la informació sobre el contingut dels mateixos proporcionada per Josep Maria Fradera; en segon lloc, la visita no s’ha portat a terme donat el tancament del Museo Arqueológico nacional.

¹⁷⁰ FORT 1975: 26-32.

¹⁷¹ Eufemià Fort argumenta que el nivell d’implicació de Gaudí i Ribera en el projecte no arribà mai a una col·laboració estreta i eficient. *Ídem.*, 1975: 26-32.

3.2.1.2. Estudis a Madrid i inici de la carrera diplomàtica (1870-1876)

L'octubre de 1870 Toda viatjà a Madrid per estudiar la carrera de dret civil i canònic. Inicialment tenia la intenció de cursar dret i lletres, però finalment només realitzà la primera. Com explica Jaume Massó, al començament de la seva estada a Madrid, Toda s'estigué a casa de la família Sedó.¹⁷² Durant la seva carrera universitària, la qual finalitzà l'any 1873, Toda publicà forces articles a *La Redención del pueblo* i a *El Eco del Centro de Lectura*, dirigit pel seu oncle Josep Güell i Mercader. El contingut dels seus articles versava sobre una gran amplitud de temes: des de poemes d'amor fins a història, però especialment, sobre política i economia.¹⁷³

El 2 d'agost de 1873, Toda va entrar, en comissió de serveis, a la Secretaria General del Ministeri d'Estat, al capdavant de la qual hi havia Emilio Castelar. Poc abans, al mes de maig, el seu oncle, Josep Güell, s'havia traslladat a Madrid, on havia estat elegit diputat.¹⁷⁴ Són molts els autors que coincideixen en relacionar la posició política del seu oncle, el qual era bon amic de Castelar, amb l'entrada de Toda al Ministeri d'Estat: Jaume Massó, Eufemià Fort, Lluís Riudor, Josep Maria Fradera i María Dolores Elizalde, tots ells mencionen la influència d'Emilio Castelar en el seu ingrés com a diplomàtic agregat en la carrera diplomàtica.¹⁷⁵ Certament, Toda hagué de conèixer Emilio Castelar, i aquesta relació es mantingué durant anys. Deu anys després, el 1883, el retrobà a Catalunya quan Castelar hi anà en motiu de l'enterrament d'Eusebi Pascual i Casas, director del diari republicà de Barcelona, *La Publicidad*, acompanyant-lo en una visita a Tortosa.¹⁷⁶

L'ambició professional de Toda, per aquell temps, degué estar entre la diplomàcia i el periodisme, donat que entre 1873 i 1875, publicà una gran quantitat d'articles de temàtica política nacional i internacional. Per exemple, els onze articles que publicà a *La Discusión: diario democrático* de Madrid entre 1873 i 1874 són reflexions sobre política i relacions

---

¹⁷² MASSÓ 2010: 24-25.

¹⁷³ Vegeu el llistat d'articles publicats entre 1870 i 1873 a FERRÉ, Dolores, "Bibliografía de Eduardo Toda", a *Boletín Arqueológico*, 4a època, any LII, núm. 37-40, fasc., Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, Tarragona 1952: 330-331.

¹⁷⁴ MASSÓ 2010: 26.

¹⁷⁵ Vegeu MASSÓ 2010: 26; FORT 1975: 37-38; RIUDOR 2008: 175-199; FRADERA 2002: 245

¹⁷⁶ *Dietari de viatges d'Eduard Toda...*, 2008: 33; *La Vanguardia*, 23 d'abril de 1883: 7.

internacionals.¹⁷⁷ Entre els anys 1873 i 1875, Toda publicà un total de 43 articles, a més de a *La Discusión*, a *La Redención del pueblo*, de Reus, a *El Clamor del pueblo*, també de Reus i substituït per *Las Circunstancias* el 1875, i a *La Iberia*, de Madrid.¹⁷⁸

Tal i com explica Jaume Massó, el 13 d'octubre de 1873, després que cessés la seva posició al Ministeri d'Estat, Toda sol·licità prendre part en els exàmens per obtenir la posició de diplomàtic agregat. Obtingué aquesta posició, i el 26 de novembre, fou nomenat oficial encarregat de la premsa del Ministeri d'Estat. Com l'anterior posició, no tingué l'oportunitat de gaudir-la durant molt de temps, donat que al cap de dos mesos, el 15 de gener de 1874, fou suprimida. Finalment, el 6 de desembre de 1875, Toda sol·licità la posició vacant de vicecònsol a la colònia portuguesa de Macau, la qual li va ser adjudicada el 14 de gener de 1876.¹⁷⁹

3.2.1.3. Eduard Toda a la Xina (1876-1882)

Les fonts sobre l'estada de Toda a la Xina consisteixen, principalment, en fonts manuscrites i en els seus articles i llibres sobre diferents aspectes de la cultura xinesa publicats després del seu retorn de la Xina a partir del 1882. Entre les fonts manuscrites referents a Eduard Toda destaquen la seva correspondència, preservada a l'Instituto de Historia del CSIC de Madrid; el seu dietari de viatges, editat per Jaume Massó i publicat l'any 2008, i les seves notes personals sobre els seus estudis entorn a diversos aspectes de la cultura xinesa, les quals es troben força disperses, però principalment preservades a la biblioteca del CSIC a Madrid i a l'Arxiu de Poblet.¹⁸⁰

Toda inicià el seu viatge cap a la Xina sortint de Reus i passant per Barcelona, i d'allà es dirigí a Marsella, on el 13 de febrer de 1876, embarcà en el vaixell de mercaderies

---

¹⁷⁷ Vegeu, per exemple, els articles sense signar de Toda sobre política francesa: “Una provocación”, a *La Discusión: diario democrático*, 12 d'abril de 1873: 1; “Crisis europea”, a *La Discusión: diario democrático*, 6 de maig de 1873: 1; “Últimos plazos”, a *La Discusión: diario democrático*, 13 de maig de 1873: 1; “Revista política extranjera”, a *La Discusión: diario democrático*, 24 de febrer de 1874: 1; “La cuestión de Oriente”, a *La Discusión: diario democrático*, 3 de març de 1874: 1; “Las dos estrellas”, a *La Discusión: diario democrático*, 7 de març de 1874: 1.

¹⁷⁸ FERRÉ 1952: 332-334.

¹⁷⁹ Aquest paràgraf ha estat escrit a partir de la informació proporcionada a MASSÓ 2010: 26-29.

¹⁸⁰ Pel que fa a la correspondència rebuda per Eduard Toda entre 1870 i 1889, va ser digitalitzada per assegurar-ne la seva preservació i la seva còpia digital es pot consultar a la Biblioteca Tomás Navarro Tomás, del Centro de Ciencias Sociales i Humanas del CSIC, a Madrid. Jaume Massó Carballido conserva còpies d'aquestes cartes al Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca de Reus. Agraïxo profundament a Jaume Massó haver-me permès consultar aquestes còpies a Reus. D'altra banda, hi ha un lligall amb notes manuscrites sobre la Xina de Toda conservat al CSIC, a Madrid. Sobre aquest lligall, vegeu FRADERA 2002.

marítimes, *Iraouaddy*.¹⁸¹ Des de Marsella, Eduard Toda viatjà fins a Macau passant per Itàlia, Egipte, la mar Roja, Aden, Ceilan, Singapur, Saigon i Hong Kong. A Singapur conegué el cònsol d'Espanya Albino Mencarini, la seva dona i la seva filla Maria, i arribà a Macau el 25 de març.¹⁸²

La impressió que Toda tingué en arribar a Macau sobre la Xina i la seva població no fou gaire positiva, tal i com relata en les seves notes de viatge, en les seves cartes i en algunes de les obres que publicà en català i castellà a partir de l'any 1883. Aquesta percepció es veu reflectida a la carta que envià al seu amic Josep Maria Morlius des de Macau el juliol de 1876:

Si mil veces naciera, otra tantas soñaria con hacer un viaje al extremo oriente. Mucho he leído sobre él: he visto pinturas y grabados, pero le aseguro á V. que nada absolutamente alcanza á dar una palida idea de lo que sobre el terreno se contempla. Y no crea V. que todo sea tan bonito como nos lo pintan. No exagero asegurando á V. que las decepciones superan á las grandes impresiones. [...]

En la China hay materia para volver loco á un hombre de sano entendimiento. Hasta ahora no he podido encontrar á esa raza laboriosa, inteligente, astuta, cuyos adelantos en mecanica y en ciencias se han supuesto superiores á los nuestros. He visto solo un pueblo servil, canalla, haragan, hambriento, pueblo miserable y de miserables. El chino para mí es el tipo del hombre falso, hipócrita y cobarde, y desde el emperador al último coolie dudo que pudiera encontrarse un hombre de cola que teniendo la ocasión no se aprovechara de lo ageno.¹⁸³

Tampoc no va demostrar gran estima pel físic i la moda de les dones xineses, afirmant que, “Decididamente no son guapas, á lo menos para nuestro gusto. Su fisonomía es angulosa y sin espresión: además carecen del gusto de la forma y aun de la forma misma, y finalmente

---

¹⁸¹ Vegeu la carta d'Eduard Toda a Joaquim Navàs, datada el 29 de febrer de 1876 i publicada a “Quatre cartes d'Eduard Toda a Joaquim Navàs”, opuscle a cura de Pere Anguera i Nolla; Magí Sunyer i Molné, part de la carpeta *Cal Navàs: El paradigma del modernisme burgès*, Agrupació Fotogràfica de Reus, Reus 1998. A partir de l'embarcament a Marsella, el seu viatge està documentat a *Dietari de viatges d'Eduard Toda...*, 2008: 18-21.

¹⁸² *Dietari de viatges d'Eduard Toda...*, 2008: 18-21.

¹⁸³ Carta d'Eduard Toda a Josep Maria Morlius, Macau, 6 de juliol de 1876, propietat de Lluís Albert Font de Rubinat. La còpia consultada d'aquesta carta es troba al Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca de Reus i també fou reproduïda a “Carta d'Eduard Toda des de Macau”, a *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 6a època, núm. 52, Centre de Lectura de Reus, Reus, abril de 1999: 16.

su desastrosa manera de componerse y de adornarse es un profundo contrasentido de las leyes de estética”.¹⁸⁴

D'altra banda, Eduard Toda demostra un gran interès en altres aspectes de la cultura xinesa. En el seu interessant dietari de viatges, per exemple, dedica llargues i detallades descripcions a les festivitats, als costums, al teatre i a l'arquitectura que té l'oportunitat d'observar. Com bé nota Jaume Massó en la introducció de la seva edició del dietari, el dietari de viatges d'Eduard Toda no respon del tot a les característiques d'un dietari, en tant que Toda no hi va fer anotacions de forma sistemàtica dia rere dia, i en què moltes de les seves anotacions són exposicions sobre la geografia o els costums que Toda observa o estudia. En alguns casos, aquestes notes li van servir de referència per redactar part d'articles i seccions de llibres que publicaria més tard.¹⁸⁵

Pel que fa a festivitats i costums, Toda descriu la “Fiesta del dragon”, actualment coneguda en xinès com *Danwu jie*, la qual té lloc entre finals de maig i principis de juny, i que consisteix en competicions als rius de barques en forma de drac.¹⁸⁶ També descriu al detall la festa del “Ta-chiu”, durant la qual s'habilita una barraca amb ídols budistes, i la del “Siuy”, que com l'anterior, commemora la memòria dels difunts.¹⁸⁷ Són de gran interès les notes sobre el teatre xinès, les quals proporcionen informació molt diversa: des de l'arquitectura interior dels teatres, el decorat de l'escenari, els costums del públic que hi assisteix, els tipus de personatges, l'attrezzo, la indumentària dels actors, etc. Fins i tot narra l'argument d'una obra de teatre anomenada, segons ell en dialecte Hakka cantonès, *Tung yong Kit y*.¹⁸⁸

Sens dubte, aquestes notes li van servir per redactar les seccions sobre el teatre i les festivitats de la Xina del seu llibre *La Vida en el celeste imperio*, de l'any 1887, reproduint amb més detall les dades anotades al dietari.¹⁸⁹ Pel que fa a l'argument de l'obra de teatre narrat al dietari, a *La Vida en el celeste imperio*, Toda explica com va tenir l'oportunitat de

---

¹⁸⁴ TODA I GÜELL, Eduard, “Modas Chinas”, a *Revista del Centro de Lectura*, 1a època, núm. 5, Centre de Lectura de Reus, Reus, febrer de 1883d: 3.

¹⁸⁵ MASSÓ CARBALLIDO, Jaume, “Introducció”, a *Dietari de viatges d'Eduard Toda...*, 2008: 10-15.

¹⁸⁶ *Dietari de viatges d'Eduard Toda...*, 2008: 22.

¹⁸⁷ *Ibidem.*: 24-25.

¹⁸⁸ *Ibidem.*: 25-28.

¹⁸⁹ TODA 1887b: 71-79.

presenciar-ne una representació a “Siang shan”, probablement referint-se a la muntanya de Xiangshan, situada a la província del Jiangsu, el setembre de l’any 1876.¹⁹⁰

Durant els sis anys que va estar a la Xina, Eduard Toda va tenir l’oportunitat de viatjar extensament, dins de la Xina continental, a Filipines i al Japó. Informació sobre els seus viatges es troba al seu dietari de viatges, així com als nombrosos articles que va publicar en diverses revistes, com ara a *La Renaixensa* o a *La Il·lustració catalana*, especialment entre 1883 i 1886. A part de Macau, Hong Kong, Xangai, Canton i Whampoa, ciutats en les quals va exercir el càrrec de vicecònsol, i les ciutats per les quals va passar en els seus viatges d’anada i tornada a la Xina, Toda va visitar també Suzhou, Hunan, Filipines l’any 1878, Jiangsu, Zhejiang, i finalment el Japó l’any 1882.¹⁹¹

3.2.1.4. El desenvolupament de la faceta col·leccionista de Toda a la Xina

No s’han trobat indicis que Eduard Toda s’iniciés en el col·leccionisme abans de la seva carrera en diplomàcia, per tant, hauria començat a desenvolupar aquesta activitat a partir de la seva estada a la Xina, on formà una extensa col·lecció de moneda, d’obres d’art, i de mostres de cultura material de diverses procedències de l’Àsia oriental, però principalment de la Xina. Es conserven poques fonts sobre el conjunt d’art de la seva col·lecció així com sobre el seu procés de formació: la correspondència amb els seus amics de Reus, la documentació generada en motiu de l’oferta de venda de la seva col·lecció a l’Ajuntament de Barcelona l’any 1883, i les referències a la seva donació a la Biblioteca-Museu Balaguer de Vilanova i la Geltrú, són algunes de les poques fonts localitzades. D’altra banda, a l’Arxiu de Poblet es conserva un conjunt de nou manuscrits d’Eduard Toda sobre l’Àsia oriental, quatre dels quals tracten específicament sobre numismàtica i sobre el conjunt de moneda de Toda, que permeten traçar el procés de formació del conjunt de moneda.¹⁹²

---

¹⁹⁰ *Ibidem.*: 76. Al seu article “Recorts de Xina: las planas de Ka-shim”, Toda diu haver visitat la província del Jiangsu l’any 1880, però per l’ordre cronològic del seu dietari, és més creïble que la visités el 1876. Vegeu *Ídem.*, a *La Renaixensa: Revista catalana*, any XIII, núm. 52, Barcelona 1883l: 411-414.

¹⁹¹ Vegeu *Dietari de viatges d’Eduard Toda...*, 2008: 21-30; Toda narra alguns dels seus viatges a TODA 1883k: 329 i 337; *Ídem.*, 1883l: 411-414; *Ídem.*, “Conferencia sobre una excursió á Tung Hoa y Nan-Kin (Xina), y visitas als mausoleus imperials de las antigas dinastias”, a *L’Excursionista: bolletí mensual de la Associació Catalanista d’Excursions Científicas*, any VI, núm. 60-62, Associació Catalanista d’Excursions Científicas, Barcelona 31 d’octubre de 1883m, 30 de novembre de 1883n i 31 de desembre de 1883o: 251, 258 i 267; *Ídem.*, “Excursions per la Xina: la ciutat de Su-chao y las ruinas de Tung-ho”, a *La Il·lustració catalana*, núm. 105, Barcelona, 29 de febrer de 1884b: 54-56; *Ídem.*, “Recorts de Xina”, a *La Il·lustració catalana*, núm. 120, Barcelona, 15 d’octubre de 1884g: 291-292; *Ídem.*, “Recorts de primavera”, a *La Il·lustració catalana*, núm. 144, Barcelona 1886a: 292-294.

¹⁹² Voldria agrair a Xavier Guanter haver-me facilitat l’accés als manuscrits sobre l’Àsia oriental preservats a l’Arxiu Toda de l’Arxiu de Poblet. Gener Gonzalvo i Bou va publicar l’inventari del material preservat a

En la correspondència que Eduard Toda va intercanviar amb amics seus de Reus al cap de pocs mesos d'arribar a Macau, Toda expressa la seva voluntat d'enviar objectes de la Xina als seus companys reusencs. La primera referència a l'enviament d'objectes de la Xina a Reus és a la carta que Eduard Toda va enviar des de Macau a Joaquim Navàs, un amic reusenc, el 12 de juny de 1876, quan feia poc més de dos mesos que Toda havia arribat a la Xina, en resposta a la notícia que Navàs li havia donat sobre el seu imminent casament: “com ja saps que jo, havent-hi calés, sóc molt lliberal, i ara gràcies a Déu no me'n falten, te prometo envià't un regalo de boda per la teva nòvia digne d'ella, que val molt, i digne de tu, que no vals tant. T'enviaré alguna porcelana xina”.¹⁹³

Pocs mesos després, el 25 de setembre, quan Toda havia canviat la seva destinació de Macau a Hong Kong, informava per carta a Navàs que amb tal d'enviar-li el regal des de la Xina, s'esperaria a donar-li a un espanyol que fes el viatge de tornada a Espanya, tal i com diria més tard també a la família Morlius:

Para enviar una caja de aquí a Espanya hay la mar de dificultades a causa de los cambios de vapores y visitas de aduana. He creído que para que vaya seguro lo que en correspondencia de tu afecto me impongo el deber de enviar a tu mujer, lo mejor es esperar que pase un Espanyol con destino a la patria y darle el encargo. Esta es también la manera de evitar el pago de fletes, que cuestan un ojo. Así pues, ten un poco de paciencia y dame la dirección de una casa de Barcelona que pueda recibir la caja cuando te la mande.¹⁹⁴

Els hereus de Joaquim Navàs, els quals regenten la botiga Sucesores de Joaquin Navas a Reus, preserven unes tasses de te de porcellana blanca i blava que podrien tractar-se de les

---

l'Armari VI de l'Arxiu Toda l'any 2004, en el qual s'inclouen la majoria dels manuscrits de Toda en relació a l'Àsia oriental allà preservats. Vegeu *Ídem.*, 2004: 125-134.

¹⁹³ Carta d'Eduard Toda a Joaquim Navàs, Macau, 12 de juny de 1876, a “Quatre cartes...”, 1998.

¹⁹⁴ Carta d'Eduard Toda a Joaquim Navàs, Hong Kong, 25 de setembre de 1876, a “Quatre cartes...”, 1998. Aquestes cartes foren consultades per Pere Anguera per confeccionar l'opuscle “Quatre cartes d'Eduard Toda a Joaquim Navàs”, i les hi va facilitar Maria Font de Rubinat, hereva de Pau Font de Rubinat. Tan Pere Anguera com Maria Font de Rubinat són actualment difunts i per tant, no ens hem pogut posar en contacte amb ells per localitzar les cartes. Segons Magí Sunyer, amb qui Anguera va escriure “Quatre cartes d'Eduard Toda a Joaquim Navàs”, les cartes podrien haver sortit de la Biblioteca Pau Font de Rubinat, la qual no és consultable. Agraïm a Magí Sunyer haver-nos facilitat aquesta informació. Així mateix, també ens hem posat en contacte amb Dolors Blasco, hereva de Joaquim Navàs i amb el personal del Centre de Lectura de Reus, amb l'objectiu de localitzar aquestes cartes. Tots ells desconeixen la seva localització.

peces enviades per Toda. L'herència de Joaquim Navàs i la seva dona, en haver mort sense descendència, va passar al nebot d'aquesta, i posteriorment als seus fills.¹⁹⁵

El 6 de juliol de 1876, Toda enviava una altra carta al seu amic, el polític reusenc Josep Maria Morlius, en la qual Toda li recordava, a ell i a Magdalena Vidal de Morlius, “No crean [...] que me olvido del thé y de la vagilla. Hay muchas dificultades para dar con seguridad esta á un barco, y prefiero aguardar que pase un espanyol para hacerle víctima del encargo hasta Marsella”.¹⁹⁶

Aquestes cartes posen de manifest que l'enviament d'objectes de la Xina a Catalunya per correu presentava importants dificultats. La preocupació que Toda expressa reiteradament en el mitjà d'enviament d'aquests objectes és mostra dels entorpiments que presentava el sistema de correu internacional entre la Xina i Europa, els quals responen a l'hermetisme comercial de la política exterior xinesa durant la segona meitat del s.XIX. Els canvis de vaixell que patien les mercaderies, els diferents passos de duana pels quals havien de passar, i el preu de l'enviament, preocupacions que Toda exposa en la seva carta a Navàs, expliquen que a Barcelona hi hagués una major presència comercial d'art japonès, en contrast amb l'art procedent de la Xina, i per extensió, que les col·leccions d'art xinès més interessants que trobem a la Catalunya de l'últim terç del s.XIX haguessin estat majoritàriament formades mitjançant la compra *in situ* a la Xina.

A l'agost, Toda rebé una interessant i humorística carta dels germans Artur i Josep Llovera, també de Reus, il·lustrada amb dibuixos humorístics del pintor i dibuixant Josep Llovera i Bofill (Reus, 1846-1896), que també posa de manifest com Toda posava a la disposició dels seus amics l'enviament d'objectes i obres d'art procedents de la Xina. En la segona part de la carta, escrita per Josep Llovera, aquest li diu estar esperant objectes xinesos que Toda havia promès enviar-li:

Espero los objectes chinos que'm vás prometer en la primera carta. Pods comprarme lo que vulguis y yo ho entregaré lo seu valor a casa teva com ya t'ho vaig dir cuand vingueres a Barcelona.

---

¹⁹⁵ Agraïm a Dolors Blasco, filla del nebot de la dona de Joaquim Navàs, haver-nos facilitat aquesta informació.

¹⁹⁶ Carta d'Eduard Toda a Josep Maria Morlius, Macau, 6 de juliol de 1876, propietat de Lluís Albert Font de Rubinat. Amb tal de trobar més informació sobre l'enviament d'aquesta vaixella a la família Morlius, ens hem posat en contacte amb el propietari de la carta, Lluís Albert Font de Rubinat García, qui ens ha informat que no conserva cap altre document en relació a l'enviament d'aquesta vaixella.

Be, que tal, te proba això? Molt m'agradaria está ab tu perquè noy ne trauria molt de such d'aixó. Es un gènere que no s'ha explotad y s'[presta?] molt per fer grans cuadros, pero no desconfio encara ferlu un viatge ab lo senyor Badía que fóra un gran company de viatge y qu'm serviria molt, ya perque poseeix una pila d'idiomas ya perque'l chiste no abandona may aquella boca.

[...]

Espero carta teva luego y recordat d'enviarme alguna arma ben estranya que farà d'allo més bé al taller.¹⁹⁷

Pel que fa als dibuixos que il·lustren la carta de Josep Llovera, en els quals es poden veure

Fig. 3. Llovera i Bofill, Josep, Il·lustracions satíriques representant, de dalt a baix, Eduard Toda prenent te al llit amb una noia xinesa i capellans xinesos. Carta de Josep Llovera a Eduard Toda, Barcelona, 24 d'agost de 1876.

¹⁹⁷ Carta de Josep Llovera a Eduard Toda, Barcelona, 24 d'agost de 1876, a "Correspondencia de Eduard Toda, 1870-1889", vol. 1, carta núm. 5, Centro de Ciencias Humanas y Sociales (M-CCHS), Biblioteca Tomás Navarro Tomás, CSIC, Madrid. Còpia consultada al Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca de Reus. Amb tal de trobar els objectes xinesos que Eduard Toda havia promès enviar a Josep Llovera i Bofill, s'han

una representació d'Eduard Toda, prenent el te al llit amb una noia xinesa, a més de diverses representacions humorístiques representant capellans xinesos, no s'han d'interpretar com un reflex de la realitat, sinó com un acudit humorístic de Llovera que únicament posa de manifest el tipus d'humor que hi havia en la relació amistosa d'aquests joves reusencs (Fig. 3).

Josep Llovera, dibuixant i pintor, va col·laborar amb un gran nombre de publicacions periòdiques de Barcelona, com ara *L'Ase*, *Un Tros de paper*, *La Campana de Gràcia*, *La Esquella de la Torratxa* i *La Il·lustració catalana*, i de Madrid, on publicà dibuixos a *Gil Blas*. Llovera va portar a terme aquestes activitats intercalant-les amb els seus estudis de farmàcia.¹⁹⁸

Un altre aspecte que crida l'atenció d'aquestes cartes és la capacitat econòmica d'Eduard Toda en haver tot just arribat a la Xina, promentent regals a amics, i oferint la possibilitat de servir com a mitjancer en la compra d'objectes xinesos, fins i tot comentant a Navàs que, en aquell moment, de "calès", no li en faltaven. Aquestes possibilitats econòmiques són sorprenents tenint en compte la inconvenient dotació econòmica dels cònsols espanyols a la Xina, de la qual ja s'havia queixat anys abans Sinibald de Mas, i fa pensar en una retribució extra al seu salari com a vicecònsol.¹⁹⁹

3.2.1.5. La formació de la col·lecció de moneda xinesa

El 21 de setembre de 1876, Toda va ser nomenat vicecònsol a Hong Kong.²⁰⁰ A l'abril de l'any següent es publicava al *Hong Kong Government gazette* el reconeixement de la seva posició provisional, per part de l'administrador de Hong Kong.²⁰¹ La primera referència a l'adquisició d'exemplars de la col·lecció todiana és del 24 de juny de 1877, quan, des de

---

intentat localitzar els seus hereus, mitjançant el contacte amb Anna M. Bofarull i Cristina Solé, autores de la seva biografia, intitulada *Josep Llovera i Bufill: farmacèutic i pintor*, les quals no s'han pogut localitzar.

¹⁹⁸ CASTILLO, Montserrat, *Grans il·lustradors catalans del llibre per a infants: 1905-1939*, Biblioteca de Catalunya, Editorial Barcanova, Barcelona 1997: 30; BAS I GICH, Joaquim, "Josep Llovera i Bofill", a *Meridià: setmanari de literatura, art i política. Tribuna del Front Intel·lectual Antifeixista*, núm. 48, Barcelona, 10 de desembre de 1938: 4.

¹⁹⁹ MARTÍNEZ 2007: 72; GARCÍA RUIZ-CASTILLO, Carlos, "Los fondos de las representaciones diplomáticas y consulares de España en China conservados en el Archivo General de la Administración: su contexto", a *Cuadernos de historia contemporánea*, vol. 31, Universidad Complutense de Madrid, Madrid 2009: 224.

²⁰⁰ Massó 2010: 33.

²⁰¹ *The Hong Kong Government gazette*, núm. 17, 14 d'abril de 1877.

Hong Kong, Toda realitzà en un curt viatge de dos dies a Canton. En el seu dietari anotà haver-se dedicat principalment a la cerca de monedes xineses:

Salgo de Hongkong para Canton á las ocho de la mañana, y llego á las cuatro de la tarde. Me alojo en Canton á bordo del cañonero chino Tung-pó mandado por Mr. Charles de Longeville. Dedicado especialmente á la busca de monedas chinas, hemos visto poco la ciudad, pero difícilmente se puede formar idea de la misera y porqueria que encierra aquel dédalo de calles sucias y estrechas de una vara.²⁰²

Els manuscrits sobre numismàtica de l'Àsia oriental que es conserven a l'Arxiu de Poblet, mostren el procediment que Toda va seguir per obtenir els coneixements necessaris a l'hora d'adquirir moneda xinesa. A més, aquests manuscrits permeten aprofundir en el procés de treball que Eduard Toda va portar a terme a l'hora de documentar-se per les seves obres sobre l'Àsia oriental. Toda va recórrer, majoritàriament, a obra escrita per autors europeus, combinada esporàdicament amb l'estudi d'obres xineses.

El volum *Apuntes para la formación de la colección de monedas chinas*, mostra quin va ser el procés de documentació sobre història de la moneda que va acompanyar l'adquisició de la seva col·lecció. Toda va recopilar informació de diferents llibres i articles, principalment escrits en llengua anglesa i francesa per autors europeus, amb l'excepció d'un autor xinès escrivint en francès, per comparar aquestes obres i identificar errors pel que fa a monedes falses, tot fent anotacions sobre la història de la moneda xinesa, el significat de diferents inscripcions, així com sobre caràcters xinesos i el desenvolupament de l'escriptura xinesa al llarg de la història, de la qual diu: "Es curioso seguir el proceso gradual de los caracteres chinos, desde un principio desnudo y seco hasta su época presente, simétrica y ordenada".²⁰³

Tot i que el volum no està datat, el seu títol fa pensar que Toda va redactar-lo abans o contemporàniament a la formació de la seva col·lecció. En una ocasió fa referència a exemplars de la seva col·lecció, els quals pertanyen a l'any 123 d. C.²⁰⁴ Donat que en aquest volum no diu posseir altres exemplars que van formar part de la seva col·lecció, s'entén que va redactar aquestes notes alhora que formava la seva col·lecció. Altres manuscrits sobre

---

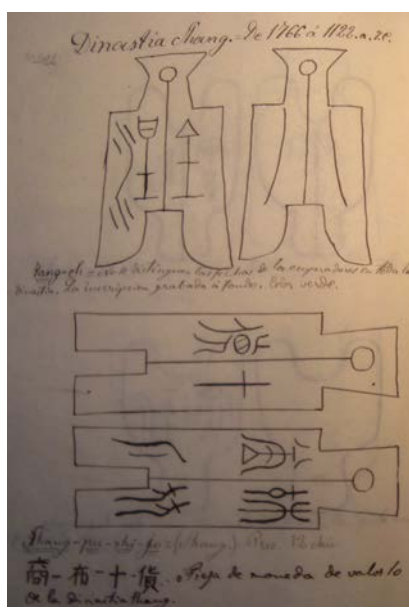
²⁰² *Dietari de viatges d'Eduard Toda...*, 2008: 28-29.

²⁰³ Toda i Güell, Eduard, *Apuntes para la formación de la colección de monedas Chinas*, Ms. s/n, s/d, Arxiu Toda, Arxiu de Poblet.

²⁰⁴ *Apuntes para la formación...*: 13.

moneda xinesa preservats en el mateix Arxiu porten data de l'any 1877, aquesta dada, sumada a la nota que va fer a Canton el juny de 1877, corroboraria que Toda va prendre aquestes notes contemporàniament a la formació de la col·lecció.

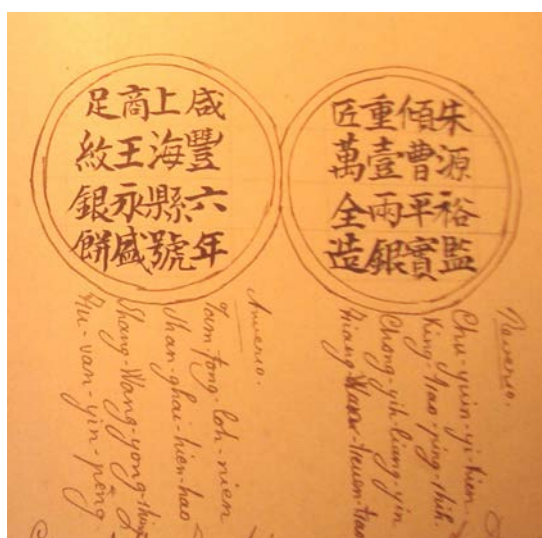
El volum conté notes sobre la història de la moneda antiga, les inscripcions sobre moneda antiga, el seu significat i desenvolupament, l'encunyació de la moneda de coure, les lleis relatives a l'encunyació de moneda, la moneda i les inscripcions mongòliques, el sistema monetari xinès, la moneda durant la dinastia Qing, les monedes xino-mahometanes, les monedes Ming, l'encunyació de monedes de plata, les falsificacions de moneda, l'interès del diner, les taxes dels súbdits xinesos, els títols dels emperadors xinesos, les monedes del Japó, les monedes de Hong Kong, les medalles militars xineses, els impostos en temps dels Ming, les espases de monedes i els documents oficials sobre la moneda xinesa. També hi ha llistats amb els noms en xinès d'emperadors xinesos i dels caràcters xinesos per noms de pobles estrangers. Els autors dels quals va treure la informació per redactar aquest volum són J. Hager, M. C. B. Hilliers, Du Halde, A. Wylie, el jesuïta xinès, pare Kó, el pare Amiot, Paul Perry, el pare Gaubil, a més d'utilitzar traduccions en anglès de fonts xineses, com ara peticions sobre monedes falses, o notes sobre numismàtica dels annals xinesos.

Fig. 4. Toda i Güell, Eduard,
Il·lustracions de monedes antigues.
A Apuntes para la formación de la
colección de monedas Chinas, Ms.
s/n, s/d, Arxiu Toda, Arxiu de
Poblet.

Finalment, les últimes pàgines del volum estan il·lustrades amb còpies a mà de les il·lustracions de monedes antigues publicades a l'article “Chinese coinage” de Hilliers, amb anotacions sobre la moneda i la transliteració de les inscripcions (Fig. 4).

Un aspecte que crida l'atenció sobre aquest volum manuscrit és l'habilitat de Toda a l'hora de transcriure caràcters xinesos, així com diferents tipus d'escriptura (tot i que amb menys traça i seguretat en el traç, quan es tracta d'escriptures antigues), la qual cosa posa de manifest que era capaç de, com a mínim, escriure en escriptura xinesa. Les anotacions són en castellà, i a l'hora de prendre notes de noms en xinès, utilitza un sistema de transliteració, i no ho fa en escriptura xinesa (Fig. 5).

Fig. 5. Toda i Güell, Eduard, Còpia de la inscripció d'una moneda Tam fong encunyada l'any 1856. A *Apuntes para la formación de la colección de monedas Chinas*, Ms. s/n, s/d, Arxiu Toda, Arxiu de Poblet.

Eduard Toda va utilitzar, sense cap dubte, aquestes notes per a redactar la secció sobre administració provincial del seu llibre *Historia de la China*, publicat l'any 1893 a Madrid.²⁰⁵ En alguns casos, la referència a les notes que va prendre a la Xina és una còpia gairebé literal.

Entre els manuscrits sobre l'Àsia oriental de l'Arxiu Toda de Poblet, destaquen els dos volums amb manuscrits, retallats i enganxats a les pàgines dels volums de manera ordenada, anomenats *Manuscrits. Extrem Orient. Numismàtica*. El primer volum comença amb un

²⁰⁵ TODA 1893: 333 i ss.

estudi en castellà de 17 quartilles de tipus acadèmic sobre la història de la moneda xinesa, que Toda pretenia publicar. Amb aquest llibre, Toda pretenia “describir todas las monedas fundidas en China hasta la época presente, añadiendo las consideraciones históricas y económicas que mejor puedan ilustrar las diferentes clases de numerario, y hacer menos árido y enojoso este estudio”, utilitzant, principalment, material extret de llibres xinesos.²⁰⁶

A la “Introducción” del llibre, Toda reconeix que “á pesar de haberse escrito bastante acerca la historia de las Monedas chinas y de su importancia en el Celeste Imperio bajo el punto de vista de la Economía política, no se ha avanzado mucho en esta parte de la ciencia numismática por la razon sencilla de haber todos los autores seguido una misma senda que empezó a trillarse en dirección equivocada”, referint-se a les obres d'autors europeus. Una de les raons que Toda atribueix a la repetició dels mateixos errors en diversos autors europeus, és l'ús d'una única font xinesa, l'obra de Ma Duanlin (马端临), *Wenxian Tongkao* 文献通考 (transliterada per Toda com *Wen-hien-tung-k'ao*), o [‘Estudi profund sobre les antiguitats’], publicada el 1317. Per corregir aquests errors, Toda proposa consultar obres “especiales de numismática, que abundan en China, especialmente las escritas y publicadas por orden imperial”. Per aquest motiu, fa referència al llibre *Qinding qianlu* 钦定钱录, (transliterat per Toda com *Kinting Qienlu*), o [‘Annals de les monedes fetes per ordre imperial’], de l'any 1751, del qual, a més, afegeix una còpia a mà, en xinès, il·lustrada amb monedes (Fig. 6), i seguida de la seva traducció manuscrita al castellà, realitzada, conjuntament, per ell i per l'interpret xinès, Li Langshan (李朗上).

La traducció al castellà de l'obra *Qinding qianlu*, la qual es va portar a terme en dues tongades, està datada a Macau els dies 22 i 23 de març del 1878. Donat que la traducció forma part del llibre manuscrit sembla lògic estimar que Toda hauria redactat l'obra l'any 1878, quan feia dos anys que es trobava a la Xina.

En el mateix volum, després de la traducció del llibre xinès, hi ha diverses quartilles o retalls manuscrits sobre monedes, copiant extractes d'altres llibres, i finalment, un inventari de 87 folis de monedes xineses, intítulat *Ma colección de monedas xinas*, ordenat per dinasties, i en el qual consten el nom de l'emperador, les inscripcions de l'anvers i revers de les monedes, notes clarificadores sobre aquestes, l'any de regnat, i en llapis, els exemplars de la col·lecció Toda.

---

²⁰⁶ Toda i Güell, Eduard, *Manuscrits. Extrem Orient. Numismática*, vol. I, Ms. s/n, Arxiu Toda, Arxiu de Poblet.

El segon volum de *Manuscris. Extrem Orient. Numismàtica*, conté, com l'anterior, una sèrie de papers manuscrits enganxats de manera ordenada, sobre els fulls del volum. Els primers 22 folis consisteixen en un inventari amb monedes il·lustrades en xinès, amb notes manuscrites al costat de cada moneda. La resta del volum està format per quartilles manuscrites i enganxades sobre els folis del volum amb anotacions sobre paper moneda xinès, medalles xineses, segells xinesos, monedes de Corea, un inventari de monedes coreanes i japoneses, notes sobre la història dels emperadors japonesos, sobre lingots, paper moneda, i medalles del Japó, un inventari de monedes uigurs, un inventari de monedes d'Annam acompanyat d'anotacions sobre la seva història, notes sobre les monedes de la Conchinchina, l'esborrany d'una carta dirigida a Petrus Ky, una carta de Miguel Portell, notes sobre les monedes de Siam, de Laos, de Cambodja, de l'Índia portuguesa, i notes sobre portuguesos a l'Àsia.²⁰⁷

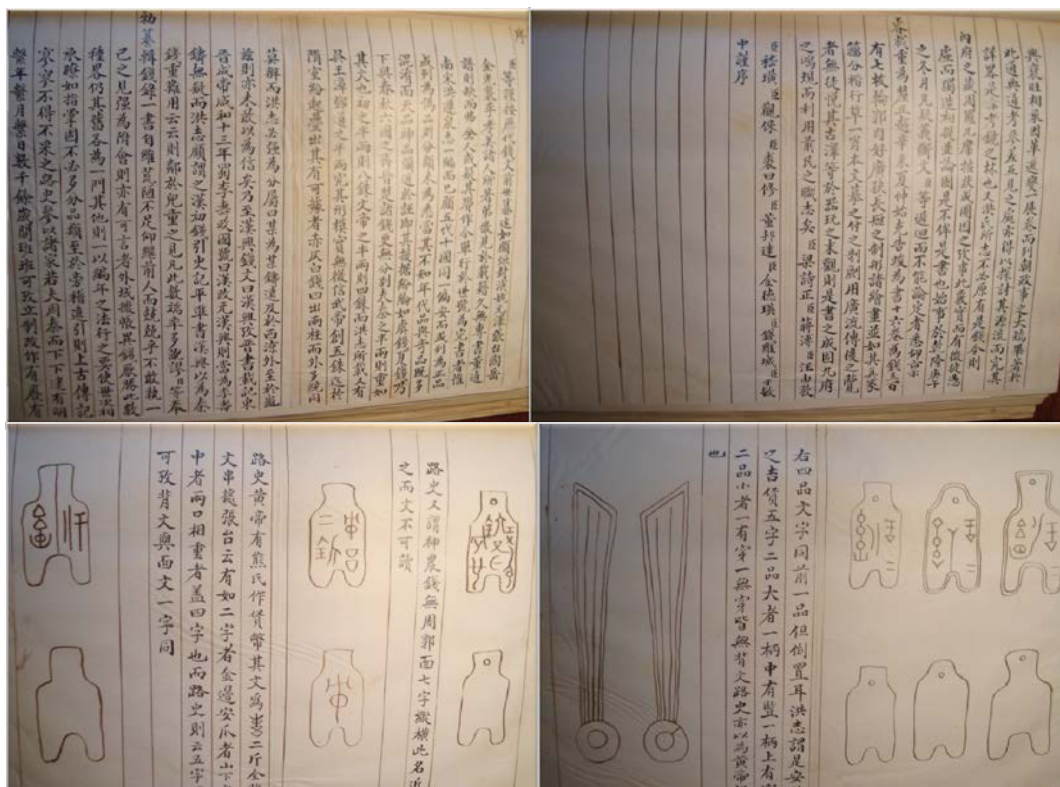

Fig. 6. Còpia manuscrita de l'obra *Qinding qianlu*. A Toda i Güell, Eduard, *Manuscris. Extrem Orient. Numismàtica*, vol. 1. Ms. s/n, Arxiu Toda, Arxiu de Poblet.

²⁰⁷ Toda i Güell, Eduard, *Manuscris. Extrem Orient. Numismàtica*, vol. II, Ms. s/n, Arxiu Toda, Arxiu de Poblet.

Finalment, les últimes pàgines del volum estan dedicades al recompte de la “Colecció de monedas feta per mi y entregada al Museo Arqueologic nacional de Madrit”. Aquesta llista revela la diversitat de monedes que formaven la seva col·lecció, amb monedes d’Egipte, l’Imperi romà, l’Índia portuguesa, Siam, Cambodja, Austràlia, Borneo, Annam, Xina, Japó, Corea, Cèlebes, Ceilan i les illes de Salomó. D’aquest recompte, destaca la quantitat de monedes de l’Àsia oriental de la seva col·lecció, molt superior a la resta de monedes i medalles: 4.826 xineses; 770 japoneses; 2.856 coreanes i 494 annamites. Segons aquesta llista, la col·lecció Toda arribava a un total de 13.214 monedes i medalles d’or, plata, coure i porcellana, de les quals, 11.946, havien estat encunyades a l’Àsia oriental. El total de monedes que, segons aquesta llista, Toda va donar o vendre al Museo Arqueológico Nacional, no coincideix amb la informació que proporciona Irene Seco Serra, pel que fa a l’entrada del llibre de registres del Museu, segons el qual, Toda hauria donat 4.231 monedes xineses i 4.928 japoneses.²⁰⁸

A més d’aquests tres volums, a l’Arxiu de Poblet també es preserven altres manuscrits sobre l’Àsia oriental, que són una bona mostra del procés de treball d’Eduard Toda pel que fa l’estudi de la cultura xinesa: una llista manuscrita de 16 pàgines sobre monedes de les dinasties Qing, Ming i Song; els originals manuscrits en quartilles dels seus articles “Recorts de Xina. Las planes del Ka-shim”, “Los portugueses en Xina”, i “Macao, Recorts de viatge”, publicats a *La Renaixensa: Revista catalana* els anys 1883 i 1884, i una *Tabla cronológica de los emperadores de china*, contenint un llistat dels noms d'emperadors en xinès, la seva transliteració i el significat dels noms en castellà, acabat amb quatre folis amb exemples de tipus d’escriptura xinesa.²⁰⁹

A més d’aquest conjunt de manuscrits, a l’Arxiu de Poblet es preserven també dos exemplars de paper moneda xinès, i un àlbum contenint 204 monedes del passat imperial de la Xina. Pel que fa als exemplars de paper moneda, es tracta de dos bitllets de banc emesos durant la dinastia Qing.²¹⁰

---

²⁰⁸ SECO 2005: 1669.

²⁰⁹ Toda i Güell, Eduard, *Monedas de la China hasta empezar la dinastía Sung*, Ms. s/n, s/d, Arxiu Toda, Arxiu de Poblet; Toda i Güell, Eduard, *Recorts de Xina: las planas de Ka-shim*, Ms. s/n, s/d, Arxiu Toda, Arxiu de Poblet; Toda i Güell, Eduard, *Los portugueses en Xina*, Ms. s/n, s/d, Arxiu Toda, Arxiu de Poblet; Toda i Güell, Eduard, *Macao, Recorts de viatge*, Ms. s/n, s/d, Arxiu Toda, Arxiu de Poblet; Toda i Güell, Eduard, *Tabla cronológica de los emperadores de china*, Ms. s/n, s/d, Arxiu Toda, Arxiu de Poblet.

²¹⁰ Per reconèixer aquests bitllets, s’ha utilitzat metodologia comparativa a través del motor de cerca de la base de dades en línia del British Museum a partir de les inscripcions que presenten els exemplars. <http://www.britishmuseum.org/research/search_the_collection_database.aspx> [consulta: 18 d’abril, 2013].

Fig. 7. Paper moneda xinès, *Da Qing Bao Chao*, 'Certificat del tresor del Gran Qing'. Xina, dinastia Qing, 1857. Paper imprès (15,5 x 24 cm). Arxiu Toda, Arxiu de Poblet, sense núm. d'inventari.

Aquests exemplars foren emesos durant els anys 50 del s.XIX, en temps de l'emperador Xianfeng. Durant els anys 50 del s.XIX, la Xina es trobava en un moment de forta inestabilitat política: la rebel·lió dels Taiping, amb la qual, els rebels aconseguiren tancar les rutes a la província del Yunnan, la font bàsica de coure per les monedes xineses; els costos de les operacions militars, i les catàstrofes naturals, van fer que el govern es veiés obligat a emetre paper moneda.

Un dels exemplars (Fig. 7), íntegrament en xinès, presenta quatre caràcters a la part superior: de dreta a esquerra, *Da Qing Bao Chao* 大清寶鈔, és a dir, 'Certificat del tresor del Gran Qing'. A la part dreta de l'exemplar, es pot llegir, de dalt a baix, imprès en color blau, el número de sèrie del bitllet; la denominació *1000 cash* està inscrita a la part central del bitllet, i la data, la qual també es llegeix de dalt a baix, es troba a la part esquerra. El requadre de la part inferior conté instruccions per al seu ús.²¹¹

²¹¹ Al British Museum es conserva un exemplar similar, amb núm. d'inventari CM 1996-2-17-2436. Vegeu la fitxa "Great Qing Treasure Certificate", a la col·lecció en línia del Museu, a <http://www.britishmuseum.org/explore/highlights/highlight_objects/cm/g/great_qing_treasure_certificat.aspx> [Consulta: 18 d'abril, 2013].

Pel que fa a l'exemplar exposat a la Fig. 8, compta amb inscripcions en xinès i en manxú.

Quant a l'Àlbum de monedes xineses, es tracta d'un àlbum amb 204 monedes de coure, de les quals en manquen quatre, de diverses dinasties del passat imperial xinès, numerades, però sense inventariar, que Eduard Toda no degué vendre al Museo Arqueológico Nacional. La major part de les monedes corresponen a la dinastia Qing (1644-1911), i a la dinastia Song (960-1279) (Fig. 9 i 10), però n'hi ha també de la dinastia Ming (1368-1644), de la rebel·lió dels Taiping (1850-1864), de l'interregne Wang Mang (9-23), així com una moneda-ganivet Ming o *Ming Dao* 明刀 encunyada entre els segles V i III a. C. (Fig. 11).²¹²

**Fig. 8. Paper moneda xinès. Xina, dinastia Qing, s.XIX.
Paper imprès (17 x 26 cm). Arxiu Toda, Arxiu de Poblet,
sense núm. d'inventari.**

²¹² Referència HARTILL, David, *Cast Chinese coins*, Trafford Publishing, Crewe, Gran Bretanya [etc.] 2005: 295, 152 i 63.

Fig. 9. *Yong Zheng Tong Bao* 雍正通寶. Xina, dinastia Qing, 1728-1734. Coure (26 mm). A Àlbum de monedes, núm. 46, Arxiu Toda, Arxiu de Poblet.

Fig. 10. *Da Guan Tong Bao* 大觀通寶(寶), Xina, dinastia Song del Nord, 1107-1110. Coure (35 mm). A Àlbum de monedes, núm. 175, Arxiu Toda, Arxiu de Poblet.

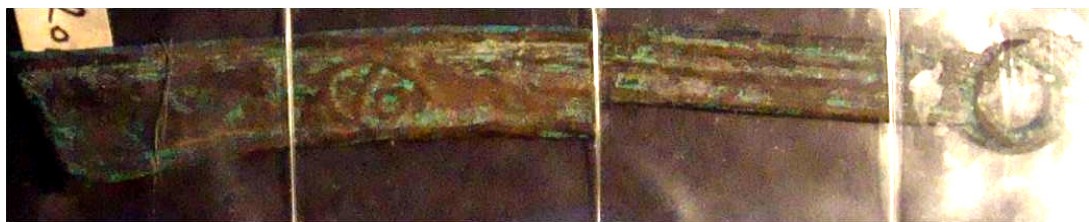

Fig. 11. Moneda-ganivet Ming. Xina, dinastia Zhou de l'Est, 400 a. C. - 220 a. C. (117 mm). A Àlbum de monedes, núm. 201, Arxiu Toda, Arxiu de Poblet.

Dels seus estudis sobre numismàtica de l'Àsia oriental, Toda va escriure el llibre *Annam and its Minor Currency*, publicat a Xangai l'any 1882. La primera referència a la redacció

del llibre *Annam and its Minor Currency* és del 14 de novembre de 1877, quan Toda escriu una carta a l'erudit annamita Petrus Truong-Vinh-Ky, per demanar-li dades sobre numismàtica annamita.²¹³ Toda explica:

Mi objeto al pedir á V. datos sobre numismática anamita es publicar un tratado de Monedas de China, Japon, Corea y Anam. Sobre las de China y Japon tengo excelentes materiales sacados de las obras chinas que se ocupan de ellas. En estas mismas obras se insertan algunas monedas de Anam, pero sin orden cronológico y alterando los nombres de los reyes de los rebeldes, y de los sitios donde se han acuñado. Su cronología y la Historia de V. me han servido mucho para esclarecer las fechas de las monedas; y solo siento que el 2º tomo no esté concluido, pues sobre historia de ese pais, antes de V. nada se había publicado con caracter serio y ordenado.

En realitat, Toda no va arribar a publicar mai un tractat que inclogués moneda xinesa, japonesa i coreana, tot i que en el seu llibre *Historia de la China*, i en el volum sobre l'Àsia oriental que va escriure per la *Nueva Geografía Universal*, publicat el 1890, inclogué informació superficial sobre la moneda d'aquests països, especialment sobre la xinesa.²¹⁴

Amb tal de redactar aquesta obra, i donat que, segons Toda, la major part de les obres que fan referència al Regne d'Annam varen ser escrites per xinesos i de manera incompleta, Toda va recolzar-se en les notes que Petrus Ky, i el missioner espanyol fincat a Tonquín, Miguel Portell, li anaren facilitant per correspondència:

Much information has been obtained from Father MIGUEL PORTELL, now in Tunquin, and from the distinguished Annamese *savant* PETRUS TRUONG-VINH-KY, whose aid is indispensable to all Europeans who require any information concerning Annam. From his work, *Cours d'histoire annamite*, the historical notices which precede the description of the coins themselves have been partially taken.²¹⁵

Les notes manuscrites en castellà d'aquesta obra, les quals es troben preservades a la Biblioteca Víctor Balaguer, a Vilanova i la Geltrú, contenen gran quantitat de notes

---

²¹³ L'esborrany d'aquesta carta es troba a *Manuscrits. Extrem Orient. Numismàtica*, vol. II, Ms. s/n, Arxiu Toda, Arxiu de Poblet.

²¹⁴ TODA 1893; TODA 1890.

²¹⁵ TODA 1882b: 7.

manuscrites extretes de cartes enviades per Petrus Ky, les quals, sovint, són respostes a preguntes concretes formulades prèviament per Eduard Toda.²¹⁶ A més de les notes explicatives i de les respostes als dubtes que se li presentaven enviades per Petrus Ky, Eduard Toda també rebia monedes i medalles annamites de Miguel Portell, qui a més, afegia notes explicatives sobre les mateixes.²¹⁷

Abans de publicar *Annam and its Minor Currency* en forma de llibre l'any 1882, el mateix text fou publicat sota el mateix títol en format d'article al *Journal of the North China Branch of the Royal Asiatic Society*.²¹⁸ La *North China Branch of the Royal Asiatic Society* fou una associació creada a Xangai l'any 1857, i afiliada des de l'any 1858 a la *Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, tot i que no en formava part, i funcionava independentment de la segona.

Eduard Toda figura en la llista de membres de la *North China Branch of the Royal Asiatic Society* entre els anys 1880 i 1883. Durant alguns anys al *Journal* només es publicaven llistes de nous membres, per tant no es pot descartar que continués formant part de l'Associació després de l'any 1883, tot i que és improbable, donat que ja es trobava a Catalunya. El 15 de desembre de 1881 es va llegir el seu article, amb el títol "The Minor Currency of Annam", a la trobada mensual de l'Associació, i fou publicat al volum XVII del *Journal* de l'Associació l'any 1882.²¹⁹ A les trobades periòdiques de l'Associació es llegien sovint treballs realitzats pels associats, pels mateixos autors o bé per algú altre en nom de l'autor.²²⁰

Els textos llegits en la trobada periòdica de l'Associació de vegades es publicaven en el *Journal*, i aquest fou el cas del treball d'Eduard Toda. L'article aparegué en el mateix número en què es publicava l'article "Notes on Chinese composition" del famós diplomàtic

---

²¹⁶ Toda i Güell, Eduard, *Manuscrito castellano y notas de la obra "Annam and its minor currency"*, 5 Ms. 236, BVB.

²¹⁷ Carta de Miguel Portell a Eduard Toda, Ke Lat, 4 de juny de 1878, a *Manuscripts. Extrem Orient. Numismàtica*, vol. II, Ms. s/n, Arxiu Toda, Arxiu de Poblet.

²¹⁸ TODA I GÜELL, Eduard, "Annam and its minor currency (I)", a *Journal of the North China Branch of the Royal Asiatic Society*, new series, vol. 17, Noronha and Sons, Xangai 1882a: 41-220.

²¹⁹ *Journal of the North China Branch of the Royal Asiatic Society*, new series, vol. 16. Kraus Reprinted Ltd., 1967 (1881): 640.

²²⁰ Agraïm a l'Alison Ohta, directora de la *Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland* haver-nos facilitat informació sobre les activitats de la branca de Xangai al s.XIX. OHTA, Alison, "Re: Journal of the North China Branch of the Royal Asiatic Society" [en línia]. Missatge a: <mon.gines.blasi@gmail.com>, 12 de novembre del 2012, 13:23 EST. Message-ID: <001c01cdc0d0\$807c6920\$81753b60\$@org>. Comunicació Personal.

anglès i sinòleg Herbert Allen Giles (Oxford, 1845 - Cambridge, 1935), conegut per haver modificat el sistema de romanització del xinès mandarí establert anteriorment per Thomas Wade, resultant en l'àmpliament utilitzat sistema Wade-Giles de transliteració de la llengua xinesa.²²¹

Tant el llibre com l'article, ambdós intitolats "Annam and its minor currency", criden l'atenció pels coneixements lingüístics de l'autor. Eduard Toda demostra ser capaç d'expressar-se correctament en anglès, i de tenir certs coneixements de les llengües xinesa i vietnamita.

Des de la seva publicació, *Annam and its Minor Currency* es va convertir en una obra de referència per l'estudi de la numismàtica annamita, posició que preserva avui en dia, essent citada sovint en obres contemporànies sobre l'economia, el comerç o la moneda al Sud-est asiàtic.²²² Paradoxalment, l'obra todiana és únicament citada en el nostre país en treballs biogràfics sobre el diplomàtic, mentre que, internacionalment, gaudeix de força fama pel seu contingut. Ho posava de manifest l'amsterdamès Johan Wilhelmus Stephanik l'any 1889, quan informava per carta a Eduard Toda que l'any 1883 s'havia publicat al butlletí berlinès de numismàtica *Berliner Münzblätter* una revisió de la seva obra:

Le Journal numismatique de Berlin, appelé "Berliner Münzblätter", publié par Adolph Weyl à Berlin s'occupe d'une manière très développée de votre travail "Annam and its minor currency" dans les n° 32 & 33, 36 & 37, publiés aux mois de Avril, Mai, Aout et Septembre de 1883.²²³

A part de la seva col·lecció de moneda, Eduard Toda també va reunir obres d'art i altres objectes d'interès per l'estudi de la cultura material xinesa. Segons una llista confeccionada per l'Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa l'any 1883, en motiu de l'oferta de venda de la seva col·lecció a l'Ajuntament de Barcelona, la col·lecció todiana estava composta, comptant la col·lecció de monedes, per cinc grups principals:

---

²²¹ AYLMEER, Charles, "The Memoirs of H. A. Giles", a *East Asian History*, núm. 13-14, Institute of Advanced Studies, Australian National University, juny-desembre de 1997.

²²² Vegeu, per exemple, la bibliografia col·lectiva a LUCASSEN, Jan (ed.), *Wages and currency: global comparisons from antiquity to the twentieth century*, Peter Lang, Berna 2007: 435; WICKS, Robert Sigfrid, *Money, markets, and trade in early Southeast Asia: the development of indigenous monetary systems to AD 1400*, South East Asia Program, Cornell University, Ithaca, Nova York 1992: 54 i ss.

²²³ Carta de Johan Wilhelmus Stephanik a Eduard Toda, Amsterdam, 13 d'octubre de 1889, a "Correspondencia de Eduard Toda", vol. 1, carta núm. 127, Centro de Ciencias Humanas y Sociales (M-CCHS), Biblioteca Tomás Navarro Tomás, CSIC, Madrid. Còpia consultada al Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca de Reus.

Primero: Vestiduras, prendas indumentarias y figurines de trajes. Segundo: Una pieza de armadura chinesca compuesta de casco, coselete, brazales y escarcelas; dos espadas alfanjes y dos o tres puñales. Tercero: Varios utensilios y objetos decorativos como son estuches, cuadritos, dijes mujeriles, persianas, paños, colgaduras, amuletos, abanicos, etc., con un segundo grupo bibliográfico, caligráfico y artístico que contiene entre varios rollos de diplomas, dos largos manuscritos con multitud de miniaturas y dos grandes carteles con delicada pintura. Tercer grupo: Imágenes y eculturas en madera, porcelana y metales, ídolos, pebeteros, vasijas y otros utensilios caprichosos. Cuarto grupo: Un precioso conjunto de ejemplares cerámicos históricos, en porcelana, laca y charol, jarritos, fuentes, platos, sotacopas y otras piezas de vajilla primorosamente miniados. Quinto grupo: Grande serie numismática, compuesta de monedas, medallas, letras de cambio, sellos, etc.²²⁴

3.2.1.6. Eduard Toda i el projecte d'immigració xinesa de Francisco Abellá

Un dels aspectes que crida l'atenció de l'estada d'Eduard Toda a la Xina, és el seu lloc en el projecte de Francisco Abellá per restablir la migració xinesa a la colònia espanyola de Cuba, la qual havia estat temporalment aturada l'any 1874.²²⁵ Els documents que es conserven a la Biblioteca Víctor Balaguer sobre aquest projecte posen de manifest que Eduard Toda va prendre part en el projecte com a mitjancer entre Abellá i les autoritats xineses l'any 1879. Aquests documents assenyalen també que darrera de la voluntat de posar en marxa aquest projecte hi havia importants interessos econòmics que podrien explicar com Toda va reunir el capital necessari per adquirir la seva col·lecció a la Xina.

La producció del sucre de canya havia estat tradicionalment la base de l'economia cubana. Des del final del s.XVIII, l'expansió dels complexos de canya de sucre a Cuba s'havia recolzat en la contínua introducció d'esclaus recentment arribats de la costa africana. Quan la tracta entrà en crisi als anys 40 del s.XIX, hi va haver la necessitat d'introduir nova mà d'obra, i aquesta es va trobar en la forma de culis, treballadors xinesos procedents de Macau i Canton.²²⁶ Els primers emigrants xinesos en embarcar a Cuba, van migrar l'any 1847, i des de llavors fins al 1874, més de 140.000 treballadors xinesos contractats van

---

²²⁴ Dictamen transcrit a CASADES I GRAMATXES, Pelegrí, "Tenia museus Barcelona?", a *Butlletí dels museus d'art de Barcelona*, vol. 5, núm. 48, Publicació de la Junta de Museus, Barcelona, maig de 1935: 145-146.

²²⁵ Pel que fa al projecte de Francisco Abellá, vegeu LUZÓN 1989.

²²⁶ Aquest paràgraf ha estat redactat a partir de la informació donada a LUZÓN 1989: 143.

viatjar a Cuba per treballar en les plantacions de canya de sucre. Durant aquest període, Cuba era encara una colònia espanyola.²²⁷

Tot i que els treballadors xinesos arribaven a Cuba amb un contracte que especificava que havien acceptat la seva feina lliure i voluntàriament, el procés de reclutament, les condicions de viatge i de treball a Cuba, demostren que es trobaven en situació de servitud. En la majoria dels casos, el culi no tenia opció a llibertat per endeutament amb l'*hacendado*.²²⁸

La gran majoria de treballadors eren homes. Hi havia molt poques dones: en el cens de 1872, de 58.400 xinesos, només 32 eren dones.²²⁹ L'origen d'aquests treballadors era la zona costanera est de la Xina, principalment de Macau i de les províncies de Guangdong i de Fujian, tot i que tots sortien principalment del port de Macau.²³⁰ Entre 1853 i 1873 les agències d'importació es trobaven a Macau, Hong Kong, Xiamen, Shantou i Whampoa. El 95% de la immigració xinesa pertanyia a la zona tropical del país durant aquest període, ja que per aquella època els *hacendados* preferien emigrants procedents d'una zona amb un clima semblant al de Cuba.

Fins l'any 1874 existia un sistema de migració per contracte. Els culis que es dirigien a Macau per emigrar eren convocats per un agent, de vegades xinès, però sovint portuguès, i en ocasions català, el qual, acompanyat de tres metges, interrogava a cada culi i li preguntava si volia emigrar. Els que presentaven una negativa eren expulsats, i sovint no sabien com tornar a la zona d'on procedien. A la resta se'ls entregava un contracte en xinès de vuit anys de servei. La versió espanyola d'aquest document s'enviava a Cuba, i era comprada pel propietari d'una plantació. La majoria d'aquests culis no sabia a on emigrava en el moment de signar el contracte. Durant el procés de selecció de treballadors i la signatura del contracte ja es produïen greus abusos, ja que entre el grup de culis s'introduïen corredors, els quals en moltes ocasions es feien passar per altres persones a l'hora de signar el contracte per obligar-los a emigrar.²³¹

---

²²⁷ Sobre els primers anys del tràfic interoceànic de treballadors xinesos a Cuba vegeu GARCIA 2008: 176 i ss.

²²⁸ Vegeu YUN 2008.

²²⁹ HU-DEHART 2006: 30.

²³⁰ *Ibidem.*: 30.

²³¹ Vegeu HU-DEHART 2006: 31; Francisco Abellá explica el sistema de migració per contracte al seu estudi sobre migració xinesa a Cuba. Vegeu ABELLÁ, Francisco, *Proyecto de emigración libre china dirigido á los Srs. hacendados de la Isla de Cuba*, Imprenta y Libreria El Iris, l'Habana 1874: 6.

El contracte, de vuit anys, oferia roba, menjar i atenció mèdica, tot i que sota la condició que *l'hacendado* pogués retenir el salari durant la malaltia del treballador. A l'embarcar se'ls avançava entre vuit i catorze pesos per al viatge i roba nova, quantitat que seria reduïda de la seva paga mensual de quatre pesos al mes. A més, els dies perduts de treball serien afegits al final dels vuit anys, amb la qual cosa, el treballador acabava endeutant-se amb el propietari fins a renovar el contracte.²³²

Els treballadors eren maltractats brutalment amb freqüència, fins i tot fins arribar a l'assassinat o al suïcidi. Es conserven a Cuba nombroses fonts manuscrites de relats en primera persona de treballadors xinesos que varen ser castigats físicament pels propietaris de plantacions, o que foren testimonis de maltractaments, assassinats o suïcidis. El suïcidi dels treballadors es va convertir en una forma de protesta davant dels maltractaments dels administradors. Segons un administrador, per exemple, en la seva plantació "coolies se estaban destruyendo a sí mismos en una tasa de dos por día o mayor".²³³ Una acció suïcida habitual era llançar-se a les calderes de sucre bullint, que sovint es practicava en grup. Aquesta forma de suïcidi és un exemple del suïcidi com a protesta, donat que aturava el procés de refinament del sucre, implicant pèrdues econòmiques per part de *l'hacienda*.

Els testimonis deixats per culis que treballaven a Cuba en el s.XIX representen una mostra excepcional de com el treball sota contracte coexistia plenament amb la servitud. El relat d'Ou Tongzhi, un jove de quinze anys que fou raptat i enviat a Cuba és un bon exemple dels abusos que els treballadors patien des de l'embarcament a Macau:

En el quinto año de Tongzhi (1866), alguien me invitó a un evento en Macao, pero fui llevado a Xinhe Popen. Viví allí por dos semanas y me encontré con un oficial del servicio exterior, firmé un contrato y me dieron ocho dólares. El barco salió en la novena luna (octubre de 1866). Dos meses después de llegar a La Habana, fui vendido como mozo a una familia de la ciudad. Trabajé allí por nueve meses. Después tuve una discusión con el hijo del dueño, entonces fui encerrado mientras trabajé por tres semanas, y fui golpeado ferozmente. Luego fui vendido a una plantación de azúcar donde fui maltratado. No quería trabajar ahí, pero el administrador me dijo que si no quería trabajar, sería encerrado y encadenado. Yo dije: "No tengo miedo de llevar cadenas. No tengo miedo de que me entierres un cuchillo. No me quiero quedar aquí". Entonces me vendió a esta refinería de azúcar en Cárdenas. En esta

---

²³² HU-DEHART 2006: 32.

²³³ Citat a YUN 2008: 10.

refinería de azúcar también me maltrataron. No había suficiente comida y el trabajo era arduo y difícil. Conocí a ocho personas que se habían ahorcado. Unos meses después me enfermé. Se lo dije al capataz pero el me golpeó. Luego escapé. Estuve fugado por tres semanas pero me capturaron. He estado encadenado por un largo tiempo desde que me atraparon. (Deposición 776).²³⁴

Els testimonis de maltractament dels treballadors van portar a la prohibició del sistema de contracte per part del govern xinès l'any 1874. L'any 1873, donada la reputació internacional sobre les condicions dels treballadors xinesos a Cuba, una comissió internacional formada per representants de Gran Bretanya, França i la Xina, van viatjar a Cuba per jutjar el tractament que rebien els treballadors xinesos. Esperant un dictamen negatiu de la comissió, els *hacendados* a Cuba van buscar estratègies per aconseguir un nou acord d'immigració, i amb aquest interès varen crear una societat per a la importació de treballadors lliures, anomenada Sociedad de Importación de Trabajadores Libres.²³⁵ La Sociedad va nomenar Francisco de Abellá agent a la Xina. Abellá, natural de Barcelona, havia treballat durant set anys a la Xina en dues cases comercials, i durant aquest període havia enviat més de 100.000 xinesos a Cuba, Perú, Califòrnia, Austràlia i Arkansas.²³⁶ L'any 1874 va publicar un estudi sobre la migració xinesa a Cuba, amb suggeriments per incrementar els beneficis dels *hacendados*, i com establir un nou acord entre Espanya i el govern xinès.

Habiéndose debatido varias veces ya en la prensa ya entre particulares el modo de reparar los brazos africanos que por prohibición de la trata, ó por otros que, á la par sean laboriosos y trabajadores cuésten al hacendado lo menos posible. Habiendo estado en China cerca de 7 años por cuenta de dos casas de esta introductoras de colonos chinos y habiéndose despachado en dicho período más de cien mil para la Isla de Cuba, Perú, California, Australia y Arkansas, sin contar los miles que mensualmente salen para los Estrechos, Filipinas y Conchinchina, he tenido la ocasion de poder estudiar y conocer prácticamente la índole de los chinos y apreciar sus buenas ó malas cualidades, [...] hallarán la VERDAD PURA para que tengan una idea de cómo se ha hecho la

---

²³⁴ Citat a YUN 2008: 8.

²³⁵ Vegeu YUN 2008: 3-5; LUZÓN 1989: 145.

²³⁶ Vegeu ABELLÁ, Francisco, *Proyecto de inmigración y colonización libre para fomentar la Isla de Cuba presentado al Excmo. Sr. Ministro de Ultramar*, Imprenta y Litografía de C. Verdaguer y C^a, Barcelona 1875: 6.

inmigración desde 1847 hasta la fecha y si es conveniente al país el seguirla, ó nó, y bajo qué condiciones.²³⁷

Francisco Abellá intentà crear noves fórmules per restablir la migració xinesa a Cuba. El seu projecte, en el qual Eduard Toda jugà un paper clau per la seva posició diplomàtica a la costa xinesa, fracassà ràpidament, i és un bon exemple de la caiguda del capitalisme imperialista de finals del s.XIX.²³⁸

El projecte d'Abellá consistia en un nou sistema d'immigració lliure a Cuba. La immigració lliure implicava considerar l'immigrant xinès un treballador lliure, no obstant, mantenia el seu estatus de servitud, ja que introduïa un sistema que el continuava endeutant amb la Societat d'*hacendados*. Aquest sistema introduïa una sèrie de novetats: d'una banda, el treballador xinès tindria la llibertat de decidir quant de temps podria treballar sota contracte; d'altra banda, per primer cop, els costos del viatge serien abonats pel treballador xinès a la Xina, abans d'embarcar cap a Cuba. Tenint en compte el nivell de pobresa a la Xina d'aquella època, els costos del viatge, els quals pujaven a 145\$, 33£ o 147 pesos (Taula 1), significaven una inversió extremadament cara. Per aquesta raó, la Societat deixaria aquesta quantitat en préstec al treballador, qui ho hauria de descomptar del seu salari mensual de deu pesos.

Adelantos al colono	\$12
Ropa	\$5
Viveres	\$16
Manutención 1 mes á 10 cents. diarios	\$3
Alquiler del depósito y empleados	\$3
Corretaje	\$4
Pasaporte y derechos	\$3
Gastos de Agencia	\$8
Total de gastos por colono	\$54
ó sean en China libra esterlina proximadamente	£13
Pasaje de China á La Habana	£20
Total:	£33

Taula 1. Despeses per compte del treballador. ABELLÁ 1874: 20.

²³⁷ Hi ha una còpia d'aquest llibre a la Biblioteca Víctor Balaguer. Vegeu ABELLÁ 1874.

²³⁸ LUZÓN 1989.

Abellá degué tenir gran interès en l'èxit d'aquest projecte, ja que obtenia beneficis dels costos del viatge, els quals incloïen 8\$ en concepte de “gastos de agencia”. Hi havia també una quota per “pasaporte y derechos” de 3\$, i aquesta és probablement la raó per la qual Eduard Toda hauria tingut interès en participar en el projecte d'Abellá, ja que, com a vicecònsol en diverses ciutats de la costa xinesa, era una de les autoritats a càrrec d'expedir passatges a aquells xinesos que sol·licitessin viatjar a Cuba, i per tant, hauria cobrat una comissió per a cada immigrant xinès.²³⁹

Abellá cercà suport del Ministerio de Ultramar donades les incipients negatives de les autoritats xineses. En primer lloc, l'any 1874, es posà en contacte amb Víctor Balaguer, qui per aquella època era ministre d'Ultramar, posant-lo al corrent de la manca de mà d'obra a Cuba, presentant-li el seu projecte i enviant-li un volum del seu estudi sobre migració xinesa.²⁴⁰ Abellá i Balaguer ja es coneixien donat que havien coincidit en unes classes d'història al Palau Centelles de Barcelona.²⁴¹ Abellá continuà el contacte amb Balaguer durant els anys 1876 i 1877. Abellá visità personalment Víctor Balaguer l'any 1876 amb l'objectiu, segons li informava per carta, d'entregar-li unes curiositats xineses.²⁴² Des de llavors, i durant l'any 1877, Abellá i la seva dona Glàdia, mantingueren una relació amistosa amb Balaguer i la dona d'aquest, Manuela Carbonell.²⁴³ A finals dels anys 80, i durant la dècada dels 90, Abellá, des de la seva nova residència a París, es tornà a posar en contacte amb Víctor Balaguer, aquest cop per oferir donacions d'objectes decoratius i documents a la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer, i probablement, per esgotar les últimes oportunitats de posar el seu projecte en marxa.

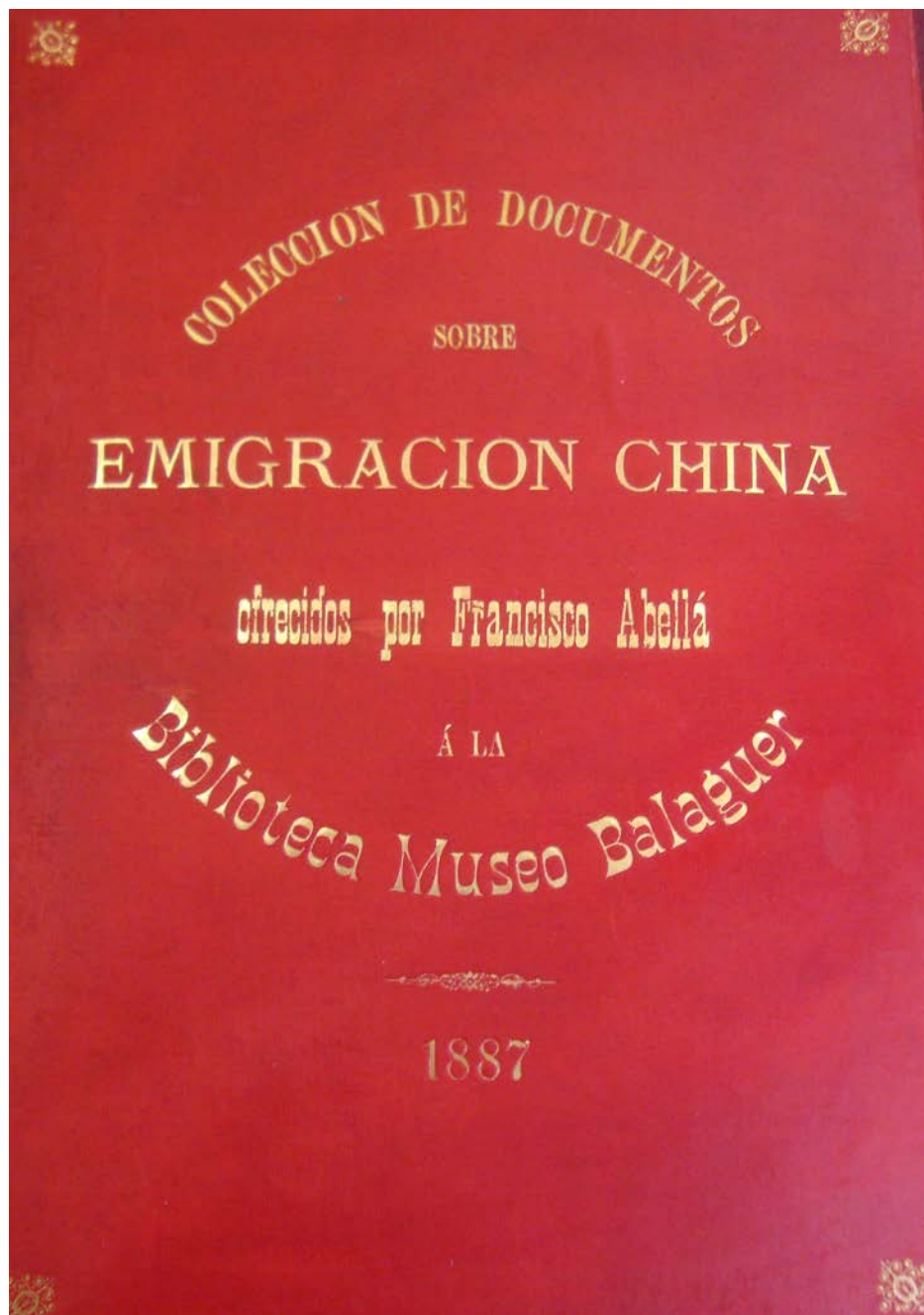
²³⁹ Vegeu *Colección de documentos...*, Ms. 9.

²⁴⁰ Durant el Sexeni, Balaguer va ser titular de la cartera del Ministeri d'Ultramar en dues ocasions: entre octubre i desembre de 1871 i entre gener i juny de 1874. Vegeu SÁNCHEZ ANDRÉS, Agustín, “La élite política del Ministerio de Ultramar (1863-1898). Un estudio de sociología ministerial” [en línia], a *Tzintzun: revista de estudios históricos*, núm. 37, Instituto de Investigaciones Históricas, Universidad Michoacana de San Nicolás de Hidalgo, Mèxic, gener-juny 2003: 20. http://tzintzun.iih.umich.mx/num_anteriores/tz_37.html [Consulta: 17 de maig 2013].

²⁴¹ Carta de Francisco Abellá a Víctor Balaguer, l'Habana, 10 de maig de 1874, Ms. 7401533, BVB.

²⁴² Carta de Francisco Abellá a Víctor Balaguer, Madrid, 28 de març de 1876, Ms. 7600400, BVB.

²⁴³ Vegeu les cartes de Francisco Abellá a Víctor Balaguer i les de Glàdia S. de Abellá a Manuela Carbonell: Carta de Francisco Abellá a Víctor Balaguer, Lisboa, 23 de desembre de 1876, Ms. 7601273, BVB; Carta de Glàdia S. de Abellá a Manuela Carbonell, Lisboa, 30 de gener de 1877, Ms. 7700106, BVB.

Fig. 12. Coberta de la *Colección de documentos sobre emigración china ofrecidos por Francisco Abellá á la Biblioteca Museo Balaguer, 1887, Ms. 9, BVB.*

L'1 de juny de 1887, Abellá realitzà una visita a Víctor Balaguer a Vilanova i la Geltrú, durant la qual li regalà per a la seva Biblioteca-Museu, el volum *Colección de documentos sobre emigración china ofrecidos por Francisco Abellá á la Biblioteca Museo Balaguer, 1887*, enquadrat en pell vermella i amb lletres d'or, el qual incloïa manuscrits sobre el seu projecte d'immigració a Cuba, amb correspondència d'Eduard Toda en relació a les seves

gestions per portar a terme el projecte, mostres de contractes a treballadors immigrants en xinès i en anglès, i retalls de diari amb informació sobre la immigració xinesa (Fig. 12).²⁴⁴

La visita d'Abellá, i la seva recent donació, foren anunciades al *Boletín* de la Biblioteca-Museu:

Cumpliendo la tantas veces repetida promesa de visitar á nuestro Instituto, vióse éste honrado con la presencia de su constante favorecedor y Protector ilustre D. Francisco Abellá el día primero del presente mes.

Hospedóse nuestro respetable amigo en casa del Sr. Presidente de la Junta, visitó la población y recorrió una por una las dependencias todas de nuestra institución tributándola elogios que nos envanecen.

En el correspondiente lugar de este número damos oportuna cuenta de un nuevo regalo que á la munificencia de dicho señor somos deudores.

[...]

El regalo que del Sr. D. Francisco Abellá últimamente hemos recibido, consiste en un tomo, ricamente encuadernado, en cuya cubierta se lee en letras de oro: *Colección de de documentos sobre emigración china ofrecidos por D. Francisco Abellá á la Biblioteca-Museo-Balaguer. -1887.*

Forman colección tan importante gran número de cartas, circulares, exposiciones, despachos, contratas, proclamas, pasquines, tratados, etc., de los cuales sólo veinte están impresos; los demás, originales o copias, son manuscritos.

Gran parte de dichos documentos aparecen en idioma chino y van acompañados de sus respectivas traducciones en castellano, portugués, francés, inglés ó alemán.

Figuran además en la colección ochenta y siete recortes de periódicos anglo-chinos y veinte de otros madrileños y cubanos, referentes todos á la compleja cuestión de la inmigración china en nuestras colonias, que tanto preocupa á las personas pensadoras que, como nuestro ilustre Protector, han estudiado las necesidades y modo de ser de nuestras Antillas.²⁴⁵

---

²⁴⁴ *Colección de documentos...*, Ms. 9.

²⁴⁵ *Boletín...*, núm. 33, 26 de juny de 1887: 5-6

La relació de Víctor Balaguer amb aquest projecte explica perquè als anys 90 del s.XIX Abellá efectuà nombroses donacions de llibres, documents i objectes decoratius a la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

L'any 1875, Abellá va publicar l'estudi *Proyecto de inmigración y colonización libre para fomentar la Isla de Cuba presentado al Excmo. Sr. Ministro de Ultramar*, advertint que Cuba es trobava en una incipient crisi agrícola per la manca de mà d'obra, i argumentant que calia restablir la immigració xinesa a la illa utilitzant un sistema diferent de contractació tot millorant el tractament dels treballadors a l'illa.²⁴⁶

Finalment, l'any 1877 es va signar un nou Tractat entre els governs espanyol i xinès per regular la immigració xinesa a Cuba. El govern xinès va imposar un nou article que especificava que l'emperador xinès no s'oposaria a la immigració, sempre i quan fossin únicament comercials de nacionalitat xinesa els que deixessin en préstec l'abonament dels costos del viatge al treballador xinès.²⁴⁷ Aquesta clàusula va dificultar molt l'emigració, ja que les autoritats xineses els amenaçaven sovint amb la pena de decapitació si l'immigrant xinès declarava haver estat enganyat.²⁴⁸

Entre 1879 i 1880, Francisco Abellá va intentar embarcar més de 800 passatgers xinesos en el vapor alemany *Hesperia*, el qual estava ancorat a Whampoa, on Toda era vicecònsol en aquella època. Abellá va trobar dificultats a l'hora d'expedir-lo, ja que les autoritats xineses exigien que l'abonament del viatge el fes un comercial xinès. Donats aquests obstacles, Abellá va oferir a Eduard Toda la possibilitat de reclutar treballadors xinesos i les seves famílies oferint passatge gratuït a Cuba, a més de pagar una comissió de 25.000\$ a les duanes per garantir el retorn del vapor a la Xina amb treballadors xinesos a bord que ja no volguessin estar a Cuba. Eduard Toda va mantenir llargues negociacions amb el virrei de Canton, que va refusar l'ofertament d'Abellá, i subseqüentment, l'*Hesperia* no va marxar mai a Cuba.²⁴⁹

Aquest últim intent d'enviar treballadors xinesos a Cuba representa una bona mostra de les activitats burocràtiques que Toda va portar a terme a la Xina, i podria explicar com va reunir el capital que va invertir en l'adquisició de la seva col·lecció. L'any 1887, en el seu

---

²⁴⁶ ABELLÁ 1875: 1-10.

²⁴⁷ LUZÓN 1989: 149.

²⁴⁸ *Colección de documentos...*, Ms. 9.

²⁴⁹ *Colección de documentos...*, Ms. 9: 68-70.

llibre *La Vida en el celeste imperio*, Toda defenia com “el desarrollo de nuestras dos grandes colonias ultramarinas, Cuba i Filipinas, está sujeto á la influencia de la emigración china, que lleva consigo la actividad, la fuerza, y frecuentemente la inteligencia, á las tierras donde se dirige”, mentre criticava clarament, més endavant en el mateix llibre, la immigració xinesa a Filipines:

Mezquinos intereses se han opuesto a que fuese nunca conocida de una manera explícita esa migración de chinos a Manila, quizás el mismo gobierno español ignora el carácter que reviste. Desde luego hay que descartar en ella toda libertad individual y propia iniciativa de los emigrantes. Los coolies que van a Filipinas, como los que van a Java y a los estrechos de Malaca, salen vendidos de su país... de esta suerte se proveían los barracones de La Habana.

I acabava apuntant:

Sólo nosotros seguimos recibiendo con los brazos abiertos, les sufrimos en una situación vinculada a la voluntad de un agente, les dejamos hasta una especie de autonomía con tribunales y gobernadorcillos propios. Quiera Dios, que como tantas veces ha sucedido en nuestra historia, no tengamos que lamentar por este descuido un conflicto trascendental!²⁵⁰

Tot i que no s'ha trobat cap font que especifiqui que Eduard Toda va rebre retribucions econòmiques en relació a la seva participació en el projecte d'Abellá, sembla factible que en tragués beneficis donades les capacitats econòmiques que demostrà estant a la Xina i després del seu retorn a Catalunya. Eduard Toda viatjà extensament per l'Àsia oriental, adquirí una col·lecció de moneda i d'objectes d'art valorada en més de 30.000 pessetes, i després del seu retorn de la Xina, tingué l'oportunitat de viatjar per Catalunya, i d'allotjar-se durant un llarg període de temps a l'Hotel Colón de Barcelona, activitats que, de ben segur, no hauria pogut permetre's amb un sou de diplomàtic.²⁵¹

Les fonts sobre el vincle de Víctor Balaguer amb el projecte d'Abellá tampoc són prou clares per interpretar el seu paper en aquest afer, tant durant la seva posició com a ministre

---

²⁵⁰ TODA 1887b: 1 i 274-277.

²⁵¹ Eduard Toda intentà vendre part de la seva col·lecció a l'Ajuntament de Barcelona l'any 1883, valorada en 30.000 pessetes. Vegeu CASADES 1935: 148. Pel que fa a les activitats de Toda després del seu retorn a Catalunya, vegeu l'apartat 3.3.

d'Ultramar, com posteriorment. El govern espanyol tenia clars interessos en assegurar la mà d'obra a les plantacions cubanes. En concret, no és d'estranyar que les figures involucrades en el projecte de restabliment de la migració xinesa a Cuba fossin Toda i Balaguer, un diplomàtic i un ministre d'Ultramar catalans, tenint en compte que el comerç exterior català estigué vinculat, no només amb les relacions comercials amb Europa, sinó també amb un important comerç amb Amèrica durant el s.XIX, en contrast amb el comerç espanyol, molt més vinculat als mercats europeus.²⁵²

Diversos fets relacionen Víctor Balaguer, Eduard Toda i Francisco Abellá durant els anys anteriors al nomenament de Toda com a vicecònsol: Balaguer fou ministre d'Ultramar entre gener i juny de l'any 1874, just quan Toda cessava de la seva posició, el gener de 1874, d'oficial encarregat de la premsa del Ministeri d'Estat, i només mig any abans que Toda sol·licités la posició de vicecònsol a Macau. Això passava quan tot just Abellá es posava en contacte amb Balaguer per presentar-li el seu projecte d'immigració xinesa a Madrid. Aquestes coincidències, sumades al fet que l'oncle de Toda, Josep Güell i Mercader, era amic de Víctor Balaguer, i s'havia traslladat a Madrid l'any 1873 en haver estat elegit diputat, fan pensar que la presentació del projecte de Francisco Abellá a Balaguer tingué alguna cosa a veure amb el nomenament de Toda com a vicecònsol a Macau quan només comptava amb 21 anys d'edat. La relació d'aquestes tres figures es fa més palesa quan, tant Toda com Abellá realitzarien importants donacions durant els anys 80 i 90, tant d'objectes d'art de la Xina com de documents, a la institució creada per Balaguer a Vilanova, la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer. Agraïen a Víctor Balaguer passats favors amb les seves donacions?

El profit que Balaguer, Toda i Abellá podrien haver tret del tràfic d'esclaus xinesos a Cuba, i la relació d'aquest afer amb les capacitats econòmiques que Toda demostra haver tingut a la Xina, permetent-li adquirir una notable col·lecció de moneda i de peces d'art, presenta encara molts interrogants, i haurà de ser subjecte de futures investigacions.

3.2.1.7. Viatge de retorn a Catalunya

El 27 de juliol de 1882, Toda va demanar una llicència de deu mesos per retornar a Europa per recuperar-se d'una anèmia que havia contret com a conseqüència d'unes febres intermitents.²⁵³ El 16 de novembre de 1882 va marxar de Xangai per viatjar cap a Espanya.

---

²⁵² FRADERA I BARCELÓ, Josep Maria, "Algunas sugerencias acerca del comercio catalán con América después de la emancipación", a *Boletín Americanista*, núm. 35, Universitat de Barcelona, Barcelona 1985: 155.

²⁵³ MASSÓ 2010: 34.

En el seu dietari de viatges comenta com, de tornada a Espanya, va aturar-se dos dies a Hong Kong per acomiadar-se dels seus amics a la Xina. Més tard, resseguí en vaixell la costa annamita fins a arribar a Saigon el 25 de novembre, on tingué l'oportunitat de visitar Petrus Truong-Vinh-Ky, l'erudit annamita de qui obtingué les notes pel llibre *Annam and its Minor Currency*, i el mateix dia tornà a embarcar cap a Europa, passant per Singapur, Ceilan, Aden, fins a arribar a Marsella el 22 de desembre.²⁵⁴

---

²⁵⁴ *Dietari de viatges d'Eduard Toda...*, 2008: 30.

3.3. Eduard Toda i Güell a Catalunya: distribució de la col·lecció i difusió de la cultura xinesa

Ans de regresar, visita'l Japó y la Corea y algunas islas oceánicas, y de tots aquells països orientals portá un verdader museo de objectes de indumentaria y especialmente un preciós monetari, que sigué l'admiració de quants tinguérem ocasió de examinarlo. Hi havia pessas antiquíssimas, de totes formas, que ajudavan á comprendre l'història de la civilització de aquell famós imperi.

*P. del O., 1888*²⁵⁵

3.3.1. Retorn a Catalunya (1883-1884)

En l'últim tram del viatge de retorn de la Xina a Catalunya, Toda desembarcà a Marsella el dia 22 de desembre, i s'estigué a Frioul quatre dies. D'allà agafà el ferrocarril cap a Espanya, i segons el que anotà en el seu dietari, hauria arribat a casa seva, a Reus, el 31 de desembre del 1882, a les vuit del vespre.²⁵⁶ Aquesta informació sobre l'arribada de Toda a Reus el 31 de desembre ha estat reiterada per diferents autors que han fet aportacions sobre la seva biografia, com ara Eufemià Fort, Jaume Massó o Manuel Foraster.²⁵⁷ No obstant, és interessant notar com la informació que Toda anotà en el seu dietari contradiu una notícia publicada en l'edició del matí del diari *La Renaixensa*, en la qual s'explica que Toda es trobava a Barcelona, de camí cap a Reus, l'1 de gener de 1884:

Se troba en Barcelona, hospedat en la fonda d'Orient, de pas pera Reus, sa ciutat natal, nostra paysà lo jove y distingit juriconsult D. Eduard Toda y Güell, que ab llicencia d'un any pera pasarlo al costat de sa

---

²⁵⁵ P. DEL O. (pseudònim de Josep Roca i Roca), "Retratos de Cos Sencer. Eduard Toda", a *La Esquella de la Torratxa*, núm. 471, Barcelona, 21 de gener de 1888.

²⁵⁶ *Dietari de viatges d'Eduard Toda...*, 2008: 31.

²⁵⁷ FORT 1975: 47; MASSÓ 2010: 35; FORASTER 1984: 100.

volguda família, ve de Shany-gai, Xina, ahont és cónsul representant d'Espanya.

Entre'ls molts objectes rars y curiosos que porta d'aquellas interessants terras, hi ha una riquíssima y numerosa colecció de totas las monedas que s'han conegut en lo celest Imperi, la qual li es ab insistencia pretenguda per una distingidíssima academia alemana.

Molt celebrariam que dit señor realisés la idea que te de exposarho.²⁵⁸

El fet que l'anotació sobre l'arribada a Reus en el seu dietari estigui feta en temps pretèrit, en contrast amb altres notes escrites en temps present, fa pensar que Toda va escriure l'anotació sobre el viatge de Marsella a Reus de memòria, i per tant, es podria haver equivocat de data. Sigui com sigui, tant bon punt arribà a Catalunya, s'estigué a la Gran Fonda d'Orient, hotel situat al número 45 de la Rambla de Barcelona, que actualment porta el nom d'Hotel Orient, i anava acompanyat de la seva col·lecció.

Al cap de pocs dies, el 16 de gener, feu una curta visita de nou dies a Madrid.²⁵⁹ Suposem que fins al 16 de gener s'estigué uns dies a la seva casa de Reus per veure la seva família, tenint en compte que havia estat a l'Àsia oriental durant sis anys.

A Madrid, Toda conegué Víctor Balaguer a través d'un amic comú que el portà a casa de Balaguer, al Carrer de la Salut, on hi visqué durant molts anys.²⁶⁰ A l'entresol de la casa, Balaguer tenia dues habitacions plenes de llibres, els quals havien de ser catalogats i empaquetats per a ser enviats a Vilanova i la Geltrú per començar a formar el fons de la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer. Durant aquesta estada Toda emparaulà amb Balaguer

---

²⁵⁸ *La Renaixensa: diari de Catalunya*, dilluns 1 de gener de 1883: 8747. Amb tal de trobar informació sobre aquesta exposició de la col·lecció xinesa d'Eduard Toda, s'han consultat els volums de FONTBONA I DE VALLESCAR, Francesc (dir.), *Repertori d'exposicions individuals d'art a Catalunya (fins a l'any 1938)*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona 1999; Ídem. (dir.), *Repertori de catàlegs d'exposicions col·lectives d'art a Catalunya (fins a l'any 1938)*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona 2002.

²⁵⁹ FORT 1975: 47-49. Aquesta informació està anotada la pàgina 54 del dietari d'Eduard Toda.

²⁶⁰ TODA 1924c: 2. Desconeixem qui podria haver estat aquest amic comú, però és interessant fer notar que Toda visitava el seu amic d'infància, Josep Ribera i Sans, regularment a Madrid cada tres o quatre anys, des que aquest s'hi instal·là l'any 1876, i en algunes ocasions fent-hi llargues estades. Josep Ribera i Sans era amic de Víctor Balaguer, i tot i que desconeixem quan es van conèixer, Balaguer i Ribera van fer algunes excursions per Catalunya. Una d'elles fou a Sant Hilari de Sacalm, i una segona, l'estiu de 1890, als Pirineus. També anà a Vilanova i la Geltrú, on s'allotjà a la Casa Santa Teresa, situada en el mateix recinte de la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer. TODA I GÜELL, Eduard, *El doctor Joseph Ribera y Sans*, Sant Miquel d'Escornalbou 1930: 27-33.

un primer regal per la Biblioteca-Museu consistent en diversos ídols, objectes de ceràmica i tapisseria de la Xina i del Japó.²⁶¹

Pel que fa a la catalogació dels llibres de Balaguer, Toda col·laborà en la tasca d'encaixar els llibres per a enviar-los a Vilanova.²⁶² Probablement hi treballà amb Celestí Pujol i Camps (Girona, 27 d'octubre de 1843 - Madrid, 28 de desembre de 1891),²⁶³ historiador, numismàtic, amic i cooperador de Balaguer, qui, per aquelles dates, col·laborava en la catalogació dels llibres que Balaguer tenia a Madrid.²⁶⁴

Després de les dues estades de Toda a Madrid durant els anys 1883 i 1884, Pujol i Toda continuaren en contacte per correspondència. Pel contingut de les cartes que Pujol envià a Toda els anys 1884 i 1885, quan aquest es trobava a Egipte, sembla que mantingueren una relació amistosa, gairebé familiar. Les cartes mostren, d'una banda, que Pujol i Toda s'intercanviaren exemplars de les seves col·leccions de moneda. Per exemple, Pujol li explica que busca “per tots i per mi, chavos vells. A V. No li faltarán ibéricas: per de pronta, li guardo una emporitana de plata y una de bronce que son de resibo”.²⁶⁵ D'altra banda,

---

²⁶¹ Carta de Víctor Balaguer a Joan Oliva, Madrid, 25 de gener de 1883, Ms. 18, BVB. La donació d'Eduard Toda a la Biblioteca-Museu es tracta a l'apartat 4.3.1.

²⁶² TODA I GÜELL, Eduard, “La Biblioteca Balaguer”, a *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 3a època, núm. 118, Centre de Lectura de Reus, Reus, 15 de desembre de 1924b: 266.

²⁶³ Celestí Pujol i Camps, fill de Joaquín Pujol i Santo, fou un advocat gironí assentat a Madrid. Celestí Pujol fou secretari de la Comisión de Monumentos de Girona, numerari de la Real Academia de la Historia, i membre fundador de l'Asociación Literaria de Girona. PEIRÓ MARTÍN, Ignacio; PASAMAR ALZURIA, Gonzalo, *Diccionario Akal de historiadores españoles contemporáneos (1840-1980)*, Ediciones Akal, Madrid 2002: 503; BALAGUER I CIRERA, Víctor, “Discurso de contestación al que leyó D. Celestino Pujol y Camps en la Real Academia de la Historia, el día de su recepción (18 de abril de 1886)”, a *Los Juegos Florales en Espanya: memorias y discursos*, Tipolitografía de Luis Tasso, Barcelona 1895: 247-250.

²⁶⁴ Carta de Celestí Pujol a Joan Oliva, Madrid, 18 de gener de 1883, Ms. Oliva/17, BVB; Carta de Víctor Balaguer a Joan Oliva, Madrid, 31 de desembre de 1882, Ms. Oliva/13, BVB; MARZAL I ORTIZ, Miquel; ALBA PUJOL, Míriam, “El catàleg sistemàtic ideat per Joan Oliva: el volum d'un obra inacabada”, a *Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer*, 7a època, Associació d'Amics de la Biblioteca Museu Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú 2011: 65-66; COMAS I GÜELL, Montserrat, *La Biblioteca Museu Balaguer: un projecte nacional català*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 2007: 190-191. A més, Pujol va fer de mitjancer en l'entrega del dipòsit del Prado cedit a la Biblioteca-Museu, les obres del qual arribaren a Vilanova entre l'any 1882 i el 20 de juliol de 1883. ROSICH, Mireia, “El Museu en els orígens. Quina col·lecció tenia Balaguer abans d'obrir el Museu?”, a *Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer*, 7a època, núm. 2, Associació d'Amics de la Biblioteca Museu Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú 2009: 51 i 61. Celestí Pujol també fou un dels donants a la Biblioteca-Museu, havent-hi entregat setze objectes de diversa tipologia. ROSICH 2009: 42. Amb tal de trobar més informació al respecte de la relació de Celestí Pujol amb Eduard Toda i Víctor Balaguer, s'han consultat els epistolars de Víctor Balaguer, Joan Oliva i Manuel Creus preservats a la Biblioteca Víctor Balaguer. No s'ha trobat cap més informació al respecte.

²⁶⁵ Carta de Celestí Pujol a Eduard Toda, Madrid, 28 de maig de 1884, a “Correspondència de Eduardo Toda, 1870-1889”, vol. 1, carta núm. 13, Centro de Ciencias Humanas y Sociales (M-CCHS), Biblioteca Tomás Navarro Tomás, CSIC, Madrid. Còpia consultada al Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca.

també indiquen que Toda havia format una col·lecció de segells xinesos, i que tenia per costum enviar segells d'allà on viatjava al fill de Pujol, Manel Pujol: li n'envià de Pèrsia, i prometé enviar-li exemplars de la seva col·lecció de segells xinesos que guardava amb el seu equipatge quan es trobava de viatge per Egipte.²⁶⁶

A Madrid li entrà fred i començà a notar els “preludios de las calenturas”, probablement l'inici d'una febre que va fer que se'n tornés a casa el 25 de gener. Un cop a Catalunya caigué malalt a la Fonda d'Orient.²⁶⁷ Al cap d'uns dies, el 9 de febrer, morí la seva àvia materna a Reus.²⁶⁸

Sembla lògic pensar que durant els mesos de febrer i març degué estar a Reus, donada la mort de la seva àvia, i la seva malaltia, la qual anà apareixent intermitentment al llarg de la seva vida. La següent notícia que en tenim és de mitjans d'abril, quan va visitar Víctor Balaguer a Vilanova i la Geltrú. A Vilanova s'hi estigué dos dies, menjà a casa dels marquesos de Marianao, i visità una casa de camp que havia pertangut al poeta Cabanyes. Des de Vilanova sortí cap a Barcelona, i després a Reus.²⁶⁹

El 4 de maig tornà a Barcelona, convidat a assistir als Jocs Florals. Durant aquest esdeveniment tingué l'oportunitat de conèixer alguns dels literats catalanistes de la Renaixença, fins i tot concorrent al sopar del diumenge 6, al Restaurant de Don Martí Pagés, que tingué lloc després de l'esdeveniment, presidit per Víctor Balaguer.²⁷⁰ L'amistat amb els joves escriptors de la Renaixença va tenir conseqüències rellevants pel que fa a la difusió de la seva col·lecció, ja que a través d'aquests contactes, Toda va poder exposar, vendre i donar peces de la seva col·lecció. El contacte amb les diverses figures que configuraven el moviment de la Renaixença tingué lloc per mediació de Víctor Balaguer:

---

²⁶⁶ Carta de Celestí Pujol a Eduard Toda, Madrid, 9 de gener de 1885, a “Correspondència de Eduardo Toda, 1870-1889”, vol. 1, carta núm. 22, Centro de Ciencias Humanas y Sociales (M-CCHS), Biblioteca Tomás Navarro Tomás, CSIC, Madrid.

²⁶⁷ MASSÓ 2010: 35; FORT: 49. Toda en fa menció al *Dietari de viatges d'Eduard Toda...*, 2008: 32.

²⁶⁸ *Dietari de viatges d'Eduard Toda...*, 2008: 32.

²⁶⁹ *Dietari de viatges d'Eduard Toda...*, 2008: 32.

²⁷⁰ *Dietari de viatges d'Eduard Toda...*, 2008: 32; “Jochs Florals de Barcelona. La vinticinquena”, a *La Il·lustració catalana*, núm. 86, Barcelona, 15 de maig de 1883: 142-143. Segons Eufemià Fort, Toda ja havia entrat en contacte amb els catalanistes de la Renaixença durant la seva estada a Barcelona, quan tornava de Vilanova per anar a Reus a l'abril. No obstant, no hem trobat cap altra informació que ho corrobori. FORT 1975: 49.

Deguí a las relaciones de D. Victor Balaguer lo ser introduhit al cercle de poetas y periodistas Format entorn de La Renaixensa, essent pera mi una revelació lo tracte d'aquells joves de talent, aymants de nostras glorias, despertadors de nostres recorts, vibrants en todas las manifestacions de la literatura, escriptors d'obras que no han tingut continuadors en los talents mediocres y l'encarcarat llenguatge de nostres decadents d'avuy.²⁷¹

Durant aquest primer encontre, Toda fou convidat a l'excursió a Montserrat que es celebrà els dies 8 i 9 de maig en motiu de la compareixença de literats rossellonesos al 25è aniversari de la restauració dels Jocs Florals.²⁷² A l'excursió hi participaren al voltant de 10 catalans, i 11 rossellonesos. Entre ells hi havia Jacint Verdaguer, Francesc Matheu i Fornells, Justí Pepratx, P. Auriol de Perpinyà, Artur Masriera i Colomer (Barcelona, 1860-1929), i Joan Sardà i Lloret (Sant Quintí de Mediona, Alt Penedès, 1851 - Barcelona, 1898).²⁷³ Durant la visita, Toda aconseguí conquerir aquest grup que començà a referir-se a ell com a "cónsul xino". Durant l'excursió, Toda explicà als seus companys curiositats i experiències viscudes a la Xina "seguit d'un estol de tafaners" que l'obligava "a forsa de preguntas y més preguntas, á disertar contínuament sobre sos viatges".²⁷⁴ El mateix 1883, Joan Sardà, en motiu de la publicació del llibre de Toda, *Poblet*, explicava la facilitat i la rapidesa amb la qual Toda penetrà aquest cercle d'amistats:

No sé si ell se trobava tant bé entre nosaltres com nosaltres al costat d'ell. Lo cert es que desde aquella primera entrada no deixà un moment d'assistir á nostres círcols, de ser un dels nostres, amich de tots, estimat de tots, compartint nostras aficions, identificantse ab los nostres gustos, y fent, en una paraula, com si de tota la vida hagués sigut del círculo de literats y artistas que cuotidianament, á falta de lloch més apropósit, se reuneixen en pintoresch aplech en un dels cafés més concorreguts de Barcelona.²⁷⁵

---

²⁷¹ TODA I GÜELL, Eduard, "Recorts d'en Guimerà", a *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 2a època, núm. 109, Centre de Lectura de Reus, Reus, 1 d'agost de 1924a: 182.

²⁷² Pel que fa a la data de l'excursió, vegeu *La Vanguardia*, 11 de maig de 1883: 1.

²⁷³ VERDAGUER PAJEROLS, M. Àngels, "Jacint Verdaguer i els Jocs Florals de Barcelona. De la plataforma a la mitificació", a DOMINGO, Josep M. (ed.), *Joc literari i estratègies de representació: 150 anys dels Jocs Florals de Barcelona*, Treballs de la Societat Catalana de Llengua i Literatura, 7, Societat Catalana de Llengua i Literatura, Barcelona 2012: 307-308.

²⁷⁴ SARDÀ I LLORET, Joan, "Poblet: per Eduard Toda", a *La Il·lustració catalana*, núm. 97, Barcelona, 31 d'octubre de 1883: 314-315.

²⁷⁵ SARDÀ 1883: 315.

El cafè al que es referia Sardà era el Cafè Pelayo. Toda, instal·lat a la Fonda d'Orient de Barcelona, començà a participar en algunes de les tertúlies que hi tenien lloc, on sovint es reunien artistes i literats catalans, com ara Emili Vilanova, Lluís Domènech i Montaner, Antoni Gaudí, que ja s'havia desplaçat a Barcelona, Antoni Aulèstia, també de Reus, l'escultor Agustí Querol i Subirats, l'escriptor i polític gironí Joaquim Riera i Bertran (Girona, 24 de gener de 1848 - Barcelona, 15 de març de 1924), el poeta Ramon Picó i Campamar (Pollença, 1848 - Barcelona 1916), Joan Sardà, advocat i crític, i Francesc Matheu, director de *La Il·lustració catalana*.²⁷⁶

A més de les tertúlies en el Cafè Pelayo, també visitava de tant en tant a Artur Masriera a la botiga d'argenter del seu pare, Salvador Masriera i Vidal, en la qual treballava.²⁷⁷ Artur Masriera, poeta que anys més tard obtindria el títol de "mestre en gay saber", rebia a la botiga personatges catalanistes de l'època, especialment literats i artistes. Algunes de les figures que freqüentaven l'argenteria, i amb les quals, per tant, Toda hauria tingut contacte, eren Emili Vilanova i March, Joan Almirall Forasté, Àngel Guimerà, Alexandre de Riquer, Agustí Querol i Subirats, Josep Vilaseca i Casanovas, Lluís Domènech i Montaner, Jacint Verdaguer, Francesc i Lluís Masriera, Enric Serra i Auqué, Alfons Maria Parés, Pelegrí Casades i Gramatxes, Francesc Matheu, Narcís Oller, Carles Pirozzini i Martí, Pere Aldavert i Martorell (Barcelona, 12 de setembre de 1850 - 5 de setembre de 1932),²⁷⁸ Manuel Giralt, Francesc Miravent, i Bonaventura Bassegoda i Amigó, entre d'altres.²⁷⁹ Així doncs, Eduard Toda entrà ràpidament dins del cercle d'artistes i escriptors catalanistes de la Renaixença, fins a crear lligams d'amistat que tindrien grans repercussions en la seva carrera.

Des que es va introduir en aquest grup d'artistes i escriptors catalanistes a primers de maig del 1883, Toda s'estigué a Barcelona, a la Fonda d'Orient. Entre les seves amistats barcelonines cal destacar la seva relació amb Pere Aldavert, fundador de *La Renaixensa*,

---

²⁷⁶ SARDÀ 1883: 315. Pel que fa als tertulians, vegeu DOMÈNECH I MONTANER, Lluís, "L'Emili Vilanova. Recorts" a *La Il·lustració catalana*, núm. 167, Barcelona, 12 d'agost de 1906: 499-501. Aquest text està parcialment transcrit a MASSÓ 2010: 37.

²⁷⁷ Aquesta botiga es trobava al número 22 del carrer de l'Argenteria. Vegeu BASSEGODA I AMIGÓ, Bonaventura, "El polígraf n'Arthur Masriera y Colomer", a *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. 14, núm. 106, Imprenta de la Casa Provincial de Caridad, Barcelona, abril a juny de 1930: 263.

²⁷⁸ DURAN I TORT, Carola, *Pere Aldavert: una vida al servei de l'ideal*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 2006: 6 i 209.

²⁷⁹ Citem únicament aquells noms que ens han semblat significatius per entendre el cercle de relacions amistoses en el qual Eduard Toda es movia. Bonaventura Bassegoda i Amigó cita una llista més completa a BASSEGODA 1930: 264-265.

Àngel Guimerà, director del mateix diari, i Francesc Matheu. Amb Aldavert i Guimerà tingué una relació gairebé familiar, vivint, en el temps que estigué a Barcelona, entre la Fonda d'Orient, i el domicili d'Aldavert, mentre que amb Francesc Matheu, Toda realitzà diverses excursions per Catalunya. D'aquestes relacions sorgiren interessants col·laboracions amb el diari i la revista de *La Renaixensa*, i amb *La Il·lustració catalana*. Un important nombre dels articles que Toda hi publicà versen sobre la seva estada a la Xina.

Pel que fa a l'amistat amb Aldavert i Guimerà, sembla que durant el 1883 gairebé feien vida junts: donada la proximitat entre la Fonda d'Orient i el domicili d'Aldavert, situat en l'edifici de la Renaixensa, al carrer Xuclà, Toda el visitava sovint per menjar en família i per portar regals a les filles d'Aldavert:

En Toda, boig per les xirivies, ves qui ho diria en un home que, per un flux, al tornar de la Xina s'instal·là a la fonda d'Orient!

I de les xirivies vingué la nostra gran amistat i l'estimació que posà a la mainadeta de casa.

Mesos i mesos tinguérem de tirar xirivies a l'olla. Mesos i mesos cada dia s'enduia a les meves filles, tornant del "Siglo" cada dia, igual que si els Reis d'Orient haguessin passat pel carrer d'en Xuclà!²⁸⁰

La redacció, la impremta i la producció editorial de *La Renaixensa* ocupaven els baixos del número 13 del carrer Xuclà, i al pis de sobre vivia Aldavert amb la seva dona i fills. D'aquesta manera, Aldavert tenia l'oportunitat de controlar en tot moment el funcionament de la impremta.²⁸¹ Donat que, difícilment, Eduard Toda podria haver mantingut totes les seves pertinences a la Fonda d'Orient, és altament probable que, l'amistat amb Aldavert i Guimerà el portés a deixar la seva col·lecció xinesa en exposició a la impremta de *La Renaixensa* mentre esperava conèixer la decisió de l'Ajuntament de Barcelona, al qual havia ofert la seva col·lecció en venda amb tal d'enriquir el fons del recentment inaugurat Museu

---

²⁸⁰ ALDAVERT I MARTORELL, Pere, *Records*, edició a cura de Carola Duran i Tort, Punctum, Grup d'Estudis sobre Literatura del Vuit-Centrs, Lleida 2010: 68-69. Agraïm a Carola Duran i Tort haver-nos facilitat aquesta referència. Pel que fa a la referència a "El Siglo", es refereix a els *Grandes Almacenes El Siglo*, els primers grans magatzems de Barcelona. Fou inaugurat l'any 1878, i estava situat als números 10, 12 i 14 de la Rambla dels Estudis. Fou traslladat al Carrer Pelai després de ser destruït per un incendi l'any 1932. Vegeu la nota al peu de Carola Duran a ALDAVERT 2010: 69 i FACIABÉN LACORTE, Patrícia, "Los grandes almacenes en Barcelona" [en línia], a *Scripta Nova: revista electrònica de geografia y ciencias sociales*, vol. 7, núm. 140, Universitat de Barcelona, 1 de maig del 2003. <http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-140.htm> [Consulta: 10 de febrer del 2013].

²⁸¹ DURAN 2006: 77.

Martorell.²⁸² El mateix Toda feia esment d'aquesta exposició a l'entrevista que l'any 1929 li feu Josep Maria de Dalmaes y Bocabella: "Cuando volví de China en 1884 expuse en *La Renaixensa* algunas de mis colecciones de porcelanas, cobres, etc., que traía y en las que había invertido todo mi capital".²⁸³

Aquesta informació fou reiterada l'any 1920 per Claudi Muntanya en la seva revisió de la biografia d'Eduard Toda a la *Revista del Centre de Lectura de Reus*, en la qual deia:

Dotat En Toda d'un temperament i d'un caràcter que'l porten a investigar lo que desperta la seva curiositat d'home erudit, tornà dels seus viatges coneixent a la perfecció les llengües parlades en aquelles terres, havent estudiat els usos, costums, història, geografia, etc., d'aquells països, i recollit infinitat d'objectes que, en part, ofrenà als seus amics, organitzant amb els restants una notable exposició en una de les sales de "La Renaixença".²⁸⁴

En l'edifici del carrer Xuclà sovint es reunien escriptors, col·laboradors i subscriptors, i per tant, no és d'estranyar que una de les sales s'utilitzés per al dipòsit de les peces i com a espai per a què Toda les pogués ensenyar.²⁸⁵ Algunes d'aquestes peces, aquelles que Toda donà a la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer, degueren estar en exposició fins al febrer de 1884, quan foren enviades a Vilanova i la Geltrú per passar a formar part del fons de la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.²⁸⁶

---

²⁸² Carola Duran ha participat en la confecció d'aquesta interpretació. DURAN I TORT, Carola, "Toda i La Renaixensa" [en línia]. Missatge a: <mon.gines.blasi@gmail.com>, 30 de gener del 2013, 08:48. Message-ID: <DUB101-W45EE87E3BDC9348527EE95C51E0@phx.gbl>. Comunicació Personal. Pel que fa a l'oferta de venda que Eduard Toda va fer a l'Ajuntament de Barcelona, vegeu l'apartat 4.1.1.1.

²⁸³ DALMASES Y BOCABELLA, Josep Maria de, "Recuerdos de la infancia y primera juventud de nuestro Gaudí", a *Calendario Josefino para 1929*, reeditat a *La mort de Gaudí...*, 2001: 239. En realitat l'exposició s'hagué d'efectuar l'any 1883, donat que Toda tornà de la Xina a finals de 1882, no el 1884 com comenta, i el mes de febrer de 1884, part de la seva col·lecció ingressava a través de donació a la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer. Vegeu JARDÍ 2010: 33.

²⁸⁴ MUNTANYA, Claudi, "Eduard Toda i Güell", a *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 3a època, núm. 18, Centre de Lectura de Reus, Reus, octubre de 1920: 328. Amb tal de trobar més informació sobre aquesta exposició s'ha fet el buidatge dels números de desembre de 1882, de l'any 1883 i de gener a abril de 1884 de *La Il·lustració catalana*, *L'Avens*, *La Vanguardia*, així com de la revista *La Renaixensa*, i de *La Renaixensa: diari de Catalunya* del l'any 1883, i dels mesos de gener i febrer de 1884. En cap d'aquestes publicacions s'han trobat notícies al respecte. S'han consultat també els epistolaris preservats a la Biblioteca Víctor Balaguer.

²⁸⁵ DURAN 2006: 64.

²⁸⁶ Actes Biblioteca Museu Balaguer, sessió del dia 14 de febrer de 1884: 29, BVB.

Entre el 16 i el 18 de juny, Toda participà en l'excursió que trenta catalanistes, entre ells, Artur Masriera, Jacint Verdaguer, Levn Ferrer, Pierre Vidal, Justí Pepratx i el seu germà, Àngel Guimerà, Jaume Collell i Bancells, Joaquim Riera i Bertran, Francesc Matheu, etc. En la trobada Toda llegí el text *Cel y Mar*.²⁸⁷

Durant aquesta excursió sorgí l'amistat amb Francesc Matheu, a qui feia poc més d'un mes que coneixia. En emprendre el viatge de tornada, Matheu i Toda decidiren allargar el viatge, i anar a visitar l'Alt Empordà i el monestir de Sant Pere de Rodes, i s'estigueren uns dies visitant Llançà, Castelló d'Empúries, Figueres, Peralada i Vilabertran.²⁸⁸ Poc després d'aquest viatge, Toda començà a col·laborar amb *La Il·lustració catalana* publicant alguns articles, en català, de temàtica pobletana, però principalment xinesa. El primer article fou "La destrucció de Poblet", publicat el 15 de setembre de 1883, i de seguida continuà amb col·laboracions de temàtica xinesa, amb els articles "Excursions per la Xina: la ciutat de Su-chao y las ruinas de Tung-ho" i "Recorts de Xina", publicats al febrer i l'octubre de 1884.²⁸⁹

A l'estiu patí una dolença d'estómac, probablement contreta en els seus viatges per l'Àsia, que el portà a passar una temporada a l'Espluga el Francolí, prop de Poblet. D'aquí sorgí la idea de publicar el seu llibre sobre Poblet.²⁹⁰ Durant l'estiu realitzà diverses excursions amb Francesc Matheu per Mataró, Llanvaneres, Canet de Mar, Sant Pol, visità el Tibidabo, Sant Geroni de la Murtra, la Conreria dels Cartoixos, i el Convent de Montalegre. A més, acompanyà també a Tortosa a Emilio Castelar, qui anà a Barcelona en motiu de l'enterrament de Eusebi Pascual i Casas.²⁹¹

De la relació amistosa que tingué amb membres de la Renaixença, sorgí la seva col·laboració en la representació a Canet de Mar de l'obra *Judith de Welp* d'Àngel Guimerà, el 20 d'octubre de 1883, un precedent del que serien les festes modernistes de Sitges amb Santiago Rusiñol, i la representació que obrí a Àngel Guimerà les portes al teatre

---

²⁸⁷ MASRIERA I COLOMER, Artur, "Aplech de catalanistas francesos y espanyols al Rosselló", a *La Il·lustració catalana*, núm. 89, Barcelona, 30 de juny de 1883: 183-187.

²⁸⁸ MATHEU I FORNELLS, Francesc, "Una carta endarrerida", a *Catalana: revista setmanal*, núm. 221, Barcelona, 31 d'agost de 1926: 241-244; *Dietari de viatges d'Eduard Toda...*, 2008: 33.

²⁸⁹ TODA I GÜELL, Eduard, "La destrucció de Poblet", a *La Il·lustració catalana*, any IV, núm. 94, Barcelona 15 de setembre de 1883j; *Ídem.*, 1884b: 54-56; *Ídem.*, 1884g: 291-292.

²⁹⁰ SARDÀ 1883: 315.

²⁹¹ *Dietari de viatges d'Eduard Toda...*, 2008: 33.

professional.²⁹² En el periòdic satíric *La Esquella de la Torratxa*, es descrivia d'aquesta manera:

Guimerá es un poeta de fibra, l' altre dia ho deyam. Havia guanyat joyas en los Jochs Florals, alcansant lo títol de Mestre en Gay Saber; no havia encare la sèva musa trepitjat las taulas, sinó en familia. De la tragedia *Gala Placidia* va donarse 'n una representaciò per convit en lo Teatro Principal. Sa nova obra *Judith de Welp*, vá representarse també per amichs del autor, en un teatro de Canet de Mar, alcansant un exit extraordinari.

Una cinquantena de companys van trasladarse á aquella pintoresca vila, per representar ó veure la tragedia de 'n Guimerà. Joseph Blanch vá deixar per un dia 'ls sèus malalts, y representá 'l paper de Compte Bernart; en Toda, que acabava de arribar del sèu consolat de Shangay (Xina) tenia fam de representar en catalá y s' encarregá del paper de Carles lo Calvo; en Joseph Ixart féu de trovador. Los papers restants estavan confiats á altres amichs del autor, y per fer las donas se contractaren dugas damas; una d'ellas recordo qu' era la Pi.²⁹³

A mitjans de febrer de 1884, Toda sol·licità un trasllat de destinació a Europa, però aquest fou revocat per no haver places vacants de la seva categoria a Europa, i Toda presentà la seva dimissió al càrrec de vicecònsol a la Xina. Finalment, fou nomenat vicecònsol al Caire, on es traslladà a principis d'abril de 1884.

Un cop marxà a Egipte, continuà col·laborant amb *La Il·lustració catalana* i amb *La Renaixensa* amb articles de temàtica egípcia. A partir de 1887, quan tingué l'oportunitat de viatjar a l'Alguer, començà a publicar també textos de temàtica algueresa, principalment sobre el català a l'Alguer.²⁹⁴

---

²⁹² COLL I ALENTORN, Miquel, *Història*. 2, Curial Edicions Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 1992: 440. Pel que fa a la data de representació, vegeu *La Il·lustració catalana*, núm. 97, Barcelona, 31 d'octubre de 1883: 310.

²⁹³ J. R. R., "Judith de Welp, de Angel Guimerà", a *La Esquella de la Torratxa*, núm. 263, Barcelona, 26 de gener de 1884.

²⁹⁴ "Taula general del volum IX: Composicions literarias, per ordre d'autors", a *La Il·lustració catalana*, núm.180, Barcelona, 15 de gener de 1888: III. Donada la col·laboració de Toda amb *la Il·lustració catalana*, hem portat a terme un buidatge de la revista entre els anys 1880 i 1888, i una cerca d'articles escrits per Eduard Toda entre 1888 i 1917 mitjançant les taules de treballs literaris publicades anualment amb cada volum de la revista. Pel que fa al treball de Toda sobre Sardenya, vegeu ARMENGUÉ I HERRERO, Joan, "El llegat bibliogràfic d'Eduard Toda a l'Alguer (1888)", a *The Mediterranean World*, núm. 18, *Diversity and*

3.3.2. La distribució de la col·lecció todiana

Des del seu retorn de la Xina a finals del 1882, Eduard Toda intentà vendre la seva col·lecció xinesa, especialment a museus públics, però també a particulars. Aconseguí vendre part de la seva col·lecció d'art, probablement la secció de porcellana, a Eusebi Güell i Bacigalupi, i la col·lecció de moneda al Museo Arqueológico Nacional l'any 1887. També, tant bon punt arribà a Espanya, oferí algunes peces en donatiu a la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer. Tot i que el seu objectiu fou, clarament, vendre la seva col·lecció, interpretació que ja fou exposada per Eulàlia Jardí en el seu article "El Fons de l'Extrem Orient en el Llegat Fundacional de la Biblioteca Museu Balaguer" l'any 2010, després de rebre una negativa per part de l'Ajuntament de Barcelona en relació a la venda de la seva col·lecció l'any 1883, s'observa una voluntat creixent en Eduard Toda d'oferir en donatiu les diferents col·leccions que anà reunint al llarg de la seva vida. A continuació s'exposa el procés pel qual la col·lecció xinesa d'Eduard Toda s'anà distribuint per col·leccions públiques o privades, ja per venda o donació del diplomàtic, arribant a trobar-se a l'actualitat molt dispersa en diferents col·leccions a l'Estat espanyol.

3.3.2.1. La venda a Eusebi Güell i Bacigalupi

Al seu retorn de la Xina, i durant una petita estada de nou dies que efectuà a Madrid el gener de 1883, Toda emparaulà una donació d'objectes xinesos amb Víctor Balaguer, per a la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.²⁹⁵ Posteriorment intentà vendre la col·lecció a l'Ajuntament de Barcelona per 30.000 pessetes, i mentre esperava a conèixer la decisió de l'Ajuntament, Toda vengué part de la seva col·lecció a Eusebi Güell i Bacigalupi, probablement quan aquesta es trobava exposada a la impremta i la producció editorial del diari *La Renaixensa*. L'ajuntament de Barcelona demanà un dictamen a l'Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa, datat el 29 d'octubre de 1883, en el qual es mostrava favorable a l'adquisició. Finalment, però, l'Ajuntament va revocar l'adquisició. D'aquest episodi se'n lamentava el seu amic Pelegrí Casades en una conferència donada el desembre de 1934 al Centre Excursionista de Catalunya, i transcrita al *Butlletí dels museus d'art de Barcelona* el maig de 1935. En el text de la conferència publicat al *Butlletí*, Pelegrí Casades hi transcrivé el dictamen que l'Asociación Artístico-Arqueológica havia fet l'any 1883, en

---

Connectivity in the Mediterranean World. In Memory of Keiichi Takeuchi, Mediterranean Studies Group, Hitotsubashi University, Tòquio 2006.

²⁹⁵ Vegeu JARDÍ 2010: 32-33. A la secció 4.3.1. es tracta la donació de Toda a la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer.

el qual es feia referència a una venda que Toda havia efectuat abans del mes d'octubre de 1883.²⁹⁶

Un distinguido paisano nuestro, singularmente reputado por su ilustración y delicado gusto artístico, tampoco ha titubeado en pagar 1.200 duros tan sólo por la mitad de objetos que constituyen esta colección, excluida por completo la sección de numismática que permanece íntegra; y en consecuencia el precio de 30.000 pesetas debe considerarse como relativamente exiguo, no guardando apenas relación con el interés que ofrecen los repetidos objetos, de considerable valor intrínseco [...].²⁹⁷

Segons Eulàlia Jardí, es tractaria de la secció de porcellana xinesa de la col·lecció, una de les més preuades de la col·lecció total de Toda. Així mateix, Jardí apunta també que el “distinguido paisano nuestro” que pagà 1.200 duros, es tractava d'Eusebi Güell.²⁹⁸ Així ho corrobora la referència que va fer Toda a la venda de la seva col·lecció en l'entrevista que l'any 1929 li feu Josep María de Dalmases, en la qual explicava que Antoni Gaudí, amic d'infància de Reus, havia fet de mitjancer en la venda de la col·lecció a Eusebi Güell:

Gaudí, arquitecto y amigo de Don Eusebio Güell, le aconsejó adquirir la mitad de ellas. Era yo sólo Vice-Cónsul y apenas regresado de China muy luego volví otra vez a correr mundo [...].

No volví a ver a Gaudí hasta muchos años después, a mi regreso de Londres, terminada la guerra. Gaudí, acompañado de su amigo el Dr. Santaló, vino a verme a este mismo Hotel Colón y me pidió una limosna para el Templo de la Sagrada Familia: Te daré, le dije, una cantidad igual a la que tú obtuviste de Güell en la venta de mis colecciones chinas.²⁹⁹

Les primeres notícies publicades a la premsa sobre l'oferta de venda a l'Ajuntament daten de juliol de 1883, durant el període en què Toda vivia a Barcelona i participava en les tertúlies d'artistes i literats catalans en els cafès barcelonins. La venda de part de la seva col·lecció a Eusebi Güell tingué lloc, doncs, entre l'oferta de compra que proposà a

---

²⁹⁶ Pel que fa a l'oferta de venda de la col·lecció todiana a l'Ajuntament de Barcelona, vegeu la secció 4.1.1.1.

²⁹⁷ CASADES 1935: 148. També citat a JARDÍ 2010: 33.

²⁹⁸ JARDÍ 2010: 33.

²⁹⁹ *La mort de Gaudí...*, 2001: 239.

l'Ajuntament de Barcelona al juliol, i la resposta de desestimació de la mateixa.³⁰⁰ El diari *El Diluvio* es feu ressó de la notícia, i explicà com, “Con posterioridad al ofrecimiento de venta de los objetos chinoscos dos importantes capitalistas de esta ciudad habían adquirido bastantes objetos de plata que formaban parte del ofrecimiento de venta al Ayuntamiento”.³⁰¹ Segons *El Diluvio*, no només Eusebi Güell hauria adquirit part de la seva col·lecció, sinó que hi va haver un segon comprador. Sobre el segon, però, no hem trobat cap document que permeti oferir-ne més detalls.

Pel que fa a la menció de l'Hotel Colón, es tracta de l'espai on, ja al s.XX, Toda acudia en els seus viatges a Barcelona per participar en la tertúlia erudita de la “penya del Colón”. L'Hotel Colón es trobava a l'angle nord de la Plaça Catalunya, i allà s'hi reunien diverses penyes intel·lectuals.³⁰² Eduard Toda aprofitava les seves estades a Barcelona per quedar-se a l'Hotel, de manera que tenia la tertúlia “en la seva pròpia casa”. En aquesta tertúlia hi participaven vells amics de Toda, com Narcís Oller i Francesc Matheu, que precisament l'havien conegut en el seu any sabàtic entre la Xina i Egipte l'any 1883.³⁰³

Tot i que no s'han localitzat fonts de la informació que indiquin el destí que Güell donà a aquestes peces, almenys part de les porcellanes que Güell comprà a Toda hagueren de passar a vestir les estances del Palau Güell (1885-1889). Així ho fa pensar la descripció de les estances del Palau Güell que Puiggarí publicà l'any 1894, en motiu d'una visita del Centre Excursionista de Catalunya. Segons la descripció de Puiggarí, dues estances del Palau, la sala de visites, i la sala veïna al menjador, estaven decorades amb un gran gerro japonès, i plats japonesos, respectivament.³⁰⁴

---

³⁰⁰ Les primeres notícies publicades a la premsa sobre l'oferta de venda de Toda a l'Ajuntament que han estat localitzades daten del mes de juliol de 1883, vegeu *La Vanguardia*, 4 de juliol de 1883: 4.

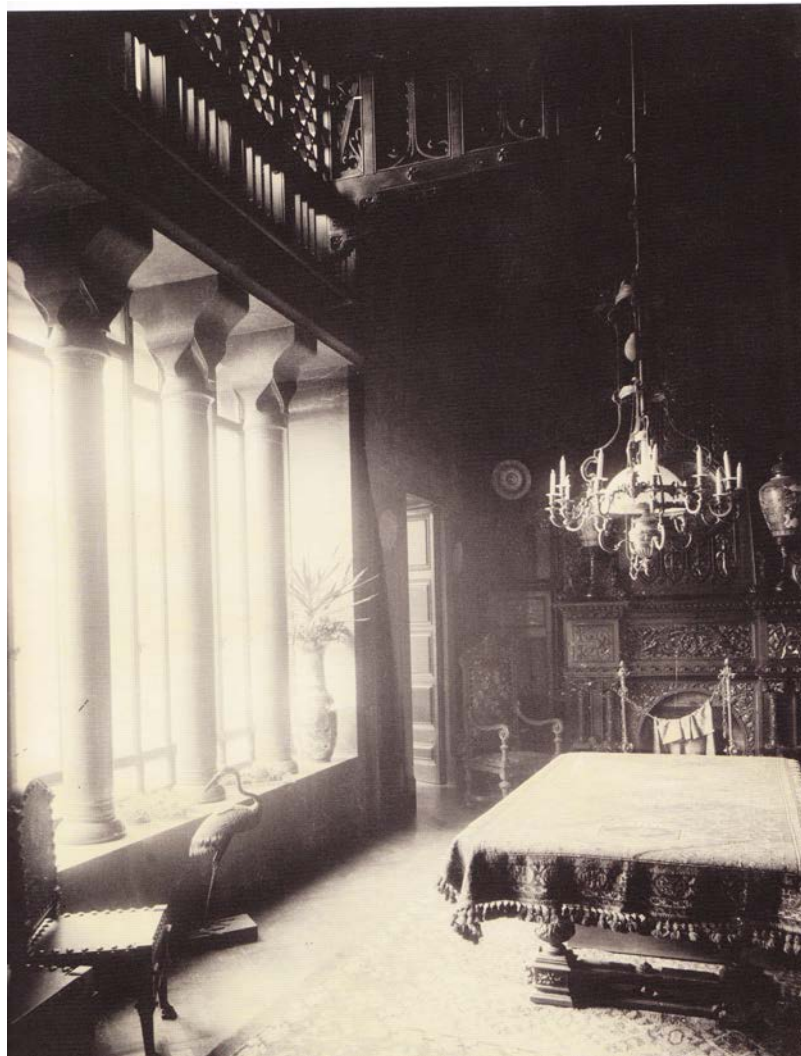
³⁰¹ Quant als “objetos de plata” als quals es refereix, es tractaria, en realitat, del conjunt de porcellana. *El Diluvio: diario político de avisos, noticias y decretos*, 10 d'octubre de 1883: 8117.

³⁰² HERNÁNDEZ, F. Xavier; TATJER, Mercè; VIDAL, Mercè, *Passat i present de Barcelona (III): materials per l'estudi del medi urbà*, Edicions Universitat de Barcelona, Barcelona 1991: 127.

³⁰³ PLA I CASADEVALL, Josep, *Dos senyors*, Destino, Barcelona 2010: 284-289.

³⁰⁴ PUIGGARÍ I LLOBET, Josep, *Monografía de la Casa Palau y Museu del Excm. Sr. D. Eusebi Güell y Bacigalupi ab motiu de la visita oficial feta per lo Centre*, Centre Excursionista de Catalunya, Impremta i Llibreria de l'Avenç, Barcelona 1894: 28.

Diverses fotografies preses entre els anys 90 del s.XIX i el primer terç del s.XX de l'interior del Palau Güell, preservades al fons del Servei de Patrimoni Arquitectònic Local i a l'Arxiu Mas, mostren diversos gerros arranats en diverses sales, de forma decorativa. A la imatge del menjador de la planta noble, es pot veure un gerro al refeu de la finestra (Fig. 13); a la fotografia del dormitori d'Isabel Güell es poden veure dos petits gerros decorant la prestatgeria situada a l'esquerra del tocador (Fig. 14); en una fotografia de les escales de l'entresòl presa l'any 1927, es pot veure un gerro de porcellana, decorant el rebedor (Fig. 15), i en una altra fotografia sense datar, es pot veure una jardinera sobre la taula situada al saló central (Fig. 16). Finalment, en una altra imatge datada entre 1892 i 1894 del vestíbul de l'entresol del Palau Güell, es poden apreciar també dos gerros de forma asiàtica a la

Fig. 13. Menjador de la Planta noble, Palau Güell. Barcelona, 1890. 1 fotografia b/n. © FIAAH.AM, Mòbil Casa Güell-5.

Fig. 14. Dormitori d'Isabel Güell i Lòpez, planta segona, Palau Güell. Barcelona, c. 1894. SPAL, fitxa 134887. Propietat de la família Bertran.

banda esquerra de l'escala, el més visible dels dos, en forma d'àmfora (Fig. 17).³⁰⁵ Tot i que aquestes imatges, centrades en capturar la vista general de les sales, no permeten identificar l'origen geogràfic dels gerros, aquests recorden a porcellana feta a l'Àsia oriental.

---

³⁰⁵ Agraïm a Anastàsia Corcoy Monjas, de l'Àrea de Presidència del Palau Güell, al personal de l'Arxiu Mas, i al personal de l'SPAL, haver-nos donat accés a aquest material gràfic.

Des de la menció de Puiggarí a les porcellanes japoneses del Palau Güell a la seva *Monografia*, no s'han localitzat altres fonts que assenyalin el destí de la col·lecció de porcellana adquirida per Eusebi Güell. Cap dels hereus de la família Güell localitzats diu posseir objectes de l'Àsia oriental entre les col·leccions heretades. Tampoc al testament que Eusebi Güell va deixar escrit amb el notari Manuel Borrás i de Palau, preservat a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, es menciona el traspàs per herència d'objectes o obres d'art.³⁰⁶

---

³⁰⁶ Pel que fa al testament d'Eusebi Güell i Bacigalupi, vegeu *Testamento de Don Eusebio Güell y Bacigalupi*, núm. 307, 20 de julio de 1910. Notaría de Don Manuel Borrás y de Palau. Protocolo. Año de 1909, tomo 3, N° 327 á 505, AHPB. Agraïm a Carles Güell i Sentmenat haver-nos facilitat informació sobre la col·lecció Güell, en la qual no es preserven peces de l'Àsia oriental. També agraïm a Bonaventura Bassegoda haver-nos informat que, durant el seu estudi sobre la col·lecció d'escultura barroca de Joan Antoni Güell i López, no es va trobar objectes de l'Àsia oriental. Tampoc hi ha documents en relació a la venda de porcellana a Eusebi Güell al fons Güell-Comillas de l'Arxiu Nacional de Catalunya. Pel que fa a l'estudi sobre la col·lecció de Joan Antoni Güell i López, vegeu BASSEGODA I HUGAS, Bonaventura, "Joan Antoni Güell i López (1875-1958), segon comte de Güell, tercer marquès de Comillas i primer col·leccionista d'escultura policromada barroca", a BASSEGODA I HUGAS, Bonaventura; GARRIGA I RIERA, Joaquim; PARÍS I FORTUNY, Jordi (ed.), *L'època del Barroc i els Bonifàs: actes de les Jornades d'història de l'art a Catalunya, Valls, 1, 2 i 3 de juny de 2006*, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, Universitat de Girona, Barcelona 2007a: 499-518; pel que fa al fons Güell-Comillas, vegeu *El fons Güell-Comillas de l'Arxiu Nacional de Catalunya (segles XVI-XX)*, a cura de Josep Fernández i Trabal; Sabí Peris i Seradell; Amèlia Castan i Ranch, Àrea de Fons Històrics, Sant Cugat del Vallès 1995. També s'ha consultat el fons del Museu de Ceràmica de Barcelona, per descartar que cap peça de porcellana hagués quedat al Palau de Pedralbes quan Joan Antoni Güell regalà la residència al rei Alfons XIII. Agraïm a M. Antonia Casanovas haver-nos facilitat aquesta informació, així com donat accés a l'inventari del fons del Museu de Ceràmica.

Fig. 15. *Casa Güell, escala principal*. Barcelona, 1927. © FIAAH.AM, clixé 48941, Im. 04740001(165).

Fig. 16. Vista del saló central del Palau Güell. Barcelona, s/d. Arxiu Mas, clixé Centre Excursionista de Catalunya, D-1600, Im. 04771021(165).

Fig. 17. Vestíbul de l'entresol del Palau Güell. Barcelona, 1892-1894. Fons Jeroni Martorell, imatge facilitada per la Direcció del Palau Güell, Àrea de Presidència.

3.3.2.2. La venda de la col·lecció de moneda xinesa al Museo Arqueológico Nacional

La col·lecció de moneda xinesa preservada en el Museo Arqueológico Nacional de Madrid està formada, gairebé en la seva totalitat, pel conjunt de moneda xinesa que Eduard Toda va vendre el Museu l'any 1887, conjuntament amb la resta de la seva col·lecció formada per monedes de diverses procedències, a més de peces d'arqueologia egípcia. Toda vengué la seva col·lecció de moneda al Museo Arqueológico Nacional perquè l'Ajuntament de Barcelona n'havia rebutjat l'adquisició l'any 1883.³⁰⁷ La política d'adquisicions de l'Ajuntament de Barcelona estava orientada cap a un col·leccionisme públic pensat, únicament, per a recuperar el patrimoni local català.³⁰⁸ L'origen d'aquesta política es troba als anys 70 del s.XIX, quan va néixer la necessitat d'equiparar la indústria catalana a les grans indústries del moment, com l'anglesa, l'alemanya o la francesa. La Unión de Corporaciones³⁰⁹ va tenir la iniciativa de resoldre aquest problema a través de la conciliació de l'art amb la indústria mitjançant exposicions i la creació de col·leccions públiques que afavorissin l'estudi i l'emulació d'obres del passat català.³¹⁰

A les monedes de la col·lecció Toda cal sumar altres exemplars de l'Àsia oriental adquirits o donats, de forma esporàdica, al Museu entre els segles XIX i XX: Manuel José Rodríguez vengué una medalla xinesa, ingressada l'any 1837; Enrique Semanne donà dues monedes xineses el 1868; Miguel Lobo donà una peça japonesa, també el 1868; el 1879 s'adquirí un enfilall de monedes xineses a Ramón Depret; l'any 1884, una altra a José Fernández, i finalment, l'any 1934, Ricardo Iranzo donà una moneda de Hong Kong.³¹¹

Les fonts principals sobre la venda de la col·lecció de moneda, entre les quals destaquen els llibres de registres del Museo Arqueológico, resten preservades a l'arxiu del Museu a Madrid, el qual resta tancat per obres de remodelació, conjuntament amb la resta del

---

³⁰⁷ MASSÓ 2006: 344-345.

³⁰⁸ MAESTRE 2007: 69.

³⁰⁹ La *Unión de Corporaciones Científicas, Artísticas y Literarias* de Barcelona va ser una entitat constituïda per la burgesia catalana l'any 1876, en la qual s'agrupaven les diferents associacions del conservadurisme barcelonès, com l'Instituto Industrial, el Fomento de la Producción Nacional, el Fomento de la Producción Española, l'Ateneu Barcelonès o l'Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa. MAESTRE 2007.

³¹⁰ MAESTRE 2007: 61-65.

³¹¹ SECO 2005: 1669.

Museu, des de l'any 2009.³¹² Segons les dades del llibre de registres facilitades per Irene Seco Serra, i publicades el 2005 a les *Actas del XIII Congreso Internacional de Numismática*, Toda va vendre al Museo Arqueológico Nacional 15.095 monedes, antigues i modernes de procedències molt diverses: ptolemaïques, gregues, celtes, romanes, asiàtiques colonials, americanes, europees, xineses i japoneses, així com peces d'arqueologia egípcia, l'any 1887. Segons Irene Seco Serra, el registre d'entrada de les peces conservat al Museo Arqueológico Nacional de l'any 1887 hi especifica: "Compra de la colección de antigüedades egipcias de D. Eduardo Toda. Total 55 monedas de oro, 882 de plata, 13.773 de cobre, 385 de otras clases y 66 billetes". Segons el llibre de registres, van entrar en el Museu 4.231 monedes xineses, de les quals 5 eren de plata, i 4.226 de coure; 4.928 monedes japoneses, 41 d'or, 123 de plata i 533 de coure, a més de 66 bitllets de banc, gairebé tots xinesos i japonesos.³¹³

La informació obtinguda per Irene Seco del llibre de registres del Museu contradiu la classificació de monedes feta per Toda i preservada a l'Arxiu de Poblet, en la qual indica que, la col·lecció de moneda que Toda vengué al Museo Arqueológico, estava formada per 11.946 monedes de l'Àsia oriental: 4.826 xineses; 770 japoneses; 2.856 coreanes i 494 annamites.³¹⁴

Del procés de compra, es preserva una carta de Manuel Tomás Gil y Flores (1835-1904), conservador de la secció de numismàtica del Museu, a Eduard Toda, la qual mostra que la col·lecció no estava ordenada sistemàticament en el moment d'ingressar al Museu:

Reugo á V. se sirva citarme á la hora que mejor le convenga en su casa ó tomarse la molestia de bajar por estos andurriales de dos a cinco de la tarde cualquier dia; es cuestion de algunos momentos para el embalaje de las monedas que no están ordenadas sistemáticamente; necesito al efecto hacer á V. algunas preguntas y urge, de modo que si le es posible

---

³¹² Per aquest motiu no s'ha pogut efectuar una estada de recerca al Museo Arqueológico Nacional, com s'havia planejat al iniciar aquest projecte de recerca. Carmen Marcos, subdirectora-coordinadora tècnica del Museu, ens ha indicat que, a més dels llibres de registres, molt probablement es preserva altra documentació relativa a l'ingrés de la col·lecció. Agraïm a Paloma Otero Morán, conservadora en cap del Departamento de Numismática, a Aurora Ladero Galán, del Departamento de Documentación, i a Irene Seco Serra, qui va realitzar un estudi de la col·lecció de moneda de l'Àsia oriental del Museu l'any 2003, haver-nos facilitat informació sobre la documentació preservada a l'Arxiu mentre aquest ha restat tancat al públic investigador.

³¹³ SECO 2005.

³¹⁴ Toda i Güell, Eduard, *Manuscrits. Extrem Orient. Numismática*, vol. II, Ms. s/n, Arxiu Toda, Arxiu de Poblet. Vegeu la secció 3.2.1.5. sobre la col·lecció Toda de moneda. Únicament una revisió de la documentació preservada a l'Arxiu del Museo Arqueológico Nacional, permetrà arribar a més conclusions sobre la quantitat de monedes que Toda donà al Museu, i les característiques de la col·lecció. Donat el tancament del Museu, s'ha deixat aquesta recerca per futures investigacions.

puede enviarme con el dador la contestacion y si no lo mas pronto que le sea dable.³¹⁵

El fet que aquesta carta no estigui datada i que, a més, estigui preservada en el volum de correspondència d'Eduard Toda conservat al CSIC, ordenada cronològicament amb altres cartes de l'any 1883, han portat tant a Jaume Massó com a Eulàlia Jardí, a interpretar-la com un indici d'ingrés anterior a la venda de 1887, que, per la seva situació en el volum, s'hauria efectuat l'any 1883.³¹⁶ No obstant, hi ha diversos indicis que indiquen que aquesta carta s'hauria escrit pels volts de 1887 i no l'any 1883: en primer lloc, Manuel Gil y Flores no podria haver escrit aquesta carta, la qual porta marca del Museo Arqueológico Nacional, l'any 1883, perquè no ingressà a treballar al Museu fins l'any 1886; en segon lloc, tot i que el volum de correspondència d'Eduard Toda preservat al CSIC, presenta la correspondència de manera més o menys ordenada cronològicament, hi ha altres cartes traspaperades, i finalment, a partir de la informació proporcionada per Irene Seco Serra sobre les entrades del llibre de registres en relació a la col·lecció Toda, no s'han trobat indicis d'ingressos anteriors a l'any 1887.³¹⁷

Una altra carta, aquest cop de Joan Oliva, bibliotecari de la Biblioteca Víctor Balaguer, a Víctor Balaguer, assenyala que el procés de venda s'havia iniciat l'any 1886. En aquesta carta, en la qual Oliva informa a Balaguer que Toda donaria a la Institució balagueriana les peces dobles de la col·lecció, indica que Toda es trobava a Madrid, preparant les peces per al Museo, el mes de maig de 1886:

El Sr. Toda enseñóme en Barcelona las monedas que trae para Madrid y dijome que habia bastantes dobles. Contamos las monedas y resultaron llegar muy cerca de quince mil, y me dijo en confianza que las dobles pasaban de tres mil cuando menos, y que éstas quizá podria V. conseguir que sin detrimento de nadie pasaran a formar con las 2,500

---

³¹⁵ Carta de Manuel Gil y Flores a Eduard Toda, Museo Arqueológico Nacional, s/d, a "Correspondència de Eduardo Toda, 1870-1889", vol. 1, carta núm. 9, Centro de Ciencias Humanas y Sociales (M-CCHS), Biblioteca Tomás Navarro Tomás, CSIC, Madrid. Còpia consultada al Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca de Reus.

³¹⁶ JARDÍ 2010: 33; MASSÓ 2010: 36.

³¹⁷ Pel que fa a Manuel Tomás Gil y Flores, hi ha una petita biografia a MARCOS POUS, Alejandro, "Origen y desarrollo del Museo Arqueológico Nacional", a *De gabinete a museo: tres siglos de historia: Museo Arqueológico Nacional, abril-junio de 1993*, Ministerio de Cultura, Dirección General de Bellas Artes y Archivos, Madrid 1993: 79. Irene Seco ens ho ha confirmat consultant la seva base de dades, en la qual hi ha enregistrades les entrades de llibre de registres corresponents a l'ingrés de la col·lecció Toda.

que tenemos un monetario respetable tanto en cuanto a la calidad como en canto a número.

Si V. pudiese lograr esta nueva ventaja para su fundación se podría estudiar y construir un mueble á proposito para tener todas las monedas a la vista del público, beneficiando a estudiantes y curiosos a la vez; en este caso la vitrina que ahora es monetario se podría destinar á otros objetos ya de los que tenemos ya de los que vayan viniendo, pues la joyas casi lo ocuparian por entero [...].³¹⁸

Toda, finalment, va donar 1.500 de les monedes dobles. El primer anunci del donatiu publicat el mes d'octubre al *Boletín* de la Biblioteca-Museu, indicava que havia donat monedes xineses i coreanes:

Acaba de entregar en Madrid á nuestro fundador, el ilustre *Protector* de este instituto Sr. D. Eduardo Toda, una preciosa colección numismática, compuesta de más de 1,500 ejemplares, con destino á nuestro museo. Figuran entre dicha colección monedas preciosas de oro, plata, cobre y bronce, romanas, catalanas, tártaras, chinas y coreas.³¹⁹

Finalment, les úniques monedes de l'Àsia oriental que ingressaren foren “dos monedas funerarias chinas, de cartón, con grabados y plateados, y una hermosísima placa japonesa, de cobre, con figuras de gran relieve, muy bien dibujadas” (Fig. 18).³²⁰

Pel que fa a la col·lecció del Museo Arqueológico Nacional, el conjunt de monedes xineses més antigues està format per monedes-ganivet o *Dao Bi* 刀币, monedes-aixada o *Bu Bi* 布币, i *Huan Qian* 环钱, monedes en forma d'anell, encunyades durant els Estats Combatents.³²¹ Totes elles van ser encunyades abans de Crist. D'entre les monedes ganivet hi consta un *An Yang Wu Zi Dao*, de l'Estat de Qi a Anyang (avui Shandong), datat entre els segles V i IV a. C. Entre les més antigues, hi ha també varies monedes *Ban Liang* 半两. Aquestes es consideren tradicionalment produïdes durant el govern de Qin Shi Huangdi

---

³¹⁸ Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 18 de maig de 1886, Ms. Oliva/351, BVB.

³¹⁹ *Boletín...*, núm. 25, 26 d'octubre de 1886: 21.

³²⁰ *Boletín...*, núm. 27, 26 de desembre de 1886: 3-4.

³²¹ Per informació sobre aquest tipus de moneda, consulteu WANG, Yü-Ch'üan, *Early Chinese coinage*, The American Numismatic Society, Nova York 1951.

(221 a. C. - 207 a. C.), i van ser utilitzades, sobretot, a partir de la unificació monetària de l'emperador, però ja s'encunyaven durant el regnat de Qin (Fig. 19).

Fig. 18. Monedes funeràries xineses de cartró i una placa japonesa de plata gravada del donatiu Toda. Xina i Japó, s.XIX. MVB, núm. de registre 286, 287, 288 i 289.

De la dinastia Tang hi ha monedes *Wu Zhu* 五铢 i *Kai Yuan Tong Bao* 开元通宝 (開元通寶). Hi ha algunes peces de les Cinc Dinasties i els Deu Regnes, i de les dinasties Song, Yuan i Ming. De la dinastia Ming cal destacar un *Tian Qi Tong Bao* 天启通宝 de l'emperador Xizong, encunyada entre 1621 i 1627. Durant el regnat de Xizong, a diferència de monedes anteriors, la inscripció informa sobre l'origen i la fabricació de la peça. En aquest cas es pot llegir *shi, yi liang*, és a dir, '10', '1 liang', en referència al valor de la moneda.

La majoria de las monedes del Museu corresponen a la dinastia Qing, és a dir, produïdes en un període de temps proper a l'estada de Toda a la Xina. Moltes de les monedes pertanyen al període en què van governar Shizong i Gaozong. Hi ha diversos amulets del primer, l'ús talismànic de monedes *Kang Xi Tong Bao* és corrent durant la dinastia Qing. Hi ha també exemplars de bronze de l'emperador Wenzong.

Quant als diversos bitllets de la col·lecció, hi ha dos *Da Qing Bao Chao* 大清宝钞, bitllets estatals de la dinastia Qing, i quatre bitllets de banc privats locals emesos entre la segona meitat del s.XIX i 1911, p. ex. un *Bao Chao* de l'emperador Wenzong, de mitjans del s.XIX (Fig. 20).

Al Museu hi ha també medalles i amulets, gairebé tots de bronze. Hi ha diverses peces fetes a partir de monedes Qing del tipus *Kang Xi Tong Bao*. Per exemple hi ha una espasa ritual composta de 88 monedes: 78 *Kang Xi Tong Bao*, 7 *Shun Zhi Tong Bao* de l'emperador Shizu, de 1644, i 3 *Yong Zheng Tong Bao* de l'emperador Shizong, de l'any 1723. També destaquen amulets que mostren els dotze animals del zodíac a l'anvers, i els vuit trigrames al revers (Fig. 21 i 22).³²²

Fig. 19. Moneda *Ban Liang* 半两. Xina, dinastia Qin, 221 a. C. - 207 a. C. Extret de SECO 2003: 1675.

Fig. 20. Paper-moneda *Bao Chao* 宝钞. Xina, dinastia Qing, s.XIX, emperador Wen Zong. Extret de SECO 2003: 1675.

³²² SECO 2005.

Fig. 21. Amulet xinès, anvers: 12 animals de zodíac. Xina, dinastia Qing. Extret de SECO 2003: 1675.

Fig. 22. Amulet Xinès, revers: 8 trigrammes combinatoris. Xina, dinastia Qing. Extret de SECO 2003: 1675.

3.3.2.3. Peces de la col·lecció Toda a Reus

A Reus es troben, força dispersades, diverses obres d'art i monedes de l'Àsia oriental, algunes d'elles, amb molta seguretat, pertanyents originalment a Eduard Toda, i d'altres que, per la seva tipologia, i per la vinculació del diplomàtic amb institucions culturals de la seva ciutat nadiua, es poden relacionar amb la seva col·lecció xinesa.

En primer lloc, cal destacar les petites pintures xineses d'exportació i els dos gravats japonesos preservats a la documentació de Josep Güell i Mercader a l'Arxiu Històric de Reus. Es tracta de tres senzilles pintures xineses sobre paper, de petites dimensions, de les quals destaquen una pintura representant un home xinès, i una representat un ocell (Fig. 23 i 24); dos gravats japonesos amb paisatges marítims (Fig. 25 i 26); i un full amb models

d'escritura japonesa *katakana* (Fig. 27). Donada la relació d'Eduard Toda amb el seu oncle Josep Güell, no és d'estranyar que es tracti d'un petit regal de viatge, que fins i tot es podria considerar *souvenir*, del diplomàtic al seu oncle.

Fig. 23. Autor xinès. Xina, s.XIX. Pintura sobre paper. Documentació de Josep Güell i Mercader, Arxiu Municipal de Reus.

Fig. 24. Autor xinès. Xina, s.XIX. Pintura sobre paper. Documentació de Josep Güell i Mercader, Arxiu Municipal de Reus.

Fig. 25. Autor desconegut. Japó, s.XIX. Gravats xilogràfic. Documentació de Josep Güell i Mercader, Arxiu Municipal de Reus.

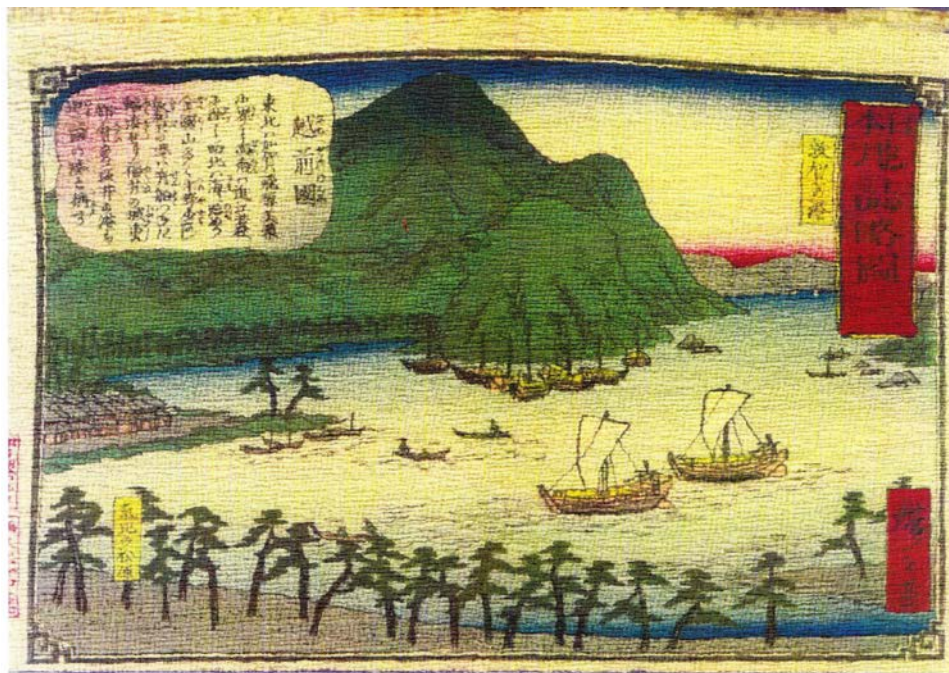

Fig. 26. Autor desconegut. Japó, s.XIX. Gravats xilogràfic. Documentació de Josep Güell i Mercader, Arxiu Municipal de Reus.

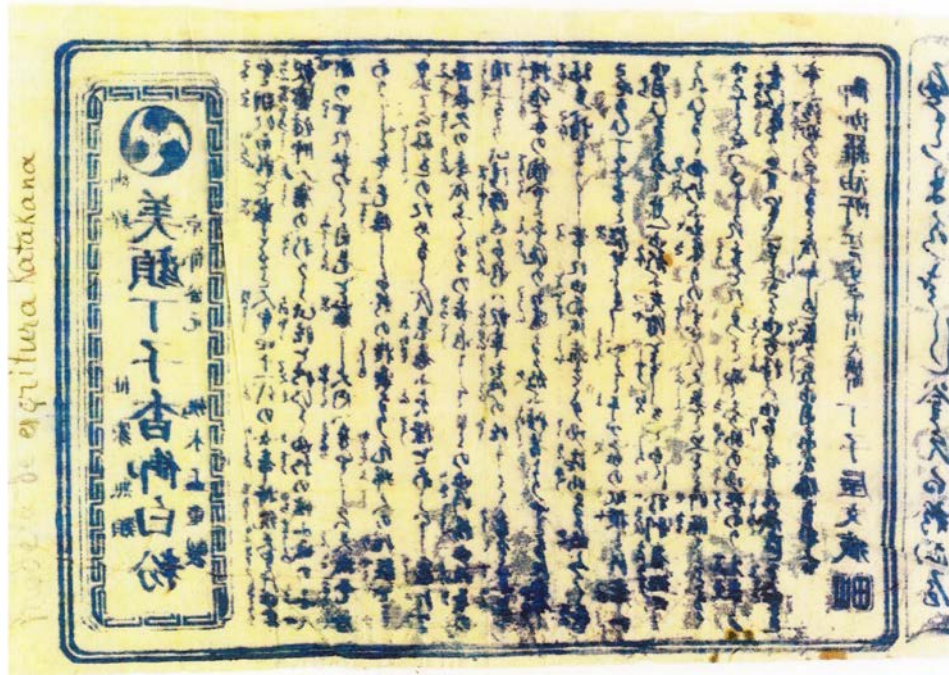

Fig. 27. Model d'escriptura *katakana*. Japó, s.XIX?. Tinta sobre paper. Documentació de Josep Güell i Mercader, Arxiu Municipal de Reus.

Tant les pintures xineses, com els gravats japonesos de la documentació Josep Güell, presenten semblances en la forma, la tipologia, l'estil, el tema i el material amb les pintures xineses d'exportació i els gravats japonesos preservats al Museu Víctor Balaguer.³²³

A més d'aquestes pintures i gravats, al Centre de Lectura de Reus es conserven dos gerros japonesos, tretze monedes xineses, i una armadura de l'Àsia oriental. Tot i que no es conserven llibres de registre antics de les peces que van anar ingressant en el Centre de Lectura, i tampoc s'han localitzat altres fonts que les relacionin amb el diplomàtic, diversos factors fan pensar que aquestes peces van ingressar per mitjà d'Eduard Toda, i que, per tant, haurien pertangut a la seva col·lecció. En primer lloc, cal destacar el fet que cap altre figura del món cultural de Reus va tenir una vinculació tan estreta amb l'Àsia oriental com la que tingué Eduard Toda; en segon lloc, ressalta el vincle d'Eduard Toda amb el Centre de Lectura, el qual fou fundat pel seu oncle, Josep Güell i Mercader, i amb el qual Toda mantingué una col·laboració estreta al llarg de la seva vida: hi va col·laborar amb articles a la *Revista del Centre de Lectura*; fou membre de la Junta de Museus del Centre de Lectura des de 1924, i hi efectuà diverses donacions d'obres d'art, mobiliari, llibres, i fins i tot, subvencionant la creació d'una sala d'exposicions.³²⁴

³²³ Vegeu secció 4.5.

³²⁴ Vegeu MASSÓ CARBALLIDO, Jaume, "Eduard Toda i el Museu de Reus (1933-1939)", a *Informatiu Museu*, núm. 20, Museu Comarcal Salvador Vilaseca, Reus, maig de 2001: 19-23.

A més, el tipus de peces que es preserven al Centre de Lectura, monedes i gerros de porcellana, coincideixen amb les tipologies de peces de la col·lecció todiana descrites per Pugarí en el dictamen de l'Asociación Artístico Arqueológica presentat l'any 1883, en motiu de l'oferta de compra de la seva col·lecció a l'Ajuntament de Barcelona.³²⁵

De les peces de l'Àsia oriental del Centre de Lectura cal destacar els dos gerros japonesos de porcellana, que decoren actualment el Centre de Lectura de Reus (Fig. 28). Es tracta d'una parella de gerros de porcellana esmaltada *Satsuma*, un tipus de porcellana que va gaudir de gran popularitat entre compradors europeus a finals de s.XIX. En cadascun dels gerros es representa una escena figurativa.³²⁶ Pel que fa a les monedes, el conjunt consisteix en 13 monedes de coure: 12 monedes xineses dels segles XVIII i XIX, i una japonesa *Kuan Ei Tsu Ho* encunyada entre 1626 i 1859, que es troben conservades al magatzem de la institució (Fig. 29).³²⁷

**Fig. 28. Parell de gerros Satsuma. Japó, s.XIX. Porcellana esmaltada.
Centre de Lectura de Reus, núm. de registre 920.R.75.**

---

³²⁵ CASADES 1935: 145-146.

³²⁶ Pel que fa a la porcellana Satsuma, vegeu POLLARD, Clare, *Master potter of Meiji Japan: Makuzu Kōzan (1842-1916) and his workshop*, Oxford University Press, Oxford 2002: 28 i ss.

³²⁷ Vegeu HARTILL 2005: 297 i ss., 326 i ss., 370 i ss., 434 i ss.

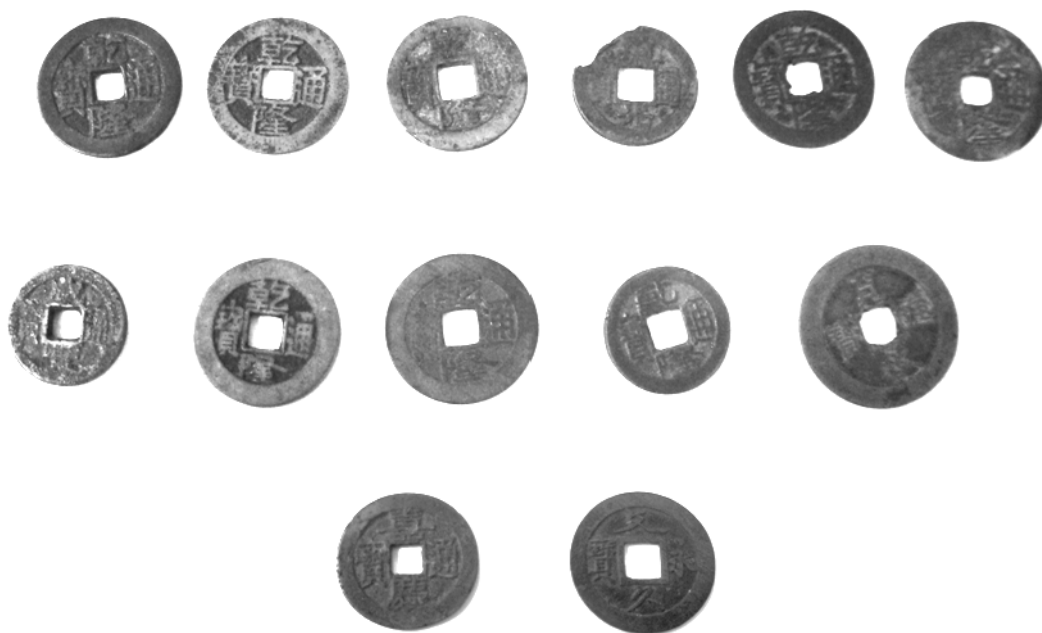

Fig. 29. Monedes *Qian Long Tong Bao* 乾隆通宝 (寶), *Dao Quang Tong Bao* 道光通宝 (寶), *Xian Feng Tong Bao* 咸丰通宝 (寶) i *Kuan Ei Tsu Ho* 寬永通寶. Emperadors Gaozong, Xuanzong i Wenzong, Xina, segles XVIII i XIX, i Japó, s.XVII-XIX, respectivament. Coure. Centre de Lectura de Reus.

3.3.2.4. Peces propietat d'Eduard Toda

Després del període que passà a Sardenya, Toda ocupà el càrrec de vicecònsol a Londres, París i Hamburg, fins que dimití el juliol de 1901 per ocupar-se de negocis particulars. Tornà a Anglaterra, on s'estigué fins l'any 1918, acabada la Gran Guerra, representant a la companyia Soto i Aznar. A Anglaterra aconseguí reunir una fortuna, amb la qual comprà, encara estant a Anglaterra, el Castell Monestir d'Escornalbou l'any 1907, el qual es trobava enrunat, per restaurar-lo, i convertir-lo en la seva residència.³²⁸

Amb la mort d'Eduard Toda l'any 1941 a Poblet, moltes de les possessions que conservava al Castell de Sant Miquel d'Escornalbou, on hi tenia obres d'art, interessants peces de mobiliari, una biblioteca, i manuscrits personals, van quedar a Escornalbou, però moltes d'altres es van anar distribuint en biblioteques, arxius i col·leccions d'arreu d'Espanya. Actualment, la seva família únicament conserva el seu dietari de viatges, l'escanejat del qual

³²⁸ Vegeu FORT 1975: 107 i ss; MASSÓ CARBALLIDO, Jaume, "Toda, home de negocis a Londres (1901-1919)", a *El Punt Camp de Tarragona i Terres de l'Ebre*, 12 d'octubre de 2009: 33; Jaume Massó Carballido fa un apunt sobre les dates de compra i restauració del Castell Monestir a *Ídem.*, "Escornalbou va ser adquirit per Eduard Toda l'any 1907", a *Diari de Tarragona*, núm. 9113, 18 d'agost del 2012: 17. Agraïm a Jaume Massó haver-nos facilitat una còpia d'aquests textos.

fou publicat en l'edició del dietari de Jaume Massó *Dietari de viatges d'Eduard Toda i Güell, 1876-1891* l'any 2008, a més del retrat d'Eduard Toda realitzat per Ramon Casas.³²⁹

3.2.2.5. Peces de la col·lecció Toda preservades a Escornalbou

Toda es quedà algunes peces de la seva col·lecció, les quals estan encara avui preservades al Castell Monestir d'Escornalbou. Es tracta de les últimes peces xineses que no donà ni vengué en el transcurs de la seva vida.³³⁰ Aquestes peces consisteixen en un conjunt de plats de porcellana anglesa *stone china*, imitant porcellana xinesa (Fig. 30); el retrat fotogràfic policromat d'un comerciant xinès; un marc xinès i una sèrie de set màscares de ceràmica per col·locar a les parets exteriors d'una casa.³³¹

Fig. 30. Conjunt de cinc plats *stone china*. Anglaterra, s. XIX. Porcellana. Castell Monestir d'Escornalbou.

Pel que fa als plats de porcellana anglesa, representen només una mostra de la gran quantitat d'objectes que Toda va adquirir mentre es trobava a Anglaterra durant les dues primeres dècades del s.XX. Algunes de les peces que adquirí a Anglaterra imiten o

---

³²⁹ Agraïixo a Maria Teresa Iglesia Hebrero, vídua del nét de Toda, Eduard Toda i Oliva, haver-me facilitat aquesta informació.

³³⁰ Jaume Massó Carballido fa un apunt sobre les dates de compra i restauració del Castell Monestir a *Ídem.*, 2012: 17.

³³¹ Aquestes peces han estat documentades el 29 de novembre del 2012 al mateix Castell Monestir de Sant Miquel d'Escornalbou. Agraïm a Enriqueta Sedó i Anna Sedó haver-nos facilitat l'accés a aquestes peces.

reinterpreten formes desenvolupades en l'art xinès, com és el cas d'aquests plats. Algunes de les peces de la col·lecció de miniatures de porcellana que donà als museus de Barcelona l'any 1923, i que avui es troba al Museu de Ceràmica, són també imitacions angleses de porcellana de l'Àsia oriental.³³²

Al Castell Monestir d'Escornalbou hi ha també diversos mobles i elements decoratius fets a Europa, que imiten o recreen temes i formes del que, en aquella època, es creia que era l'art de l'Àsia oriental. Aquestes peces són un llit decorat amb marqueteria d'estil *chinoiserie*, amb dibuixos amb formes de pagodes i figures xineses; una làmpada d'aranya decorada amb un drac alat, la qual, a més, recorda el disseny per una làmpada feta per la Casa Busquets. En diversos punts de la residència els poms de les portes, els picaportes, i atiadors, de ferro, tenen, també, forma de drac.

Aquestes són només algunes de les peces de la col·lecció Toda que trobem en aquesta residència, havent-hi mostres d'altres conjunts que va anar col·leccionant al llarg dels anys: ceràmica de Delft, diferents mostres de ceràmica catalana, com ara ceràmica de Poblet, gran quantitat de mobles antics catalans i francesos, gravats, pintura i objectes religiosos, entre d'altres.

3.3.2.5.1. La compra del Castell Monestir d'Escornalbou del Banco Urquijo

Pel que fa al Castell Monestir d'Escornalbou, fou comprat per la família Llopis l'any 1941, just després de la mort de Toda, i més tard, el 1979, el comprà el Banco Urquijo. Mentre que la família Llopis preservà l'estat del Castell i dels objectes, obres d'art i mobles que conservava en el seu interior, tal i com ho havia deixat Eduard Toda en morir, amb l'adquisició del Banco Urquijo, moltes de les obres de la col·lecció Toda que es preservaven en el seu interior van passar a formar part de la col·lecció d'art de l'Urquijo.³³³ L'any 1983, passà a mans de la Diputació de Tarragona.

Pel que fa a les peces que van passar a la col·lecció de l'Urquijo, aquestes van anar a parar, a l'Urquijo Barcelona, i a l'Urquijo Madrid. Gran part de la col·lecció del segon passà a la

---

³³² En la col·lecció de miniatures de porcellana anglesa, hi ha tres peces que imiten o reinterpreten formes del que es creia que era l'art de l'Àsia oriental. Es tracta de dos vasos i una sopera, amb números d'inventari 1530 i 1551. Agraïm a M. Antonia Casanovas haver-nos donat accés a les fitxes de la col·lecció de miniatures donada per Eduard Toda.

³³³ Són diverses les fonts orals que ho afirmen, en alguns casos, testimonis de la zona expliquen haver vist com l'any 1979, amb la compra del Banco Urquijo, treballadors s'enduien objectes del Castell, probablement per omplir les col·leccions del Banc.

Col·lecció d'art del Banco Santander, a Madrid, on s'ha localitzat, únicament, una peça de porcellana xinesa procedent del Banco Urquijo (Fig. 31).³³⁴

Fig. 31. Terrina. Xina, 1736-1795. Porcellana (40 x 40 x 26 cm). Col·lecció del Banco Santander.

3.3.3. Publicacions i conferències sobre la Xina a partir de 1883

Eduard Toda fou un autor prolífic, que començà a publicar essent molt jove, i fins a la seva mort l'any 1941. D'això en són mostra les 30 pàgines que ocupa la bibliografia d'Eduard Toda que realitzà Dolores Ferré, publicada l'any 1952. La seva obra sobre la Xina s'inicia a partir de l'any 1877, un any després d'haver arribat a la Xina. Entre 1877 i 1878 publicà cinc articles de temàtica xinesa, un al *Fomento de la Producción Espanyola*, de Barcelona, intitulat "Correspondencia de China", tres a les publicacions periòdiques filipines, *La Ilustración de Oriente*, *La Ilustración española* i *La Oceanía española*, intitulats "El tabaco en China", "Liú-Sung o el reino de la ayuda conventiente, según los chinos" i "Macao", i un article a la publicació portuguesa *Folhetim do jornal das Colonias*, amb el títol "Los Portuguezes na China. Un Erro Historico". Encara a la Xina, l'any 1882, publicà, primer en

---

³³⁴ Agraïm a Maria Beguiristain haver-nos facilitat aquesta informació i la imatge de la peça.

format d'article, i més tard com a llibre, *Annam and its Minor Currency*, sobre numismàtica annamita.

A partir de la seva estada a Barcelona l'any 1883, i degut a la seva amistat amb joves escriptors catalanistes de la Renaixença, Eduard Toda començà a publicar articles i llibres sobre aspectes diversos de la cultura xinesa, i especialment, sobre les experiències que visqué a la Xina, tant en castellà com en català.

3.3.3.1. Conferències a l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques i al Teatre Principal de Reus

Durant les seves activitats a Barcelona l'any 1883 cal destacar les dues conferències que realitzà a l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, les quals foren anunciades profusament a diversos diaris de la ciutat, com ara *La Renaixensa* o *La Publicidad*. La primera d'aquestes conferències tingué lloc l'1 de juny de 1883, i versà sobre "Excursions á Tung Hoa y Nan-kin (Xina) y visita als mausoleos imperials de las antigas dinastías". Aquell mateix dia se'n deia, a *La Renaixensa: diari de Catalunya*: "Nosaltres que coneixém tota la importancia dels estudis fets per lo Sr. Toda en aquellas regions del extrém Orient, de las quals ha portat curiosíssimas colecciones numismáticas y artísticas, no dubtém en asegurar que sa conferencia será verdaderament notable".³³⁵ Pel que fa a l'anunci publicat a *La Publicidad*, es feia notar que la seva segona conferència es realitzava "a ruego de varias personas de esta ciudad".³³⁶

La segona conferència d'Eduard Toda s'intitulà "Vida doméstica y social en la Xina", i ambdues conferències foren publicades el mateix mes de juny a *La Renaixensa: diari de Catalunya*, en dos números, i a *L'Excursionista*, entre octubre de l'any 1883 i gener de 1884, repartides en cinc números del *Bolletí*.³³⁷

---

³³⁵ *La Renaixensa: diari de Catalunya*, 1 de juny de 1883: 3227.

³³⁶ *La Publicidad*, 8 de juliol de 1883: 3.

³³⁷ TODA I GÜELL, Eduard, "Viatjes per la Xina: Conferencia donada en l'Associació Catalanista d'Excursions Científicas per don Eduart Toda", a *La Renaixensa: diari de Catalunya*, Barcelona, 3 de juny de 1883e; *Ídem.*, "Viatjes per la Xina: Conferencia donada en l'Associació Catalanista d'Excursions Científicas per don Eduart Toda", a *La Renaixensa: diari de Catalunya*, Barcelona, 6 de juny de 1883f; "Viatjes per la Xina: Segona conferencia donada en l'Associació Catalanista d'Excursions Científicas per don Eduart Toda", a *La Renaixensa: diari de Catalunya*, Barcelona, 13 de juny de 1883h; "Viatjes per la Xina: Segona conferencia donada en l'Associació Catalanista d'Excursions Científicas per don Eduart Toda", a *La Renaixensa: diari de Catalunya*, Barcelona, 14 de juny de 1883i; TODA 1883m 1883n i 1883o; *Ídem.*, "Vida doméstica y social en la Xina", a *L'Excursionista...*, núm. 62-63, Barcelona, 31 de desembre de 1883p i 31 de gener de 1884a.

Aquell mateix mes de juny Tiburcio Rodríguez va impartir una conferència sobre la Xina i el Japó a la societat Geogràfica:

Interessantísima bajo todos conceptos fue la conferencia que en la noche del sábado dio el señor don Tiburcio Rodríguez, ministro plenipotenciario de España en China, en la sociedad Geográfica, acerca del Celeste Imperio y de las costumbres y diversidad de caracteres entre este país y otros del extremo de Oriente.

La velada no pudo ser más agradable, tanto por las curiosísimas noticias que de aquellas comarcas dio á conocer el conferenciante, como por la brillante forma con que expuso una infinidad de conceptos referentes á las relaciones que guarda España con aquellos remotos países.

Principió el señor don Tiburcio Rodríguez haciendo resaltar las diferencias notables que existen entre la China y el Japón, cuyas costumbres y caracteres son considerados como idénticos. En cuanto al arte, la China no se aparta de la tradición, mientras que en el Japón el arte está desligado de antiguos ideales, predominando el gusto europeo en todos sus trabajos sin escasear en ellos una gracia y elegancia verdaderamente admirables.³³⁸

Probablement fou també durant aquell mateix any 1883 que Toda realitzà una altra conferència sobre la Xina, aquest cop, no a Barcelona, sinó al Teatre Principal de Reus. Al Teatre Principal de Reus, també anomenat Teatre de les Comèdies, no només es portaven a terme representacions teatrals, sinó que a la sala d'espectacles també se celebraven actes ciutadans de relleu.³³⁹ L'any 1920, Toda mencionava aquesta conferència en un acte en motiu de la inauguració del Teatre Bartrina de Reus, en el qual recordava la figura del seu amic d'infància Josep Maria Bartrina (Reus, 1850 - Barcelona, 1880), poeta i escriptor que morí molt jove, durant l'absència de Toda a l'Àsia oriental: "Deu fer cosa de 40 anys que en una vetllada com aquesta, que se celebrà en el Teatre Principal, vaig parlar ressenyant les

---

³³⁸ *La Vanguardia*, 24 de juny de 1883: 12.

³³⁹ TARRAGÓ ARTELLS, Maria, *El Teatre de les Comèdies de Reus: un exemple de vitalitat ciutadana, 1761-1892*, El Mèdol, Tarragona 1993: 62. A l'obra de Tarragó no es fa menció de cap conferència d'Eduard Toda al Teatre Principal.

incidències d'un viatge que vaig fer a l'extrem Orient, viatge no faltat d'interessants i curiosos episodis".³⁴⁰

3.3.3.2. Articles i llibres sobre la Xina

L'any 1883, Toda va publicar una gran quantitat d'articles dedicats a la història, la geografia i les experiències vàries que visqué a la Xina en diferents revistes catalanes. També publicà diversos articles d'opinió al diari *La Renaixensa* sota la signatura "T.", dos dels quals versen sobre la situació política a l'Àsia oriental: "La Fransa al Orient" i "Primer desastre".³⁴¹

A Reus publicà diversos articles sobre costums xinesos a la recentment creada *Revista del Centre de Lectura*. En el primer número de la *Revista* publicà "Kin-Yeng: Estudio de costumbres chinas".³⁴² En aquest article, Toda parla dels costums xinesos al voltant del matrimoni, centrant-se en la tradició dels matrimonis de conveniència. Presentant el tema en format literari, Toda es recrea en la història d'una noia jove, Kin-Yeng, que ha de contraure matrimoni amb un home que no coneix, la qual cosa l'acaba portant a l'adulteri. Toda aprofita per mencionar diversos aspectes de la cultura xinesa, com ara la pietat filial o l'Yijing. Les semblances de l'estil novel·lesc que utilitza Toda a l'hora d'explicar aquest aspecte de la societat xinesa amb novel·les clàssiques romàntiques xineses fa pensar que a la Xina tingué l'oportunitat de llegir aquest tipus de literatura. En aquest mateix número trobem, en la secció "Miscelánea", algunes notes amb curiositats sobre la Xina, com ara la Gran Muralla, o els diferents termes que utilitzaven els homes a l'hora de referir-se a ells mateixos i a les seves esposes a la Xina.³⁴³ La temàtica xinesa d'aquesta secció, i el fet que Toda participés amb un article sobre la Xina en el mateix número de la *Revista*, fan pensar que aquestes notes anònimes sobre la Xina foren també redactades per Toda.

En la mateixa *Revista* publicava, poc després, un altre article anomenat "Modas Chinas", en el qual explica els costums de portar els cabells rapats amb únicament una trena de cabell entre els homes, i la tradició de les dones d'embenar-se els peus, explicant també les

---

³⁴⁰ TODA I GÜELL, Eduard, "La joventut d'en Bartrina", a *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 3a època, núm. 19, Centre de Lectura de Reus, Reus, novembre de 1920: 344. Amb tal de trobar més informació sobre aquesta conferència s'han efectuat buidatges de la primera època de la *Revista del Centre de Lectura de Reus* i del diari *La Publicidad* durant el mes de gener del 2013.

³⁴¹ TODA 1883b; *Ídem*. (signat T.), "Primer desastre", a *La Renaixensa: diari de Catalunya*, Barcelona, 29 de maig de 1883c.

³⁴² TODA I GÜELL, Eduard, "Kin-Yeng: Estudio de costumbres chinas", a *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 1a època, núm. 1, Centre de Lectura de Reus, Reus, maig de 1883a: 5-7.

³⁴³ "Miscelánea", a *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 1a època, núm. 1, Centre de Lectura de Reus, Reus, maig de 1883: 8.

llegendes sobre l'origen d'aquesta pràctica. Descriu també els trets físics de les dones xineses, argumentant de forma molt crítica perquè creu que “no son guapas”, i acaba detallant la “desastrosa” manera que tenen les dones de pentinar-se i maquillar-se.³⁴⁴ Al número següent trobem un segon article de Toda intitulat “Los Portugueses en China: un error histórico”, una temàtica sobre la que també publicaria l'any següent a la revista *La Renaixensa*, i que a la *Revista*, abordava de manera més superficial. La intenció de Toda a l'hora de publicar aquests articles era, d'una banda, omplir el buit existent en un tema del qual, en paraules seves, “no se ha escrito nada todavía”, i d'altra banda, corregir un error recurrent en els llibres d'història pel que fa al primer portuguès que arribà a la Xina.³⁴⁵

Durant l'any 1883, i posteriorment en diverses ocasions, Toda escrigué diversos articles per al periòdic *La Renaixensa*. La majoria dels textos que hi publicà estan relacionats amb les experiències viscudes durant la seva posició diplomàtica a la Xina, Egipte, i sobre la qüestió del català a Sardenya. Entre els seus treballs publicats a *La Renaixensa* cal destacar “Macao, Recorts de Viatje”,³⁴⁶ “Recorts de Xina: las planas de Ka-shim”,³⁴⁷ publicats l'any 1883, entre els seus càrrecs diplomàtics a la Xina i Egipte, i “Los portugueses en Xina: un erro històrich”, de 1884.³⁴⁸

A “Macao, Recorts de Viatge”, Toda explica el viatge que va fer des de Hong Kong a Macau el mes de març de 1876, i descriu la seva estada a la ciutat de manera molt detallada, comentant les característiques de la població, l'aspecte físic de les dones, la geografia, la història de la ciutat i l'arquitectura de la zona. En relació als monuments de valor històric i artístic, comenta tant els edificis portuguesos com els xinesos. Quant a les construccions portugueses, Toda és molt crític amb el valor estètic dels edificis construïts pels portuguesos: “Cap monument hi ha á Macao digne d'atenció, á menos que no vulga considerarse com á tal una petita pirámide de pedra que conmemora certa victoria

---

³⁴⁴ TODA 1883d: 2-3.

³⁴⁵ TODA I GÜELL, Eduard, “Los portugueses en China: un error histórico”, a *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 1a època, núm. 6, Centre de Lectura de Reus, Reus, 10 de juny de 1883g: 2-3.

³⁴⁶ *Ídem.*, 1883k: 329 i 337.

³⁴⁷ *Ídem.*, 1883l: 411.

³⁴⁸ *Ídem.*, a *La Renaixensa: Revista catalana*, any XIV, núm. 34-37, Barcelona 1884f: 281. Els anys 1884 i 1885 publicà també diversos articles a *La Renaixensa* relacionats amb els seus viatges per Itàlia i Egipte: TODA I GÜELL, Eduard, “Lo desert Africà”, a *La Renaixensa: Revista catalana*, any XIV, núm. 22-25, Barcelona 1884c; *Ídem.*, “Lo cementiri de Génova”, a *La Renaixensa: Revista catalana*, any XIV, núm. 26-29, Barcelona 1884d; *Ídem.*, “Lo Curbaram Bairam”, a *La Renaixensa: Revista catalana*, any XIV, núm. 38-41, Barcelona 1884h; “L'Ashüra”, a *La Renaixensa: Revista catalana*, any XIV, núm. 50-52, Barcelona 1884j; “Aimeé Landauer”, a *La Renaixensa: Revista catalana*, any XV, Barcelona 1885a, així com “Un critich y humoristich americá”, a *La Renaixensa: Revista catalana*, any XV, núm. 30-33, Barcelona 1885d, sobre l'autor Mark Twain.

guanyada per los portuguesos contra 'ls holandesos en un desembarch que aquestos feren en 1622". Quant a l'arquitectura xinesa, Toda destaca una de les pagodes de la ciutat: "Existeixen alguns temples ó pagodas xinas de miserable aspecte, en distints llocs de la població. La única que ofereix interès es la situada al peu de la fortalesa de Barra, construhida ab bastant gust en la falda de una pintoresca montanya".³⁴⁹ A part d'aquesta petita referència, no fa cap altre comentari a edificis o obres xineses de valor artístic o històric.

A "Recorts de Xina: las planas de Ka-shim", Toda descriu un viatge que va fer a través de les províncies de Jiangsu i Zhejiang, a la costa est de la Xina. En aquest article, en el qual de nou descriu el seu viatge de forma narrativa, mostra la seva preocupació per la conservació de monuments i construccions històriques a la Xina. Després de les sublevacions que van tenir lloc el 1853 a les planes del Ka-shim, Toda explica el panorama desolat que mostra el paisatge, i com aquestes revoltes van esperonar el saqueig de tombes i temples.³⁵⁰

Y era precisament per un d' aquets sitis per ahont nos dirigiam aquella tarde. Y l'espectacle que s'oferi á nostra vista era simplement horrible. Per tot arreu las tombas havian sigut obertas; los cadavers arrencats de sas caixas, robats los vestits luxosos ab que la costum allíls enterra y espargits sos ossos que las plujas havian blanquejat y netejat los vols de corps negres que encare per allí volavan.

Entrarem despres en lo clos de la ciutat en la qual no havia mateterialment [sic] quedat pedra sobre pedra. Un moment parats entre las runas de lo que degué ser sumptuós temple de Budha, poguerem contemplar las trossejadas pedras, las caygudas columnas, las esmicoladas imatjes de sants y venerables, los estanys d' aygua beneyta sechs y plens de pedras.³⁵¹

Durant l'any 1883 també publicà força sobre el Monestir de Poblet, la reconstrucció del qual fou un projecte vital que mantingué des de la seva infància i fins al seva mort a Poblet l'any 1941.

---

³⁴⁹ TODA 1883k: 331.

³⁵⁰ Possiblement es refereix a la revolta dels Nien, que va tenir lloc contemporàniament a la dels Taiping, però que no devastà la província de Jiangsu fins l'any 1855.

³⁵¹ TODA 1883l: 413.

L'any 1884 Toda tornà a visitar Madrid. En aquesta ocasió, el seu objectiu fou consultar documents de Poblet preservats a l'Archivo Histórico Nacional. Aquesta estada tingué lloc el mes de març de 1884, quan Toda es preparava pel seu viatge a Egipte. Finalment només comptà amb sis dies per fer un estudi superficial dels documents de Poblet allà preservats.³⁵²

Després del seu retorn d'Egipte, Toda continuà publicant sobre aspectes diversos de l'Imperi xinès, a *La Renaixensa* fins l'any 1890. L'any 1884 publicà "Excursions per la Xina: la ciutat de Su-chao y las ruinas de Tung-ho" i "Recorts de Xina" a *La Il·lustració catalana*.³⁵³ Aquell mateix any sortí publicat el seu llibre *La Agricultura en Xina: notas sobre'l cultiu de las terras y la produccio del thé y algunas consideraciones relativas á la minería d'aquell país*.³⁵⁴

Els anys 1886 i 1887 continuà col·laborant amb *La Il·lustració catalana*, amb els articles "Recorts de Primavera", "Kin Yeng: estudi de costums xinas", i "Los portugueses en Xina: un erro històrich", tots ells de temàtica xinesa.³⁵⁵ L'any 1887 publicà també, a Madrid i en castellà, *La Vida en el celeste imperio*. Aquesta no fou l'última obra dedicada a la cultura xinesa que publicà: redactà també el volum sobre "El Asia Oriental: El Imperio Chino, La Corea, El Japón", per a la *Nueva Geografía Universal*, d'Eliseo Reclús, publicat l'any 1890, i *Historia de la China*, publicat a Madrid l'any 1893.³⁵⁶

D'altra banda, també trobem comentaris sobre les seves experiències a la Xina en articles sobre temes que no tracten la Xina de manera directa. Toda fa especial referència al seu interès per inscripcions antigues, tant en el seus viatges a l'Àsia oriental, com a Egipte o diferents indrets d'Europa. A l'article "Inscripcions a la mesquita del sultà Hassan" publicat a *La Renaixensa*, explica:

---

³⁵² TODA I GÜELL, Eduard, "L'Arxiu de Poblet á la Academia de la Historia de Madrid", a *L'Excursionista...*, any VII, núm. 73, Barcelona, 30 de novembre de 1884i: 360.

³⁵³ TODA 1884b; *Ídem.*, 1884g.

³⁵⁴ TODA I GÜELL, Eduard, *La Agricultura en Xina: notas sobre'l cultiu de las terras y la produccio del thé y algunas consideraciones relativas á la minería d'aquell país*, Estampa La Renaixensa, Barcelona 1884k.

³⁵⁵ TODA 1886a: 292-294; *Ídem.*, "Kin Yeng: estudi de costums xinas", a *La Il·lustració catalana*, núm. 147, Barcelona, 31 d'agost de 1886b: 346-347; *Ídem.*, "Los portugueses en Xina: un erro històrich", a *La Il·lustració catalana*, núm. 162, Barcelona, 15 d'abril de 1887a: 108-109.

³⁵⁶ TODA 1890; *Ídem.*, 1893.

Mes lluniy de allá , casi en la terra que forma nostre antípoda , en lo guix dels murs ennegrits y enderrocats dels mausoleos Mingitas, també una tarde me era permés contemplar las llegendas que ab la punta del coltell hi escriviren mans de xinos quals nervis fa sigles secá la mort y qual pols s'endugué 'l vent que baixa de las planuras de Mongolia.³⁵⁷

En el mateix text, Toda fa diverses referències a inscripcions històriques llegides a la Xina, i les compara a d'altres que ha tingut l'oportunitat de llegir a Egipte i Roma: “En las pagodas xinas trobareu sentencias filosóficas ó trossos de poesía: en los edificios romans, recomanacions políticas: en los temples de la edat mitjana, una salutació religiosa: en las vellas presons, dolorosas istorias de sanch y llágrimas”.³⁵⁸ En el mateix text Toda lamenta no haver copiat les inscripcions que va tenir l'oportunitat de veure a la Xina:

La ombra de un remordiment me atormenta per haver descuydat en altres viatges aquesta part important de la arqueologia que s' anomena l' estudi dels grafitti. Los accidents de ma carrera me portaren fá alguns anys á llocs del extrém Orient que pocas vegadas lo viatger trepitja, plens de inscripcions extranyas que per dessidia no vaig copiar. Ho sento avuy del fons del cor, y si may lo capritxós atzar encamina de nou mos passos vers aquellas terras, lo deute aquí contret ab mos lectors de Catalunya me fará corretgir la falta y esmenar l' olvit.³⁵⁹

L'obra de temàtica xinesa d'Eduard Toda fou molt nombrosa, i cal apreciar-la com un esforç per apropar el món xinès als seus lectors, en comptes d'una producció intel·lectual i erudita. El contingut dels seus llibres i articles són sovint tractats de manera molt superficial, i rarament trobem citacions i referències a les seves fonts de la informació, amb algunes excepcions, com *Annam and its Minor Currency*. La manca de fonts en l'obra de Toda es deu al seu procés de treball: gran part de les seves obres estan basades en les notes que prengué durant la seva estada a la Xina. Això es fa palès en alguns dels articles que publicà a *La Renaixensa* i a *La Il·lustració catalana*, en els quals relata les seves pròpies experiències viscudes durant els seus viatges a la Xina.

Com explica David Martínez Robles a la seva tesi doctoral ‘La participación española en el proceso de penetración occidental en China: 1840-1870’, no molts representants espanyols

---

³⁵⁷ TODA I GÜELL, Eduard, “Inscripcions a la mesquita del sultà Hassan”, a *La Renaixensa: Revista catalana*, any XV, núm. 24-29, Barcelona 1885c: 209-210.

³⁵⁸ TODA 1885c: 210.

³⁵⁹ TODA 1885c: 214.

a la Xina mostraren interès per la llengua i la cultura xinesa.³⁶⁰ Eduard Toda en fou una excepció, tot i que no fou el primer diplomàtic d'origen català a la Xina que publicà sobre cultura xinesa. Hi ha un precedent interessant, Sinibald de Mas, que va publicar obres molt més analítiques i ben documentades que les d'Eduard Toda.

Sinibald de Mas fou el primer representant diplomàtic d'Espanya a la Xina, on hi viatjà en diverses ocasions a partir de l'any 1843. La seva obra estigué majoritàriament escrita en francès i publicada a París, la qual cosa, com indica Martínez Robles, és indicatiu de la manca d'interès que hi havia a Espanya pels països de l'Àsia oriental en temps de Sinibald. Per aquest motiu, l'obra de Toda té un valor significatiu pel seu volum, especialment per la quantitat d'articles publicats en revistes de tanta rellevància com *La Renaixensa* i *La Il·lustració catalana*. El nombre d'articles publicats després del seu retorn de la Xina reflecteix un canvi en l'interès per la cultura xinesa, més que per part dels lectors catalans, per part d'escriptors catalanistes que dirigien importants publicacions periòdiques a Catalunya, i que formaven part del seu cercle d'amistats als anys 80 del s.XIX.

Tant l'obra de Toda com la de Sinibald estan marcades per un rerefons *orientalista*, ja que ambdós autors parteixen d'una divisió entre "Orient" i "Occident", i de la superioritat "occidental" vers l'"oriental".³⁶¹ Entre l'obra sobre la Xina de Sinibald, cal destacar *L'Angleterre, la Chine et l'Inde*, publicat a París el 1858 i *La Chine et les puissances chrétiennes*, publicat també a París el 1861.³⁶² En contrast amb l'obra de Toda, els continguts de les obres de Sinibald estan documentats amb citacions i dades científiques, i presenten una capacitat d'anàlisi i un nivell intel·lectual molt superior a les obres de Toda.

Antoni Garcia i Llansó (1854-1914), fou metge, col·leccionista, historiador i crític d'art. També tingué un paper rellevant com a divulgador de la cultura japonesa, amb obres com *Dai Nipon*.³⁶³ Així mateix, algunes de les seves publicacions versen també sobre aspectes de la cultura xinesa, com és el cas de *Numismática de los países del Extremo Oriente*, sobre numismàtica xinesa, i en menor mesura, japonesa.³⁶⁴ La seva figura, i la seva feina entorn a

---

³⁶⁰ MARTÍNEZ 2007: 104.

³⁶¹ Vegeu les reflexions d'Ander Permanyer a, PERMANYER 2007: 164 i ss. Sobre *orientalisme*, vegeu l'obra de referència SAÏD 1985.

³⁶² MAS I SANS, Sinibald de, *L'Angleterre, la Chine et l'Inde*, Tardieu, París 1858; *Idem.*, *La Chine et les puissances chrétiennes*, L. Hachette, París 1861. No s'ha localitzat l'obra de Mas, *L'Angleterre, la Chine et l'Inde*, a cap biblioteca espanyola. Aquesta obra sí que es troba preservada, però, a la biblioteca central de la Universitat de Hong Kong, on s'ha pogut consultar.

³⁶³ GARCIA I LLANSÓ, Antoni, *Dai Nipon*, Sucesores de Manuel Solé, Barcelona 1910 (1901?).

³⁶⁴ GARCIA I LLANSÓ, Antoni, *Numismática de los países del Extremo Oriente*, Salvat y C^a, Barcelona 1902?.

la divulgació de la cultura japonesa, està essent estudiada actualment per Diana Rossell Cigarran, en el marc de la seva Tesi doctoral, intitulada ‘Antoni Garcia i Llansó (1854-1914), metge, crític d’art, historiador, col·leccionista i divulgador de la cultura japonesa’.³⁶⁵

Garcia i Llansó estudià medicina a Madrid, per, més tard, tornar a Barcelona on treballà en la línia de Ferrocarril de Vilanova i la Geltrú-Barcelona. Segons Diana Rossell, el que el catapultà com a historiador fou l’Exposició Universal de Barcelona, del qual fou cronista. Sobre la secció xinesa de l’Exposició Universal publicà “La sección China”, a *La Ilustración. Revista Hispano-Americana*, l’any 1888.³⁶⁶

Garcia i Llansó descobrí la cultura japonesa a través del seu amic Keiichiro Kumé, pintor japonès becat a París. De la seva amistat sorgí *Dai Nipon*, publicada l’any 1910, obra en la qual també tracta la Xina en el capítol “Bronze, ceràmica y armas”. En aquest capítol, Llansó menciona l’art de la Xina, sovint en contraposició a l’art japonès, defensant la superioritat de la producció ceràmica del segon, però també reconeixent la seva rellevància en el desenvolupament de l’art japonès.³⁶⁷

Finalment, una obra interessantíssima en la qual participà Garcia i Llansó, fou *Historia General del Arte*, en la qual, sorprenentment, es tracta l’art de la Xina, del Japó i de l’Índia en diversos volums i seccions. Aquesta obra sorprèn pel fet d’incloure art de l’Àsia oriental i meridional en un tractat generalista, quelcom gens comú, donat que, tradicionalment, l’art de la Xina s’ha tractat separatament a l’art Europeu i al nord-americà. Llansó redactà les seccions sobre “Metalistería, cerámica y vidrios” del vuitè volum, en el qual tracta produccions artístiques xineses, índies i japoneses en el camp de la fosa en bronze, així com en les produccions artístiques xineses en els camps de la ceràmica i la porcellana.³⁶⁸ En aquestes referències a l’art de la Xina, Garcia i Llansó tendeix a infravalorar-ne la qualitat comparant-la amb la d’artistes japonesos.

---

³⁶⁵ Agraïm a Diana Rossell Cigarrán haver-nos facilitat informació i referències sobre Antoni Garcia i Llansó. ROSSELL CIGARRÁN, Diana, “Re: Antoni Garcia Llansó” [en línia]. Missatge a: <mon.gines.blasi@gmail.com>, 10 de juliol del 2013, 15:06. Message-ID: <CAEJFFc2yTCYVDY336NdqmFVrz72LZahOQTU49Wqw9JG34GB_=g@mail.gmail.com>. Comunicació Personal.

³⁶⁶ GARCIA I LLANSÓ, Antoni, “La sección china”, a *La Ilustración. Revista Hispano-Americana*, any IX, núm. 401, 8 de juliol de 1888: 438-439.

³⁶⁷ GARCIA 1910: 185 i ss.

³⁶⁸ GARCIA I LLANSÓ, Antoni, “Metalistería, cerámica y vidrios”, a *Historia General del Arte: escrita e ilustrada en vista de los monumentos y de la mejores obras publicadas hasta el día*, vol. 8, Montaner y Simón, Barcelona 1897: 416, 477, 480, 482, 508, 529-531, 541, 562- 564 i 570-577.

Fig. 32. Sanefes i fons de vasos procedents del South Kensington Museum de Londres, il·lustracions publicades a CAJAL 1897: Fig. 1 a 13.

Altres seccions en les quals es tracta art de la Xina són les seccions sobre pintura i escultura del volum quart, redactada per Joaquín Fontanals del Castillo; la secció sobre ornamentació del volum cinquè, escrita per Federico Cajal y Pueyo, així com la secció “Historia del traje” del sisè volum, de Federico Hottenroth.³⁶⁹ D’aquestes destaca l’apartat sobre la Xina a la

³⁶⁹ FONTANALS DEL CASTILLO, J., “Historia de la pintura y escultura”, a *Historia General del Arte...*, vol. 4, 1895: 215-280; CAJAL, Federico, “La Ornamentación”, a *Historia General del Arte...*, vol. 5, 1897: 125-132; HOTTENROTH, Friedrich, “Historia del traje”, a *Historia General del Arte...*, vol. 6, 1893.

secció sobre ornamentació de Federico Cajal, la qual defuig dels ideals orientalistes que dominaven les obres sobre la Xina durant el s.XIX, i fa interessants reflexions sobre el paper de la religió en el desenvolupament d'estils ornamentals a la Xina (Fig. 32).

3.3.4. Altres col·leccions de Toda

La col·lecció d'art i de moneda xinesa que Toda reuní a la Xina és només la primera d'una llarga activitat com a col·leccionista, que més tard, es convertí també en mecenatge. Val a dir que, si bé la col·lecció xinesa de Toda era molt valuosa, sempre s'ha dedicat més atenció a la seva col·lecció d'arqueologia egípcia, fins i tot per part del mateix Eduard Toda. En textos escrits per Toda trobem més referències a la col·lecció egípcia que no pas a la xinesa.

N'és il·lustratiu el text "Recorts de Don Víctor", en el qual fa una petita referència a la seva donació d'objectes de la Xina a Balaguer, mentre que, d'altra banda, dedica un paràgraf d'onze línies a la col·lecció egípcia, la qual diu ser "ben complerta en qualitat".³⁷⁰

Eduard Toda col·leccionà diverses tipologies d'objectes, de diferents èpoques i procedències, des de llibres, relligadures (donades al Museu d'Arts Decoratives de Pedralbes), i recordatoris de viatges recollits en els seus viatges per Anglaterra, que també donà al Museu d'Arts Decoratives l'any 1933.³⁷¹

A partir de la lectura de la seva correspondència, es fa palès que Toda enviava sovint objectes valuosos procedents del lloc on s'estava a amics i coneguts. Tal i com havia fet amb peces xineses quan estava a la Xina, al cap de poc d'arribar al Caire, feia arribar a Álvaro Verdaguer un antic tros de tela egípcia.³⁷² Part de la seva col·lecció egípcia anà a parar al Museo Arqueológico Nacional, i algunes peces, com cranis i una mòmia, les portà a Madrid per encàrrec del seu amic Josep Ribera i Sans, a qui visitava a Madrid en intervals de tres o quatre anys.³⁷³

---

³⁷⁰ TODA 1924c: 2-3.

³⁷¹ *Butlletí dels museus d'art...*, vol. 3, núm. 21, febrer de 1933: 33; vol. 2, núm. 21, febrer de 1933: 352.

³⁷² Carta d'Álvaro Verdaguer a Eduard Toda, Barcelona, 6 de juny de 1884, a "Correspondència de Eduardo Toda, 1870-1889", vol. 1, carta núm. 19, Centro de Ciencias Humanas y Sociales (M-CCHS), Biblioteca Tomás Navarro Tomás, CSIC, Madrid. Còpia consultada al Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca.

³⁷³ TODA 1930: 27-29.

També enviava segells dels països on s'estava al fill de Celestí Pujol.³⁷⁴ Tot i que no tenim molta informació, Toda i Celestí Pujol també s'intercanviaven monedes.³⁷⁵

El costum d'Eduard Toda de regalar peces de la seva col·lecció a amics i coneguts, i especialment de donar exemplars arqueològics, objectes d'art i llibres a museus i arxius catalans, fou constant al llarg de la seva vida des de l'intent defallit de venda de la seva col·lecció xinesa a l'Ajuntament de Barcelona l'any 1883. La col·lecció xinesa és l'únic conjunt de les seves col·leccions del qual tenim constància d'ofertes de venda, primer a l'Ajuntament de Barcelona, i posteriorment al Museo Arqueológico Nacional de Madrid. La resta de fonts sobre el repartiment de peces de la col·lecció Toda fan referència a donacions.

Per exemple, en la correspondència entre Eduard Toda i Víctor Balaguer entre els anys en què Toda residí a Le Havre i París, trobem referències a l'enviament de llibres de Toda a Balaguer. Amb cada carta, Toda li enviava dos o tres llibres. Anys més tard, un cop es va establir al Castell d'Escornalbou, quan havia reunit ja una important biblioteca, feu diverses donacions de llibres a biblioteques i arxius de Catalunya. Les donacions es repartiren amb criteris temàtics, i això ha portat a una gran dispersió de la seva biblioteca a l'actualitat, dificultant la reconstrucció de la seva biblioteca inicial.

Així doncs, va donar unes 9.000 obres sobre teologia i història de l'església a la Biblioteca del Monestir de Montserrat; 10.000 volums sobre temes pobletans anaren a parar a la Biblioteca del Monestir de Poblet; les col·leccions i els seus manuscrits sobre Egipte anaren a la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer; 7.000 llibres estrangers sobre temes hispànics i els documents d'Alí Bey, els llegà a l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona; a la Biblioteca de Catalunya donà 14.000 volums sobre la bibliografia espanyola d'Itàlia; també donà llibres de temes diversos al Centre de Lectura de Reus; llibres sobre temes de dret anaren al Col·legi d'Advocats de Barcelona; finalment, a la seva biblioteca personal, situada al Castell d'Escornalbou, es troben la resta de volums, els quals sumen uns 10.000.³⁷⁶

---

³⁷⁴ Carta de Celestí Pujol a Eduard Toda, Madrid, 9 de gener de 1885, a "Correspondència de Eduardo Toda, 1870-1889", vol. 1, carta núm. 22, Centro de Ciencias Humanas y Sociales (M-CCHS), Biblioteca Tomás Navarro Tomás, CSIC, Madrid. Còpia consultada al Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca.

³⁷⁵ Carta de Celestí Pujol a Eduard Toda, Madrid, 28 de maig de 1884, a "Correspondència de Eduardo Toda, 1870-1889", vol. 1, carta núm. 13, Centro de Ciencias Humanas y Sociales (M-CCHS), Biblioteca Tomás Navarro Tomás, CSIC, Madrid. Còpia consultada al Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca.

³⁷⁶ GORT 2005: 5-6.

Així mateix, des dels anys trenta donà diferents peces al museu del Centre de Lectura de Reus. Toda fou membre de la Junta de Museus d'aquesta entitat des de l'any 1929. També donà varies peces al Museu Municipal de Reus durant aquest període.³⁷⁷ Al Museu Municipal de Reus, va donar vestits, ventalls, bronzes, coures, vidres i una espasa amb funda de viatge, i va efectuar diversos intercanvis d'objectes i de documents entre el Museu i el Monestir de Poblet.³⁷⁸

---

³⁷⁷ MASSÓ 2001: 19-23.

³⁷⁸ MASSÓ 2001: 20.

3.4. Art xinès en les col·leccions privades de Barcelona

Obres d'art i altres objectes procedents de la Xina ja estaven presents a les primeres exposicions retrospectives d'art antic que es varen fer a Catalunya a partir de l'any 1867, quan tingué lloc el primer esdeveniment d'aquestes característiques a Barcelona, i durant els anys 70 i 80 del s.XIX. El fet que ja es mostressin peces xineses a la primera exposició retrospectiva de Barcelona, organitzada per l'Acadèmica de Belles Arts l'any 1867, fa pensar que l'interés en el col·leccionisme d'art xinès, i de mostres d'objectes procedents de la Xina, ja era present a Barcelona abans dels anys 70.

Als anys 80 del s.XIX hi va haver una progressiva estabilització del col·leccionisme d'art i de mostres d'objectes arqueològics de la Xina a Barcelona, probablement produïda per l'increment del comerç d'art japonès durant aquesta dècada. A partir del s.XX, però, l'art xinès tornà a atreure l'atenció de col·leccionistes, figures de l'elit cultural i de la burgesia catalana, les quals formaren interessants col·leccions o sales xineses en els seus domicilis, i en alguns casos, fins i tot esperonant iniciatives d'exposicions.

Mentre molts d'aquests col·leccionistes tenien col·leccions formades per peces d'orígens molt diversos, que bé comptaven amb seccions xineses, o bé únicament amb algun objecte, com Celestí Pujol i Camps, Josep Ferrer i Soler, Josep Estruch i Eusebi Güell i Bacigalupi, altres havien aplegat col·leccions formades únicament per objectes de l'Àsia oriental. La més conspícua d'aquestes col·leccions és la d'Eduard Toda i Güell, qui havia tingut l'oportunitat de formar la seva col·lecció a la Xina, en comptes d'en el comerç internacional d'obres d'art, mitjà més habitual d'adquisició d'objectes xinesos. També destaquen les col·leccions del Taller Rull, la qual posa de manifest com artistes de l'època, com Francesc Soler i Rovirosa (Barcelona, 1836-1900), tenien accés directe a una gran diversitat de peces xineses, i d'altres col·leccionistes actius al primer terç del s.XX, com Joan Artigas-Alart, qui muntà una sala xinesa al seu domicili.

3.4.1. Art xinès en les primeres exposicions retrospectives: l'Acadèmia de Belles Arts i l'Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa

L'any 1867 marca l'inici de les primeres exposicions retrospectives d'obres d'art conservades a Catalunya, majoritàriament a Barcelona, amb l'exposició celebrada a Barcelona per l'Acadèmia de Belles Arts, la qual fou un precedent d'altres rellevants exposicions que se celebraren, sobretot a la Ciutat Comtal durant els anys 70 i 80 del s.XIX, però també a Vic, l'any 1868. Notablement, tant en la primera exposició del 1867, la qual, com indica Francesc Fontbona, representava “un esforç sense precedents que obria tota sèrie de possibilitats en el camp de la història de l'art i dels museus, aleshores encara molt poc desenvolupat en el nostre país”,³⁷⁹ com en les que tingueren lloc posteriorment, s'hi exposaren gran quantitat d'obres d'art, d'objectes d'art i mostres interessants per l'estudi de la cultura material de la Xina.

La primera exposició celebrada a les sales de l'Acadèmia de Belles Arts el 1867, i organitzada per Josep de Manjarrés, s'acompanyà d'un *Catálogo de la exposición retrospectiva de obras de pintura, escultura y artes suntuarias celebrado por la Academia de Bellas Artes, en junio de 1867*, en la qual s'enumeraven cadascuna de les peces exposades segons el propietari de les peces o de les col·leccions exhibides.³⁸⁰ L'any següent es publicà, preparat per Manjarrés, l'*Informe sobre el resultado de la Exposición Retrospectiva celebrada por la Academia de Bellas Artes de Barcelona en 1867*, en el qual hi havia descripcions, atribucions a diversos artistes, els noms dels propietaris de les obres, i a més, litografies d'algunes de les peces o conjunts d'obres exposades.³⁸¹ Les exposicions que se celebraren amb posterioritat, les organitzades per l'Ajuntament de Vic en aquesta ciutat l'any 1868, i per l'Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa a Barcelona entre els anys 1877 i 1880, confeccionaren similars catàlegs o àlbums, sovint també il·lustrats amb litografies d'algunes de les obres o conjunts exposats. Aquestes publicacions representen una font d'informació extraordinària que permet copsar el volum de peces i de col·leccions que es conservaven principalment a Barcelona, així com dels col·leccionistes, institucions, associacions, i particulars, que prengueren part en aquestes iniciatives.

---

³⁷⁹ FONTBONA I DE VALLESCAR, Francesc, “Context historicoartístic de la descoberta del temple romà de Vic”, a *Ausa*, vol. 23, núm. 161-162, Patronat d'Estudis Osonencs, Vic 2008: 455 i ss.

³⁸⁰ *Catálogo de la exposición retrospectiva...*, 1867.

³⁸¹ *Informe sobre el resultado de la Exposición Retrospectiva celebrada por la Academia de Bellas Artes de Barcelona en 1867 dado a la misma academia por la comisión encargada de dicha exposición*, Academia de Bellas Artes de Barcelona, Imprenta de Celestino Verdagué, Barcelona 1868.

Aquestes exposicions retrospectives tenien una motivació clara, manifestada en l'exposició del 1867:

Si las Exposiciones de obras de artistas contemporáneos son necesarias para el refinamiento del gusto artístico y adelanto del Arte, el resultado de las Exposiciones retrospectivas de las producciones procedentes de la actividad humana en épocas anteriores, ha de ilustrar la historia del Arte, impulsar los estudios arqueológicos aplicables á la Escultura á la Pintura y al arte escénico, y estimular la aplicacion del Arte á la Industria.

3.4.1.1. L'exposició de l'Acadèmia de Belles Arts de 1867

En l'exposició retrospectiva que l'Acadèmia de Belles Arts va celebrar a Barcelona l'any 1867, es van exposar gran quantitat de peces xineses. Tots els col·leccionistes que hi van exhibir peces xineses de les seves col·leccions estaven domiciliats a Barcelona, exceptuant Joaquin Pujol y Santo, pare de Celestí Pujol, domiciliat a Girona, qui exposà una caixa xinesa de joc d'ivori.³⁸²

Entre les peces xineses exposades l'any 1867, destaquen, més per quantitat que per qualitat, les de la col·lecció del Taller Rull. El Taller Rull era una societat de joves artistes barcelonins molt coneguda per les seves manifestacions de caire artístic, especialment durant els carnavals.³⁸³ Es formà a mitjans del s.XIX, i estava fincat al cinquè pis del carrer Rull número 3.³⁸⁴ El freqüentaven, per exemple, els escenògrafs Francesc Soler i Rovirosa, qui també comptava amb peces xineses en la seva col·lecció a Barcelona, i Joan Ballester i Ayguals d'Izco, el dibuixant Eusebi Planas i Franquesa, i els pintors Manuel Ferrán i Bayona, i Manuel Moliné i Muns.³⁸⁵ La participació del Taller a l'exposició de l'Acadèmia de Belles Arts és una bona mostra del tipus de peces que envoltaven els artistes del Taller

---

³⁸² *Álbum de la Exposición de Artes Decorativas: celebrada en el local de la Sociedad Artístico-Arqueológica durante los meses de enero y febrero del año 1881*, Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa, Establacimento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramirez y C.ª, Barcelona 1881. Probablement es tracta de la mateixa peça que exposà el seu fill, Celestí Pujol i Camps, a l'exposició celebrada al local de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa l'any 1880.

³⁸³ Vegeu LABARTA I GRANÉ, Lluís, "El carnaval en Barcelona de mediados á últimos del pasado siglo", a *Hispania: literatura y arte, crónicas quincenales*, núm. 49, Hermenegildo Miralles, Barcelona, febrer de 1901: 68.

³⁸⁴ F. RIUS, Núria, 'Pau Audouard, fotògraf *retratista* de Barcelona. De la reputació a l'oblit (156-1918)', tesi doctoral, Universitat de Barcelona, Barcelona 2011: 98.

³⁸⁵ MAESTRE 2007: 80.

Rull. Segons explicava Lluís Labarta i Grané l'any 1901, el Taller Rull fou la primera societat “que puso de moda en Barcelona coleccionar antigüedades, convirtiendo el local social en un pequeño museo arqueológico”.³⁸⁶

Per les obres que figuraren al *Catálogo de la exposición retrospectiva* ens podem formar una idea de les obres que figuraven en el local d'aquesta societat. La col·lecció del Taller Rull estava formada per objectes de tot tipus: vaixelles, joies, ventalls, làmpades, objectes litúrgics, armes, mobles, pintures, etc., així com obres d'art i curiositats d'una gran varietat de procedències: de l'Índia, Turquia, Marroc, i especialment, de la Xina. A l'exposició de 1867 exhibí una trentena de peces xineses: una tassa amb plat i tapadora, un coixí, un “tabo” xinès, un mirall, un para-sol, coberts, xinelles, tres cascs, dotze espases, sabres i punyals de l'Àsia, un armari, figuretes, un joc d'esferes concèntriques d'ivori, un pebeter xinès, ventalls, un calendari, un vaixell d'ivori i un vestit d'home de la Xina.³⁸⁷

Molts altres participants també exhibiren objectes decoratius, porcellana i mobiliari de la Xina, alguns d'ells eren membres de l'aristocràcia catalana, com els marquesos d'Alfarràs, de Sentmenat, i de Castellbell. El marquès d'Alfarràs exposà dues gerres de porcellana xinesa; el comte de Fonollar, també exhibí dues gerres de porcellana; el marquès de Castellbell, un tapís xinès i dues cadires de tapisseria xinesa; Lluís Roquer, exposà una arqueta; Andrés de Ferran y Dumont, exposà plats de porcellana; Luís Fernando de Alós, un ventall xinès; Maria Rosa de Moner, exposà també un ventall xinès; Rafael Maria de Duran, exhibí un rellotge amb caixa xinesa; Joaquín de Miró y March, diversos objectes de porcellana xinesa; Edmundo C. Sivatte, participà amb un cobrellit fet a Canton a finals del s.XVIII; el marquès de Sentmenat exhibí un gerro de fusta xinès procedent del conegut com Palau d'Estiu de Pequín, un gerro de porcellana xinesa, diversos plats i una tassa de porcellana, i una copa de porcellana i bronze daurat. Finalment, Juan Batista de Ros y de Molins exposà dues tasses de porcellana, una sucrera i una tassa de porcellana i plata.³⁸⁸

A l'*Informe* que l'Acadèmia publicà un any després de l'esdeveniment, es feu una molt curta referència a les peces de porcellana xinesa i japonesa que s'havien mostrat, apuntant sobre aquest gènere:

Pertenece mas á la ciencia industrial que al arte; ó queda reducido á un exámen, inconveniente en este lugar, acerca de si los cerámicos chinos

---

³⁸⁶ LABARTA 1901: 68.

³⁸⁷ *Catálogo de la exposición retrospectiva...*, 1867: 29-35 i 64.

³⁸⁸ *Catálogo de la exposición retrospectiva...*, 1867: 7-88.

son mas industriales que los japoneses ó los japoneses mas artistas que los chinos, y si en la reciente introduccion de las manufacturas de porcelana en Europa, pues apenas datan del siglo próximo pasado, los europeos han sabido hallar arcillas kaolinicas convenientes para igualar sus porcelanas á los de unos y de otros.³⁸⁹

3.4.1.2. L'exposició de Vic de 1868

Un any després de l'exposició de l'Acadèmia, l'Ajuntament de Vic organitzà una altra de caire semblant, en la qual també es van exposar algunes peces xineses, tot i que, com en l'exposició de Barcelona, en ser un esforç d'assentar les bases de la historiografia artística catalana, hi predominaren obres catalanes. Mentre que l'exposició de Barcelona s'havia basat en peces custodiades per institucions i persones residents a la Ciutat Comtal, en l'exposició de Vic es mostraren obres i objectes de caire artístic d'institucions i propietaris majoritàriament vigatans.³⁹⁰

L'exposició anà també acompanyada d'un *Catálogo de la exposición arqueológico-artística celebrada en la ciudad de Vich*, en el qual s'enumeraven les diferents obres i objectes mostrats, organitzats en seccions segons la seva tipologia: pintura en llenç, gravat, pintura sobre taula, pintura de gènere, escultura, objectes de Balma i de Sant Miquel dels Sants, arts sumptuàries, panòlies, llibres, numismàtica, curiositats històriques i etnogràfiques, i ornaments i objectes litúrgics. A la secció d'arts sumptuàries del *Catálogo* es mencionen diversos objectes "chinescos": dues caixetes, dos candelers, un aguller i un rellotge de fusta daurada. A la secció de curiositats històriques i etnogràfiques, s'exposaren dos ganivets per tallar paper xinesos, objectes de mareperla, i un timbre, fets a la Xina, a més de diverses peces fetes a l'Índia.³⁹¹

3.4.1.3 Les exposicions de l'Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa

Entre 1877 i 1880 l'Asociación Artístico-Arqueológica va realitzar quatre exposicions d'arts sumptuàries, de joies, miniatures i esmalts, d'indumentària i armes, i d'arts decoratives, en les quals es van exposar gran varietat d'objectes xinesos, així com també de japonesos, indis i joloans. D'aquestes exposicions es van publicar quatre àlbums amb catàleg i imatges de les

---

³⁸⁹ *Informe sobre el resultado...*, 1868: 24.

³⁹⁰ FONTBONA 2008: 458.

³⁹¹ *Catálogo de la exposición arqueológico-artística celebrada en la ciudad de Vich*, Imprenta y Librería de Ramon Anglada, Vic 1868: 20, 28, i 28-29.

Fig. 33. Làmina amb figures d'ivori incloent dues figures de dames xineses de la col·lecció de Jacinto Felipe Sala. A *Álbum heliogràfic de la Exposición de artes suntuarias...*, 1878, làmina 6.

peces exposades, els quals desvelen, no només la gran quantitat de col·leccionistes que posseïen obres d'art i objectes de l'Àsia oriental a la Catalunya de l'últim terç del s.XIX, sinó també, el tipus d'objectes d'aquesta procedència que es col·leccionaven.³⁹²

La primera d'aquestes exposicions fou organitzada el mateix any de naixement de l'Asociación, l'any 1877, i tingué lloc a l'edifici de la Universitat de Barcelona entre setembre i octubre, coincidint amb les festes de la Mercè. Com es faria amb la resta d'exposicions organitzades per l'Asociación, posteriorment a l'esdeveniment es publicà un *Álbum heliogràfic de la Exposición de artes suntuarias*, de les obres exposades amb fotografies d'alguns dels conjunts mostrats, i un *Catálogo* amb la llista d'obres exposades ordenades segons el seu propietari. En aquesta exposició Agustí Vintró i Jacinto Felipe Sala exposaren unes figures en fang, coure i marfil d'Egipte, de l'Índia i de la Xina. Sala també exposà dues figures de dames xineses d'ivori (Fig. 33).³⁹³ Agustí Vintró hi exposà un “abanico chinesco, con varillaje de metal”, i Josefa Pons de Bosch una “vajilla de China, con dos fuentes de barro antiguas”, que comptava amb 63 peces.³⁹⁴

³⁹² Pel que fa a les obres de l'Àsia oriental, especialment les japoneses, exhibides en les exposicions organitzades per l'Asociación, en el context del japonisme a Barcelona, vegeu BRU TURULL, Ricard, “Notes pel col·leccionisme d'art oriental a la Barcelona vuitcentista”, a *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, vol. 18, Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, Barcelona 2004: 235-236.

³⁹³ *Álbum heliogràfic de la Exposición de artes suntuarias: Celebrada en el edificio de la Universidad de Barcelona en setiembre y octubre del año 1877*, Imprenta del Heredero de D. Pablo Riera, Barcelona 1878: 12.

³⁹⁴ *Catálogo de la exposición de artes suntuarias antiguas y modernas: ferias y fiestas populares: año 1877*, Establecimiento Tipográfico de N. Ramírez y Comp.ª, Barcelona 1877: 19.

La segona exposició organitzada per l'Asociación, la qual tractava sobre joies, miniatures i esmalts, fou també una de les exposicions on s'exhibiren més peces xineses. En aquesta exposició es presentaren més de quaranta col·leccionistes, i s'hi exposaren al voltant de 400 objectes, entre joies, ventalls, miniatures, esmalts, petites escultures i ceràmica.³⁹⁵ Entre aquestes peces s'hi van exposar unes 25 peces de l'Àsia oriental, de les quals nou eren xineses. Josep Fradera hi exposà un ventall xinès amb filigrana de plata daurada i esmalts del s.XVIII, una caixa xinesa amb un rellotge de música, un cistellet d'ivori, i una peça de boles concèntriques d'ivori; Delfin Artós exposà un ventall xinès de plata filigranada amb esmalts; Gerónimo Faraudo exhibí un vas xinès de cristall; José Altimira, exposà un tam-tam xinès, una figura tallada en fusta representant un mandarí sobre un camell, i una altra figura xinesa tallada en una arrel de canya. Així mateix, Felipe Jacinto Sala, qui ja havia exposat un parell de figuretes xineses a l'exposició de 1877, va exposar també alguns ventalls xinesos d'ivori calat, els quals són descrits com japonesos al *Catálogo* publicat per l'Asociación.³⁹⁶

A l'Exposición de Artes Decorativas organitzada per l'Instituto de Fomento del Trabajo Nacional, celebrada a l'Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa, i inaugurada el 21 de desembre de l'any 1880, algunes de les col·leccions exposades contien obres d'art i d'altres objectes d'interès per l'estudi de la cultura material xinesa.³⁹⁷ A la secció de mobiliari, Celestí Pujol i Camps, qui el 1883 es convertiria en un bon amic d'Eduard Toda, va exposar una caixa de joc de cartes, contenint cinc més caixes amb la baralla de cartes, a més de gran quantitat de fitxes de mareperla.³⁹⁸ La col·lecció de Celestí Pujol estava composta per una secció de moneda, de la qual vengué un conjunt de moneda emporitana a l'Ajuntament de Barcelona per al Museu Martorell, ceràmiques, i altres

---

³⁹⁵ *Album fotográfico de la exposición de joyas, miniaturas y esmaltes celebrada por la Asociación artístico-arqueológica barcelonesa en junio de 1878*, Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Ramírez y C.ª, Barcelona 1878. En l'*Album* que confeccionà l'Asociación s'enumeren moltes peces procedents de l'Àsia oriental, indistintament com a "chinescas" o "japonesas". En aquella època no es parava molta atenció a l'origen geogràfic exacte de les peces procedents de l'Àsia oriental, i per tant, desconexem si altres peces procedents de l'Àsia oriental enumerades en el catàleg varen ser fetes a la Xina o al Japó. Les imatges de les làmines tampoc són prou clares com per determinar l'origen geogràfic de les peces fetes a l'Àsia oriental. Només hem enumerat aquelles peces xineses sobre les quals no hi ha dubte de la seva procedència.

³⁹⁶ *Exposición de joyas, miniaturas y esmaltes: catálogo junio de 1878*, Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa, Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Ramírez y C.ª, Barcelona 1878: 3 i ss.

³⁹⁷ *Album de la Exposición de Artes Decorativas...*, 1881.

³⁹⁸ "Catálogo de los objetos presentados en la primera Exposición de Artes Decorativas y de sus aplicaciones á la industria celebrada por el Instituto de Fomento del Trabajo Nacional", a *Album de la Exposición de Artes Decorativas...*, 1881: 52.

objectes. La seva col·lecció, un cop fou exhibida, fou comprada per Josep Ferrer i Soler, qui la donà al Museu Martorell.³⁹⁹

D'altra banda, a la secció d'objectes decoratius, anomenada "utensilios", es van exposar diversos objectes de ceràmica xinesos i japonesos, juntament amb altres peces d'orígens varis.⁴⁰⁰ Hi havia una ampolla xinesa, o d'estil xinès, de porcellana per contenir-hi essències, exposada per Antonio Ferrer i Luciano Macià.⁴⁰¹ També hi havia diverses peces de "gusto chino" o "estilo chino", com ara un dibuix per a mobles, un tinter en plata i esmalt, i una arqueta decorada amb figures xineses.⁴⁰²

Així mateix, en una altra exposició organitzada per l'Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa i celebrada a finals de 1878 i 1879, es van exposar "unos quitasoles chinoscos", dels quals se'n digué que eren "sorprendentes como todo lo de aquel país por su admirable precisión de manufactura", tot i que en el catàleg se'ls denomina japonesos, i una navalla d'afaitar xinesa, de Josep Fradera.⁴⁰³ A més, en aquesta exposició s'hi exhibiren gran quantitat d'armes japoneses, joloanes i índies.⁴⁰⁴

L'Exposició Universal de Barcelona, l'any 1888, representà una ocasió de gran activitat per l'Associació, ja que s'hi celebraren dues exposicions retrospectives d'art antic a les set sales de la planta baixa esquerra del Palau de Belles Arts, sobre les quals l'Associació publicà dos àlbums els anys 1888 i 1890.⁴⁰⁵

Tant a l'*Album de la secció arqueològica de la Exposició Universal de Barcelona* publicat l'any 1888, com a l'*Inventario general razonado* que es publicà l'any 1890 sobre les peces

---

³⁹⁹ "Catálogo...", 1881: 51.

⁴⁰⁰ "Catálogo...", 1881: 21.

⁴⁰¹ "Catálogo...", 1881: 47.

⁴⁰² "Catálogo...", 1881: 12, 20 i 47.

⁴⁰³ *Album fotográfico de la exposición de trajes y armas celebrada por la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa. Enero de 1879*, Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa, Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Ramírez y C.ª, Barcelona 1879: 14 i 18.

⁴⁰⁴ *Ibidem*. Vegeu també *Exposición de trajes y armas: catálogo*, Asociación Artístico-Barcelonesa, Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C.ª, Barcelona 1878. Donada la feina que l'Associació feu a l'hora de donar visibilitat a les col·leccions privades de Barcelona, s'han consultat també tots els números publicats de les seves dues publicacions periòdiques, el *Boletín de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa*, i la *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa*, publicades entre els anys 1891 a 1896, i 1896 a 1909, consecutivament, a partir dels resultats obtinguts mitjançant el procediment de reconeixement de text OCR, en el portal de la BVPH.

⁴⁰⁵ BASSEGODA 2007: 126 i ss.

exposades en la secció arqueològica de l'Exposició Universal de Barcelona, s'enumeraren diverses peces xineses. A l'*Album* es destacà “un pequeño departamento de antigüedades Mandchués en la Sección Japonesa del gran Palacio de la Industria”, referint-se a la secció xinesa en la qual exposaren el comerciant de Canton, Yong Heng, i Juan Mencarini, Forth Assitant B de l'Imperial Maritime Customs Service, a la Xina.⁴⁰⁶ Així mateix, la major part de les peces xineses llistades en l'*Inventario* eren les procedents de la col·lecció de Juan Mencarini, tot i que aquesta col·lecció s'havia exposat a la secció xinesa en representació de Taiwan, al Palau de la Indústria, fora de la secció arqueològica.⁴⁰⁷ A la secció arqueològica s'exposaren dues peces xineses: Josefa Pons de Bosch exposà un plat xinès amb dues figures, i Carlos Pellicer Rouvier exhibí dos plats petits.⁴⁰⁸

3.4.2. Art i mostres de cultura material de la Xina a les col·leccions privades de la Barcelona de l'últim terç del s.XIX

3.4.2.1. Les col·leccions de Josep Ferrer i Soler, Santiago Ángel Saura i Josep Estruch

Un altre *Album* il·lustrat que confeccionà l'Asociación Artístico-Arqueológica, fou el de la col·lecció privada de Josep Ferrer i Soler, publicat l'any 1884. Josep Ferrer també tenia algunes obres d'art xineses i japoneses en la seva col·lecció.⁴⁰⁹ La col·lecció de Josep Ferrer i Soler estava composta de varies seccions formades per objectes de tipus, antiguitat i procedència molt diversa, arranats en una galeria “frecuentada [...] de todos los artistas y aficionados”.⁴¹⁰ La varietat d'objectes que formaven la seva col·lecció li va valer d'apel·latiu de “gabinet de curiositats”.⁴¹¹ En aquestes sales hi figuraven:

Muebles, ropas, efectos y utensilios de diversas épocas y de lejanas localidades; productos de la industria de muchas generaciones, y de todos los países del mundo; alhajas lejitimas de reyes, y otras dignas de

---

⁴⁰⁶ *Album de la sección arqueológica de la Exposición Universal de Barcelona con un catálogo de objetos por el orden alfabético de expositores: año 1888*, Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa, Imprenta de Jaime Jepús, Barcelona 1888: 39. Sobre les peces exposades per Yong Heng i Juan Mencarini a l'Exposició Universal, vegeu la secció 4.3.3.1.

⁴⁰⁷ *Inventario general razonado de la Sección Arqueológica de la Exposición Universal de Barcelona: dedicado á la Excm. Comisión Ejecutiva de la misma*, Imprenta de Luís Tasso, Barcelona 1890: 135 i ss.

⁴⁰⁸ *Inventario general razonado...*, 1890: 39 i 99.

⁴⁰⁹ *Album heliográfico del gabinete...*, 1884.

⁴¹⁰ *Ibidem.*: 18.

⁴¹¹ *Ibidem.*: 21.

reyes y de príncipes; tesoros de primor y habilidad en que apuraron su ingenio los artífices de la antigüedad, de la edad media, del renacimiento y hasta del barroquismo; maravillas españolas, venecianas, francesas, flamencas; especialidades de origen persa, indio, turco, chinesco, japonés, asiático, africano y americano.⁴¹²

La majoria de les peces asiàtiques de la seva col·lecció eren japoneses, donat que tenia una secció dedicada únicament a objectes procedents d'aquest país. Els tapissos, les armes, dos gerros de laca negra i un rellotge, procedents del Japó, estaven arranjats formant conjunt amb altres peces de diversos orígens de la col·lecció, mentre que, d'altra banda, comptava també amb una secció formada, únicament, per objectes japonesos: ventalls, penjolls, un ídol de porcellana, dues armadures, i un paravent decorat amb estampes (Fig. 34).

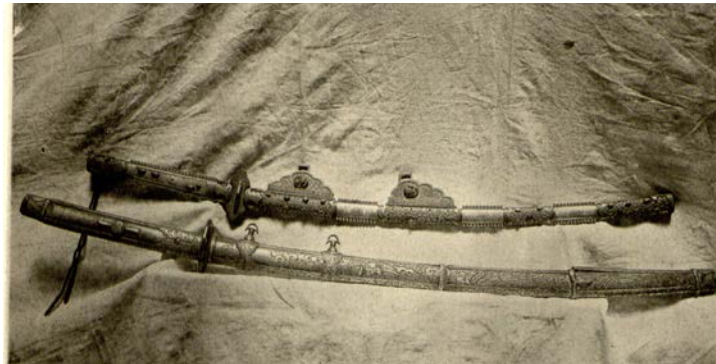
Fig. 34. Conjunt d'exemplars japonesos de la col·lecció Ferrer i Soler. A *Album heliogràfic del gabinet...*, 1884: làmina 28.

---

⁴¹² *Ibidem.*: 19.

Fig. 35. Secció de mobiliari de la col·lecció Ferrer i Soler. A *Album heliogràfico del gabinete...*, 1884: làmina 2.

Fig. 36. Sabres xinès i japonès, secció d'armes de la col·lecció Ferrer i Soler. A *Album heliogràfico del gabinete...*, 1884: làmina 26.

Pel que fa a les peces d'origen xinès exposades en el seu gabinet, hi havia tapissos, vaixelles, laques, dos gerros decorats amb miniatura esmaltada del s.XVII (Fig. 35), i armes (Fig. 36).⁴¹³

Així mateix, Santiago Ángel Saura i Mascaró (Barcelona, 1818-1882) advocat, escriptor, i catedràtic d'història natural, fou un altre col·leccionista que entre les peces de la seva

---

⁴¹³ *Ibidem.*: 20.

col·lecció posseïa alguns exemplars de porcellana xinesa. La seva col·lecció estava formada per més de mil objectes, entre els quals hi havia un plat de porcellana xinesa del s.XIX, i dues xicres de porcellana xinesa del s.XVIII. A més, des dels anys 50 començà a formar una important col·lecció de segells, i de tot allò relacionat amb el correu, que li ha valgut la consideració de primer col·leccionista de segells a Espanya.⁴¹⁴

El seu domicili era considerat “museu” per les diverses col·leccions que hi tenia: monedes, autògrafs, ceràmica, vidre, isografia, sigil·lografia, història natural i segells.⁴¹⁵ Segons el que explica Josep Majó i Tocabens al seu llibre sobre filatèlia, *Postas y filatelia en la Barcelona del XIX*, el domicili de Santiago Ángel Saura estava sempre obert a tot visitant a qui li interessés contemplar alguna de les seves col·leccions. Desconeixem el període durant el qual va formar la seva col·lecció, no obstant, segons que indica Josep Majó, aquesta ja estava exposada al seu domicili als anys 40. El domicili de Saura estava situat al carrer Nou de Sant Francesc, i més tard es traslladà al carrer Canuda 35, on hi tornà a instal·lar les seves col·leccions. La seva nova residència continuà sent coneguda com “el museo de don Ángel Saura”.⁴¹⁶

Exceptuant la secció de segells, la resta de col·leccions foren venudes per la seva dona l'any 1883, amb destí al Museu Martorell, en el qual ingressaren el 19 de desembre de 1883.⁴¹⁷ Les peces de porcellana formen part, actualment, de la secció de porcellana de l'Àsia oriental del Museu de Ceràmica de Barcelona.⁴¹⁸

Una altra interessant col·lecció que contenia peces de la Xina, fou el Museu-Armeria de Josep Estruch i Cumella (Barcelona, 1844-1924). Estruch heretà, l'any 1884, la fortuna del seu pare, l'*indiano* Ramon Estruch i Ferrer (Sitges, 1816 - Barcelona, 1884). L'any 1887, Estruch feu erigir un edifici d'estil neogòtic on s'instal·là al pis principal, i reservà un pavelló adjunt on hi tenia la seva col·lecció, oberta al públic (Fig. 37). L'edifici es trobava situat a la rambla de Catalunya de Barcelona, on actualment es troba la plaça Catalunya.

---

⁴¹⁴ BODDY, Anthony, “Sellos Olímpicos”, a *Apunts. Educació física*, núm. 24, Generalitat de Catalunya, Institut Nacional d'Educació Física de Catalunya, Esplugues de Llobregat 1991: 87.

⁴¹⁵ MAJÓ TOCABENS, J.; MAJÓ DÍAZ, Andrés, *Postas y filatelia en la Barcelona del XIX*, Editorial Ramón Sopena, Barcelona 1975: 83-86; *La Vanguardia*, 9 de novembre de 1882: 4.

⁴¹⁶ MAJÓ 1975: 83-86

⁴¹⁷ *Expediente relativo á la adquisición de una colección Arqueológica, por compra á la Sra. Vda. De S. Santiago Angel Saura*. Año 1883. Sig. 8,39, Exp. ID190, Arxiu Històric del MCNB. Data d'ingrés segons les fitxes del catàleg del Museu de Ceràmica.

⁴¹⁸ Aquestes peces tenen número d'inventari 1302 i 1387.

Fig. 37. Vista interior del Museu-Armeria de Josep Estruch. Gravats publicats a *La Il·lustración. Revista Hispano-Americana*, any X, núm. 473, Barcelona, 14 de novembre de 1889: 749.

Entre les peces d'aquesta col·lecció, composta de 1.207 armes, estendards, i armadures de molt diverses procedències i èpoques, hi havia sabres xinesos, javanesos i joloans; una col·lecció de ganivets japonesos, xinesos, indis, turcs i àrabs, i cascs de l'Àsia oriental.⁴¹⁹ D'aquesta col·lecció s'edità un catàleg, l'any 1888, que es podia adquirir per 2,50 pessetes al mateix Museu, i més tard, l'any 1896, se n'edità un altre, amb 166 reproduccions fototípiques, intítulat *Museo-Armería de Don José Estruch y Cumella*.⁴²⁰ A més, Antoni Garcia i Llansó en dedicà un llarg estudi, publicat a la revista *La Il·lustración* en els números dels anys 1889 i 1890, dels quals, l'any 1895, en tragué el llibre *Armas y armaduras*.⁴²¹

---

⁴¹⁹ BARADO I FONT, Francesc, "Lo Museu-Armeria de D. J. Estruch", a *L'Avenç: literari, artístich, científich*, 2a època, núm. 1, Barcelona, 25 de gener de 1889: 2-7; GARCIA I LLANSÓ, Antoni, "Museo armería de Don José Estruch", a *La Il·lustración. Revista Hispano-americana*, any X, núm. 475, Barcelona, 8 de desembre de 1889: 780.

⁴²⁰ BARADO 1889: 2-7; *Museo-Armería de D. José Estruch y Cumella*, Barcelona 1896.

⁴²¹ S'ha realitzat un buidatge de la publicació *La Il·lustración* entre els anys 1889 i 1890, amb l'objectiu de trobar referències a les peces xineses en l'estudi de Garcia i Llansó sobre la col·lecció Estruch. Pel que fa al llibre *Armas y Armaduras* d'Antoni Garcia i Llansó, fou publicat per Luis Tasso, a Barcelona, l'any 1895.

Fig. 38. Vidal i Ventosa, Joan, *Interior Casa Estruch*. Barcelona, s/d. Fotografia b/n. AFAHCB, clixé núm. 2.

La col·lecció d'armes fou venuda al col·leccionista francès Georges Pauilhac, donat el deteriorament de la situació econòmica de Josep Estruch. Als anys 30, la col·lecció Pauilhac es dispersà, i els millors exemplars d'armes passaren al Musée de l'Armée als Invalides de París.⁴²²

Josep Estruch col·leccionà també una pinacoteca, la qual decorava les diferents sales de la seva residència, situada al costat del Museu-Armeria.⁴²³ Les fotografies que Joan Vidal i Ventosa realitzà de les sales del domicili d'Estruch, revelen que, al seu domicili, no només hi figurava una pinacoteca, sinó que a més, hi tenia diverses peces de porcellana de l'Àsia oriental, les quals es poden veure a la part superior de la llar de foc del menjador (Fig. 38), i sobre una prestatgeria a la esquerra de la Fig. 39.

⁴²² Aquest paràgraf ha estat escrit a partir de la informació proporcionada a BASSEGODA I HUGAS, Bonaventura, "Tres episodis de la història del col·leccionisme a Catalunya. Josep Puiggarí i les exposicions de l'Asociación artístico-arqueológica barcelonesa, la pinacoteca de Josep Estruch i Cumella i el Palau Maricel de Charles Deering", a BASSEGODA 2007b: 131.

⁴²³ Pel que fa a la pinacoteca, vegeu BASSEGODA 2007b: 130-143.

Fig. 39. Vidal i Ventosa, Joan, *Interior Casa Estruch*. Barcelona, s/d. Fotografia b/n. AFAHCB, clixé núm. 10.

Molts altres col·leccionistes del s.XIX posseïen algunes peces xineses, especialment porcellana, en col·leccions formades per obres d'art, mostres d'arqueologia i altres objectes de gran diversitat de tipologies i procedències. És el cas de la col·lecció d'antiguitats de Josefa Nolla, vídua de Carreras, qui tenia, entre les obres de la seva col·lecció, una arca xinesa.⁴²⁴ També el capità de fragata Leandre Mella i Ascanio tenia una col·lecció

---

⁴²⁴ *La Exposición: órgano oficial*, núm. 68, 31 de maig de 1889: 3,

composada de porcellana xinesa i japonesa, armes del Japó i Filipines, i instruments musicals xinesos, que ingressaren en llegat als museus de Barcelona l'any 1899.⁴²⁵

3.4.2.2. Art xinès a les col·leccions d'artistes catalans

Ricard Bru ja exposà en la seva tesi doctoral, i en l'article "Notes pel col·leccionisme d'art oriental a la Barcelona vuitcentista", com diversos artistes treballant a Barcelona durant l'últim terç del s.XIX, es van interessar per l'art japonès, adquirint una gran diversitat d'objectes, llibres i obres d'art japoneses, que conservaven en els seus tallers o en els seus domicilis. Aquest és el cas d'Apel·les Mestres, Alexandre de Riquer, la família Masriera, i Santiago Rusiñol.⁴²⁶ Pel que fa al col·leccionisme d'art xinès, a més d'Apel·les Mestres, i la família Masriera, els quals tenien algunes peces xineses en les seves col·leccions, altres artistes de l'època van formar també col·leccions en les quals hi havia peces de la Xina, principalment porcellana. Aquests foren l'escenògraf Francesc Soler i Rovirosa, qui a més freqüentava el Taller Rull on hi havia exposades gran quantitat de peces xineses; Apel·les Mestres i Oñós (Barcelona, 1854-1936); l'amic de Mestres, Pompeu Gener i Babot (Barcelona, 1848-1920), i el pintor Eusebi Valldeperes (Barcelona, 1827 - Madrid, 1900). Cap d'aquestes col·leccions estaven formades exclusivament d'art xinès, sinó que eren col·leccions heterogènies formades per objectes de natura molt diversa: ceràmica, porcellana, armes, llibres, escultures, bronzes, etc.

En el cas del taller Masriera, les peces japoneses de la seva col·lecció superaven en nombre a les xineses.⁴²⁷ La col·lecció japonesa de Lluís Masriera ingressà el 4 de juny de 1932 al Museu d'Arts Decoratives en qualitat de dipòsit, sumant-se a la iniciativa de Damià Mateu de donar peu a la formació d'una col·lecció de l'Àsia oriental a Barcelona a partir del dipòsit de la seva col·lecció d'art xinès al Museu.⁴²⁸ En la relació dels objectes que ingressaren procedents de la col·lecció Masriera, llista que es troba actualment preservada al fons de la Junta de Museus, a l'Arxiu Nacional de Catalunya, hi figuren algunes obres

---

⁴²⁵ *La Publicidad*, 14 de maig de 1899: 3; *Proposta d'adquisició desestimada per l'Ajuntament de 2 col·leccions d'armes dels segles XV, XVI i XVIII efectuada per Joaquim Llonch*. Anys 1894-1899, codi de referència ANC1-715-T-1290, fons ANC1-715, Junta de Museus de Catalunya, Expedients de secretaria (sèrie General), ANC. Les peces de porcellana resten actualment preservades al Museu de Ceràmica tenen núm. d'inventari 1067, 1083, 1090, 1092, 1104 i 1105. Pel que fa al llegat i ingrés de la col·lecció Mella, vegeu la secció 4.1.

⁴²⁶ Vegeu BRU 2004.

⁴²⁷ Pel que fa a les peces japoneses i la relació dels Masriera amb l'art japonès, vegeu BRU 2004: 245.

⁴²⁸ Quant a la col·lecció Mateu, i el seu dipòsit al Museu d'Arts Decoratives, vegeu l'apartat 4.1.2.

d'art fetes a la Xina: un fanal de fusta tallada i esculpida realitzada entre els segles XVIII i XIX; una pintura en seda representant una escena religiosa, del s.XV; un braser de bronze profusament cisellat i un tapís brodat amb fils metàl·lics en seda, del s.XV.⁴²⁹

L'artista escenògraf Francesc Soler i Rovirosa, tenia una col·lecció d'antiguitats i d'objectes artístics a Barcelona, en la qual hi havia objectes de cristall, mobles antics, indumentària, així com “una rica colecció de loza espanyola, catalana, mejicana, peruana, japonesa y china”, també tenia, en la secció d'armes, armes xineses i filipines.⁴³⁰ La seva col·lecció es trobava al seu domicili, primer al carrer dels Tres Llits, número 2, i més tard al carrer Diputació, on es traslladà amb la seva família.⁴³¹

També el seu germà, Joan, tenia una col·lecció d'antiguitats, formada per armes, moltes d'elles de l'Àsia, mobles artístics, instruments musicals, objectes de bronze, i esbossos de pintors contemporanis. La col·lecció de Joan Soler i Rovirosa es trobava al seu domicili, al carrer Còdols 29, en una casa propietat del pintor Modest Urgell.⁴³²

---

⁴²⁹ *Dipòsits*. Anys 1931-1934, codi de referència ANC1-715-T-2539, fons ANC1-715, Junta de Museus de Catalunya, Expedients de secretaria (sèrie General), ANC. Aquestes peces figuren en la relació amb els següents números d'inventari: 3687, 5879, 5893, 5894.

⁴³⁰ *La Exposición: órgano oficial*, núm. 68, 31 de maig de 1889: 2-3. Vegeu també ELIAS I BRACONS, Feliu, *La Vida i l'obra de Soler i Rovirosa*, Seix i Barral, Barcelona 1931; GARCÍA, Andrea, *Els Museus d'art de Barcelona: antecedents, gènesi i desenvolupament fins l'any 1915*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 1997: 247-248.

⁴³¹ ELIAS 1931: 26.

⁴³² COROLEU I INGLADA, Josep, *Barcelona y sus alrededores: guía histórica, descriptiva y estadística del forastero*, Jaime Seix, Barcelona 1887: 205.

Fig. 40. Soler i Roviro, Francesc, Dissenys de figurins representant figures xineses per a l'espectacle *Thing-Ka ou la fille de l'empire céleste*. París, 1872. Tècnica mixta. MAE, topogràfic escF 14, núm. de registre 221803.

Francesc Soler formava part del Taller Rull, en el qual s'havia format una col·lecció d'objectes de natura molt diversa, “guardados más con la voluntad de adornar las estancias y de rodearse de objetos evocadores de países extraños o de moda, referente muchas veces de sus propias obras, que de organizar una cuidada colección de obras de arte”.⁴³³ L'any 1872, només uns anys després que el Taller Rull mostrés la seva col·lecció a l'exposició de l'Acadèmia de Belles Arts, Soler i Roviro realitzà a París els figurins per una opereta de màgia de tema xinès, anomenada *Thing-ka ou la fille de l'empire céleste*, dissenyant diverses figures amb indumentària xinesa. Si bé alguns dels figurins per aquesta obra estan representats de manera clarament fantasiosa (Fig. 40 i 41), no es pot descartar una inspiració en representacions xineses d'habitants de la Xina i en indumentària xinesa real, la qual, de ben segur, va tenir a l'abast. A l'exposició de l'Acadèmia de Belles Arts del 1867, el Taller Rull havia exposat algunes peces d'indumentària, entre les quals hi havia un exemplar d'indumentària xinesa masculina.⁴³⁴ A més, alguns dels dissenys de figurins

⁴³³ MAESTRE 2007: 80.

⁴³⁴ *Catálogo de la exposición retrospectiva...*, 1867: 64 i 90.

xinesos de Soler i Rovirosa per *Thing-ka* mostren una forta semblança amb pintures xineses d'exportació representant comerciants xinesos (Fig. 42).

Per a l'obra *Thing-ka*, a Soler i Rovirosa no li encarregaren els decorats, sinó que únicament realitzà els figurins.⁴³⁵ No obstant, al fons antic del Museu del Teatre del Centre de Documentació i Museu de les Arts Escèniques es conserven tres esbossos per al disseny de l'interior d'una sala per aquesta obra, en la qual es pot veure clarament com imità formes del mobiliari xinès, com ara les làmpades (Fig. 43).

En altres obres en les quals participà dissenyant els decorats, sí que tingué l'oportunitat de dissenyar decorats representant espais situats a la Xina, com ara el temple xinès i l'escena sobre el viatge a la Xina realitzats l'any 1883, per a l'espectacle *Parthénopé*, el qual fou estrenat al Teatre Tívoli l'any 1884.⁴³⁶ Per aquesta obra també dissenyà diversos figurins representant personatges xinesos tant masculins com femenins (Fig. 44).

Fig. 41. Soler i Rovirosa, Francesc, Disseny de figurí representant un home o monstre xinès per a l'espectacle *Thing-ka ou la fille de l'empire céleste*. París, 1872. Tècnica mixta. MAE, topogràfic escF 14, núm. de registre 219927.

---

⁴³⁵ ELIAS 1931: 107.

⁴³⁶ ELIAS 1931: 104.

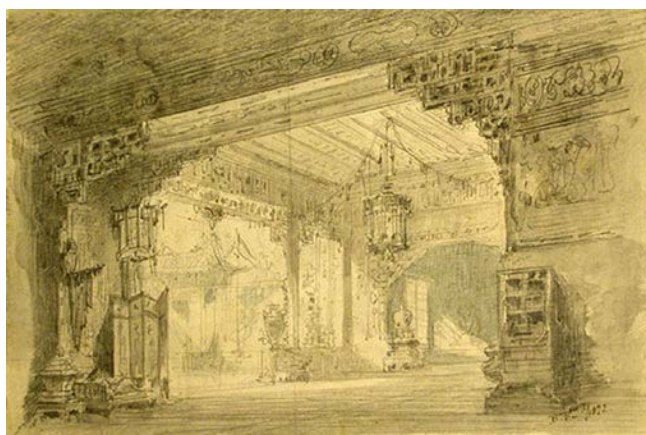
Fig. 42. Esquerra: Soler i Rovirosa, Francesc, Disseny de figurí representant un home xinès per a l'espectacle *Thing-ka ou la fille de l'empire céleste*. París, 1872. Tinta sobre paper. MAE, topogràfic escF 14, núm. de registre 221301; Dreta: Autor xinès, Figura masculina xinesa. Canton, s.XIX. Guaix sobre paper (33,2 x 20,6 cm). MVB, núm. d'inventari 6417.

Pel que fa a Apel·les Mestres, Ricard Bru va ja estudiar per a la seva tesi doctoral les peces japoneses que Mestres tenia en la seva col·lecció, les quals consistien, principalment, de llibres i gravats del Japó, que hauria adquirit majoritàriament a París entre 1887 i 1889, però també, en el cas d'alguns llibres japonesos, a llibreries de Barcelona.⁴³⁷ La col·lecció de Mestres estava formada per “interesantes ejemplares de armas, muebles, tapices, bordados, cerámica, monedas, minerales”, així com “un gran número de primors japonesos”. En el seu taller, situat al segon pis del seu domicili, hi havia pintures, mobles antics, tapissos, vestits, armes, uniformes, escultures, rajoles de València, àlbums, fotografies, un esquelet, una col·lecció de minerals, una de petxines i animals dissecats, recollits en els seus viatges per Catalunya, Espanya, França i Suïssa.⁴³⁸

⁴³⁷ BRU 2004: 245 i ss.

⁴³⁸ GARCIA I LLANSÓ, Antoni, “Apeles Mestres. Artista y poeta”, a *La Ilustración. Revista Hispano-Americana*, any XI, núm. 493, Barcelona, 13 d'abril de 1890: 235; ROCA I ROCA, Josep, “Apeles Mestres”, a *L'Avens: literari, artístich, científich*, 2a època, núm. 4, Barcelona, 25 d'abril de 1889: 59-60.

En la seva col·lecció hi havia també algunes peces de porcellana xinesa, llibres i postals xineses. Apel·les Mestres deixà en llegat la seva col·lecció als Museus de la ciutat de Barcelona, i aquests ingressaren l'any 1950. La relació dels objectes llegats per Apel·les Mestres, actualment conservats al fons de la Junta de Museus, a l'Arxiu Nacional de Catalunya, permet documentar amb exactitud les peces que formaven la col·lecció Mestres.⁴³⁹ Pel que fa a porcellana, tenia dues figures xineses del s.XIX, dos gerros de porcellana del s.XX i dues figures xineses fetes entre els segles XIX i XX.⁴⁴⁰ Les peces de porcellana es troben actualment al Museu de Ceràmica de Barcelona. També tenia tres volums d'escriptura xinesa amb dibuixos, dos contes xinesos en francès, i una col·lecció de postals xineses.

Fig. 43. Soler i Rovirosa, Francesc, Esbós escenogràfic per a l'espectacle *Thing-ka ou la fille de l'empire céleste*. París, 1972. Tècnica mixta. MAE, topogràfic escE 15, núm. de registre 235214.

El seu amic Pompeu Gener també tenia, almenys, una peça de porcellana xinesa, que hauria adquirit al s.XX. Gener havia conegut Mestres als cursos de l'Escola de Belles Arts de Barcelona. Fou, a més, delegat d'Espanya a l'Exposició Universal d'Amsterdam, mitjançant la gestió de Víctor Balaguer, amb qui va mantenir correspondència. Segons les fitxes de la secció de l'Àsia oriental del Museu de Ceràmica de Barcelona, Pompeu Gener va deixar en

---

⁴³⁹ *Relacions de les obres procedents del llegat testamentari d'Apel·les Mestres i Oñós amb anotacions del número d'inventari*. Còpia. Any 1950-1954, codi de referència ANC1-715-T-3193, fons ANC1-715, Junta de Museus de Catalunya, Expedients de secretaria (sèrie General), ANC.

⁴⁴⁰ Aquestes peces tenen número d'inventari 45170, 45171, 45166, 45167, 45168 i 45169.

llegat un gerro de porcellana xinesa del s.XX, ingressat als Museus de Barcelona el 16 de novembre de 1920.⁴⁴¹

Fig. 44. Soler i Rovirosa, Francesc, Disseny de figuri representant una ballarina xinesa per a l'obra *Parthénope*. Barcelona, 1883. Tècnica mixta. MAE, topogràfic escF 13, núm. de registre 220297.

També el pintor barceloní Eusebio Valldeperes posseïa una col·lecció composta de peces de natura i procedència molt diversa que tingué l'oportunitat de formar durant excursions i viatges.⁴⁴² Valldeperes deixà en llegat la seva col·lecció a l'Ajuntament amb destinació al Museu Arqueològic o Provincial, la qual cosa permet consultar l'inventari de la seva col·lecció, preservat al fons de la Junta de Museus de Catalunya. La seva col·lecció estava formada per un conjunt de pintura i un conjunt de peces molt diverses, entre les quals hi havia objectes xinesos i japonesos, però també objectes turcs, filipins i àrabs, a més d'armes

⁴⁴¹ Informació sobre l'ingrés d'aquesta peça, la qual porta número d'inventari 1367, o del llegat de Pompeu Gener, no està registrada a la relació d'ingressos que realitzà Boronat i Trill a *La Política d'adquisicions de la Junta de Museus 1890-1923* segons les Actes de la Junta de Museus. D'altra banda, sí que hi està registrada la donació de Gener de tapissos i armes, ingressada el 25 de febrer de 1892. Vegeu BORONAT 1999: 890 i ss.

⁴⁴² Sobre Valldeperas, vegeu GÓMEZ CASAS, Marina, "Eusebio Valldeperas Merich. Vida i obra (1828-1900)", a *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, vol. 7-8, Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, Barcelona 1993: 315-330.

i porcellanes de procedències diverses.⁴⁴³ Pel que fa a les peces xineses, hi havia un ídol de fusta policromat i daurat, un para-sol, un tinter decorat acompanyat d'un pinzell per escriure, una cullera xinesa, un estoig per agulles d'ivori, i altres objectes xinesos.⁴⁴⁴

3.4.2.3. Col·leccionisme de segells xinesos

El col·leccionisme de segells fou una activitat en la qual es produí l'intercanvi d'exemplars xinesos a l'últim terç del s.XIX. En aquest camp hi destaquen algunes figures que estigueren involucrades en el col·leccionisme, tant privat com públic, d'art, d'arqueologia i documents de la Xina, com el bibliotecari de la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer, Joan Oliva i Milà, l'Administrador de les Duanes Imperials xineses, Juan Mencarini, i Eduard Toda. També cal destacar el col·leccionista de segells Ramon Marull i Huguet, la col·lecció del qual serví de base pel Museu Postal i Filatèlic de Barcelona. El col·leccionisme de segells xinesos a Catalunya, però, cal emmarcar-lo en l'interès per la filatèlia en general, i no respon a un interès particular en els exemplars procedents de la Xina.

Juan Mencarini, qui efectuà una important donació d'obres d'art de la Xina al Museu Martorell i la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú, la qual havia exposat prèviament a la Exposició Universal de Barcelona, fou un gran col·leccionista de segells de l'Àsia oriental, i un expert en filatèlia.⁴⁴⁵ Publicà diversos tractats sobre filatèlia xinesa, com ara *Descriptive Catalogue of the Postage Stamps Issued by the Amoy Local Post*, publicat pel Fokhien Print l'any 1897; *Descriptive Catalogue of Chinese Postage Stamps with Appendices*, publicat el 1937; *The Postage Stamps of China: 1878-1883*, publicat el 1922, i llegit el mateix any a la Shanghai Philatelic Society; *Note on the Postage Stamps of China, 1878-1905*, publicat el 1906 per l'Imperial Maritime Customs Service. Sobre segells filipins publicà *Catalogo descriptivo de los sellos de correos y tarjetas postales de las Islas Filipinas*, el 1896 per la Imprenta de la revista Mercantil de Don José de Lozaga y Ageo.

El novembre de 1888, mentre Mencarini tornava a Hong Kong després d'haver participat en l'Exposició Universal, intercanvià algunes cartes amb el bibliotecari de la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer, Joan Oliva, que revelen que Mencarini i Oliva s'intercanviaven segells:

---

⁴⁴³ BORONAT 1999: 252.

⁴⁴⁴ Algunes d'aquestes peces foren destriades del llegat Valldeperes per ingressar als Museus de Barcelona. *Lliurament dels objectes procedent del llegat testamentari d'Eusebi Valldeperes efectuada pel seu marmessor Baltasar Serradell per a ser destinats als museus*. Any 1919, codi de referència ANC1-715-T-2265, fons ANC1-715, Junta de Museus de Catalunya, Expedients de secretaria (sèrie General), ANC.

⁴⁴⁵ Pel que fa a aquestes donacions, vegeu els apartats 4.1.1, i 4.3.3.

Mil gracias por los sellos que me remite; 14 escogí para mi colección, los otros, si no tiene V. inconveniente los llevaré á China, para allí hacer cambio por cuenta de V. y enviarle lo que saque en sellos por ellos.

Hoy he escogido entre mis duplicados 200 sellos, de los que me supongo no tiene V. en su coleccion que tan generosamente ha cedido V. al Museo Balaguer y del cual es V. tan digno dipositario y director.
[...]

Yo colecciono solo Europa Asia y las posesiones Españolas. Tengo en mi Album unos 4.000 sellos diferentes, y mas de 25.000 duplicados para hacer cambios.⁴⁴⁶

Uns dies més tard, des de Gènova, Mencarini també enviava, per correu, segells a Joan Oliva.⁴⁴⁷ També, l'any 1890, Joan Oliva enregistrava en el seu dietari que havia escollit segells de la col·lecció d'Eduard Toda, i que havia recollit “una medalla de papel china, varios monogramas y membretes de cartas”.⁴⁴⁸

Una altra col·lecció interessant és la de Ramon Marull i Huguet (Barcelona, 3 de maig de 1877 - 9 de desembre de 1967), qui fou un col·leccionista de segells, en la col·lecció del qual, hi havia segells xinesos. Va donar la seva col·lecció filatèlica a la ciutat de Barcelona amb la condició que servís de base per un museu filatèlic a la ciutat. La seva donació fou l'origen del Museu Postal i Filatèlic de Barcelona.

3.4.3. Art xinès en col·leccions privades i interiors xinesos al primer terç del s.XX

3.4.3.1. La col·lecció de numismàtica del diplomàtic Henry A. Ramsden

A principis del s.XX, el cònsol general de la República de Cuba a Espanya, Henry Alexander Ramsden (1872-1915), exposà la seva col·lecció de moneda, principalment xinesa, però també japonesa i d'altres països de l'Àsia oriental, en una de les sales de la

---

⁴⁴⁶ Carta de Juan Mencarini a Joan Oliva, Pisa, 3 de novembre de 1888, Ms. Oliva/1528, BVB.

⁴⁴⁷ Carta de Juan Mencarini a Joan Oliva, Gènova, 25 de novembre de 1888, Ms. Oliva/1527, BVB.

⁴⁴⁸ Dietari de Joan Oliva, 31 de desembre de 1890.

residència consular, situada a la rambla de Catalunya.⁴⁴⁹ Ramsden, encarregat dels negocis de Cuba al Japó, adquirí la seva col·lecció a través de múltiples viatges a l'Àsia oriental, i durant la seva residència temporal a Manila, Hong Kong, Xangai, Yokohama i Tokio.⁴⁵⁰ A Yokohama, Ramsden es convertí en un expert en moneda antiga xinesa, tema sobre el qual publicà diversos llibrets entre 1911 i 1914, fundà i fou president de la Yokohama Numismatic Society, fou també District Secretary of the American Numismatic Association, i editor de *The Numismatic Monthly* i *The Numismatic and Philatelic Journal of Japan*.⁴⁵¹ Es casà amb una dona japonesa, i s'associà amb el germà d'aquesta, Jun Kobayagawa, comerciant de numismàtica de Yokohama.

L'exposició d'aquesta col·lecció es devia fer entre finals de 1902 i principis de 1903. El diari tarragoní, *La Cruz* informava que a Barcelona quedava establert el Consolat general de la República de Cuba a Espanya, amb Henry A. Ramsden com a cònsol general:

Ha quedado establecido en la capital del principado el Consulado general en Espanya de la República de Cuba, el que consta del siguiente personal.

D. Enrique A. Ramsden, cònsul general en España, D. Enrique Rodríguez, vicedònsul; D. Antonio M. Alcover, canceller; D. Fernando Rosillo, oficial, y Dr. D. P. Vidal Solares.⁴⁵²

Antoni Garcia i Llansó redactà un interessant llibre intítulat *Numismática de los países del Extremo Oriente* sobre aquesta col·lecció, que contenia “millares de monedas”.⁴⁵³ L'obra de Garcia i Llansó no està datada, no obstant, el fet que la col·lecció estigués exposada l'any 1902, fa pensar que es publicà entre 1902 i 1903.

---

⁴⁴⁹ *La Cruz: diario católico*, Tarragona, 24 de desembre de 1902: 2.

⁴⁵⁰ GARCIA 1902?.

⁴⁵¹ RAMSDEN, Henry A., *Model-insect money of ancient China*, Jun Kobayagawa Co., Numismatic and Philatelic Printers and Publishers, Yokohama 1914; RAMSDEN, Henry A., *Corean coin charms and amulets*, Jun Kobayagawa Co., Numismatic and Philatelic Printers and Publishers, Yokohama 1910; RAMSDEN, Henry A., *Chinese paper money*, Jun Kobayagawa Co., Numismatic and Philatelic Printers and Publishers, Yokohama 1911a; RAMSDEN, Henry A., *Chinese openwork amulet coins*, Jun Kobayagawa Co., Numismatic and Philatelic Printers and Publishers, Yokohama 1911b; RAMSDEN, Henry A., *Chinese early barter and uniscribed money*, Jun Kobayagawa Co., Numismatic and Philatelic Printers and Publishers, Yokohama 1912.

⁴⁵² *La Cruz: diario católico*, Tarragona, 24 de desembre de 1902: 2.

⁴⁵³ GARCIA 1902?: 6.

3.4.3.2. La col·lecció d'Enric Batlló i Batlló

Una altra col·lecció interessant és la formada per l'industrial Enric Batlló i Batlló (m. Barcelona, 26 de desembre de 1925). La col·lecció Batlló estava formada per 924 peces de natura molt diversa: escultura, pintura, miniatures, exemplars de prehistòria, arqueologia, caixes, orfebreria, porcellana, ceràmica, panòplia, eufònica, etnografia, i altres exemplars diversos.⁴⁵⁴ Entre les peces de la seva col·lecció hi havia peces xineses, japoneses i filipines.

Segons el llistat de la col·lecció publicat amb el títol *Donativo de D. Enrique Batlló y Batlló a la Excma. Diputación Provincial de Barcelona: 1914*, entre les peces de la col·lecció hi havia “dos figuras chinas en actitud erótica esculpidas en un fragmento de colmillo de hipopótamo”; dotze exemplars d’“academias Chinas”; dos gerros japonesos “de esmalte policromo ‘Flora y fauna del país’”; un “centro, policromo, de porcelana, fondo blanco con flores de pronunciado relieve imitando lacas, sustentado por seis piés, figurando troncos”, de porcellana japonesa; gerros de porcellana japonesa amb figures policromades; un Buda de bronze de procedència desconeguda; una caixa de bambú del Japó; un centre o joier del Japó esculpit en un tronc d'arbre; i finalment, “cinco cubos de bronce con inscripciones chinas cuyas combinaciones entre los vacios y macizos consituyen un solo cuerpo, (o cubo)”.⁴⁵⁵

Enric Batlló donà la seva col·lecció a la Diputació Provincial de Barcelona amb destinació als museus l'any 1914. Al Museu de Ceràmica de Barcelona s'han localitzat dues peces de porcellana xinesa, i una de japonesa procedents d'aquesta col·lecció. Les fitxes corresponents a aquestes peces indiquen que ingressaren l'11 de novembre de 1914. Les peces de porcellana de l'Àsia oriental de la col·lecció que es conserven actualment al Museu de Ceràmica de Barcelona són un gerro de porcellana xinesa del s.XX, una tassa de porcellana d'exportació de tema heràldic del s.XIX, i un recipient de porcellana del Japó del s.XIX.⁴⁵⁶

Joaquim Folch i Torres, en el seu article sobre la “Majestat” de la col·lecció Batlló que ingressà amb la resta de la col·lecció l'any 1914 al Museu de la Ciutadella de Barcelona, apunta que Enric Batlló sovint desconeixia la procedència de les peces de la seva col·lecció.

---

⁴⁵⁴ BORONAT 1999: 535-536.

⁴⁵⁵ *Donativo de D. Enrique Batlló y Batlló a la Excma. Diputación Provincial de Barcelona: 1914*, Barcelona? 1914.

⁴⁵⁶ Agraïm a M. Antonia Casanovas haver-nos donat accés a les fitxes del Museu de Ceràmica de Barcelona, on estan registrades totes les peces de la col·lecció Batlló que posseeix el Museu.

Pel que fa a la “Majestat”, Enric Batlló l’adquirí en el mercat d’antiguitats, la qual cosa fa pensar que la resta de peces de la seva col·lecció haurien també estat adquirides de la mateixa manera.⁴⁵⁷ D’altra banda, no s’ha localitzat documentació que faci referència a com i quan Enric Batlló adquirí aquesta col·lecció.

3.4.3.3. L’interior “d’estil xinès” de Joan Artigas-Alart

Joan Artigas-Alart Casas (1885 – Barcelona, 13 de maig de 1934), comerciant, artista i escultor, reuní una col·lecció de mobles, objectes, i indumentària xinesa. Al seu xalet de Sarrià, a Barcelona, muntà un interior “d’estil xinès” (Fig. 45), en el qual va instal·lar “mobles grans i petits, d’admículs, de bibelots, catifes, cortinatges i àdhuc indumentària [...] d’autèntic estil xinès”.

L’any 1930, a la revista *D’Ací i d’allà*, P. de l’A. publicava, referint-se erròniament a Joan Artigues, en comptes d’Artigas, un article sobre les sales del seu xalet, del qual es deia ser “un veritable Museu del moble xinès i una transposició a Barcelona d’un riquíssim saló xinès, o més ben dit, una successió de salonets xinesos perfectament agençats”.⁴⁵⁸ Segons P. de l’A., en aquests interiors hi predominaven les tonalitats vermelles de la laca, i del daurat. Els mobles, de fusta blanca lacada i daurada, presentaven decoració en baix i alt relleu.

Fig. 45. Sales decorades amb peces de la col·lecció Artigas-Alart, al seu xalet a Sarrià. Fotografies publicades a P. DE L’A. 1930: 380.

Un dels aspectes que més crida l’atenció d’aquestes sales és el sostre del salonet principal, el qual va ser fet a Barcelona, però “seguint les lleis dels més sumptuosos sostres xinesos”, de

⁴⁵⁷ FOLCH I TORRES, Joaquim, “Una ‘Majestat’ romànica”, a *Gasetta de les arts*, 2a època, núm. 4, Barcelona, desembre de 1928: 1.

⁴⁵⁸ P. DE L’A., “Un interior d’estil xinès”, a *D’ací i d’allà*, vol. 19, núm. 155, novembre 1930: 380.

fusta lacada i amb talles en forma de cimbori quadrangular. El fet que el sostre estigués fet a Barcelona, indica que, d'una banda, Joan Artigas manà fer el sostre en un estil particular de manera que fos harmoniós amb la seva col·lecció, i d'altra banda, que un fuster hagué de treballar en formes “d'estil xinès”.

Finalment, Artigas-Alart deixà en llegat part de la seva col·lecció de mantons de Manila al Museu d'Arts Decoratives de Barcelona, i deixà en herència la resta de la col·lecció a la seva germana, Carme, qui la donà al mateix Museu.⁴⁵⁹

3.4.3.4. Les col·leccions de Teresa Viñas Rico i el llit xinès de Francisco Samaranch

Una altra col·lecció interessant és la que Teresa Viñas Rico (Madrid, 1898 - Barcelona, 1985) va formar a Barcelona, a partir dels anys 20 del s.XX, i que recentment ha estat heretada per la seva neta, Teresa Solà Freixa.⁴⁶⁰ Aquesta col·lecció està formada per un conjunt de figures d'ivori representant diversos ídols taoistes, ampolletes de jade, plats i gerros de porcellana, tots ells realitzats a la Xina entre l'últim terç del s.XIX i les dues primeres dècades del XX, exceptuant un plat japonès de porcellana Satsuma.

Algunes peces de porcellana d'aquesta col·lecció porten segell de la *Casa de bronzes artístics J. Olivella*, la qual es trobava, en el moment en què Teresa Viñas va adquirir la col·lecció, al passeig de Gràcia 65. Anteriorment la casa J. Olivella s'havia trobat al carrer Ferran, al carrer Fivaller 37, a Diputació 258, i al passeig de Gràcia 30.⁴⁶¹ Altres peces varen ser adquirides a botigues situades als volants de la Catedral de Barcelona.

Finalment, l'empresari tèxtil Francisco Samaranch Castro, pare de Juan Antonio Samaranch i Torelló, qui fou setè president del Comitè Olímpic Internacional, formà una interessant sala xinesa decorada amb mobiliari i porcellana de la Xina, que havia comprat en un antiquari a París, l'any 1928. Les peces adquirides per Samaranch formaven un conjunt de 29 peces, entre les quals destaca un llit xinès d'estil *Jiazichuang*, lacat en vermell i daurat realitzat a finals del s.XVIII.⁴⁶² Segons l'antiquari al qual el va adquirir, aquest llit procedia del Palau imperial de Pequín, saquejat per tropes occidentals durant la guerra dels Bòxers (Fig. 46).

---

⁴⁵⁹ Pel que fa a la donació d'aquesta col·lecció, vegeu l'apartat 4.1.2.

⁴⁶⁰ Agraïm a Teresa Solà Freixa haver-nos donat accés a la col·lecció amb tal d'analitzar-la.

⁴⁶¹ *La Vanguardia*, 10 d'octubre de 1935: 3.

⁴⁶² CERVELLÓ, Maria Rosa; CERVELLÓ, Anna, “Cama china lacada procedente del Palacio Imperial de Pekín”, a *Restauración & Rehabilitación*, núm. 32, Prensa Espanyola General, Madrid, setembre de 1999: 66-71.

Altres peces destacades del conjunt eren dos gerros de la dinastia Ming, un paravent lacat, un escriptori japonès, així com un joc de dues cadires xineses i dues japoneses, acompanyades d'una tauleta.

A Barcelona, Samaranch instal·là el conjunt a la seva torre, i més tard canvià de localització, trobant-se actualment, el llit i altres peces de mobiliari, al domicili del seu nét, Manuel Samaranch.⁴⁶³

Fig. 46. Llit xinès de la col·lecció Samaranch. Xina, dinastia Qing, finals del s.XVIII - principis del s.XIX. Propietat de Manuel Samaranch.

3.4.3.5. Testimonis gràfics de la Xina de principis del s.XX

Junyent Oleguer (1876-1956), artista, escenògraf i il·lustrador de *l'Esquella de la Torratxa*, va realitzar l'any 1909 un exposició al Fayans Català de dibuixos, fotografies, aquarel·les i estudis a l'oli, resultat del seu viatge a Egipte, Índia, Japó, Xina, Corea, Austràlia, Canadà,

⁴⁶³ Agraïm a Manuel Samaranch haver-nos donat accés a les peces d'aquest conjunt que conserva, així com a Carmen Lara, haver-nos facilitat informació sobre el llit xinès, donat que va formar part de l'equip que el va restaurar entre els anys 1998 i 2000.

Estats Units, Algeria, París, etc. D'aquests estudis publicà l'any 1910 *Roda'l món i torna al Born* (Il·lustración Catalana, Barcelona 1910). L'exposició i la seva publicació és valuosa en tant que, Junyent, amb els seu treball, representa un testimoni rellevant a Catalunya de la Xina de principis del s.XX.

De forma similar, Ramon Pei viatjà a Xangai i publicà un article sobre Xangai a *El Mirador*, i un sobre una companyia de teatre xinesa que havia de venir a actuar a Barcelona. Segons explica Julià Guillamón a *La Vanguardia*, els anys de la República varen ser uns anys d'exaltació de l'exotisme, amb una voluntat de convertir Barcelona en una ciutat cosmopolita.⁴⁶⁴ És en aquest context que cal situar una figura com Ramon Pei.

---

⁴⁶⁴ GUILLAMÓN I MOTA, Julià, "Chau Chochín", a *La Vanguardia*, 23 de novembre de 2006.

4.

Del col·leccionisme privat al públic

4.1. Les preferències de la Junta de Museus i el lloc de l'art de l'Àsia oriental en el col·leccionisme públic a Catalunya

La política d'atresorament de l'Ajuntament de Barcelona a l'últim terç del s.XIX estava orientada cap a un col·leccionisme públic pensat per recuperar el patrimoni local català.⁴⁶⁵ L'origen d'aquesta política es troba als anys 70, quan va néixer la necessitat d'equiparar la indústria catalana a les grans indústries del moment, com l'anglesa, l'alemanya o la francesa. La Unión de Corporaciones científicas, artísticas y literarias de Barcelona,⁴⁶⁶ constituïda l'any 1876 per la burgesia catalana, va tenir la iniciativa de resoldre aquest problema a través de la conciliació de l'art amb la indústria mitjançant exposicions i la creació de col·leccions públiques que afavorissin l'estudi i l'emulació d'obres del passat català.⁴⁶⁷ L'èmfasi que des dels antecedents de la Junta de Museus es posà en la necessitat de recuperar únicament patrimoni local català, va marcar les directrius d'atresorament de l'Ajuntament de Barcelona i del que més tard seria la Junta de Museus, i és clau per entendre el lloc que ha ocupat l'art de l'Àsia oriental en el col·leccionisme públic a Catalunya, des de l'últim terç del s.XIX fins als nostres dies.

Als anys 80, el lloc de l'art de la Xina en el col·leccionisme públic a Barcelona es trobava entre l'interès que despertava el Japó a través del japonisme, l'interès en l'art i l'arqueologia de la Xina d'algunes figures de l'elit política i cultural catalana, i la preferència de l'Ajuntament de Barcelona pel patrimoni local català en detriment de l'art d'altres procedències. A partir de la dècada dels 90, els paràmetres que l'Ajuntament de Barcelona va seguir respecte la compra i l'acceptació de donacions amb destí als primers museus de la ciutat van ser definits amb claredat, i és a partir d'aquest moment que l'acceptació d'obres de l'Àsia oriental fou limitada amb contundència.

---

⁴⁶⁵ MAESTRE 2007: 69.

⁴⁶⁶ En la Unión de Corporaciones s'agrupaven les diferents associacions del conservadorisme barcelonès, com l'Instituto Industrial, el Fomento de la Producción Nacional, el Fomento de la Producción Española, l'Ateneu Barcelonès o l'Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa. MAESTRE 2007.

⁴⁶⁷ MAESTRE 2007: 61-65.

La Junta de Museus pròpiament dita s'inicia l'any 1902, anomenada Junta Municipal de Museus i Belles Arts, però els seus antecedents es tracen fins a l'última dècada del s.XIX, quan l'Ajuntament de Barcelona intenta una successiva creació de comissions i juntes tècniques que havien de tenir cura dels assumptes culturals de la ciutat i que havien de tenir iniciativa en la creació de museus municipals. La idea de gestació de museus ja comença a prendre forma l'any 1888, amb l'Exposició Universal de Barcelona, durant la qual s'estableixen edificis que seran aptes per la instal·lació de col·leccions, i es disposa d'objectes dignes de ser exposats. Va ser durant els anys 90 del s.XIX que es van crear també els primers museus municipals, com el de Reproduccions, el de Belles Arts, el de la Història, a partir de l'establiment d'aquestes comissions.⁴⁶⁸ El primer museu públic de la ciutat en comptar amb un edifici construït *ex profeso* fou el Museu Martorell, inaugurat el 1882, amb anterioritat a l'establiment de les comissions i juntes tècniques. Les decisions respecte a l'adquisició del fons del Museu Martorell estava supeditada a l'Ajuntament, i el seu fons es va caracteritzar per una gran diversitat d'objectes de diferents tipus i procedències, entre els quals hi havia exemplars de l'Àsia oriental.

L'1 de gener de l'any 1890, amb tal de gestionar les infraestructures creades durant l'Exposició Universal, es va acordar crear la Comissió de conservació dels edificis del Parc i creació i foment dels museus municipals. Aquesta Comissió va funcionar fins al juliol del mateix any, i va donar lloc a un seguit de comissions, del Museu de Reproduccions Artístiques, d'Exposicions de Belles Arts i Arts Industrials, i de Creació de Biblioteques Populars, que l'any 1891 es van fusionar en la Comissió General de Biblioteques, Museus i Exposicions Artístiques. Aquesta Comissió depenia de l'Ajuntament en termes legals, econòmics i administratius, i no comptava amb autonomia a l'hora de decidir sobre l'adquisició de fons per als museus de la ciutat. Així doncs, les directrius respecte l'adquisició de fons estaven supeditades a les decisions municipals.

La Comissió estava dividida en diferents juntes consultives, a saber, la Junta de Biblioteques i Museu de la Història, en la qual hi havia Josep Puiggarí i Josep Ferrer i Soler, la Junta del Museu de Ciències Naturals i Jardins Zoològic i Botànic, i la Junta dels Museus de Belles Arts, Indústries Artístiques i Reproduccions, entre els integrants de la qual es trobava Francesc Miquel i Badia.⁴⁶⁹

L'any 1891, un cop establertes les juntes tècniques, la Junta de Biblioteques i Museu de la Història suggereix seguir l'exemple del South Kensington Museum de Londres, actualment

---

⁴⁶⁸ BORONAT 1999: IX-X.

⁴⁶⁹ BORONAT 1999: 1-9

conegut com Victoria and Albert Museum, com a model per a la creació del Museu de la Història, i Josep Ferrer i Soler proposa adquirir-ne els catàlegs.⁴⁷⁰ El museu en el qual s'emmirallava el projecte per al Museu de la Història havia inclòs cultura material xinesa des dels seus orígens.

El South Kensington Museum fou creat posteriorment a la Great Exhibition de Londres de 1851, amb l'objectiu didàctic per millorar la qualitat dels productes manufacturats britànics, en una situació d'intensa rivalitat comercial, especialment amb la indústria francesa.⁴⁷¹ Per aquest motiu, el Museu es va centrar en l'art ornamental, incloent-hi l'exposició d'objectes de l'Índia, de la Xina i del Japó. Tal com indica Craig Clunas, en aquella època, la Xina era una gran font de solucions per a la creació de nous dissenys. D'altra banda, a Anglaterra, l'art de la Xina era també menystingut per molts. En l'exposició de les "col·leccions orientals" a la South Court del South Kensington Museum l'any 1865, per exemple, l'art indi hi ocupava un lloc preminent respecte altres conjunt de l'Àsia.⁴⁷²

A partir de la segona meitat del s.XIX es van anar creant gran nombre de museus públics en el context internacional que eren de caràcter nacional. A diferència dels primers museus públics creats a Catalunya als anys 90, el model de museu nacional que es va desenvolupar en països com Anglaterra, França i els Països Baixos, incloïa l'exposició de col·leccions de l'Àsia. La presència d'art i objectes de l'Àsia oriental i meridional responia a l'origen privat de les col·leccions, i d'aquesta manera expressava també la configuració geopolítica de les aspiracions colonials d'aquestes potències europees.⁴⁷³ Davant d'un context colonial espanyol en decadència, a Catalunya es van desenvolupar majoritàriament institucions que representaven aspiracions locals pròpies.

---

⁴⁷⁰ BORONAT 1999: 20.

⁴⁷¹ Quant al South Kensington Museum vegeu BARRINGER, T. J., "Re-representing the Imperial Archive: South Kensington and its Museums", a *Journal of Victorian culture*, vol. 3, núm. 2, Edinburgh University Press, Edimburg 1998: 357-373. Sobre la rellevància d'aquest Museu en la formació dels museus barcelonins, vegeu VÉLEZ, Pilar, "Les arts industrials: bellesa, utilitat, economia", X Congrés d'Història de Barcelona (Barcelona 2007), a *Barcelona quaderns d'història*, núm. 16, Dilemes de la fi de segle, 1874-1901, Institut Municipal d'Història, Barcelona 2010.

⁴⁷² En referència al menyspreu cap a l'art produït a la Xina, Clunas fa referència a la visió exposada per Owen Jones, a la seva obra, *Grammar of Ornament* publicada per primer cop l'any 1856: "The Chinese are totally unimaginative, and all their works are accordingly wanting in the highest grace of art - the ideal", a *Ídem.*, "China in Britain: The Imperial Collections", a BARRINGER, T. J.; FLYNN, Tom (ed.), *Colonialism and the object: empire, material culture and the museum*, Routledge, Londres/Nova York 1998 (1994 i 1996): 45. Owen Jones, associat al South Kensington Museum a través del seu primer director, Henry Cole, expressa a l'edició de l'any 1865 de la mateixa obra: "The Indian collections at the South Kensington Museum should be visited and studied by all in any way concerned with the production of woven fabrics", transcrit a BARRINGER 1998: 367.

⁴⁷³ VALLS 2011.

Des dels anys 90 del s.XIX les diverses comissions i juntes que s'anaren creant buscaren peces emblemàtiques per als museus de la ciutat amb tal de dotar-los d'una importància comparable a altres museus internacionals.⁴⁷⁴ A diferència del South Kensington Museum, en els projectes per a la planificació dels museus municipals hi va abundar la idea de concretar a nacional i català els fons dels museus.⁴⁷⁵

La Junta va establir diversos límits en relació a l'adquisició de les obres que havien de figurar en el Museu de la Història. Un d'aquests límits es regia per paràmetres geogràfics, limitant "el caràcter del museu a regional i nacional català".⁴⁷⁶ Aquests paràmetres geogràfics van sortir a la llum per primer cop l'any 1897 en motiu de l'oferta de Marià Pradillo d'una col·lecció d'armes de Joló i altres objectes de Joló i Mindanao.⁴⁷⁷ La Comisión de Gobernación exposava la impossibilitat d'adquirir aquesta col·lecció "por oponerse á ello anteriores acuerdos adoptados por la Junta técnica correspondiente, consistentes en dar preferencia de momento á las adquisiciones de ejemplares de carácter regional, por considerarlos de alta conveniencia".⁴⁷⁸

Ja l'any 1892, la Comisión Especial de Museos havia acordat també "informar desfavorablemente la adquisición de una colección de armas de Jolo propiedad de don J. Carreras y Dagas".⁴⁷⁹ Tot i rebre'n l'oferta en diverses ocasions, durant l'última dècada del s.XIX la Junta de Museus no adquirí cap peça de l'Àsia oriental, no obstant, sí que acceptà el llegat de la col·lecció de Leandre Mella i Ascanio, composta d'obres i objectes d'una gran diversitat de procedències, entre els quals hi havia peces xineses.

---

⁴⁷⁴ BORONAT 1999: X-XI.

⁴⁷⁵ BORONAT 1999: 21-22.

⁴⁷⁶ BORONAT 1999: 23.

⁴⁷⁷ BORONAT 1999: 22. Mariano Pradillo (n. desconegut - Filipines, 1929), oficial tercer a Filipines, havia arribat a Barcelona a bord del vapor *Isla de Mindanao*, procedent de Manila, l'any 1888, i se'n tornà el gener de 1898. *La Vanguardia*, 5 de maig de 1888: 2; 3 de gener de 1898: 2; *La Dinastía: diario político, literario, mercantil y de avisos*, 1 de gener de 1898: 2. No s'ha trobat informació referent a l'adquisició posterior de les peces desestimades després de consultar els fons del Museu de la Música i del Museu Etnològic de Barcelona.

⁴⁷⁸ *Proposta d'adquisició desestimada per la Comissió de Governació d'una col·lecció d'armes i altres objectes de la cultura indígena de Filipines efectuada per Mariano Pradillo per al Museu d'Història*. Any 1897, codi de referència ANC1-715-T-1463, fons ANC1-715, Junta de Museus de Catalunya, Expedients de secretaria (sèrie General), ANC.

⁴⁷⁹ *La Vanguardia*, 22 de gener de 1892: 2.

Leandre Mella va deixar en llegat diverses peces de porcellana xinesa i japonesa del s.XIX amb destinació als museus de Barcelona.⁴⁸⁰ Mella pertanyia a la marina de guerra i es va dedicar a la propagació d'obres de caritat. La notícia del seu llegat fou anunciada a *La Publicidad*, desvelant que, a més, la seva col·lecció també estava formada d'armes xineses, japoneses i filipines:

Con destino á los museos municipales ha legado el capitán de fragata D. Leandro de Mella y Ascanio, natural del Ferrol y vecino de Barcelona, una colección de armas antiguas, chinas y japonesas; otra de armas duras de la Oceania; otra de vidrios y platos españoles antiguos y otra de conchología. Los albaceas testamentarios del donante visitaron ayer al Sr. Alcalde para darle conocimiento de que estaban á su disposición las expresadas colecciones, y el Sr. Robert ha dispuesto que los directores de los museos pasen á hacerse cargo de ellas, para proceder á la instalación correspondiente.⁴⁸¹

La primera peça ingressà l'any 1891, i es tractava d'un plat japonès d'Imari del s.XIX, la qual, juntament amb altres peces de porcellana que donà, es troba actualment preservada al Museu de Ceràmica de Barcelona. Després de la seva defunció va ingressar el seu llegat, el 23 de maig de 1899, en el qual s'inclouien una armadura i sabres japonesos, armes de Joló, Mindanao i del Marroc, dos violins xinesos, una guitarra xinesa, un plat de porcellana japonesa del s.XIX, dues figures de porcellana xinesa del s.XIX, un plat de porcellana de l'Àsia oriental del s.XVIII i un plat de porcellana japonesa d'Imari del s.XVIII.⁴⁸²

D'altra banda, tot i que durant els anys 90 la Junta desestimà ofertes de compra d'obres procedents de l'Àsia, sí que adquirí peces d'altres països no europeus: per exemple, l'any 1892 adquirí per compra a Evarist Bofill, una col·lecció d'armes del Sudan; l'any 1894, acceptà les donacions de Sebastià Carner d'un ídol de plata mexicà, i d'objectes precolombins de la Baronesa de Wilson; i l'any 1895 s'adquiria per compra un conjunt de 16 peces de ceràmica precolombina.⁴⁸³

---

⁴⁸⁰ Desconeixem les dates de naixement i mort de Leandre Mella, però sí del seu enterrament, que tingué lloc a Barcelona el 25 d'abril de 1899, segons s'informava a la premsa. *La Vanguardia*, 26 d'abril de 1899: 3.

⁴⁸¹ *La Publicidad*, núm. 1140, Barcelona, 14 de maig de 1899: 3.

⁴⁸² *Proposta d'adquisició desestimada per l'Ajuntament de 2 col·leccions d'armes dels segles XV, XVI i XVIII efectuada per Joaquim Llonch*. Anys 1894-1899, codi de referència ANC1-715-T-1290, fons ANC1-715, Junta de Museus de Catalunya, Expedients de secretaria (sèrie General). Les peces de porcellana preservades al Museu de Ceràmica tenen núm. d'inventari 1067, 1083, 1090, 1092, 1104 i 1105.

⁴⁸³ BORONAT I TRILL, Maria Josep, "Relació d'ingressos segons les actes de la Junta de Museus. 1890-1981", a BORONAT 1999: 890-891.

L'any 1892 no va ser, però, la primera vegada que es desestimaven ofertes per ser de procedència asiàtica. Als anys 80 ja s'havien anat gestant les directrius que marcarien la política d'adquisicions de l'Ajuntament, i per extensió, que van definir el lloc de l'Àsia oriental en el col·leccionisme públic a Barcelona. La història dels ingressos d'obres de l'Àsia oriental en el Museu Martorell, primer museu municipal, és molt il·lustratiu del desenvolupament de l'interès per l'art de la Xina i del Japó en l'àmbit del col·leccionisme públic.

4.1.1. Art i arqueologia de la Xina en el Museu Martorell

El Museu Martorell s'havia creat a partir de la donació de les col·leccions d'història natural, arqueologia i la biblioteca de Francesc Martorell i Peña (Barcelona, 1822-1878) l'any 1878, i fou inaugurat el setembre de l'any 1882.⁴⁸⁴ A través de múltiples donacions va passar a atresorar exemplars molt diversos: des d'exemplars exposats per a l'estudi de les ciències naturals, fins a peces per a l'estudi d'arqueologia, etnologia, història i art. El caràcter diversificador del Museu es deu a dos motius principals: d'una banda a la natura pluridisciplinària del llegat Martorell, i d'altra banda, al fet que fos el primer museu municipal, situant-lo com a institució de referència per a la difusió de la cultura en general.⁴⁸⁵

Durant la dècada dels 80, el Museu Martorell va rebre diverses donacions i ofertes de compra de peces de l'Àsia oriental. Peces de la Xina i del Japó van ingressar a través de donacions esporàdiques d'exemplars i de petits conjunts de la Xina i del Japó.

Tot i que durant la primera dècada de vida del Museu Martorell es van exposar objectes de tota mena i de procedències diverses, també cal tenir en compte que contemporàniament es van desestimar ofertes de valuoses col·leccions de la Xina i Filipines. Aquesta doble vessant del Museu Martorell pot semblar contradictòria, però en realitat respon al caràcter primigeni de la Institució. El Museu Martorell comparteix característiques amb dos models de museu que es van generalitzar en ciutats europees del s.XIX: el model de museu local, representant aspiracions locals pròpies, i el model de museu nacional, en haver-se format a

---

⁴⁸⁴ MASRIERA, Alicia, *El Museu Martorell, 125 anys de Ciències Naturals (1878-2003)*, Monografies del Museu de Ciències Naturals, 3, Ajuntament de Barcelona, Institut de Cultura, Barcelona 2006: 35.

⁴⁸⁵ VALLS 2011.

partir d'una col·lecció particular, que en passar a un museu públic, servia als valors de la pàtria i de la societat.⁴⁸⁶

Durant la primera dècada de vida del Museu van ingressar, a través de donació, algunes peces de l'Àsia oriental. El 5 de maig de 1883, Juan Martorell y Peña, donà “un peine de uso primitivo de los chinos”, i “una navaja de afeitar” d'igual procedència.⁴⁸⁷ El 12 de setembre del mateix any, Francisco Jordana Santasusana va donar diverses armes xineses, entre les quals hi havia un arc de fusta, diverses fletxes, un raspall, i dos ornaments per guarnir el coll.⁴⁸⁸ També l'any 1883, ingressà la col·lecció arqueològica de Santiago Ángel Saura, en la qual hi havia algunes porcellanes xineses, que es troben, actualment, conservades al Museu de Ceràmica de Barcelona.⁴⁸⁹ Lluís Pizibram, cònsol general d'Àustria-Hongria, va donar l'any 1884 unes capcetes i un gravat del Japó, i el març de 1890 Francesc Navarro va cedir una armadura japonesa.⁴⁹⁰

La donació més profusa fou la de Juan Mencarini, el qual va cedir algunes de les peces presentades a l'Exposició Universal l'any 1888.⁴⁹¹ El 16 d'octubre Rius i Tauler informava al director del Museu dels objectes que Mencarini entregava, i el 22 de desembre, ingressaven definitivament al Museu.⁴⁹² La llista fou composta pel mateix Mencarini, i el tipus de peces entregades és similar a les que simultàniament va donar al Museu Víctor Balaguer.

El conjunt consistia en “un budda de madera dorada, procedente del templo Imperial ‘Pi Yün Ssü’, tiene este ídolo 300 años”, i una altra figura de Buda en terracota de 150 anys

---

⁴⁸⁶ VALLS 2011.

⁴⁸⁷ *Inventario no 5. de los donativos y adquisiciones hechos con posterioridad á los donativos de Dn. Francisco Martorell y Peña. Arqueología é Historia Natural.* 5 de maig de 1883: 357. A Inventari d'Adquisicions 1882-1891. Sig. 10,1, Exp. ID. 419, Arxiu Històric del MCNB.

⁴⁸⁸ *Inventario no 5. de los donativos y adquisiciones hechos con posterioridad á los donativos de Dn. Francisco Martorell y Peña. Arqueología é Historia Natural.* 12 de setembre de 1883: 363. A Inventari d'Adquisicions 1882-1891. Sig. 10,1, Exp. ID. 419, Arxiu Històric del MCNB.

⁴⁸⁹ Tot i que el document d'adquisició de la col·lecció arqueològica a la vídua de Santiago Ángel Saura, no s'inclou una llista de les peces que la composaven, al catàleg del Museu de Ceràmica hi ha fitxes d'obres xineses de porcellana xinesa ingressades l'any 1883, procedents d'aquesta col·lecció. Aquestes peces tenen número d'inventari 1302 i 1387. Vegeu *Expediente relativo á la adquisición de una colección Arqueológica, por compra á la Sra. Vda. De S. Santiago Angel Saura.* Año 1883. Sig. 8,39, Exp. ID190, Arxiu Històric del MCNB.

⁴⁹⁰ BRU 2004: 242-243.

⁴⁹¹ BRU 2004: 243.

⁴⁹² Carta de Francesc de Paula Rius i Tauler a Manuel Martorell i Peña, Barcelona, 16 d'octubre de 1888, núm. 279, ubicació 8/13, Arxiu Històric del MCNB.

d'antiguitat del mateix temple, *Biyun Si* 碧云寺, és a dir, el 'temple dels núvols blaus' de Pequín. En la llista de peces donades per Mencarini a la Biblioteca-Museu, hi ha un exemplar de característiques similars, es tracta d'un "Budda de bronze dorado", també de 300 anys d'antiguitat i d'igual procedència, *Biyun Si*. Al Museu Martorell també va entregar un "ídolo que van á depositar los devotos de los 'Llamas' en Pekin, como ofrenda", un ídol fet "por los salvajes de la isla de Formosa", que resultava ser una "curiosidad mineralógica", sis llibres per a l'ensenyament de xinès, i un conjunt de pintures.

El primer registre del conjunt de pintura, consistent en "dos cuadros tejidos con papeles de color", també apareix a la llista dels objectes donats a la Biblioteca-Museu, però no s'ha trobat cap quadre conservat entre el fons de l'Àsia oriental del Museu Balaguer que respongui a aquestes característiques.⁴⁹³ Tampoc està enregistrat al llistat d'objectes enviats per Mencarini que el bibliotecari de la Institució, Joan Oliva, apuntà en el seu dietari.⁴⁹⁴ Així doncs, hem de creure que no van arribar a entregar-se al Museu Balaguer, i es devien quedar al Museu Martorell. També va entregar "un cuadro representando el acto de terminarse el tratado de paz en Pekin en 1861, después de la toma de la ciudad por los ejércitos aliados Anglo-Franceses", i "un cuadro representando la primera entrevista entre Embajadores Europeos y el Emperador de la China en 1873".⁴⁹⁵ El mes de juny de 1889 la premsa confirmava que "han sido remitidos al Museo Martorell [...] cuatro ídolos antiguos, seis libros y cuatro dibujos chinos por don Juan Mencariné".⁴⁹⁶

D'altra banda, cal tenir en compte que van ingressar diversos conjunts pertanyents a col·leccionistes que, en les seves col·leccions comptaven amb obres de la Xina i del Japó, però que en el traspàs de peces de les seves col·leccions al Museu Martorell no es van ingressar els exemplars de l'Àsia oriental. És el cas de les donacions de conjunts originalment pertanyents a Celestí Pujol i Camps i a Josep Ferrer i Soler. De la col·lecció de Celestí Pujol només va ingressar el conjunt de numismàtica. Part de la col·lecció, en la qual hi havia una caixa xinesa, havia estat exposada al local de la Sociedad Artístico-Arqueológica els mesos de gener i febrer de l'any 1881, i fou comprada el mateix any amb l'objectiu de cedir-la al Museu Martorell, tot i que finalment no hi va ingressar. El conjunt de moneda fou comprat per l'Ajuntament de Barcelona l'any 1883 i dipositat el mateix

---

⁴⁹³ *Boletín...*, núm. 50, 26 de novembre de 1888: 1-2.

⁴⁹⁴ Dietari de Joan Oliva, 2 de gener de 1889.

⁴⁹⁵ *Inventario no 5. de los donativos y adquisiciones hechos con posterioridad á los donativos de Dn. Francisco Martorell y Peña. Arqueología é Historia Natural*. 22 de desembre de 1888: 410. A Inventari d'Adquisicions 1882-1891. Sig. 10,1. Exp. ID. 419. Arxiu Històric del MCNB.

⁴⁹⁶ *La Vanguardia*, 14 de juny de 1889: 1; i *Diario de Barcelona*, 13 de juny de 1889: 7339.

any.⁴⁹⁷ També l'any 1883 ingressava al Museu un conjunt molt divers d'exemplars arqueològics donats per Josep Ferrer i Soler. Tot i que la seva col·lecció comptava amb forces exemplars de la Xina i del Japó, tampoc va donar cap obra d'aquests països.⁴⁹⁸

Finalment, el 1891, els exemplars existents en el Museu Martorell van passar al recentment creat Museu Municipal d'Arqueologia, situat a les dues sales de la planta baixa del Palau de Belles Arts, que allotjava els exemplars del Museu Martorell, i altres de l'Arxiu Municipal.⁴⁹⁹ A través del traspàs dels exemplars del Museu Martorell al d'Arqueologia, es van traslladar algunes peces de l'Àsia oriental al Palau de Belles Arts.

4.1.1.1. L'oferta de venda de la col·lecció Toda a l'Ajuntament de Barcelona

Eduard Toda protagonitzà un episodi molt il·lustratiu del lloc que l'art i l'arqueologia de la Xina anava ocupant en el col·leccionisme públic de Barcelona, en haver presentat una oferta per la compra de la seva col·lecció a l'Ajuntament de Barcelona.⁵⁰⁰ La col·lecció havia de ser traslladada al Museu Martorell, i el seu valor era de 30.000 pessetes. Tot i que el Museu Martorell va rebre en donació algunes peces de cultura material de la Xina i del Japó, l'Ajuntament de Barcelona va desestimar l'adquisició de la col·lecció todiana, composta per exemplars procedents de la Xina, i en menor mesura del Japó, d'indumentària, armes, ceràmica, ídols, escultura, i moneda, del passat imperial xinès, destinada al Museu Martorell.

Amb tal d'arribar a un veredict sobre l'adquisició de la col·lecció, la Comisión de la Ciudadela va realitzar diverses sessions per a discutir sobre l'assumpte.⁵⁰¹ Segons una

---

⁴⁹⁷ Vegeu *Álbum de la Exposición de Artes Decorativas...*, 1881: 51-52. Quant a l'adquisició del conjunt de moneda, vegeu *Cinc segles de numismàtica catalana: exposició commemorativa del 75 aniversari del Gabinet Numismàtic de Catalunya* (Fitxa d'exposició), Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona 2008: 8. Celestí Pujol va fer també nombroses donacions a la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer. Després de fer el buidatge del *Boletín* no s'ha trobat que donés cap exemplar de l'Àsia oriental. *Boletín...*, 1ª època, anys 1884-1890.

⁴⁹⁸ *Inventario no 5. de los donativos y adquisiciones hechos con posterioridad á los donativos de Dn. Francisco Martorell y Peña. Arqueología é Historia Natural*. 8 de maig de 1883: 359. A Inventari d'Adquisicions 1882-1891. Sig. 10,1. Exp. ID. 419. Arxiu Històric del MCNB.

⁴⁹⁹ BORONAT 1999: 7.

⁵⁰⁰ Andrea García indica que la col·lecció todiana fou adquirida l'any 1883, però informació publicada a la premsa de l'època, com les notícies del 4 de juliol de 1883 i de l'11 d'octubre de 1883 a *La Vanguardia*, ho desmenteixen. *Ídem.*, 1997: 288.

⁵⁰¹ En formar-se el Museu existia la Comisión de la Ciudadela, i va ser la Comissió encarregada de vetllar pel desenvolupament del Museu i de les instal·lacions adjuntes. Vegeu BOFILL I POCH, Artur, "Memòria sobre l'origen i desenrotll del Museu Martorell", a *Junta de Ciències Naturals: Anuari 1916*, Ajuntament de

notícia publicada al diari *El Diluvio*, la major part d'aquestes sessions van ser presidides per Rius i Taulet, i tant l'alcalde com Joan de Maza, president de la Comisión, es van pronunciar a favor de l'adquisició, a diferència de la majoria dels membres, que es van pronunciar en contra.⁵⁰²

Amb tal de jutjar sobre la importància de la col·lecció, l'Ajuntament va demanar un dictamen a l'Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa l'octubre de 1883, la qual es pronuncià clarament favorable a l'adquisició. Per a la resposta, segons consta en el veredicta copiat en el llibre d'actes de l'Asociación, es tingué en compte el valor dels objectes, el seu preu, i el lloc que la col·lecció ocuparia en el Museu Martorell, i en el futur panorama museístic de la ciutat.⁵⁰³ Analitzem, a continuació, els diferents aspectes que l'Asociación sospesà a l'hora de pronunciar la seva resolució.

Després d'estudiar la varietat d'objectes que composaven els diversos conjunts de la col·lecció, l'Asociación feu incís en la seva autenticitat, qualificada d'indubtablement legítima. Es feu referència també a la gran diversitat d'objectes de la col·lecció, valorant especialment el conjunt de moneda. La col·lecció total es considerà rellevant pel seu caràcter etnogràfic, el qual donava

idea de la civilización, estado social, modo de ser y notabilísima pericia artística e industrial de aquellos remotos países, formando por consiguiente un excelente conjunto de ejemplares de gran valía del Extremo Oriente, el cual no es fácil que pueda reunirse nuevamente.⁵⁰⁴

El veredicta fou molt positiu, i es destacà que l'Ajuntament es trobava al davant d'una ocasió única, ja que, "Difícilmente puede presentarse una oportunidad como la presente para adquirir tantos y tan variados objetos de señalado interés histórico-artístico y de reconocida procedencia".⁵⁰⁵

D'altra banda, l'argument principal per deliberar la desestimació de l'oferta fou la seva procedència. Especialment la premsa criticà la possibilitat d'adquirir la col·lecció per aquest

---

Barcelona, Museu Martorell, Barcelona 1916: 38. Quant als membres que formaven la Comisión de Ciudadela, vegeu *La Vanguardia*, 4 de juliol de 1883: 3.

⁵⁰² *El Diluvio: diario político de avisos, noticias y decretos*, 10 d'octubre de 1883: 8117-8118.

⁵⁰³ El dictamen copiat en el llibre d'actes de l'Asociación fou transcrit a CASADES 1935: 145-149.

⁵⁰⁴ CASADES 1935: 146.

⁵⁰⁵ *Ibidem*.

motiu. L'Asociación reconegué: “Podría decirse que no tienen para nosotros la importancia de otras colecciones de países o civilizaciones más cercanas”,⁵⁰⁶ però tingué més en compte el seu valor, remetent a la rellevància que tindria comptar amb exemplars de societats tan llunyanes per a l'estudi de la humanitat en general a Catalunya:

No cabe decir que esta colección ofrezca menos interés que otra cualquiera ya porque la ciencia es cosmopolita, ya porque estamos muy faltos de datos de relación y proposición y entre artefactos chinoscos y españoles o catalanes por ejemplo, no sería dable estimar su importancia absoluta o relativa, a menos de establecer debidamente las condiciones respectivas de conjunto y detalle, mérito, especialidad, rareza, época, procedencia y aptitud de aplicación o utilización. Fijándonos en que la noción de la autonomía e idiosincracia chinas o del Extremo Oriente son casi un mito en nuestro país, como muchos otros conocimientos etnográficos, no hay razón alguna para desechar un conjunto de tipos o modelos que pueden ponernos en camino para la perfección de tales conocimientos, siempre interesantes en la esfera científica, y tanto más cuanto son más raros, lo cual les da segura preferencia sobre otros ya conocidos o de más fácil adquisición.⁵⁰⁷

Quant al preu de 30.000 pessetes, se'l considerà “relativamente exiguo”, i se'l comparà amb l'adquisició de la Diputació d'un quadre de Fortuny, que, tot i tenir un preu de 10.000 duros, no es dubtà en comprar-lo.⁵⁰⁸ L'Asociación destacava el monetari, el qual estava acompanyat d'un

laborioso trabajo histórico, geográfico y catalógico original, debido al erudito colector [...] para su provechoso estudio sistemático y justificado [...]. Este solo trabajo y lo equitativo del precio fijado por el señor Toda a los aludidos objetos deben valerle justamente mil plácemes, pues, como laborioso compatriota nuestro, ha hecho más que ningún sabio de Europa y aun de China para el deslinde de tan larga y complicada cronología, y a fuer de buen catalán no duda, con notoria abnegación, ofrecer ante todo a su patria una colección que honraría a cualquier país y que, según noticias, son ya muchos los que la codician y solicitan.⁵⁰⁹

---

⁵⁰⁶ CASADES 1935: 146.

⁵⁰⁷ *Ibidem.*

⁵⁰⁸ CASADES 1935: 148.

⁵⁰⁹ *Ibidem.*

Puiggarí, a més, advertia: “Bochorno grande sería para Barcelona que se gloria de su cultura y brillante porvenir si, una vez desechado por mal entendida economía el tesoro que hoy se le ofrece, éste viniese luego a figurar con grande aplauso y general encomio en alguno de los copiosos y renombrados muesos extranjeros”.⁵¹⁰

Pel que fa al lloc que ocuparia la col·lecció todiana en el Museu Martorell, tenint en compte que en aquell moment era l'únic museu de la ciutat, es cregué oportú situar-la en la secció arqueològica. No obstant, l'Asociación opinà que el seu dipòsit en el Museu Martorell hauria de ser temporal:

Las colecciones Toda merecerían [...] un destino más elevado, pudiendo sin perjuicio instalarse con el debido esmero en el museo hasta que creado otro gran museo local, que algún día deberá erigirse ya por el Excmo. Ayuntamiento en el centro del Parque de la Ciudadela, según lo proyectado, o por otras entidades, puedan atenderse con mayor desahogo las exigencias de la historia y del arte para fomento de la educación popular y general ilustración. En cualquiera de tales museos, las colecciones Toda serían en buen pie, formando la primera y sólida base de las interesantes manifestaciones etnográficas.⁵¹¹

Finalment s'exposa que la comissió nomenada per pronunciar dictamen sobre la compra declara unànimament l'utilitat d'invertir el relatiu baix cost de 7.000 duros per una adquisició “utilísima, honrosa y aprovechada”.⁵¹²

L'oferta per la compra de la col·lecció Toda va generar reaccions i opinions varies reflectides en la premsa de l'època. Diverses cròniques publicades durant l'any 1883 a *La Vanguardia*, *El Diluvio*, *La Publicidad* i *La Renaixensa*, mostren com la notícia va propiciar opinions tant a favor com en contra de l'adquisició.⁵¹³

---

⁵¹⁰ *Ibidem*.

⁵¹¹ *Ibidem*.

⁵¹² CASADES 1935: 149.

⁵¹³ Amb tal d'analitzar les diverses reaccions que la notícia va generar en la premsa de l'època, s'ha realitzat el buidatge dels números de gener a octubre de l'any 1883 de *La Vanguardia*, *El Diluvio*, *La Renaixensa*, i *El Diario de Barcelona*. En tots ells s'han trobat referències en relació a l'oferta d'adquisició de la col·lecció todiana excepte a *El Diario de Barcelona*, que no es va pronunciar al respecte.

L'argument principal en contra de l'adquisició de la col·lecció va radicar en l'origen xinès del conjunt, fent referència al caràcter regional i català del Museu Martorell. Aquestes opinions foren expressades amb contundència, i n'és il·lustratiu l'article publicat el mes de juliol a *La Vanguardia* en el qual es planteja:

¿Qué utilidades y que interés podrá tener para un Museo que está creado á fin de contener preferentemente objetos catalanes, una colección tan exótica como la de que se trata? Además, ¿hay por ventura en Barcelona quien posea los conocimientos para investigar la importancia que puedan tener los objetos chinos, y clasificarlos? Y aunque así fuera, que lo dudamos, ¿qué lograríamos con ello? Nada. Tener expuestos en nuestro país objetos que solo tendrían valor decorativo.⁵¹⁴

Un altre dels arguments en contra de l'adquisició fou l'alt preu de la col·lecció, donat que, segons *El Diluvio*, "Se exigia por los objetos en venta la friolera de 35.000 pesetas".⁵¹⁵ Respecte al preu, a *La Vanguardia* també es feu incís en la procedència estrangera, ressaltant que, tenint en compte el pressupost de 20.000 pessetes anuals del Museu, invertint-ne 35.000 es perdrien oportunitats d'adquirir objectes antics catalans o d'història natural.⁵¹⁶ En relació al valor de la col·lecció, *El Diluvio* afegia que després d'haver-se demanat un dictamen sobre el mèrit dels objectes a tres persones, de les quals no dona detalls, i a pèrits del mateix diari, tots emeteren judicis poc decisius a favor de l'adquisició.⁵¹⁷ Cal tenir en compte, però, que la notícia publicada a *El Diluvio* denota una punt de vista marcadament oposat a l'adquisició, i que el dictamen sobre el valor de les obres de l'Asociación Artístico-Arqueológica és posterior a la notícia.

D'altra banda, Josep Puiggarí es mostrà a favor de l'adquisició, discrepant severament amb els raonaments publicats a *El Diluvio* i a *La Vanguardia*:

Una ocasión que debería asirse por los cabellos, una buena adquisición que daría suma importancia á nuestros futuros museos étnicos del Parque, valiéndonos muchas envidias y visitas de los extranjeros, de antemano se trata de zaherirla neciamente justificando así el mal

---

⁵¹⁴ *La Vanguardia*, 4 de juliol de 1883: 4.

⁵¹⁵ *El Diluvio: diario político de avisos, noticias y decretos*, 10 d'octubre de 1883: 8117. El preu exposat per l'Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa era de 30.000 pessetes. Vegeu CASADES 1935: 148.

⁵¹⁶ *La Vanguardia*, 4 de juliol de 1883: 5.

⁵¹⁷ *El Diluvio: diario político de avisos, noticias y decretos*, 10 d'octubre de 1883: 8117.

concepto que de nuestras ventajas intelectuales tienen formado otros países donde la ilustración cunde y fortifica.⁵¹⁸

Puiggarí remet a la vàlua de la col·lecció, els exemplars de la qual formen “una escala de demostración histórica de aquellos artefactos siempre ingeniosos, que prescindiendo de su interés colectivo, serán como han sido en todas épocas tipos admirables para las industrias de Occidente, en la técnica de varias artes de aplicación y elaboración”.⁵¹⁹ Especialment fa referència a la col·lecció de moneda, la qual qualifica de “tesoro numismático”, havent rebut propostes d’adquisició dels governs d’Anglaterra, de Bèlgica i de col·leccionistes particulars.⁵²⁰ També el diari *La Renaixensa* s’havia mostrat partidari del traspàs de la col·lecció al Museu Martorell, quan el gener de l’any 1883 opinava que “en cas de desprendre de sa collecció la adquiris nostra ciutat, per anar a enriquir lo naixent Museu Martorell”.⁵²¹

També *La Publicidad* se’n feu ressó, i expressà la seva opinió al respecte amb un article anomenat “35.000 pesetas” que analitzava les reflexions de Puiggarí, publicades a *La Vanguardia*, així com les de *El Diluvio*. *La Publicidad* es preguntava si veritablement l’adquisició de la col·lecció numismàtica serviria “para que aprendan algo nuestros industriales”, i donat el cost del conjunt de monedes, es decanta per adquirir únicament els objectes xinesos:

En cuanto á los demás objetos si tienen utilidad industrial no hay inconveniente en que se compren, pues además de su poco coste, podrian ocupar un buen lugar en un Museo industrial, que indudablemente se creará, y se almacenarian por el momento en el falansterio del Parque.⁵²²

A més, anys després, P. del O. [pseudònim de Josep Roca i Roca],⁵²³ en la seva descripció de la figura d’Eduard Toda publicada a *La Esquella de la Torratxa* el 1888, recuperava la notícia de desestimació, queixant-se de com l’Ajuntament de Barcelona havia rebutjat l’oferta de Toda per adquirir el conjunt: “L’Ajuntament de Barcelona no’s digná adquirir

---

⁵¹⁸ PUIGGARÍ I LLOBET, Josep, “Colección Toda”, a *La Vanguardia*, 11 d’octubre de 1883: 5.

⁵¹⁹ PUIGGARÍ 1883: 4.

⁵²⁰ PUIGGARÍ 1883: 5.

⁵²¹ *La Renaixensa: diari de Catalunya*, 1 de gener de 1883: 8747.

⁵²² *La Publicidad*, 12 d’octubre de 1883: 2-3.

⁵²³ JARDÍ 2010: 41.

tal preciositat, que avuy figura en lo *Museo arqueológich nacional*. Si s'hagués tractat de *tarugos... en fi deixemho correr*".⁵²⁴

El conjunt de moneda de l'Àsia oriental, majoritàriament amb peces procedents de la Xina, i en menor mesura del Japó, va ser finalment adquirit pel Museo Arqueológico Nacional el 15 de gener de l'any 1887, on encara resta conservat a l'actualitat.⁵²⁵ D'altra banda, el conjunt d'indumentària, art i altres peces de la col·lecció todiana, van passar a formar part de l'actual fons de l'Àsia oriental del Museu Víctor Balaguer, a través de la donació d'un conjunt d'exemplars abans de la inauguració de la Institució l'any 1884, i més tard en forma de petites donacions esporàdiques.⁵²⁶

Així doncs, podem concloure que la política d'adquisicions de la Junta de Museus ja estava ben definida anys abans de la seva constitució i es va consolidar als anys 90 del s.XIX. Els paràmetres d'admissió i de desestimació d'ofertes de peces i conjunts, basats entre d'altres en límits geogràfics, van ser establerts a partir del lloc que, segons l'Ajuntament de Barcelona, devia ocupar l'art de l'Àsia oriental en el desenvolupament del col·leccionisme públic de la ciutat de Barcelona. Això explica que obres d'art i objectes procedents de la Xina i del Japó no haguessin passat a formar part de col·leccions públiques de Barcelona, i que per contra, en trobem al municipi de Vilanova i la Geltrú. En relació al lloc que va ocupar l'art de la Xina en la política d'adquisicions de l'Ajuntament de Barcelona durant les últimes dues dècades del s.XIX, és significatiu que Eduard Toda anomenés la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer el "Museo Nacional de Catalunya", un museu en el qual no només s'hi exposava patrimoni local català, sinó també exemplars procedents d'arreu del món.⁵²⁷

La formulació d'aquests paràmetres al s.XIX és deutora del lloc que ha ocupat, i que encara ocupa, l'art de l'Àsia oriental, i en especial l'art de la Xina, en el discurs d'història de l'art a Europa i a Amèrica del Nord. El pes que l'Ajuntament de Barcelona ha donat a l'art de l'Àsia oriental a través de la seva política d'adquisicions és un exemple d'abast local del

---

⁵²⁴ P. DEL O. 1888: 1-2.

⁵²⁵ Carta de Manuel Gil y Flores a Eduard Toda, Museo Arqueológico Nacional, s/d, a "Correspondència de Eduardo Toda, 1870-1889", vol. 1, carta núm. 9, Centro de Ciencias Humanas y Sociales (M-CCHS), Biblioteca Tomás Navarro Tomás, CSIC, Madrid. Aquesta carta fou publicada a TODA I GÜELL, Eduard, *L'Antic Egipte: documentació manuscrita*, Ausa, Sabadell 1991: 64. Jaume Massó situa aquesta carta cap al final de 1883, però tenint en compte la informació del llibre de registres del Museo, caldria datar-la cap a l'any 1887. Vegeu MASSÓ 2006; SECO 2003: 1669.

⁵²⁶ Actes Biblioteca Museu Balaguer, 14 de febrer de 1884; quant a les petites donacions esporàdiques de Toda vegeu *Boletín...*, 1a època, anys 1886 i 1888.

⁵²⁷ Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 21 d'agost de 1886, Ms. Oliva/384, BVB.

discurs de tendència eurocentrista que impregnà el desenvolupament de la disciplina d'història de l'art a l'Europa del s.XIX i principis del s.XX.⁵²⁸

Caldrà esperar al primer terç del s.XX perquè ingressin altres conjunts formats per exemplars d'art i d'arqueologia de la Xina als museus barcelonins. Actualment es conserven tres col·leccions ingressades força recentment, totes elles a través de donacions. La més antiga és una col·lecció de 400 peces de moneda xinesa de Pere Tsi Chih-Ping al Gabinet Numismàtic del Museu Nacional d'Art de Catalunya, ingressada l'any 1963.⁵²⁹ També cal tenir en compte la donació d'obres d'art del Llegat Abrate, format durant la primera meitat del s.XX per Charles Bouvard, i ingressat al Museu Etnològic de Barcelona l'any 1984.⁵³⁰ Finalment, l'ingrés més recent d'art de l'Àsia per part d'un museu català, són les peces donades per Caja Madrid l'any 2003 al Museu de Montserrat, entre les quals hi ha obres de la Xina tan valuoses com un trípede *Ding* de bronze del s.IV a. C., i una urna funerària del s.XII.⁵³¹

4.1.2. La política d'adquisicions al s.XX: el dipòsit de Damià Mateu i el llegat Abrate

La història del col·leccionisme públic barceloní d'art de l'Àsia oriental al s.XX és directament deutora de la política d'adquisicions del s.XIX. La prioritat de la Junta de Museus continuà sent la recuperació del patrimoni artístic local català, i les interessants iniciatives que es van anar portant a terme al llarg del s.XX, de les quals n'és paradigmàtica l'exposició de la col·lecció Mateu al Museu d'Arts Decoratives, van sorgir de col·leccionistes privats, i van arrelar poc en el col·leccionisme públic de Barcelona.

Durant els primers trenta anys del s.XX únicament van anar ingressant algunes peces xineses als museus públics barcelonins, mitjançant donatiu o llegat, i molt esporàdicament per adquisició, procedents de col·leccions, que com havia passat en el col·leccionisme privat del s.XIX, estaven formades per exemplars de molt diversa tipologia i procedència. Aquest és el cas de Geronimo Vilalta, Hermenegildo Giner de los Ríos, Josep Salvany i Teresa Grau, els quals entre 1903 i 1929, vengueren o efectuaren diverses donacions de conjunts d'obres

---

⁵²⁸ NELSON, Robert S., "The Map of Art History", a *The Art bulletin*, vol. 79, núm. 1, març de 1997.

⁵²⁹ *Cinc segles de numismàtica catalana...*, 2008.

⁵³⁰ *Exposició del llegat Abrate als museus d'art de Barcelona: Capella de l'Antic Hospital de la Santa Creu, del 25 de juny al 30 de juliol 1986* (Catàleg d'exposició), Ajuntament de Barcelona, Barcelona 1986.

⁵³¹ *Cultura-cultures: donació d'art i arqueologia de Caja Madrid al Museu de Montserrat* (Catàleg d'exposició), Museu de Montserrat, Fundació Caja Madrid, Montserrat/Madrid 2006.

d'art i objectes arqueològics, entre els quals hi havia algunes peces de la Xina, especialment, de porcellana xinesa.

L'únic d'aquests conjunts que fou adquirit per la Junta, fou el de Geronimo Vilalta, el qual consistia en una col·lecció d'exemplars arqueològics, en la qual hi havia dos plats xinesos del s.XIX. Aquest conjunt, pel qual es van pagar 800 pessetes, ingressà l'11 de juliol de 1903.⁵³² L'any 1920, ingressà el donatiu d'Hermenegildo Giner de los Ríos, el qual estava compostat d'un conjunt de ferros antics, ídols mexicans, closques de coco, tabaqueres, estoles, a més d'un conjunt de sis peces de porcellana xinesa i japonesa: una xicra de porcellana xinesa del s.XIX, un gerro japonès del s.XIX, un gerro de porcellana xinesa del s.XIX; un plat de porcellana xinesa, família rosa, del s.XVIII, un plat xinès de principis del s.XVII, i un plat de porcellana xinesa del s.XIX.⁵³³

L'abril de 1929, ingressà el llegat de Josep Salvany, qui tenia una col·lecció de ceràmica i porcellana, i en la qual hi havia dos gerros de porcellana xinesa del s.XIX. Aquell mateix any, al novembre, ingressà el donatiu de Teresa Grau, en el qual, hi havia, almenys, un gerro xinès de porcellana del s.XIX. Aquesta peça, la qual s'ha localitzat al Museu de Ceràmica de Barcelona, i té número d'inventari 1346, probablement no era l'única peça xinesa que donà, donat que a la llista de peces de l'ingrés preservada en la documentació de la Junta de Museus, hi figuren ventalls i altres peces de porcellana, però en cap cas es menciona la procedència de les peces.⁵³⁴

Pel que fa a exposicions centrades en mostrar cultures de l'Àsia, cal destacar el Pueblo Oriental de l'Exposición Universal de l'any 1929, el qual, tot i no mostrar art de països no europeus, representa un cas interessant pel que fa a la participació xinesa en mostres de cultures foranes. La recepció d'allò no occidental durant l'Exposició de 1929 ha estat estudiada per Marina Muñoz Torreblanca en la seva tesi doctoral, 'La recepción de "lo primitivo" en las exposiciones celebradas en España hasta 1929'. Durant l'Exposició del 1929 no s'autoritza un Pabelló Colonial, però es preparà un espai efímer anomenat Pueblo

---

⁵³² *Acta de la sessió de la Junta Municipal de Museus i Belles Arts de 13.07.1903 (inclou diligència d'ajornament de la convocatòria del dia 09.07.1903)*. Codi de referència ANC1-715-T-288, fons ANC1-715, Junta de Museus de Catalunya, Actes de la Junta i organismes predecessors.

⁵³³ *Acta de la sessió de la Junta de Museus de Barcelona de 10.06.1920*. Codi de referència ANC1-715-T-618, fons ANC1-715, Junta de Museus de Catalunya, Actes de la Junta i organismes predecessors, ANC; *Acta de la sessió de la Junta de Museus de Barcelona de 02.07.1920*. Codi de referència ANC1-715-T-619, fons ANC1-715, Junta de Museus de Catalunya, Actes de la Junta i organismes predecessors, ANC. Aquestes peces, actualment preservades al Museu de Ceràmica, tenen número d'inventari 1035, 1076, 1056, 1081, 1664 i 1717.

⁵³⁴ *Propostes d'adquisició, donacions i préstec*. Any 1929. Codi de referència ANC1-715-T-2466, fons ANC1-715, Junta de Museus de Catalunya, Expedients de secretaria (sèrie General), ANC.

Oriental, inspirat en la Rue des Nations de l'Exposition Universelle de 1878.⁵³⁵ En el recinte es varen construir diferents seccions que reproduïen l'arquitectura del país d'origen. La representació de la Xina consistia en una visió de Hong Kong, amb un temple budista i un restaurant xinès en el qual es servien condiments de la cuina xinesa. Les construccions del Pueblo Oriental estaven ateses per persones originàries del país que representaven, donant al recinte un caràcter més aviat exòtic, que no pas una representació fidel i profunda de la cultura dels països representats.⁵³⁶

Quant a la col·lecció de Damià Mateu, el dipòsit d'obres d'art de la Xina que va efectuar en saber de l'obertura del Museu d'Arts Decoratives de Pedralbes fou el que, probablement, motivà una sèrie de dipòsits, llegats i donacions d'art xinès i japonès en aquest Museu durant els anys 30 del s.XX. Aquesta iniciativa tingué poca continuïtat, donat que a la mort de Mateu es va retornar la col·lecció als seus hereus, i s'aturà aquest moviment de col·leccionisme públic d'art xinès esperonat inicialment pel col·leccionista. Passà el mateix amb el llegat de Maria Abrate, entregat al Museu d'Art de Catalunya l'any 1984: tot i estar sotmès a una clàusula per la qual el conjunt havia de restar en exposició permanent, després d'una primera exposició l'any 1986, ha restat en dipòsit en el Museu Etnològic i el Museu de Ceràmica de Barcelona, havent estat exposat solament en una ocasió.

4.1.2.1. El dipòsit de Damià Mateu

La història de la col·lecció d'art xinès de Damià Mateu, dipositada al Museu d'Arts Decoratives de Pedralbes el 1935, és un bon exemple del desenvolupament de la política d'adquisicions de la Junta de Museus respecte al lloc que havia d'ocupar l'art de l'Àsia oriental en el col·leccionisme públic al llarg del segle XX.⁵³⁷ Per extensió, la història de la col·lecció Mateu és molt il·lustrativa de com les iniciatives entorn del col·leccionisme i l'exposició d'art xinès a Catalunya van sorgir de l'àmbit privat, i com l'art xinès va tenir poca cabuda en l'àmbit públic.

L'objectiu de Damià Mateu a l'hora de formar aquesta col·lecció és força inusual en comparació amb altres col·leccionistes del s.XIX i XX català. Damià Mateu la formà per a la seva instal·lació pública, no per a ell mateix, amb el propòsit d'omplir el buit que, encara al

---

⁵³⁵ MUÑOZ TORREBLANCA, Marina, 'La recepción de "lo primitivo" en las exposiciones celebradas en España hasta 1929', Tesi doctoral, Universitat Pompeu Fabra, Barcelona 2009: 270-271, 144 i ss.

⁵³⁶ MUÑOZ 2009: 144-152.

⁵³⁷ *Catàleg de les sales que contenen la col·lecció d'art xinès, dipòsit del Sr. Damià Mateu al Museu de les Arts Decoratives inaugurades el 17 de febrer de 1935*, Junta de Museus, Palau de Pedralbes, Barcelona 1935 [o post.].

primer terç del s.XX, existia en les col·leccions de la Junta de Museus. Mateu iniciava, per mitjà d'aquest dipòsit des de l'any 1933, una col·lecció pública que hauria d'anar sent augmentada constantment, i a mesura que anava reunint el conjunt, anava dipositant les obres al Museu. En el *Catàleg* que es va publicar en motiu del dipòsit d'aquesta col·lecció es reconeixia:

La Junta, ocupada la seva atenció i les seves possibilitats econòmiques en l'obra essencial de recopilació del patrimoni artístic de Catalunya, no podia atendre amb el seu sol esforç, aspectes tan importants per a la formació artística del nostre poble, com és aquest de posar davant dels seus ulls l'exemple de les arts de l'Extrem Orient, que ha superat en la tècnica dels oficis d'art, totes les perfeccions de les més belles i més altes civilitzacions dels pobles d'Occident.⁵³⁸

Segons s'indica al *Catàleg*, la Junta havia tingut la intenció d'adquirir alguns conjunts en ocasions diverses, i fins i tot, intentà realitzar una exposició l'any 1918. Tots aquests intents d'omplir el buit existent en el col·leccionisme públic barceloní es veieren truncats, fins al juliol de 1932, quan Damià Mateu oferí la seva col·lecció.⁵³⁹

La col·lecció de Damià Mateu ocupava, el dia de la inauguració del Museu, la sala II del Museu. L'exposició consistia en talles en fusta del s.XVIII, escultura budista en pedra, i bronze, tapissos xinesos, nipons i tibetans, bronzes rituals i porcellanes, entre les quals ressaltaven figures de Guanyin dels forns de Dehua, i finalment, una col·lecció de miniatures persanes.⁵⁴⁰ A mesura que anava adquirint peces, tant a través del comerç d'art local, com a fora, especialment a París, aquestes passaven a omplir diverses sales del Museu d'Arts Decoratives, fins a aconseguir omplir-ne cinc sales a la planta baixa davantera del cos central del Museu. Des del 1932, Mateu efectuà diversos dipòsits d'obres d'art xinès els anys 1933, 1934 i 1935.⁵⁴¹

---

⁵³⁸ SOLER I MARCH, Alexandre, "Col·lecció dipositada pel propi col·leccionista, D. Mateu, al Museu d'Arts Decoratives de Pedralbes", a *Catàleg de les sales...*, 1935 [o post.].

⁵³⁹ Segons Jaume Barrachina, oferí la seva col·lecció el 22 de juliol de 1932 a *Ídem.*, "Maties Muntadas, Jaume Espona i Miquel Mateu: el col·leccionisme d'art antic i d'arts decoratives", a *BASSEGODA 2007b*: 248. Al *Catàleg* es menciona que Mateu va anar augmentant la seva col·lecció des de desembre de 1933.

⁵⁴⁰ GIBERT, J., "El contingut del Museu de Pedralbes", a *Butlletí dels museus d'art...*, vol. 3, núm. 21, febrer de 1933: 43-46.

⁵⁴¹ *Butlletí dels museus d'art...*, vol. 4, núm. 33, febrer de 1934: 63; vol. 5, núm. 45, febrer de 1935: 66; vol. 5, núm. 53, octubre de 1935: 324.

Fig. 47. Sales Damià Mateu (esquerra) i Lluís Masriera (dreta). Museu d'Arts Decoratives, Pedralbes.
A *Butlletí dels museus d'art...*, vol. 3, núm. 21, febrer 1933: 40 i 42.

A la tasca de Mateu s'anaren sumant altres col·leccionistes de l'època: en primer lloc, Lluís Masriera, vocal de la Junta de Museus, aportà, també en dipòsit, la seva col·lecció d'art japonès al nou Museu. Al febrer de 1933 s'anunciava al *Butlletí dels museus d'art de Barcelona* que amb els dipòsits de les col·leccions Mateu i Masriera s'iniciava “un fons d'art extremo-oriental que cal anar millorant i depurant, fins a tenir a Barcelona, en el seu Museu de les Arts Decoratives, una bona secció d'aquest art tan interessant per als *amateurs* com educador per als artistes”.⁵⁴² En aquell moment, les col·leccions Mateu i Masriera omplien dues sales del Museu (Fig. 47).

A la sala Lluís Masriera (sala IV), s'hi exposaren exemplars ceràmics japonesos, exemplars de talla japonesos i indostànics, un Amida daurat, dues armadures japoneses, quimeres ceràmiques xineses, tapissos de seda, estampes japoneses del s.XVIII, màscares, mobles, i dos grans gerros japonesos.⁵⁴³

Amb tal de formar la seva col·lecció, Mateu adquirí peces a col·leccionistes locals. És així com fou dipositada la col·lecció d'art xinès de l'artista Josep Porta, el qual l'havia format després de la Guerra Mundial a Berlín, i la tingué un temps decorant casa seva. Josep Porta l'oferí originalment en venda a la Junta, però l'oferta fou desestimada per manca de mitjans econòmics.⁵⁴⁴ Finalment, Damià Mateu adquirí la col·lecció Porta i la diposità al costat de la sala Masriera.⁵⁴⁵ Mateu adquirí també la majoria d'objectes d'art de l'Àsia oriental de la

⁵⁴² FOLCH I TORRES, Joaquim, “El nou Museu de les Arts Decoratives del Palau de Pedralbes”, a *Butlletí dels museus d'art...*, vol. 3, núm. 21, febrer de 1933: 34.

⁵⁴³ GIBERT 1933: 48.

⁵⁴⁴ Junta de Museus de Barcelona, “Col·lecció dipositada pel propi col·leccionista, D. Mateu, al Museu d'Arts Decoratives de Pedralbes”, a *Catàleg de les sales...*, 1935 [o post.].

⁵⁴⁵ *Butlletí dels museus d'art...*, vol. 5, núm. 47, abril de 1935: 104.

col·lecció de Joan Fabré i Oliver (Vilanova i la Geltrú, 1868 - Barcelona, 1951), expert col·leccionista de bronzes rituals.⁵⁴⁶

El 1935, quan s'inaugurà l'exposició definitivament, la col·lecció Mateu es trobava a les sales VI, on es van col·locar les talles de diferents materials, i les xilografies; VI bis, on hi havia bronzes xinesos antics; VIII, en la qual s'exposaven peces de ceràmica i porcellana de dinasties diverses; al vestíbul central, en el qual es va col·locar l'escultura budista dels segles VIII al X, i la sala IX, que també contenia porcellana xinesa de diverses dinasties.⁵⁴⁷ La col·lecció comptava amb 468 objectes.⁵⁴⁸

Sobre dos dels conjunts de la seva col·lecció es van publicar tres interessants estudis al *Butlletí dels museus d'art de Barcelona*. El primer, de Josep Gibert, en referència al conjunt de 16 xilografies japoneses del s.XVIII, les quals copien obres del pintor xinès Guanxiu (贯休), i que representen 16 *lohans* de Śākyamuni.⁵⁴⁹ El segon i tercer, de Joan Fabré i Oliver, en aquell moment director del Museu Balaguer, van ser publicats el gener i el juny de 1936, i tracten sobre la important col·lecció de bronzes rituals.⁵⁵⁰

La Junta de Museus aportà aquelles poques obres que havia anat adquirint al llarg del temps. Volem creure que es tracta d'aquelles obres que originàriament havien anat omplint el Museu Martorell als anys 80 del s.XIX, donat que en inaugurar-se el Museu d'Arts Decoratives es van posar a rendiment els fons que la Junta tenia a les reserves del Museu de la Ciutadella.⁵⁵¹

A aquests conjunts cal sumar totes aquelles donacions i dipòsits que es van fer contemporàniament o poc després de l'exposició de la col·lecció Mateu al Museu d'Arts Decoratives. Joan Artigas-Alart Casas deixà en llegat al Museu una col·lecció de 32

---

⁵⁴⁶ *Butlletí dels museus d'art...*, vol. 5, núm. 49, juny de 1935: 182.

⁵⁴⁷ *Catàleg de les sales...*, 1935 [o post.]; també es va publicar una descripció del contingut de les sales a *Butlletí dels museus d'art...*, vol. 5, núm. 47, abril de 1935: 112-115.

⁵⁴⁸ BARRACHINA 2007: 248.

⁵⁴⁹ GIBERT, J., "Els 'lo-hans' de la col·lecció Damià Mateu", a *Butlletí dels museus d'art...*, vol. 4, núm. 45, desembre de 1934: 361-367. Josep Gibert va publicar també un article al *Butlletí* sobre el significat i l'origen dels trigramas a través d'una campana de bronze preservada al Museu d'Arts Decoratives, a GIBERT, J., "Els pa-kua xinesos", a *Butlletí dels museus d'art ...*, vol. 7, núm. 76, setembre de 1937: 266-273.

⁵⁵⁰ FABRÉ I OLIVER, J., "Els bronzes xinesos de la col·lecció Mateu", a *Butlletí dels museus d'art...*, vol. 6, núm. 56, gener de 1936: 10-13; i *Ídem.*, "Els bronzes rituals xinesos de la col·lecció Mateu", a *Butlletí dels museus d'art...*, vol. 6, núm. 61, juny de 1936: 176-178.

⁵⁵¹ FOLCH 1933: 36.

Fig. 48. Exposició de la col·lecció de mantons de Manila de Joan Artigas-Alart al Museu d'Arts Decoratives. A *Butlletí dels museus d'art...*, vol. 5, núm. 47, abril 1935: 117.

mantons de Manila fets a la Xina, ingressats el 23 de gener de l'any 1935, i que actualment es troben conservats al Museu Tèxtil i d'Indumentària. El 17 de febrer d'aquell mateix any, s'inaugurà una exposició temporal de la col·lecció de mantons al Museu d'Arts Decoratives.⁵⁵² Aquesta exposició tingué lloc en una sala provisional mentre s'esperava a la seva instal·lació definitiva a la sala que havia estat *boudoir* de la reina quan l'edifici era palau reial (Fig. 48).⁵⁵³ El juny del mateix any, la col·lecció quedà permanentment instal·lada en el mateix lloc, fins que el 1952 passà a la Secció de Teixits dels Museus d'Arts de Barcelona, i posteriorment al Museu Tèxtil, on s'exhibiren en una exposició temporal entre octubre de 1998 i febrer de 1999.⁵⁵⁴

El conjunt està format per 31 exemplars xinesos i un d'espanyol realitzats els segles XVIII i XIX, amb mostres de diverses tipologies. Els mantons xinesos, d'enorme qualitat, foren manufacturats a mà amb seda de Shangdong.⁵⁵⁵ Malgrat la seva denominació, els mantons

---

⁵⁵² FERRÉ DE RUIZ NARVÁEZ, Adelaida, "Una col·lecció de mantons de Manila al Museu de Pedralbes", a *Butlletí dels museus d'art...*, vol. 7, núm. 71, abril de 1937: 113.

⁵⁵³ "L'Exposició Artigas-Alart", a *Butlletí dels museus d'art...*, vol. 5, núm. 47, abril de 1935: 117-118.

⁵⁵⁴ Mantons de Manila: Col·lecció Artigas Alart del Museu Tèxtil i d'Indumentària, Museu Tèxtil i d'Indumentària, octubre 1998 - febrer 1999 [Document creat en motiu de l'Exposició de la col·lecció Artigas-Alart de Mantons de Manila que tingué lloc al Museu Tèxtil i d'Indumentària de Barcelona entre els mesos d'octubre de 1998 i febrer de 1999]. Agraïm a la Silvia Subirana Surroca haver-nos facilitat aquest document que inclou el text que es va utilitzar pel fulletó de l'exposició.

⁵⁵⁵ FERRÉ 1937: 121.

de Manila eren manufacturats a Xangai i Canton. Foren els espanyols els que els hi donaren el nom, donat que els adquirien a Filipines, on eren introduïts a la Península.⁵⁵⁶

D'aquesta col·lecció se'n feren, posteriorment, dues exposicions temporals. La primera tingué lloc a l'antiga seu del Museu Tèxtil, al carrer Montcada, entre octubre de 1998 i febrer de 1999. En aquesta exposició s'exposaren únicament tretze dels mantons de la col·lecció, tots ells de manufactura xinesa. També, dins de l'exposició *Filipines un segle després: una doble mirada*, que tingué lloc al Museu Etnològic entre els anys 1999 i 2000, es mostraren alguns dels exemplars de la col·lecció de mantons.⁵⁵⁷

Fig. 49. Reis de joc d'escacs. Xina, s.XIX. Ivori. Museu de les Arts Decoratives-DHUB, núm. d'inventari 13907.

Quan Joan Artigas-Alart morí, la seva germana, Carme Artigas-Alart, revé en herència la col·lecció del seu germà de mobiliari i objectes d'art de la Xina, i aquesta el donà l'any 1935. Aquesta col·lecció consistia en paravents, objectes d'art, porcellana i brodats xinesos que

---

⁵⁵⁶ "L'Exposició Artigas...", 1935: 117-118.

⁵⁵⁷ ESCUR, Núria, "Filipinas, un siglo después", a *La Vanguardia*, 9 de setembre de 1999: 7.

havien de passar a ocupar una cambra completa.⁵⁵⁸ Després de la Guerra Civil, aquestes peces s'han repartit entre diversos museus de Barcelona, i hi han peces al Museu de les Arts Decoratives, on es preserven caixes, làmpades japoneses i un joc d'escacs xinès d'ivori (Fig. 49); al Museu de Ceràmica, on hi ha un conjunt de peces de porcellana xinesa, format per gerros, plats, bols i figures del s.XIX; al MNAC, on es troben els mobles més voluminosos, com paravents i un llit; i al Museu Etnològic, on hem localitzat quatre peces de la Xina: un joc de mah-jong, una petita escultura taoista de bronze, una tauleta circular de fusta lacada, i una peça d'ivori emmarcada en una caixa de tela brodada.⁵⁵⁹

Les peces de la col·lecció Artigas-Alart conservades al Museu de les Arts Decoratives estan marcades amb etiquetes de l'Exposició de Arte Antiquo de 1902. Això fa pensar que Artigas-Alart devia, bé exposar les obres de la seva col·lecció en aquesta ocasió, o bé, adquirir-les en l'Exposició. No obstant, no es fa cap menció ni a les obres ni al col·leccionista en el *Catálogo* que es va publicar en motiu del certamen.⁵⁶⁰

També, el 4 d'abril de 1935, Joan Fabré i Oliver, gran part de la col·lecció del qual havia estat adquirida per Damià Mateu i exposada al Museu d'Arts Decoratives, donà un vas ritual xinès *ku* (*gu* en *pinyin*), del grup *tsun* (*zun* en *pinyin*), utilitzat per al vi. Aquesta peça fou inventariada amb el número 11.133 de l'inventari general del Museu. Tot i no comptar amb una marca amb la qual establir una datació, es datà la peça dins de la dinastia Zhou (1045-221 a. C.).⁵⁶¹ També, l'any 1935, s'exposà al Museu la col·lecció que Maria Regordosa de Torres Reina havia format en vida, composta, a més de joies, tapissos flamencs, i

---

⁵⁵⁸ *Butlletí dels museus d'art...*, vol.5, núm. 47, abril de 1935: 106, 107 i 118. Almenys dues peces de porcellana xinesa, una donada i l'altra adquirida a Carme Artigas-Alart, formen part actualment del fons de ceràmica produïda fora de l'Estat espanyol del Museu de la Ceràmica de Barcelona. *Entre Orient i Occident: ceràmica oriental, nord-africana i europea del Museu de Ceràmica de Barcelona* (Catàleg d'exposició), Institut de Cultura, Museu de Ceràmica, Barcelona 2004: 33, 44.

⁵⁵⁹ Agraïm a Josep Capsir les facilitats donades a l'hora de consultar les peces preservades al MADB-DHUB, a Ricard Bru Turull per haver-nos informat sobre la localització de les quatre peces que es troben al Museu Etnològic; i a M. Antonia Casanovas, per donar-nos accés a les fitxes de la secció d'Àsia oriental del Museu de Ceràmica.

⁵⁶⁰ *Catálogo de la exposición de arte antiguo publicado por la Junta Municipal de Museos y Bellas Artes, redactado por don Carlos de Bofarull y Sans, Director del Museo Arqueológico Municipal*, Junta Municipal de Museos y Bellas Artes, Thomas, Barcelona 1902. Tampoc es va realitzar cap altre exposició l'any 1902 en la qual es pogués haver exposat peces com les que componen la col·lecció. FONTBONA 2002: 78-79.

⁵⁶¹ *Butlletí dels museus d'art ...*, vol. 5, núm. 49, juny de 1935: 182-183; i vol. 5, núm. 53, octubre de 1935: 323. Segons Josep Capsir, personal de col·leccions i recerca del Museu d'Arts Decoratives de Barcelona-DHUB, els números d'inventari no s'han canviat des que es va inventariar aquesta peça. No obstant, el personal del Museu desconeix la seva ubicació actual. CAPSIR MAIZ, Josep, "ART XINÈS COL·LECCIÓ ARTIGAS-ALART" [en línia]. Missatge a: <mon.gines.blasi@gmail.com>, 2 d'abril del 2012, 19:30. Message-ID: <D94F25999C2BE9449BA41980B6CBCFBB24044B65B1@MBX02.corppro.imi.bcn>. Comunicació Personal.

mobiliari, ventalls de diferents èpoques i procedències, entre els quals hi havien sis de xinesos: dos de l'època Lluís XIV, un de l'època Lluís XV, i tres del s.XIX.⁵⁶²

Finalment, als anys 40 ingressaren algunes peces xineses a través de llegats i donacions de col·leccions heterogènies. L'any 1940 ingressà alguna peça xinesa amb la donació d'indumentària filipina, ventalls, joies i fotografies de Carme Santaló.⁵⁶³ Per últim, el 1941, ingressà la col·lecció de Carles Pirozzini i Martí (Barcelona, 1852-1938),⁵⁶⁴ qui havia deixat en llegat al Museu una col·lecció de ventalls, entre els quals, n'hi havia de xinesos i japonesos, a més de medalles, pintures i escultures.⁵⁶⁵ La col·lecció de Pirozzini consistia en cent vint-i-nou ventalls de procedència diversa, i fets entre els segles XVI i XX.⁵⁶⁶ Els ventalls d'aquesta col·lecció, majoritàriament preservats en la reserva del Museu de les Arts Decoratives, alguns en mal estat de conservació, han estat exposats esporàdicament en mostres com la que va tenir lloc al Palau de la Virreina l'any 1979. Actualment hi ha un ventall xinès del s.XIX exposat en el Museu.⁵⁶⁷

Més tard, el 1962, va ingressar el llegat de Domingo Teixidó. Es tracta de la Col·lecció Teixidó d'art, que compta al menys amb una obra xinesa, la qual es troba exposada actualment al Museu de les Arts Decoratives.⁵⁶⁸

A aquestes aportacions cal sumar les donacions de llibres sobre art xinès a la Biblioteca del Museu, segurament esperonades per la presència d'aquestes col·leccions d'art de l'Àsia oriental en el Museu, i que deixava un buit en el contingut de la biblioteca. Entre aquestes donacions cal destacar l'ingrés de la col·lecció de R. Soler i Vilabella, dins de la qual hi havien diversos llibres d'art de la Xina. En motiu de l'aportació, al *Butlletí* es comentava, "Aquest art que, abans, pel seu exotisme, desvetllava només un interès de mera curiositat [...] ha acabat per ésser més íntimament conegut i, fins i tot, per influir íntensament en algun sector de l'art català. Aquestes col·leccions han vingut a omplir el buit que existia a la

---

⁵⁶² *Butlletí dels museus d'art ...*, vol. 5, núm. 51, agost de 1935: 234-236.

⁵⁶³ BORONAT 1999: 917.

⁵⁶⁴ Dates de naixement i mort segons OJUEL, Maria, "Carles Pirozzini i la Barcelona de 1888", a *L'Avenç*, núm. 296, novembre 2004: 49.

⁵⁶⁵ BORONAT 1999: 917.

⁵⁶⁶ BERTRAN I PIJOAN, Lluís, "Los abanicos del señor Pirozzini", *Barcelona atracció*, any XX, núm. 230, agost de 1930: 243-248.

⁵⁶⁷ Aquest ventall té número d'inventari 40.890. Agraïm a Josep Capsir, conservador del Museu d'Arts Decoratives, i a Maria Ojuel, doctoranda en Història de l'Art al Departament d'Història de l'Art de la Universitat de Barcelona, la informació facilitada.

⁵⁶⁸ BORONAT 1999: 920.

Biblioteca, atesa la importància adquirida en aquest darrer temps per la secció d'art extremo-oriental al nostre Museu de les Arts Decoratives".⁵⁶⁹

L'exposició d'aquestes col·leccions al Museu d'Arts Decoratives va durar poc. Les sales s'inauguraren el 17 de febrer de 1935, i al cap de poc, després de la mort de Damià Mateu, l'Ajuntament de Barcelona tornà els fons als seus hereus.⁵⁷⁰ Després de la seva mort el 1935 els fills de Damià Mateu heretaren la seva part corresponent de la col·lecció xinesa, amb l'excepció de l'Àngels, la primogènita, que havia mort el 1923. Així doncs, la col·lecció es repartí entre Miquel, Mercè, Josefa, casada amb en Josep Golobart Perpinyà, Emília, casada amb Joan Cap Pagès, i Carme, casada amb Rossend Peitx Jordana. El cas de la Mercè és el més interessant, perquè era soltera i morí sense descendència, de manera que la seva part corresponent fou repartida de nou entre els altres quatre germans quan morí. Les parts corresponents a les altres tres germanes, la Josefa, l'Emília i la Carme, es van anar venent paulatinament a altres col·leccionistes, mentre que la quarta part corresponent a Miquel Mateu Pla, és l'única conservada que es troba parcialment exposada al públic.⁵⁷¹

Fig. 50. Gerros. Xina, s.XVIII-XIX. Porcellana esmaltada. Col·lecció Suqué-Mateu. Biblioteca del Museu del Castell de Peralada, núm. d'inventari 20388, 20302 i 20301.

El conjunt heretat per Miquel Mateu forma part avui de les col·leccions privades de la família Suqué-Mateu, i es troba preservat al Castell de Peralada. Únicament algunes peces

⁵⁶⁹ *Butlletí dels museus d'art ...*, vol. 7, núm. 76, setembre de 1937: 274.

⁵⁷⁰ BARRACHINA 2007: 248.

⁵⁷¹ BARRACHINA 2007: 250-251.

Fig. 51. Caps budistes. Xina, s.VIII-X. Tres talls en pedra, i la darrera, en fusta (44 x 22 cm; 46 x 20,5 cm; 34 x 20,5 cm; 33 x 15 cm). Col·lecció Suqué-Mateu. Vestíbul de l'Oficina Central del Grup Peralada. Barcelona.

de porcellana estan exposades a la biblioteca del Museu del Castell. Es tracta de porcellana *famille rose* xinesa, i aquests exemplars conserven els números d'inventari antics (Fig. 50). La resta del conjunt preservat a Peralada es troba a les dependències privades de la família Suqué-Mateu del Castell, i consisteix en una trentena d'exemplars d'escultura, figures de porcellana xinesa votives de diverses dinasties, i vaixelles i gerros de porcellana de la dinastia Qing.

També formen part d'aquest conjunt quatre caps budistes xinesos esculpits, els quals decoren actualment el vestíbul de l'Oficina Central del Grup Peralada a Sarrià-Pedralbes a Barcelona (Fig. 51).⁵⁷² Tres d'aquests exemplars són de pedra tallada, i un és de fusta tallada. Aquesta darrera peça de fusta degué ser originalment policromada, donat que queden restes de pintura negra i vermella als cabells de l'escultura.

4.1.2.2. El llegat Abrate

El llegat Abrate és un altre exemple representatiu de com aquesta tendència de les institucions públiques catalanes a centrar-se únicament en recuperar el patrimoni artístic de Catalunya ha tingut continuïtat al llarg del s.XX, i fins a l'actualitat. La història d'aquesta col·lecció, formada per objectes decoratius de l'Àsia oriental és, per tant, il·lustrativa del lloc que, des del s.XIX fins a l'actualitat, ha ocupat l'art i la cultura material de la Xina en el col·leccionisme públic a Catalunya.

---

⁵⁷² Hem tingut l'oportunitat de visitar aquesta part de la col·lecció al Castell de Peralada, i al vestíbul de l'Oficina Central del Grup Peralada, al Carrer Pere II, núm. 1, Barcelona. Voldríem agrair a en Jaume Barrachina haver-nos facilitat l'accés a aquestes peces.

El llegat Abrate-Bouvard va ser donat per Maria Abrate als Museus d'Art de l'Ajuntament de Barcelona l'any 1984. Aquest conjunt està format per 273 obres de diversos orígens i temàtica. Part d'aquest conjunt està integrat per peces d'art decoratiu de la Xina i del Japó. Les peces d'aquesta col·lecció foren adquirides pel matrimoni format per Charles Bouvard, important industrial fabricant de la cervesa Moràvia, i Marie-Virginie Bourgeois.⁵⁷³ Maria Abrate fou minyona a la casa dels Bouvard, i dama de companyia de la senyora Bouvard en els seus freqüents viatges arreu del món. Els Bouvard vivien al Cap d'Antibes, fins que a principis de la 2a Guerra Mundial es traslladaren primer a Val-d'Isère, i finalment a Barcelona.⁵⁷⁴

A Barcelona, els Bouvard van viure primer en un pis al carrer de les Corts, 456, 1r 1a, i més tard es traslladaren a l'extrem superior de la rambla de Catalunya. Van encarregar mobiliari a la Casa Busquets per a decorar diferents estances de la seva casa. Una de les sales de la casa estava decorada amb tapissos xinesos i fanals japonesos encarregats a la Casa Busquets, estança que Teresa-Montserrat Sala qualifica de "saló oriental".⁵⁷⁵ A més d'aquest ric conjunt mobiliari, Charles Bouvard també posseïa objectes d'ivori, peces de porcellana, ceràmica, i talles en minerals, procedents principalment de la Xina, i en menor mesura del Japó.

Segons Nicolau Furriol, els objectes de l'Àsia oriental del conjunt varen ser adquirits per Charles Bouvard en els seus viatges diversos. Entenem que devia viatjar per la Xina i el Japó, però desconeixem per quins països veritablement va viatjar exactament el matrimoni Bouvard. En tornar d'aquests viatges, Charles Bouvard va completar la col·lecció amb reproduccions i altres peces comprades a Europa.

Originalment, Charles Bouvard tenia interès en deixar la col·lecció a un museu de la ciutat de Barcelona. No obstant, en morir abans que la seva muller, va deixar el pis intacte sense desmantellar. Després de la mort del seu marit, Marie-Virginie Bourgeois va adoptar Maria Abrate, en senyal d'estimació, per a instituir-la hereva universal anys més tard. Els

---

⁵⁷³ Teresa-Montserrat Sala explica breument com la casa de la família Bouvard a Barcelona estava decorada amb objectes tant de l'Àsia oriental com amb mobles fets a Catalunya en imitació d'elements de l'art de la Xina i del Japó als anys 20 del s.XX, a SALA, Teresa-Montserrat, *La Casa Busquets: una història del moble i la decoració del modernisme al déco a Barcelona*, Memoria Artium 4, Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona [etc.] 2006: 252-253. Pel que fa a la història de la col·lecció Bouvard fins a la seva donació per part de Maria Abrate als Museus d'Art de l'Ajuntament de Barcelona, vegeu *Exposició del llegat Abrate...*, 1986.

⁵⁷⁴ *Exposició del llegat Abrate...*, 1986: 15.

⁵⁷⁵ SALA 2006: 253.

béns de la família Bouvard van passar a propietat de Maria Abrate l'any 1973, els quals donà l'any 1984 a l'Ajuntament de Barcelona. Aquesta donació estava sotmesa a una clàusula per la qual els objectes de la col·lecció haurien de restar en exposició permanent.⁵⁷⁶

El conjunt de l'Àsia oriental va ser primer classificat i inventariat, juntament amb la resta del llegat, per encàrrec del director del Museu d'Art de Catalunya, Joan Ainaud, i més tard fou traslladat a aquest Museu per fotografiar i condicionar les peces de la col·lecció, en espera de ser exposades. L'exposició del conjunt no tingué lloc fins l'any 1986, a la capella de l'antic Hospital de la Santa Creu. Des de l'any 1986 es desconeix cap altre exposició realitzada amb les obres de l'Àsia oriental de la col·lecció, que varen passar al dipòsit del Museu Etnològic l'any 1986, i al Museu de Ceràmica, on han restat conservades fins a l'actualitat.⁵⁷⁷

---

⁵⁷⁶ *Exposició del llegat Abrate...*, 1986: 17.

⁵⁷⁷ No hem pogut estudiar amb més deteniment el pas del llegat Abrate del Museu d'Art de Catalunya al Museu Etnològic de Barcelona, donat el tancament d'aquest Museu durant la redacció d'aquesta tesi doctoral. Al Museu de la Ceràmica de Barcelona es troben les peces de porcellana de família verda, família rosa, porcellana de Canton, i blanca i blava, totes elles de la dinastia Qing i produïdes a Jingdezhen i Canton, vegeu *Entre Orient i Occident...*, 2004: 32-44.

4.2. El lloc donat al fons de l'Àsia oriental a la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer

4.2.1. Període formatiu del Museu

En contrast amb la política d'adquisicions de l'Ajuntament de Barcelona, la Junta de la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer no va posar traves a l'hora d'acceptar donacions d'obres de l'Àsia oriental. Ans al contrari, la notícia de la donació del conjunt donat per Juan Mencarini l'any 1888 publicada al *Boletín* posa de manifest la necessitat d'ampliar la col·lecció, donada “la importancia y valía de nuestras colecciones egipcia y filipina y de la escasísima de la china, que permanece desde largo tiempo en estado embrionario”.⁵⁷⁸ El Museu Balaguer allotjava obres de l'Àsia oriental perquè es va constituir seguint la mentalitat universalista del s.XIX, albergant una gran varietat d'objectes de diversa índole a l'estil dels gabinets de col·leccionista: pintures, escultures, ceràmica, mobles, monedes, medalles, armes, indumentària, i objectes curiosos, entre d'altres.⁵⁷⁹ Per entendre el lloc que va ocupar el fons de l'Àsia oriental respecte la resta de la col·lecció del Museu cal analitzar el tractament expositiu que va rebre des d'abans de la inauguració de la Institució.

La col·lecció d'aquesta institució és inusual pel fet de contenir obres que varen ser adquirides via comerç directe amb la Xina, en un moment en el qual era més habitual la compra a través de París, centre per excel·lència del japonisme, i que a més no està únicament formada per peces realitzades exclusivament per a l'exportació, sinó que moltes d'elles varen ser originalment creades per a satisfer el mercat artístic xinès.⁵⁸⁰

Entre les obres de la Xina i del Japó preservades al Museu Balaguer n'hi ha que són interessants pel seu valor estètic, o per ser exemplars representatius de la cultura material d'aquests països. Des d'abans de la inauguració de la Biblioteca-Museu ja s'havia reservat un espai per a l'exposició d'obres del fons de l'Àsia oriental, i aquest va ser formulat com un espai de caràcter etnològic amb mostres de diverses cultures de l'Àsia, i d'altres països

---

⁵⁷⁸ *Boletín...*, núm. 50, 26 de novembre de 1888: 1.

⁵⁷⁹ *Surge et Ambula: 125 anys de Biblioteca Museu* (Catàleg d'exposició), Organisme Autònom Local de Patrimoni Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú 2009, i ROSICH 2009: 39.

⁵⁸⁰ CABAÑAS 2003.

no occidentals, com Filipines, Mèxic o Perú.⁵⁸¹ Així doncs, obres d'art compartien espai amb exemplars més adequats per a l'estudi de la cultura material, com ara armes filipines o japoneses.

D'altra banda, al llarg dels anys es van anar distribuint peces de l'Àsia oriental per altres sales del Museu. D'una banda, aquest tractament expositiu i de classificació de les peces del Museu respon a les pròpies característiques de la Institució, donat que els conjunts que allotja van passar de l'àmbit privat al col·leccionisme públic a través de múltiples donacions, omplint les sales del Museu a mesura que ingressaven nous conjunts. El personal del Museu redistribuïa les obres en exposició molt sovint i de forma contínua. D'altra banda, aquesta distribució també s'emmiralla en el debat entorn a la categorització d'objectes de l'Àsia oriental que, durant el segle XIX, es va plantejar mentre objectes de la Xina i del Japó ingressaven en col·leccions europees i nord-americanes.⁵⁸²

Amb tal de comprendre el lloc que ocupava la secció etnogràfica respecte el conjunt de la Institució, cal veure el pes que originalment es va donar al Museu en relació al conjunt de la Biblioteca-Museu. Durant els anys en els quals es va anar gestant la creació de la Institució, i posteriorment a la inauguració, és evident que la Biblioteca tenia més protagonisme que el Museu.⁵⁸³ A la Biblioteca Balaguer es conserven diversos documents que mostren com Víctor Balaguer va donar major preferència a la seva col·lecció de llibres, en contrast amb el conjunt d'obres d'art de la seva propietat.

Entre les Actes de la Junta preservades a la Biblioteca Víctor Balaguer es troba conservat un manuscrit de sis pàgines de l'any 1882, signat per Balaguer, i dirigit a l'Alcalde de Vilanova, en el qual especifica el seu projecte per a la construcció de la Biblioteca-Museu, i en el qual expressa a grans trets els conjunts de la seva propietat que pensa traslladar a la Biblioteca-Museu:

Se compró el terreno y se está levantando el edificio próximo á la Estación. En cuánto esté totalmente terminado, trasladaré á el mi biblioteca, que consta de quince mil volúmenes, entre ellos algunos notabilisimos y raros, sobre todo los que contienen manuscritos y los que

---

⁵⁸¹ Carta de Víctor Balaguer a Joan Oliva, Madrid, 2 de febrer de 1884, Ms. 69, BVB, i GARCIA I LLANSÓ, Antoni, *Una Visita al Museo-Biblioteca Balaguer de Villanueva y Geltrú*, Imprenta de Jaime Jepús y Roviralta, Barcelona 1893: 14.

⁵⁸² CONN, Steven, "Where Is the East? Asian Objects in American Museums, from Nathan Dunn to Charles Freer", a *Winterthur Portfolio*, vol. 35, núm. 2/3, estiu-tardor de 2000: 157-173; i CLUNAS 1998.

⁵⁸³ ROSICH 2009: 54.

se ocupan de la grandiosa historia de nuestra Cataluña, y mi museo que tiene doscientos cuadros, centenares de monedas antiguas y objetos de singular valor artístico.⁵⁸⁴

Tant aquest manuscrit, com les paraules de Balaguer, transcrites a l'Acta de la sessió inaugural de la Biblioteca-Museu del dia 26 d'octubre de 1884, mostren com Balaguer considerava la seva biblioteca, amb la qual tenia un lligam especial, més valuosa que no pas el conjunt d'obres de la seva propietat que donava al Museu. Ho veiem, per exemple, en l'ordenació del text, fent referència primer a la seva biblioteca, i després a les peces que traslladarà al Museu.⁵⁸⁵

A l'Acta de la sessió inaugural de la Institució descriu la procedència d'alguns dels objectes que cedeix al Museu, i posa èmfasi en el significat que varen tenir per a ell. Malauradament, no especifica quins són els objectes que originàriament composaven el conjunt de la seva propietat i que va donar al Museu:

Este edificio, con el parque y verja que le circundan, con los veinte y dos mil volúmenes que deajo en su Biblioteca, con los cuadros, curiosidades y objetos artísticos, casi todo de un valor relativo por su historia, origen ó procedencia es lo que a vosotros entrego [...].

Con esto os entrego toda mi fortuna, todo cuanto poseo; pero os entrego todavia mas que mi fortuna, os entrego esos libros, de que no tan facilmente como de mi caudal supe desprenderme [...], os entrego también esos objetos de Museo que me traen a la memoria deseos no siempre cumplidos, bienes con afan solicitados, viajes penosos emprendidos para lograrlos, joyas que me fueron legadas por un deudo de la sangre ó por un pariente del alma, depósitos que me fueron confiados augustas y excelsas señoras como las Reynas Isabel Segunda de España, Maria Victoria é Isabel de Rumania, por nobles y elevadas damas como las señoras duquesa de Medinaceli, duquesa de La Torre, Marquesa de Marianao, Marquesa de Casa Samá, Condesa de La Mina ó por familias y amigos cariñosos y queridos, cuyos nombres bien amados

---

⁵⁸⁴ Manuscrit de Víctor Balaguer sense títol dirigit a *l'Ilustrísimo señor Alcalde de esta Villa*, 17 d'agost de 1882, a Actes Biblioteca Museu Balaguer.

⁵⁸⁵ "Acta de la sesión inaugural de la biblioteca-Museo Balaguer", a Actes Biblioteca Museu Balaguer, 26 d'octubre de 1884: 2-3.

hallareis inscritos en el catálogo-Inventario, que es el corazón de este Instituto.⁵⁸⁶

Quant al “catálogo-Inventario” al qual fa referència, es van portar a terme diverses iniciatives amb l'objectiu de fer difusió de les obres de Víctor Balaguer. La primera iniciativa la va portar a terme Manuel Creus i Esther unes setmanes abans de la inauguració, i va consistir en un targetó en el qual constava una descripció de les col·leccions.⁵⁸⁷ A partir de les preparacions per a la commemoració del segon aniversari “D. Víctor Balaguer mostraba que sería muy de su gusto, se encargue á quien reuniese las debidas garantías de formalidad y acierto la formación de un catálogo iconográfico de cuanto notable encierra el Museo, reproduciéndose gráficamente las obras de arte que sean susceptibles de tal procedimiento”.⁵⁸⁸ L'encàrreg es va fer a Manuel Creus i Esther, qui al cap de poc va demanar un ajudant.⁵⁸⁹ Uns anys més tard, el 1893, Antoni Garcia i Llansó va publicar *Una visita al Museo-Biblioteca Balaguer de Villanueva y Geltrú*, guia en la qual descriu amb força detall el contingut de les sales del Museu i de la Casa Santa Teresa.⁵⁹⁰

4.2.2. El lloc del fons de l'Àsia oriental respecte la resta del Museu

La informació sobre el que tenia Balaguer abans d'obrir el Museu a les Actes de la Junta desvela que el Museu tenia una posició secundària respecte la Biblioteca. Per entendre quin lloc ocupava la col·lecció de l'Àsia oriental respecte altres col·leccions en el Museu cal analitzar els epistolaris de Víctor Balaguer, Joan Oliva i Manuel Creus, el *Boletín* de la Institució, i el llibre *Una visita al Museo-Biblioteca Balaguer de Villanueva y Geltrú* d'Antoni Garcia i Llansó.⁵⁹¹

El lloc que ocupa la col·lecció d'art, arqueologia i objectes de l'Àsia al Museu es va definir des de la formulació de la Biblioteca-Museu. Abans de la inauguració l'any 1884, ja s'havia reservat un espai en el Museu dedicat a contenir objectes de l'Àsia. Això indica que Víctor

---

⁵⁸⁶ “Acta de la sesión inaugural de la biblioteca-Museo Balaguer”, a Actes Biblioteca Museu Balaguer, 26 d'octubre de 1884: 2-4.

⁵⁸⁷ Carta de Manuel Creus a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 2 d'agost de 1884, Oliva/125, BVB.

⁵⁸⁸ Actes Biblioteca Museu Balaguer, 26 de juliol de 1886.

⁵⁸⁹ COMAS 2007: 199. Donat que a la Biblioteca Víctor Balaguer no es conserva aquest catàleg, i que en l'epistolari de Manuel Creus es deixa de plantejar l'edició paulatinament, entenem que finalment el projecte per al catàleg de les obres no es va portar a terme.

⁵⁹⁰ GARCIA 1893; COMAS 2007: 66.

⁵⁹¹ Manuscrits Creus/31; 69, 70 i Oliva/623 de la BVB; *Boletín...*, 26 de Octubre de 1884; GARCIA 1893.

Balaguer ja devia comptar amb algunes obres de l'Àsia oriental, i que aquest conjunt devia créixer a mesura que es van anar fent donacions a la Institució. Segons anaven entrant noves peces al Museu, exemplars de l'Àsia oriental eren redistribuïts en diverses sales del Museu, així com a la Casa Santa Teresa a partir de la seva construcció, i per tant no podem parlar d'una distribució organitzada del fons de l'Àsia oriental.⁵⁹²

Balaguer ja tenia en compte que exposarien obres de l'Àsia oriental durant la gestació del projecte de Biblioteca-Museu. Això es deu a què Balaguer i Toda ja havien emparaulat la donació de diversos ídols, objectes de ceràmica i robes de la Xina i del Japó durant la visita que Toda efectuà a Madrid entre els dies 16 i 25 de gener de l'any 1883.⁵⁹³ Posteriorment, el mes d'abril del mateix any, Toda viatjà a Vilanova i la Geltrú amb l'objectiu d'entrevistar-se amb Balaguer.⁵⁹⁴ Sembla probable que aprofitessin aquesta ocasió per discutir l'ingrés de les obres. El conjunt ingressà en el Museu el 14 de febrer de l'any 1884.⁵⁹⁵

Donat que la Junta estava al cas de la donació todiana, ja s'havia ideat una secció etnològica en el Museu abans de rebre el primer conjunt d'exemplars de la Xina el febrer del 1884. Així ho indica Balaguer quan parla d'una "sección etnográfica" en un carta a Creus del mes d'octubre de 1883, en relació a la primera donació d'objectes de l'Àsia documentada.⁵⁹⁶

També cal tenir en compte les peces que Víctor Balaguer va ingressar com a donació pròpia. Segons Mireia Rosich, cal distingir entre el "Llegat Víctor Balaguer", i el "Llegat Fundacional". El primer consta de les obres que eren estrictament propietat de Balaguer abans d'iniciar el projecte de la Biblioteca-Museu, mentre que el segon engloba la col·lecció propietat de Balaguer, més tota l'obra que va ingressar a la Institució en vida seva, entre uns anys abans de l'any 1884, i l'any 1901, i que fou el resultat de la seva influència directa o

---

⁵⁹² Fotografies antigues de les sales del Museu, i els moviments registrats al dietari de Joan Oliva mostren com les peces exposades al Museu es canviaven de lloc molt sovint. D'altra banda, tot i que Joan Oliva sovint registrava en el seu dietari els canvis que es feien en el Museu, no hi han moltes entrades en les quals s'especifiquin moviments remarcables dels objectes exposats en la sala on s'exposaven obres de la Xina. Dietari de Joan Oliva, anys 1886-1895.

⁵⁹³ Segons Jardí, durant la trobada de gener ja es va efectuar la donació, *Ídem.*, 2010: 32. No obstant, creiem que això és poc probable donat que Toda tot just coneixia Balaguer per primer cop, i únicament estigué nou dies a Madrid. FORT 1975: 46-47.

⁵⁹⁴ FORT 1975: 46-47.

⁵⁹⁵ Aquest primer ingrés d'objectes de la Xina fou una donació d'Eduard Toda, registrada a la sessió del dia 14 de febrer de 1884 de les Actes Biblioteca Museu Balaguer.

⁵⁹⁶ Carta de Víctor Balaguer a Manuel Creus, Madrid, 2 d'octubre de 1883, Ms. Creus/31, BVB. Es desconeix el donant al qual es refereix, però és possible que es tracti d'Eduard Toda, donat que, poc després, a principis de 1884, va fer efectiva la primera donació d'objectes de la Xina documentada del Museu.

indirecta.⁵⁹⁷ Víctor Balaguer va ingressar unes 429 peces com a donació pròpia, entre les quals hi havia arts decoratives, pintura, escultura, “curiositats orientals; armes i objectes filipins”.⁵⁹⁸ Els objectes filipins, un centenar de peces, procedien de l'exposició celebrada a Madrid l'any 1887, i per tant no comptarien entre les peces que tenia Balaguer abans d'idear el projecte de la Biblioteca-Museu. També caldria descartar del que tenia Balaguer abans d'obrir el Museu aquelles obres xineses que va adquirir a partir de l'any 1884, com per exemple, dos ídols en fusta i porcellana adquirits l'any 1890.⁵⁹⁹ Però Balaguer ja comptava amb algunes “curiositats orientals” abans de la inauguració.⁶⁰⁰

Els únics objectes procedents de la Xina documentats com a propietat de Balaguer, no només abans de la inauguració de la Biblioteca-Museu, sinó fins i tot abans de la formulació d'aquest projecte d'institució, són les curiositats que, procedents de la Xina, li va fer entrega Francisco Abellá l'any 1876.

Abellá s'havia posat en contacte amb Víctor Balaguer l'any 1874, donat que, per aquella època, buscava el suport del Ministeri de Ultramar amb l'objectiu de portar a terme el seu projecte d'immigració lliure de xinesos a Cuba. El mes de març de 1876, Abellá, des de Madrid, demanà una entrevista a Balaguer amb tal de lliurar-li unes curiositats que duia de la Xina, per a ell i per a Alfons XII.⁶⁰¹ La visita d'Abellá cal relacionar-la amb el seu interès per portar el seu projecte endavant, i en el recolzament que cercava en Víctor Balaguer, que havia estat ministre d'Ultramar entre gener i maig de 1874, i a partir de l'octubre de 1876. Des de llavors, la correspondència que Abellá i Balaguer mantingueren fins l'any 1877 denota una relació amistosa entre Abellá i Balaguer, així com entre les seves mullers, Gladia S. de Abellá, i Manuela Carbonell.⁶⁰² Des d'aquest primerencontre, Abellá no deixà d'enviar llibres i exemplars de diaris a Balaguer, així com de fer encàrrecs de robes i fulars a la Xina per a l'esposa de Balaguer, Manuela Carbonell.⁶⁰³

---

⁵⁹⁷ ROSICH 2009: 40.

⁵⁹⁸ ROSICH 2009: 43.

⁵⁹⁹ Carta de Víctor Balaguer a Manuel Creus, Madrid, 10 d'octubre de 1890, Ms. Creus/187, BVB.

⁶⁰⁰ ROSICH 2009: 43.

⁶⁰¹ Carta de Francisco Abellá a Víctor Balaguer, Madrid, 28 de març de 1876, Ms. 7600400, BVB.

⁶⁰² Carta de Francisco Abellá a Víctor Balaguer, Lisboa, 23 de desembre de 1876, Ms. 7601273; Carta de Gladia S. de Abellá a Manuela Carbonell, Lisboa, 30 de gener de 1877, Ms. 7700106, BVB.

⁶⁰³ Carta de Francisco Abellá a Víctor Balaguer, Bordeus, 5 de maig de 1877, Ms. 7700431, BVB; Carta de Gladia S. de Abellá a Manuela Carbonell, Bordeus, 14 de març de 1877, Ms. 7700240, BVB.

Víctor Balaguer, doncs, ja tenia algunes curiositats de la Xina abans de començar a gestar el projecte de Biblioteca-Museu. La sala xinesa del Museu aniria prenent forma amb la donació d'Eduard Toda, emparaulada durant el 1883, però que no ingressà fins el 1884, i que fou la que motivaria les altres donacions de peces xineses a la Biblioteca-Museu.⁶⁰⁴

La primera referència a l'espai que ocuparien objectes de la Xina en el Museu és a la carta que Balaguer envià a Creus l'any 1883. En aquesta carta Balaguer es refereix a objectes procedents de la Xina i de l'Índia com part de "la sección etnográfica del Museo",⁶⁰⁵ i torna a utilitzar el mateix terme quan demana a Oliva que col·loqui els objectes a "la casa habitación para la colección etnográfica" amb motiu de l'ingrés, el febrer de 1884, de les peces xineses donades per Toda.⁶⁰⁶ Poc després, Balaguer indica que aquests objectes xinesos haurien de ser col·locats a "la salita china de la casa habitación".⁶⁰⁷ Així doncs, des de la gestació del Museu es va habilitar un espai pensat per exposar peces procedents, en la seva majoria, de la Xina. Partint de la terminologia que utilitza el mateix fundador de la Institució, aquest espai i les obres que l'ocupaven van ser originalment concebuts des d'un punt de vista etnològic.

En el primer número del *Boletín*, Manuel Creus i Esther publicà una descripció de les col·leccions del Museu en motiu de la inauguració de la Biblioteca-Museu. En aquesta descripció, Creus descriu el contingut d'un "salón decorado *ad hoc* y destinado únicamente á contener: armas, vestidos, armaduras y objetos varios del Celeste Imperio y de la patria de los Yoritama y Ota-Nabunaga", que a més estava decorat amb una col·lecció de pintura xinesa i japonesa.⁶⁰⁸ Així doncs, "la salita china" a la qual es refereix Balaguer contenia originalment exemplars de la cultura material de la Xina i del Japó.⁶⁰⁹ Els objectes de la Xina i del Japó van rebre un tractament etnològic, pensat per a l'estudi dels costums d'aquests països. Manuel Creus i Esther fa constar el tractament etnològic, en referència al conjunt de pintura de la Xina i del Japó, en la descripció del Museu al primer número del

---

⁶⁰⁴ La donació d'Eduard Toda està registrada a la sessió del dia 14 de febrer de 1884 a les Actes Biblioteca Museu Balaguer. Aquesta, la resta de donacions posteriors d'Eduard Toda, i especialment, la seva relació amb Balaguer, farien que Toda es guanyés un lloc especial a la Biblioteca-Museu. Mostra d'això és la sala de juntes, on trobem la seva cadira a la dreta de la de Balaguer, i la col·locació d'una làpida amb el seu nom a la Institució l'any 1886. Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 30 de juliol de 1886, Ms. 374, BVB.

⁶⁰⁵ Carta de Víctor Balaguer a Manuel Creus, Madrid, 2 d'octubre de 1883, Creus/31, BVB.

⁶⁰⁶ Carta de Víctor Balaguer a Joan Oliva, Madrid, 2 de febrer de 1884, Ms. 69, BVB.

⁶⁰⁷ Carta de Víctor Balaguer a Joan Oliva, Madrid, 10 de febrer de 1884, Ms. 70, BVB.

⁶⁰⁸ CREUS I ESTHER, Manuel, "El Museo", a *Boletín...*, núm. 1, 26 de octubre de 1884: 7-8.

⁶⁰⁹ CREUS 1884: 7

Fig. 52. Biblioteca-Museu Balaguer: col.lecció oriental. 18--?. 2 fotografies: b/n. BVB, CLF_10_8_4_1.

Boletín: “Las pinturas en *papyrus* y vitela de los primeros [de la Xina] y los *Kakémonos* ó acuarelas en seda, de los segundos [del Japó], forman notable grupo, muy estimable para el estudio de tipos, costumbres, construcciones, indumentaria, armas y joyas de los adoradores del hijo del Sol y de los compatriotas del Goya de Oriente, el pintor Hokusai”.

Dues fotografies del s.XIX mostren com aquesta secció no només estava composta per peces de l'Àsia oriental, sinó que estava formada per peces de Filipines, com les armes, que podem veure exposades a la paret, a més d'objectes decoratius de l'Àsia oriental, com el braser xinès ornamental de bronze col·locat a la cantonada (Fig. 52). L'exposició com a conjunt unitari d'obres de formes i procedència tan diversa reforça la idea que el fons de l'Àsia oriental va ser concebut des d'un punt de vista etnològic.

Aquesta no és l'única secció en la qual Creus comenta obres de la Xina i del Japó. En la secció d'“Artes suntuarias” Creus parla de safates i jocs d'escacs japonesos, gerros de bronze i *cloissoné* del Japó i de la Xina respectivament, i bastons d'ivori, espina de tauró, carei, banús i altres fustes, amb empunyadura d'or, procedents de Filipines.⁶¹⁰ A la secció d'“Indumentaria”, inclou les robes de mandarí donades per Eduard Toda, i les comenta juntament amb peces àrabs i europees. Finalment, ídols xinesos i japonesos de bronze, fusta i porcellana són enumerats en la secció d'arqueologia, juntament amb peces del Neolític, d'Egipte, de Grècia i de Roma entre d'altres. Segons Mireia Rosich la distribució general de les peces en el muntatge del Museu va ser improvisat perquè, donat que el Museu Balaguer es va anar formant a partir de donacions, el personal del Museu

⁶¹⁰ CREUS 1884: 8.

desconeixia les obres que hi anirien ingressant. És per això que no hi va haver una ordenació clara. En el cas d'obres de l'Àsia oriental, tot i comptar amb una "salita china", es van distribuir en diferents seccions del Museu, i van ser exposades al costat de peces de procedència molt diversa.

A més, els diferents exemplars exposats en les sales del Museu eren redistribuïts en les diferents sales del Museu força sovint, tal i com indiquen els registres sobre moviments del Museu al dietari de Joan Oliva, i com també apunta Mireia Rosich.⁶¹¹ En general, Joan Oliva sovint s'encarregava del manteniment i de la contínua redistribució de les obres i objectes exposats en el Museu. Diversos autors coincideixen en afirmar que Joan Oliva compaginava la seva feina com a bibliotecari amb la de museòleg, responsabilitzant-se del manteniment de les sales de Belles Arts, Arqueologia, Etnologia i Arts Decoratives.⁶¹² En realitat, el conservador del Museu era Manuel Creus i Esther, tot i que va ocupar aquest càrrec durant menys temps del que Oliva va ser bibliotecari. De la decoració de la sala de l'Àsia oriental se'n va encarregar el novembre de 1883 Josep Sugranyes i Florit, professor de l'Escola Artístico-Industrial de Vilanova l'any 1885.⁶¹³ De totes maneres, Joan Oliva, probablement pel seu perfil endreçat i metòdic com a bibliotecari, era el que deixava enregistrat tot el que passava a la Institució. La font principal sobre els moviments al Museu és el seu dietari personal. Malauradament, al dietari hi ha molt poques entrades en referència a les peces que conformen el fons de l'Àsia oriental, i tan sols dóna alguna indicació sobre donacions, que sovint es publicaven al *Boletín*. Una carta a Víctor Balaguer desvela els moviments i la reorganització d'objectes de l'Àsia oriental l'any 1888, de nou indicant el punt de vista etnològic des del qual el conjunt era concebut:

Mi plan que hoy debía exponer al Sr. Creus, era formar una colección etnográfica general, reuniendo en la sala derecha de la casa-habitación: colección egipcia (vitrina central); colección sarda (cuerpo central del armario arrimado á la testera); colección marroquí (cuerpo derecho del mismo); colección china y japonesa (cuerpo izquierdo del mismo): todo lo anterior está ya ordenado y colocado como queda dicho; para completar la colección china y japonesa se colocarian en la pared cercana á su armario todos los mejores cuadros chinos, los cuatro jarrones y los dos maniquies formando grupo, de manera que

---

⁶¹¹ ROSICH 2009: 54.

⁶¹² MARZAL 2011: 59; BARJAU 2001: 14-15; i ROSICH 2009: 54.

⁶¹³ Carta de Manuel Creus a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 27 de novembre de 1883, Oliva/883, BVB. Carta de Manuel Creus a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 15 de novembre de 1883, Ms. 370/114, BVB. Sobre Sugranyes vegeu *Boletín...*, núm. 4, 26 gener de 1885.

quedarían para la colección filipina cinco paredes: tres de las cuales para panoplias con las armas é instrumentos de trabajo (falta solo formar una) y dos paredes para dos grandes armarios de la misma forma y estilo que el de la testera, que tendrian tres metros de alto y uno y medio de ancho cada uno.⁶¹⁴

Un altre text que cal tenir en compte és el llibre que Garcia i Llansó publicà l'any 1893, *Una visita al Museo-Biblioteca Balaguer de Villanueva y Geltrú*, en el qual realitza un recorregut per les sales del Museu, tot descrivint els diferents objectes exposats a cada secció.⁶¹⁵ Per aquestes dates el Museu ja devia comptar amb els conjunts principals que conformen el fons de l'Àsia oriental a l'actualitat, donat que Toda, Mencarini i Abellá ja havien realitzat les seves donacions. Entre les sales dedicades a la ceràmica i a l'arqueologia es troba la sala

que pudiéramos llamar oriental, por contener objetos del extremo Oriente, tales como trajes, collares, ídolos, efectos de menaje, vasijas, armas, modelos de carruajes, instrumentos de música, aperos de labranza, etc., del Archipiélago filipino y de las Carolinas, Marianas, China y Japón; una colección interesantísima de *guacos* peruanos, algunos ídolos mejicanos, etc.⁶¹⁶

Una fotografia del s.XX mostra l'organització de la sala en la qual hi predominen peces de l'Àsia oriental (Fig. 53). En aquesta imatge s'aprecia com al s.XX es continuava combinant l'exposició d'obres d'art i peces d'exportació de la Xina i del Japó, amb armes d'altres països de l'Àsia. Tot i que en aquesta imatge destaquen les dues armadures japoneses de l'entrada, entre els objectes exposats hi predominen peces de la Xina: ídols de porcellana es poden veure exposats a la vitrina central. Altres peces decoratives, com els gerros i el brasero ornamental, decoren la resta de la sala, mentre que les pintures d'exportació de la Xina estan exposades a les parets compartint espai amb armes d'altres països de l'Àsia, principalment de Filipines, col·locades en panòpia.

Quant al conjunt d'indumentària de l'Àsia, devia estar exposada a la sala d'arqueologia juntament amb altres objectes de procedència diversa, ja que Garcia i Llansó comenta que a

---

⁶¹⁴ Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 19 de febrer de 1888, Ms. Oliva/623, BVB.

⁶¹⁵ GARCIA 1893. Aquesta guia fou publicada amb anterioritat a *La Vanguardia*, 1 de juny de 1892: 1-2, i 30 de juny de 1892: 4-5.

⁶¹⁶ GARCIA 1893: 14.

Fig. 53. Gilabert, *Biblioteca Museu Balaguer: col·lecció oriental*. 19--?.
Fotografia: b/n. BVB, CLF_10_8_4_2.

les parets d'aquest espai hi ha “trajes orientales”, i “armas orientales”, però no en dona més informació.⁶¹⁷

Pel que fa a la col·lecció de moneda xinesa, compartia espai amb la resta de la secció de numismàtica, constituïda per monedes cartagineses, gregues, romanes i ibèriques entre d'altres. Comenta també la col·lecció de moneda de l'Àsia oriental, indicant erròniament que va pertànyer a Eduard Toda: “Otra colección, la de monedas chinas é indo-chinas, también numerosa, única en su clase en España, donada por el ya citado señor Toda”.⁶¹⁸

---

⁶¹⁷ GARCIA 1893: 15.

⁶¹⁸ GARCIA 1893: 16.

4.2.2.1. Peces de l'Àsia oriental a la Casa Santa Teresa

A l'hora de tractar el lloc que ocupava el conjunt de l'Àsia oriental respecte la resta del Museu, cal tenir en consideració la Casa Santa Teresa, en la qual es van exposar també obres d'art i objectes de valor del Museu. Aquest edifici va ser construït a partir de 1888 al costat de la Biblioteca-Museu amb tal de servir, originalment, de residència a Víctor Balaguer, però que va passar a formar part integrant del Museu per manca d'espai.⁶¹⁹ Donada la gran quantitat d'obres donades a la Biblioteca-Museu, algunes de les estances d'aquest edifici es van omplir de pintures, escultures i objectes de valor del Museu, i entre aquestes peces s'hi van traslladar algunes obres del conjunt de l'Àsia.⁶²⁰ Garcia i Llansó comenta també els objectes exposats a les diferents estances de la Casa Santa Teresa.⁶²¹

Una de les sales fou el menjador, del qual Garcia i Llansó diu que “predomina el gusto japonés”. Tot i que va continuar mantenint el servei de menjador de la vivenda, aquesta estança va passar a constituir-se com una sala més del Museu:

Sus paredes cubiertas de grandes panoplias, contienen la colección más completa y numerosa de armas del extremo Oriente que conocemos, filipinas, joloanas, chinas y japonesas, desde el pequeño puñal á la armadura completa, desde la flamígera hoja del kris malayo al sable japonés, desde la temible hacha del igorroto á la lanza de punta barbada y de madera endurecida. Varios grandes jarrones de bronce, chinos y japoneses, algunas representaciones de Budha y Confucio, algunos ídolos carolinos y mariánicos, platos Satzuma, Hizen é Imari y algunas pinturas sobre nacaradas conchas, completan el decorado de las paredes.

Varios tapices japoneses sostenidos por lanzas de larga y cortante hoja cubren las puertas que comunican con otras estancias. El mobiliario hállase también en armonía con la índole y carácter de los objetos que decoran este salón, al que sirve de complemento una gran terraza, desde

---

⁶¹⁹ Joan Oliva fa constar en el seu dietari que no creu que Balaguer hi vagi a viure, i tot i que li agradaria traslladar-s'hi ell mateix, considera que Balaguer l'ha feta construir únicament per als criats. Dietari de Joan Oliva, 15 de gener de 1890. Sobre el període de construcció de la Casa Santa Teresa, vegeu COMAS 2007: 52-54.

⁶²⁰ GARCIA 1893: 17-19; ROSICH 2009: 43.

⁶²¹ Val a dir que Garcia i Llansó dóna una gran rellevància a les obres d'artistes catalans, en contrast amb peces d'altres procedències exposades a la Casa Santa Teresa “puesto que reúne las obras artísticas de los escultores y pintores catalanes, así como las manifestaciones artístico-industriales ó suntuarias de nuestro país de las pasadas centurias”. GARCIA 1893: 19.

la que se descende al jardín, decorada con grandes tibores y rústicos muebles.⁶²²

Una fotografia del s.XX mostra l'organització dels objectes exposats al menjador de la casa, en la qual hi veiem com hi predominen objectes de l'Àsia oriental i del Sud-est asiàtic, coincidint en gran part amb la descripció de Garcia i Llansó (Fig. 54). En aquesta imatge es poden veure algunes de les peces comentades, com peces de porcellana, sobre el moble al fons de la imatge, i el gerro de porcellana a la cantonada contrària, i les parets decorades amb armes de diferents procedències de l'Àsia. Garcia i Llansó no comenta, però, les dues armadures japoneses que es poden veure en la fotografia. Probablement això es deu a què al Museu, com també es devia fer a la Casa Santa Teresa, s'efectuaven sovint moviments de les peces exposades.

Fig. 54. Thomas & Cia., *Casa Santa Teresa: Menjador*. 19--?. Postal: b/n. BVB, CLF_10_9_19.

Objectes de l'Àsia oriental no estaven només exposats en el menjador, sinó que estaven distribuïts per les quatre sales de la casa. En la sala principal, acompanyant una enorme varietat de pintures, també hi trobem “un número considerable de porcelanas, joyeros,

---

⁶²² GARCIA 1893: 22.

arquillas de pequeñas dimensiones y otros objetos tan notables como curiosos”.⁶²³ Entre les imatges que il·lustren el llibre de Garcia i Llansó, es troba una fotografia d’aquesta sala, en la qual es pot apreciar una fusta lacada japonesa amb incrustació d’ivori del s.XIX, situada al fons de la sala, que encara es conserva a la Biblioteca-Museu, formant conjunt amb dues peces de característiques similars (Fig. 55).

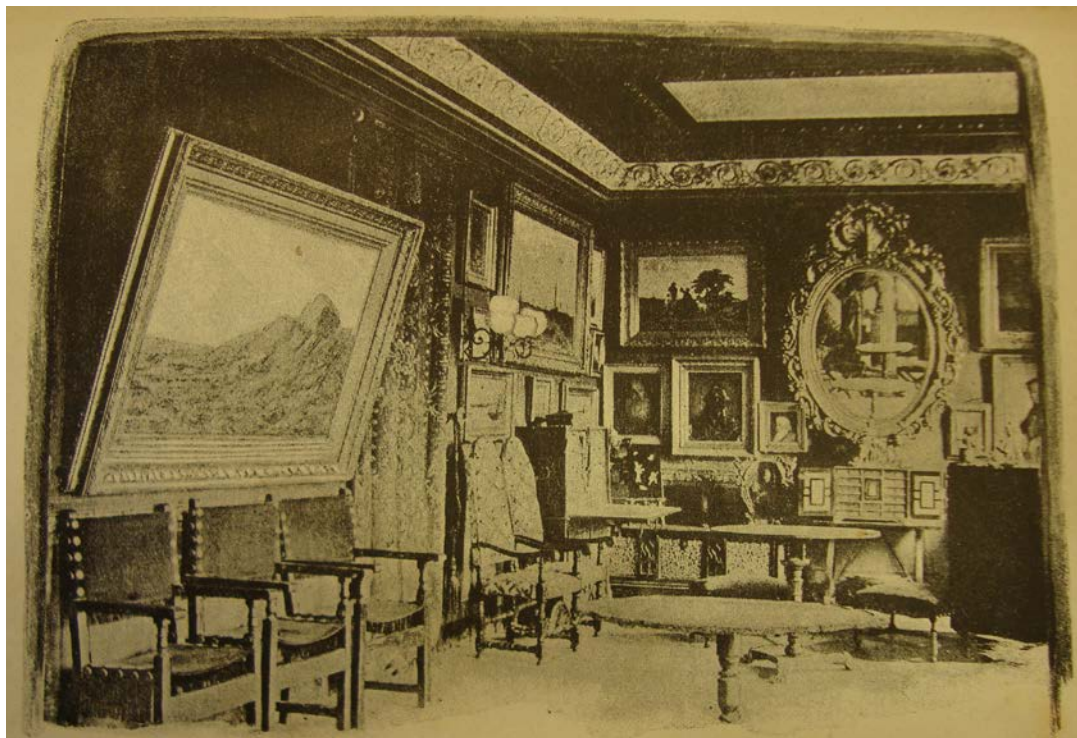

Fig. 55. Fotografia del “Salón de la Casa Santa Teresa. - Sección de pintura”, publicat a GARCIA 1893: 23.

Una fotografia del s.XIX mostra com aquesta sala va estar decorada també amb algunes peces de la Xina, com el brasero xinès ornamental de metall, i el gerro de fusta amb decoració floral, situats al fons de l’estança (Fig. 56).

Quant al dormitori, una fotografia de l’època mostra que estava decorat també amb algunes peces de ceràmica de la Xina, com el conjunt de gerros col·locats sobre pedestal a prop del llit (Fig. 57). No obstant, en la descripció del dormitori de Garcia i Llansó, no es fa menció a aquestes peces.⁶²⁴

---

⁶²³ GARCIA 1893: 22.

⁶²⁴ GARCIA 1893: 22-23.

Fig. 56. *Casa Santa Teresa: Sala.* 18--?. Fotografia: b/n. BVB, CLF_10_9_10.

Fig. 57. *Casa Santa Teresa: dormitorio.* 18--?. Fotografia: b/n. BVB, CLF_10_9_1.

4.2.3. Característiques i principals donants del fons de l'Àsia oriental de la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer

El fons de l'Àsia oriental conservat a la Biblioteca Museu Víctor Balaguer està format per obres d'art, objectes i documents procedents de la Xina, i en menor mesura del Japó, que van ingressar al Museu durant els primers set anys de vida de la Institució. Aquestes obres formen part de l'anomenat *Llegat Fundacional*, que és la suma d'aquells objectes que varen ser propietat de Víctor Balaguer abans de la inauguració de la institució, així com les obres i les col·leccions donades per pròcers diversos entre uns anys abans de la inauguració fins el 1901, any de la mort de Balaguer.⁶²⁵ Alguns dels objectes procedents de l'Àsia oriental conservats en el Museu eren propietat de Balaguer abans d'inaugurar la institució, la majoria, però, varen ser donacions ingressades en conjunt o donades de forma esporàdica per diferents pròcers.⁶²⁶

La singularitat d'aquesta col·lecció rau en què alguns dels conjunts dels quals està formada, foren originats per compra directa en l'Imperi xinès, en un moment de declivi de l'interès per l'art de la Xina a Catalunya, i en el qual la compra a través de París, centre per excel·lència del japonisme, era més habitual.⁶²⁷ La presència de col·leccions d'art xinès en el nostre país s'ha considerat tradicionalment escassa, d'una banda pel poc interès que va suscitar l'art procedent de l'Imperi xinès com a conseqüència de l'hermetisme comercial de la política exterior xinesa durant el s.XIX, i d'altra banda, per la poca inclinació dels espanyols pel col·leccionisme en general.⁶²⁸ Tot i que la presència espanyola a la Xina del s.XIX va ser molt minsa, hi va haver personalitats del món cultural i polític de la Catalunya del s.XIX, com Eduard Toda i Güell, Juan Mencarini i Francisco Abellá, que aprofitaren les seves estades a la Xina per formar col·leccions que avui figuren parcialment en el Museu Balaguer.

La relació entre Víctor Balaguer i els protectors de la seva Fundació, Toda, Abellá i Mencarini, és clau per entendre perquè peces xineses passaren a formar part d'una institució pública com la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer. Aquestes col·leccions van ingressar en el Museu en un moment en què l'Imperi xinès, devastat per les guerres de l'opi

---

⁶²⁵ ROSICH 2009: 40.

⁶²⁶ *Boletín...*, núm. 20, 26 de maig de 1886; núm. 50, 26 de novembre de 1888; núm. 40, 26 de gener de 1888.

⁶²⁷ CABAÑAS 2003.

⁶²⁸ CABAÑAS 2003: 110.

i les revolucions camperoles, resultava difícilment accessible pel comerç internacional.⁶²⁹ La informació obtinguda de la documentació preservada en la Biblioteca Víctor Balaguer suggereix que Abellá, Toda i Mencarini haurien coincidit a la Xina durant els anys 80 del s.XIX. Francisco Abellá, de la mateixa manera que altres protectors de la Institució, com Samá i Gumá, era especialista en tràfic humà.

A partir del s.XIX la mà d'obra que realitzava el cultiu i el processat de la producció sucrera a Cuba estava constituïda majoritàriament per culis, esclaus xinesos que passaren a substituir la massa d'esclaus negres quan la tracta d'esclavitud entrà en crisi. L'any 1874, després de l'informe que la comissió va fer sobre aquesta situació, la immigració xinesa s'aturà a l'illa cubana. Va ser en l'intent de posar en vigor un nou acord d'immigració que la Sociedad de Importación de Trabajadores Libres de l'Habana nomenà a Abellá agent a la Xina. Viatjant entre la Xina, Madrid i Cuba, Abellá va dissenyar i articular un projecte per a la immigració lliure de culis a Cuba que proposava un sistema nou d'esclavitud encoberta. Per a portar a terme aquest projecte, Abellá es dirigí a poderosos contactes que tenia a Espanya, com Víctor Balaguer.⁶³⁰ El vicecònsol a les ciutats portuàries del sud-est de la Xina durant els intents de posada en pràctica d'aquest projecte era Eduard Toda.⁶³¹ El fet que Abellá entregués a Balaguer l'any 1887 la memòria enquadernada en pell i or del seu projecte, acompanyada de cartes oficials dirigides a Toda, suggereix que Toda va participar en el projecte d'Abellá, i que el conegué durant la seva estada a la Xina.⁶³²

Quant a Juan Mencarini, l'any 1881 havia estat admès com a Fourth Assistant B, a l'Imperial Maritime Customs Service, quan el seu pare era cònsol a Hong Kong. Per la seva posició administrativa a les duanes de l'Imperi xinès, va prendre part en la preparació de la secció xinesa de l'Exposició Universal l'any 1888. Al finalitzar aquest esdeveniment, Mencarini va donar al Museu Balaguer el conjunt de moneda xinesa i altres objectes i obres d'art que havien estat exhibits a l'Exposició.⁶³³ La correspondència entre Juan Mencarini i Víctor Balaguer indica que la seva relació es traça com a mínim des de 1888, quan a petició de Mencarini, Balaguer recolzà davant del ministre de Foment el projecte per a la publicació pòstuma d'un llibre del pare de Mencarini, per a ser distribuït per Biblioteques

---

⁶²⁹ FOLCH 1992: 9.

⁶³⁰ Jose Luís Luzón tracta el projecte d'Abellá i la seva relació amb Balaguer i diplomàtics espanyols a la Xina a LUZÓN 1989.

⁶³¹ FORT 1975: 38.

⁶³² *Colección de documentos...*, Ms. 9.

⁶³³ JARDÍ 2010.

públiques per tota Espanya.⁶³⁴ Malgrat que no s'ha trobat documentació que relacioni Mencarini amb el projecte d'Abellá, cal destacar el fet que també fos entès en immigració xinesa, i publicà diversos articles en els quals defenia els interessos que tindria per al govern espanyol fomentar la migració xinesa a les illes Filipines.

Eduard Toda i Güell, Juan Mencarini i Francisco Abellá varen donar tant objectes individuals com col·leccions que destaquen pel seu valor artístic, històric i per ser representatius de la cultura material de la Xina.⁶³⁵ Les obres més significatives conformen tres conjunts ben diferenciats: el primer el conformen diverses peces de ceràmica, ídols i figures en esteatita tallada de Fuzhou del s.XIX, entregades en gran part per Euard Toda, Juan Mencarini i Francisco Abellá, també n'hi ha de donades per altres protectors del Museu, a més d'algunes obres ingressades per Víctor Balaguer; el segon consisteix en una col·lecció molt completa de moneda xinesa de passades dinasties pertanyent originalment a Juan Mencarini, i el tercer està format per tres àlbums de pintura xinesa del s.XIX, que varen ser donacions de Toda i de Mencarini.

---

⁶³⁴ Carta de Juan Mencarini a Víctor Balaguer, Pisa, 5 de novembre de 1888, Ms. 385/123, BVB; Carta de Juan Mencarini a Víctor Balaguer, Xangai, 20 de novembre 1889, Ms. 388/088, BVB.

⁶³⁵ JARDÍ 2010.

4.3. Conjunts de ceràmica, ídols i esteatita de la Biblioteca-Museu Balaguer⁶³⁶

Com la resta de col·leccions del fons de l'Àsia oriental del Museu Balaguer, els conjunts de ceràmica, d'ídols de diferents materials, i de peces d'esteatita van ingressar al Museu a través de múltiples donacions de diversos donants. A diferència dels altres grups del fons de l'Àsia oriental, les col·leccions de moneda i de pintura, aquests objectes no formen un conjunt coherent, donat que varen formar part d'adquisicions personals de Víctor Balaguer, de donacions esporàdiques de conjunts a títol individual, i de donacions de petits conjunts d'objectes molt diversos.

Molts dels objectes que formen aquest grup són conjunts que procedeixen de donacions d'Eduard Toda, Juan Mencarini, de Francisco Abellá i de la seva segona dona, Carmen Abellá. A més, algunes de les obres més interessants van ser adquirides per Víctor Balaguer a Madrid i enviades a Vilanova els anys 1886 i 1890.⁶³⁷ Informació sobre les donacions dels objectes que conformen aquest conjunt es troba als epistolars de Víctor Balaguer, de Manuel Creus i Esther, i de Joan Oliva, conservats al Museu Balaguer, al dietari de Joan Oliva, a les Actes de la Biblioteca Museu Balaguer, i al *Boletín* de la Institució. Tant la informació publicada al *Boletín* com les cartes, permeten identificar algunes de les obres conservades en el Museu, però aporten poca informació sobre el seu origen o la seva tipologia.⁶³⁸ Com les altres dues col·leccions del fons de l'Àsia oriental, aquestes peces formen part del Llegat Fundacional, ingressades entre uns anys abans de la inauguració de la Biblioteca-Museu l'any 1884, i l'any 1901.⁶³⁹

---

⁶³⁶ L'esteatita és un tipus de mineral tou (també conegut com a 'pedra sabonosa'), especialment fabricada a la província de Fujian durant el s.XIX. Aquest material es caracteritza per la seva transparència, per l'amplia gama de colors que presenta en un sol còdol, així com per la seva mal·leabilitat. POSTER, Amy G., *Journey through Asia: masterpieces in the Brooklyn Museum of Art*, Brooklyn Museum of Art, Brooklyn 2003: 88-89.

⁶³⁷ Carta de Víctor Balaguer a Manuel Creus, Madrid, 10 d'octubre de 1890, Ms. Creus/187, BVB; i Dietari de Joan Oliva, 19 d'agost de 1886.

⁶³⁸ Tal i com explica Montserrat Comas, l'objectiu del *Boletín* va ser, des dels seus inicis, servir de reclam per aconseguir més donatius per la Biblioteca-Museu. Això explica que les notícies referents als donatius efectuats no s'esplaiessin en descriure les obres ingressades al Museu. COMAS I GÜELL, Montserrat, "Els inicis i els objectius del Boletín de la Biblioteca Museo Balaguer", a *Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer*, 7a època, núm. 1, Associació d'Amics de la Biblioteca Museu Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú 2008: 72.

⁶³⁹ ROSICH 2009: 40.

Les primeres obres procedents de la Xina en ingressar al Museu varen ser donades per Eduard Toda els anys 1883 i 1884, abans que la Biblioteca-Museu fos inaugurada. El *Boletín* de la institució incloïa des del primer número una relació de les donacions que s'anaven fent al Museu. No obstant, donat que els objectes de Toda van ingressar al Museu amb anterioritat a la publicació del primer número, al *Boletín* no s'informa de la primera donació del vicecònsol. Tampoc resta enregistrada al dietari de Joan Oliva, el qual començà a redactar l'any 1886. És per això que sovint s'ha parat més atenció a la seva donació d'objectes d'arqueologia de l'antic Egipte, que a la xinesa, més desconeguda.

4.3.1. Donació d'Eduard Toda

Les primeres obres en entrar a la Biblioteca-Museu corresponen a les obres de la col·lecció d'Eduard Toda ingressades el febrer de l'any 1884. Aquesta atribució va restar inèdita fins a l'any 2010, quan Eulàlia Jardí proposà per primer cop que els objectes de l'Àsia oriental enumerats al primer número del *Boletín* pertanyien a Eduard Toda.⁶⁴⁰ Jardí planteja que Toda va efectuar dues donacions, i que cap de les dues van quedar enregistrades en la documentació del Museu: la primera corresponent a principis de l'any 1883, i la segona, efectuada l'any 1884. En realitat, Toda va emparaular l'entrega del regal amb Balaguer el gener del 1883, i va continuar oferint obres durant aquell any, fins que, finalment, el febrer de 1884 es va ingressar el conjunt definitivament. Amb Balaguer a Madrid la major part del temps, la gestió de la donació va córrer a càrrec de Josep Coroleu i de Manuel Creus.⁶⁴¹ La informació relativa a aquesta donació està documentada a les Actes de la Biblioteca Museu i als epistolaris Joan Oliva, Víctor Balaguer, i Manuel Creus i Esther, vocal de la Institució. A continuació exposem la documentació que confirma aquesta hipòtesi, i que ens ajuda a identificar quines obres del fons de l'Àsia oriental varen ser donades pel vicecònsol.

El 31 de desembre del 1882 Toda arribava a Reus procedent de la Xina, i al cap de pocs dies, el 16 de gener, feu una curta visita de nou dies a Madrid, durant la qual conegué a Balaguer.⁶⁴² Va ser durant aquesta estada que Toda emparaulà amb Balaguer un petit regal d'obres de la seva col·lecció. Així ho fa pensar la seva referència a la trobada a "Recorts de Don Víctor", quan diu que de la primera conversa amb Balaguer "ne sortí ma primera

---

⁶⁴⁰ JARDÍ 2010.

⁶⁴¹ Així ho indica la correspondència entre Balaguer, Oliva i Creus dels anys 1883 i principis de 1884, així com la informació copiada a les Actes Biblioteca Museu Balaguer.

⁶⁴² FORT 1975: 47-49.

donació de llibres y d'objectes d'Orient a la Biblioteca-Museo".⁶⁴³ També, el mateix dia del seu retorn a Reus, el gener de 1883, Balaguer informava a Joan Oliva del regal d'una sèrie d'ídols xinesos, ceràmica i tapisseria que li havia fet el diplomàtic:

Recomiendo a U. ponga un suelto en el Diario notificando que el distinguido reusense D. Eduardo Toda, qe ha permanecido por durante ocho años en una mision diplomática en China me ha regalado varios ídolos y objetos de cerámica y tapiceria chinas y japonesas con destino al Museo.⁶⁴⁴

Anys més tard Toda recordava els primers encontres amb Víctor Balaguer, una figura que no només admirà profundament, sinó que esdevingué una amistat preuadaíssima:

Sempre he de recordar las duas habitaciones rublertas de llibres que D. Víctor tenia a son entresol del carrer de la Salut a Madrid. Allí anavam a treballar als vespres de l'any 1883, quan tocà l'hora de encaixar lo contingut d'aquells armaris pera enviarho a Vilanova.⁶⁴⁵

Més tard, a mitjans d'abril del 1883, Toda efectuà una visita a Vilanova amb tal d'entrevistar-se amb Balaguer.⁶⁴⁶ Poc després, a l'estiu, oferí en venda la seva col·lecció a l'Ajuntament de Barcelona, i aquesta fou desestimada. Abans de rebre notificació de la desestimació, Toda ja havia pactat l'ingrés de més peces xineses amb la Biblioteca-Museu. Mentre que no va ser fins a finals d'octubre que l'Asociación Artístico-Arqueológica pronunciava el seu dictamen sobre la col·lecció todiana a l'Ajuntament, a principis del mateix mes Balaguer escrivia a Creus des de Madrid: "Agradezco sus gestiones hechas con el amigo de V. que me refiere, venido de la India y China, para recibir de el objetos de aquellos paises que aumentan la sección etnográfica del Museo", corroborant que Toda va anar fent gestions per repartir la seva col·lecció abans de conèixer el veredict de l'Ajuntament.⁶⁴⁷

Creiem que "el amigo de V." es refereix a Eduard Toda per raons diverses. En primer lloc, Creus i Toda es devien conèixer, donat que el mes de setembre de 1883, previ a l'enviament

---

⁶⁴³ TODA 1924c: 2.

⁶⁴⁴ Carta de Víctor Balaguer a Joan Oliva i Milà, Madrid, 25 de gener de 1883, Ms. 18, BVB.

⁶⁴⁵ TODA 1924b: 266.

⁶⁴⁶ Ho deixava anotat ell mateix en el seu dietari, del qual es va publicar una còpia a *Dietari de viatges d'Eduard Toda...*, 2008: 32.

⁶⁴⁷ Carta de Víctor Balaguer a Manuel Creus, Madrid, 2 d'octubre de 1883, Ms. Creus/31, BVB.

d'aquesta carta, Eduard Toda entrava com a soci a l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, Associació en la qual Manuel Creus era delegat a Vilanova.⁶⁴⁸ En segon lloc, tot i que Toda va estar a la Xina la major part del temps, el comentari esmentat, “venido de la India y China”, podria referir-se al seu viatge de tornada a Europa, quan feu una aturada a Ceilan.⁶⁴⁹ Per últim, dos mesos més tard a l'enviament de la carta, Oliva comunicava a Balaguer l'entrega dels exemplars xinesos de Toda, i aquesta és la primera referència documentada sobre l'ingrés definitiu de peces xineses al Museu:

El mismo Sr. Coroleu en carta del 28 dice a D. Antonio Samá “Mi amigo D. Eduardo Toda me acaba de entregar para ese Museo una preciosa colección de ídolos chinos, unos de bronce, otros de madera y otros de porcelana, algunos de ellos de remotísima fecha; dos incensarios de bronce, chinos también y dos armaduras completas de igual procedencia; cascos, corazas, cotas de mallas y magníficas vestas de seda recamadas de oro, sables y un puñal”.⁶⁵⁰

Aquesta llista coincideix en part amb les peces de les quals Balaguer parla a principis de 1883, consistents en ídols, objectes de ceràmica i robes xineses i japoneses, però se n'afegeixen de noves, com els encensers, les armes i les armadures. Tot i que al primer número del *Boletín* de la Institució no es menciona que peces de la col·lecció de l'Àsia oriental varen pertànyer a Toda, part de la relació d'obres que Oliva transcriu de Coroleu en la seva carta a Balaguer coincideix amb alguns dels objectes de la Xina i del Japó que Creus detalla en la descripció del Museu: armes, vestits, armadures, gerros de bronze i alveolat, robes de mandarí, ídols de bronze, fusta i porcellana, i objectes varis.⁶⁵¹

El mateix 31 de gener es llegia la carta de Coroleu a la sessió de la Junta, de manera que tots els membres de la Junta en quedaren informats: “Dióse, por el Sr. Presidente lectura á una carta del vocal Sr. Coroleu en la que se participaba á la Junta que por D. Eduardo de Toda se remitía al Museo una autentica coleccion de objetos chinoscos”.⁶⁵² El 3 de febrer, Samá, en carta a Balaguer, es mostrava satisfet per la donació de Toda: “el amigo D. Eduardo Toda nos mandará varios ídolos chinos, armadura completa y [...] sables y puñales todo

---

⁶⁴⁸ *L'excursionista...*, núm. 60, 31 d'octubre de 1883; núm. 53, 31 de març de 1883.

⁶⁴⁹ *Dietari de viatges d'Eduard Toda...*, 2008: 31.

⁶⁵⁰ Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 31 de gener de 1884, Ms. Oliva/68, BVB.

⁶⁵¹ CREUS 1884: 8.

⁶⁵² Actes Biblioteca Museu Balaguer, Sessió del dia 31 de gener de 1884: 28, BVB.

chinos. Entero será una bonita colección”.⁶⁵³ Finalment, les obres ingressaven al Museu el 14 de febrer: “El infraescrito secretario [Josep Coroleu], dió cuenta á la Junta de haberse recibido en el Museo la coleccion chinesca regalada por el Sr. Toda”.⁶⁵⁴

Així doncs, gran part de les obres que es detallen a la descripció de les sales del Museu publicades en el primer número del *Boletín*, i sobre les quals mancaven referències a la procedència, varen pertànyer a Eduard Toda.⁶⁵⁵ No resta documentada, però, cap donació de pintura xinesa, tot i que ja hi havia pintures xineses al Museu el dia de la seva inauguració.

4.3.1.1. Relació d'objectes de la primera donació de Toda

A partir de la llista que redactà Josep Coroleu, de la carta de Balaguer de principis de 1883, i de la informació que l'Asociación Artístico-Arqueológica va proporcionar en el seu dictamen sobre la col·lecció todiana l'any 1883, podem treure algunes conclusions sobre quines de les peces que avui es conserven en el fons de l'Àsia oriental del Museu varen ingressar a través de la primera donació d'Eduard Toda. Per identificar les obres de la col·lecció todiana s'han hagut de descartar també les peces documentades com pertanyents a altres donants. L'anàlisi crític de les obres identificades com a procedents de la col·lecció todiana apunta que la col·lecció estava composta en gran part per obres d'art, objectes decoratius i armes de la Xina, però també del Japó. Com les monedes japoneses, degué adquirir-los durant el seu viatge a aquest país.

De la col·lecció total de Toda, van ingressar mostres de quatre de les cinc seccions que enumerava l'Asociación en el seu dictamen de 1883: ídols de diferents materials, alguns objectes de ceràmica, mostres d'indumentària, peveters de bronze, i armes i armadures. Així doncs, va entregar allò que restava per vendre, donat que pogué vendre els conjunts de porcellana i moneda a Eusebi Güell i al Museo Arqueológico Nacional.

Les peces més interessants del conjunt donat per Toda són, sens dubte, les figures de bronze, fusta i porcellana. Aquests exemplars, set en total, representen figures religioses, la majoria budistes, i una taoista.

---

⁶⁵³ Carta d'Antoni Samà a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 3 de febrer de 1884, Ms. 912, BVB.

⁶⁵⁴ Actes Biblioteca Museu Balaguer, Sessió del dia 14 de febrer de 1884: 29, BVB.

⁶⁵⁵ *Boletín...*, núm. 1, 26 d'octubre de 1884: 6-8.

Una d'aquestes peces és una talla en fusta representant Bodhisattva *Guanshiyin*, normalment abreviada *Guanyin*, és a dir, 'ell qui escolta els laments del món'. Aquest Bodhisattva, el qual retarda la seva entrada al Nirvana fins al salvament de la resta d'éssers, va tenir un paper important en el budisme mahāyāna, gairebé des de la seva introducció des de l'Índia, entre els segles II i III d. C.⁶⁵⁶ Aquesta figura religiosa, que a la Xina prengué forma femenina, també és coneguda com 'Buda de la misericòrdia'.

Guanyin, a l'Índia coneguda en la seva versió masculina com 'Avalokitesvara', va prendre forma distintivament femenina a la Xina a partir de la dinastia Ming (1368-1644). La transformació de gènere d'aquesta figura té a veure amb les seves qualitats compassives, tret associat a les dones a la Xina.⁶⁵⁷ A la Xina es van desenvolupar múltiples manifestacions iconogràfiques de Guanyin. Pel s.XVI, sota la influència de la religió popular, aquestes formes incloïen figures femenines com la Guanyin en robes blanques, o Guanyin com a portadora de fills.⁶⁵⁸

Al Museu Balaguer es conserven tres figures representant Guanyin. Dues d'elles són figures modelades en porcellana en *blanc de Chine*, i la tallada en fusta, donada per Toda. En totes elles hi predomina la iconografia de Guanyin en robes blanques, representada com una figura femenina, de peu o sedent, vestida amb una llarga túnica caient pesadament formant plecs al llarg del cos de la figura.

Eduard Toda no fou l'únic en ingressar figures de Guanyin a la Biblioteca-Museu. Està també ben documentat que Víctor Balaguer i Juan Mencarini van entregar figures en porcellana de Guanyin. La figura tallada en fusta prové indubtablement de la col·lecció todiana, donat que Toda és l'únic pròcer documentat de la Institució que va donar ídols tallats en fusta (Fig. 58).⁶⁵⁹ A més, aquest exemplar presenta aspectes formals semblants a una altra figura tallada en fusta donada posteriorment per Toda, la qual representa el déu taoista *Shou Xing* 寿星, o 'estrella de la longevitat', també coneguda popularment com *Shou Lao* 寿老, o 'vella longevitat' (Fig. 69).

---

⁶⁵⁶ CLUNAS, Craig, *Chinese carving*, The Victoria & Albert Museum, Sun Tree, Londres 1996: 19.

⁶⁵⁷ CLUNAS 1997: 115, i WOOD, Frances, *The Silk Road: two thousand years in the heart of Asia*, University of California Press, Berkeley 2003: 106.

⁶⁵⁸ CLUNAS 1996: 19.

⁶⁵⁹ Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 31 de gener de 1884, Ms. Oliva/68, BVB.

Fig. 58. Guanyin. Xina, s.XIX. Talla en fusta (18,5 x 6,5 x 5,5 cm). MVB, núm. d'inventari 3889.

Fig. 59. Figura femenina. Xina, s.XIX. Ceràmica esmaltada (42 x 17 x 10,5 cm). MVB, núm. d'inventari 3961.

D'altra banda, al Museu es conserva una figura femenina, probablement també una representació de Guanyin, realitzada en ceràmica esmaltada en colors blau, verd i marró, que també podria pertànyer a Eduard Toda, ja que a part de Mencarini i Balaguer, és l'únic pròcer documentat que va donar "ídolos chinos [...] de porcelana" (Fig. 59).⁶⁶⁰

---

⁶⁶⁰ Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 31 de gener de 1884, Ms. Oliva/68, BVB.

Una altra peça que també hauria pertangut a Toda és una interessant figura en bronze daurat representant Buda meditant, donat que Toda fou l'únic en donar figures de bronze a la Biblioteca-Museu (Fig. 60). Aquest tipus d'ídols presenten un fort eclecticisme entre formes desenvolupades en l'escultura índia i xinesa.⁶⁶¹ Un exemple de la penetració de formes i materials de l'escultura índia a la Xina és l'ús de lapislàtzuli, o de materials del mateix color, per decorar els cabells de Buda, així com la decoració de la figura amb joies en referència al passat principesc de Buda.

Fig. 60. Buda meditant. Xina, s.XVI. Bronze daurat (11,5 x 8 x 5,5cm). MVB, núm. d'inventari 3890.

---

⁶⁶¹ POSTER 2003: 86.

Fig. 61. Ídol budista. Japó, data desconeguda. Metall (32 x 13 x 11 cm). MVB, núm. d'inventari 3880.

Dels ídols budistes que es conserven al Museu i que no s'han identificat com a pertanyents a cap altre donant, n'hi ha tres procedents del Japó. Com que Toda fou l'únic en donar ídols de fusta i metall, aquests tres ídols degueren formar part de la seva col·lecció. Es tracta de tres petites escultures probablement representant d'una banda, el Bodhisattva de la compassió, i de l'altra, Bodhisattva protector dels morts. La primera presenta una figura femenina de peu sobre una flor de lotus. Podria tractar-se de la versió japonesa de Guanyin, *Kannon Bosatsu*, és a dir 'Avalokitesvara', que al Japó, com havia passat a la Xina, també va prendre forma femenina (Fig. 61).⁶⁶²

Les altres dues figures representen la versió japonesa de *ksitigarbha*, anomenat al Japó 'Jiso Bosatsu' (Fig. 62). Jiso Bosatsu assisteix a aquells que necessiten orientació, ajudant-los a determinar allà on han d'anar. Se l'associa sovint als nens, als viatgers i als difunts recents. És sovint representat amb un rostre afable i infantil, amb el cap rapat, i vestint una llarga túnica de monjo. Tot i que a la figura amb número d'inventari 3956 li manquen les dues mans, és força visible com, per la posició dels braços, aquestes sostenien els atributs amb els quals és normalment representat: un bàcul a la mà esquerra, i una bola, la 'joia de la compassió', a la mà dreta.⁶⁶³

⁶⁶² ASHKENAZI, Michael, *Handbook of Japanese mythology*, ABC-Clio, Inc., California 2003: 52.

⁶⁶³ COTTERELL, Arthur, *Mitos: diccionario de mitología universal*, Ariel, Barcelona 2008: 137; TRAINOR, Kevin (ed.), *Buddhism: the illustrated guide*, Oxford University Press, Oxford/Nova York 2004 (2001):116.

Fig. 62. Dreta: Jizo Bosatsu, Japó, s.XVI. Metall (20 x 7,9 x 7,2 cm). MVB, núm. d'inventari 3886; Esquerra: Jizo Bosatsu, Japó, s.XIX?. Fusta policromada (30 x 12,5 x 9 cm). MVB, núm. d'inventari 3956.

Finalment, al Museu Balaguer es conserva un ídol taoista que, com les peces anteriors, degué ingressar a través de la primera donació d'Eduard Toda, donat que fou l'únic donant en regalar ídols xinesos de metall. Es tracta d'una peça molt enigmàtica, la qual, per la seva factura, fou probablement feta durant el s.XIX (Fig. 63). La figura segueix alguns atributs convencionals de Shou Xing. Com en la figura representada, Shou Xing és sovint representat amb un gran i bombat crani, amb barba i amb tres llargues arrugues sobre de les celles.⁶⁶⁴ A més d'aquests atributs, a la part del darrere de la figura, hi ha enganxat un paper vermell, probablement un segell d'antiquari, escrit en xinès, en el qual s'hi pot llegir el títol de la peça, 'Shou Xing' 寿星. D'altra banda, en aquest cas Shou Xing està representat muntant sobre una gran bola gravada amb contorns de núvols. Aquest és un element molt atípic en les representacions d'aquesta figura, i no hem localitzat cap altre exemplar de característiques similars.

Una altra de les contribucions que va fer Eduard Toda són alguns objectes de ceràmica.⁶⁶⁵ Al Museu Balaguer es conserven dues peces de ceràmica molt interessants que

⁶⁶⁴ LITTLE, Stephen, *Realm of the immortals: Daoism in the arts of China* (Catàleg d'exposició), The Cleveland Museum of Art, Ohio 1988: 41.

⁶⁶⁵ Carta de Víctor Balaguer a Joan Oliva, Madrid, 25 de gener de 1883, Ms. 18, BVB.

probablement formen part del donatiu de Toda, donat que coincideixen amb la descripció de la col·lecció Toda pronunciada per l'Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa en motiu de l'oferta de venda de la col·lecció todiana a l'Ajuntament de Barcelona, i donat que no han estat identificades com regals de cap altre donant.⁶⁶⁶ Aquestes peces formarien part del “conjunto de ejemplares cerámicos históricos, en porcelana, laca y charol, jarritos, fuentes, platos, sotacopas y otras piezas de vajilla” descrit en el veredict de l'Asociación l'any 1883.⁶⁶⁷

El primer exemplar és una gerra de porcellana monocroma amb vernís *flambé*, que per la seva qualitat brillant podria ser una de les peces de ceràmica en “charol” descrites per l'Asociación (Fig. 64). Aquest tipus de vernís vermell és conegut com a *sang de boeuf*, o ‘sang de bou’, pel seu color vermell intens i brillant.⁶⁶⁸ D'aquest tipus d'ampolles se'n conserva un exemplar al Museu Etnològic de Barcelona.

Fig. 63. Shou Xing (vista frontal i detall de la part posterior). Xina, s.XIX. Bronze (18,8 x 12,5 x 11 cm). MVB, núm. d'inventari 3879.

⁶⁶⁶ CASADES 1935: 146.

⁶⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁶⁸ Sobre aquest tipus de porcellana vegeu MCLEOD, Bet, “Some Further Objects from William Beckford’s Collection in the Victoria and Albert Museum”, a *The Burlington Magazine*, vol. 143, núm. 1179, juny de 2001: 368; BECKER, Fahr (ed.), *Arte Asiático*, H.f.fullmann, Xina 2006: 233.

Fig. 64. Gerra de porcellana. Jingdezhen?, Xina, s.XVIII?. Porcellana amb vernís (11,5 cm). MVB, núm. d'inventari 2764.

Una altra peça de ceràmica de la qual no hi ha cap referència a les fonts documentals i manuscrites del Museu Balaguer, i que per tant, podria haver ingressat amb el conjunt de ceràmica de la donació todiana, és una interessant tassa, o pot, de gres Yixing (Fig. 65). De ceràmica Yixing, es conserven alguns exemplars al Museu Cerralbo de Madrid, però és un tipus de ceràmica força rar en les col·leccions públiques catalanes.

Yixing és un regió situada a l'oest de la província de Jiangsu, a prop de la ciutat de Xangai, i del llac Tai. Aquest zona és rica en productes naturals: te, seda, bambú, i especialment, d'un gres ceràmic de gran qualitat. La producció de productes ceràmics en gres en aquesta zona es coneix des del neolític. Durant la dinastia Ming, la producció de recipients de gres a Yixing va arribar a la seva esplendor.⁶⁶⁹ La tipologia de peces normalment fetes amb aquest tipus de gres estan sovint relacionades amb el consum de te: teteres, tasses, pots, etc. Una de les característiques més rellevants d'aquest material és la seva capacitat per millorar i intensificar el sabor del te, i per aquest motiu mai no és esmaltada. La peça conservada en el Museu Balaguer, la tapadora de la qual està decorada amb fulles de te, fou clarament creada per consumir aquest producte.⁶⁷⁰

---

⁶⁶⁹ SAIZ PEÑA, Elena, "Sabores de China, Tetera Yixing en el Museo Cerralbo", a *La Pieza del mes*, Museo Cerralbo, Madrid 2008: 7.

⁶⁷⁰ Sobre la ceràmica Yixing vegeu *Yixing purple clay wares: the K.S. Lo Collection, Flagstaff House Museum of Tea Ware*, Leisure and Cultural Services Dept., Hong Kong Museum of Art, Hong Kong 2002.

Quant a la decoració, la ceràmica amb gres Yixing presenta sovint dos tipus d'ornamentació: d'una banda, basada en objectes clàssics xinesos de jade o porcellana, i d'altra banda, decoració amb elements inspirats en la natura, en la qual s'inclouen representacions de fruites o de flors. El bambú i les flors de cirerer són motius decoratius molt freqüents, i la peça conservada en el Museu Balaguer és una bona mostra d'aquest tipus de decoració. A més de les fulles de te que decoren la tapadora del recipient, el contenidor té forma de tronc de bambú, i mantenint el mateix motiu, la forma de la nança dibuixa una branca d'aquesta planta.⁶⁷¹

**Fig. 65. Tassa o pot de gres Yixing. Yixing, Xina, s.XIX.
Gres (9 cm). MVB, núm. d'inventari 2197.**

A part de les seccions més artístiques, Toda va entregar també diferents objectes mostra de la cultura material de la Xina i del Japó, com són els dos encensers de bronze, peces de roba, armes i armadures. Quant als encensers, al Museu Balaguer es conserven cinc, sobre els quals no es conserva prou informació per a identificar-ne el donant.⁶⁷² Pel que fa a les “vestas de seda”, es conserven algunes peces que coincideixen amb la descripció de l'Asociación Artístico-Arqueológica, i que, per tant, cal considerar-les com les mostres de vestimenta a les quals es refereix Coroleu en la seva carta a Samá del 1884.⁶⁷³ Es tracta de “vestiduras, prendas indumentarias y figurines de trajes” que, d'altra banda, no han estat identificades com regals de cap altre donant del Museu.

---

⁶⁷¹ SAIZ 2008: 7-10.

⁶⁷² Aquests encensers tenen número d'inventari 2765, 2780, 2785, 8274 i 8275.

⁶⁷³ Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 31 de gener de 1884, Ms. Oliva/68, BVB.

La peça de roba xinesa més interessant del Museu és un exemplar de vestuari de la forma teatral *jingju* 京劇, literalment ‘òpera de la capital’, també coneguda en català per ‘òpera de Pequín’ (Fig. 66).⁶⁷⁴ Es tracta d’un *kao*, una armadura de militar, probablement de general, de color negre, decorada profusament amb brodats daurats. La grandària de la peça, i la forta ornamentació indiquen que es tracta de vestimenta teatral.⁶⁷⁵ Una de les característiques de les peces de vestuari teatral per *jingju* és que cadascun dels elements que les componen està codificat de forma que l’espectador pugui reconèixer immediatament el rang, el sexe, i les característiques psicològiques de cada personatge.⁶⁷⁶ Això s’aconsegueix a través de la classificació dels elements que conformen el vestuari de cada tipus personatge. Segons el disseny, el color, i els brodats que decoren la roba d’un actor coneixerem la seva posició social, sexe, edat, activitat principal, i fins i tot, si es tracta d’un personatge honest o malèvol.⁶⁷⁷

La peça preservada al Museu Balaguer presenta les característiques d’un home dedicat a l’àmbit militar. Ho veiem, per exemple, en el fet que presenta un mena de cinturó ample, adornat amb brodats daurats representant dos dracs enfrontats. El drac és un animal mitològic indicatiu del sexe masculí del personatge.⁶⁷⁸ D’altra banda, el color negre que predomina en aquest exemplar expressa la personalitat del personatge: feroç, valent i honest.

La forma dels dracs enfrontats brodats al cinturó permeten datar aquesta peça. Durant la Xina imperial, únicament l'emperador podia portar robes amb brodats de dracs amb cinc dits. En el vestuari teatral, hagués estat poc pertinent que un personatge portés robes amb dracs de cinc dits. Un cop acabada l’era imperial, aquesta marca de jerarquia es va esvaïr, i sovint els dracs que decoren vestuari teatral compten amb cinc dits.⁶⁷⁹ La peça preservada al

---

⁶⁷⁴ Sobre l’òpera de Pequín vegeu BONDS, Alessandra B., *Beijing opera costumes: the visual communication of character and culture*, University of Hawaii Press, Honolulu 2008.

⁶⁷⁵ Voldríem agrair la col·laboració de Richard Garrett a l’hora d’identificar l’ús original i les característiques d’aquest exemplar de vestuari teatral. GARRETT, Richard, “Re: Chinese robe in Spanish museum” [en línia]. Missatge a: <mon.gines.blasi@gmail.com>, 4 de març del 2012, 6:22 EST. Message-ID: <1330838571.4f52fc2b234c6@imp3.webmail.hku.hk>. Comunicació Personal.

⁶⁷⁶ LATSCH, Marie-Luise, *Peking opera: as a European sees it*, New World Press, Pequín 1980.

⁶⁷⁷ BONDS, Alexandra B., “Beijing Opera Costumes: Discovering meaning in the costumes of traditional jingju”, a *Theatre design & technology*, vol. 33, núm. 5, Nova York, tardor de 1997.

⁶⁷⁸ Les dones dedicades a l’àmbit militar en el teatre xinès vesteixen robes decorades amb fènixs, en comptes de dracs, BONDS, Alexandra B., “Surface design in Jingju costumes: the aesthetics and meanings of embroidered imagery in the Beijing Opera”, a *Theater design & technology*, vol. 37, núm. 2, Nova York, primavera de 2001: 34.

⁶⁷⁹ BONDS 2001: 26.

Fig. 66. Vestuari militar de l'òpera de Pequín. Xina, s.XIX. MVB, núm. d'inventari 9697.

Museu Balaguer està decorada amb dracs de quatre dits, i per tant, és anterior a l'era republicana. Pertany, doncs, al moment àlgid de desenvolupament d'aquest tipus de teatre, durant l'últim terç del s.XIX, quan Toda es trobava a la Xina.

El període durant el qual Eduard Toda visqué a la Xina va coincidir amb el segon període d'avenç en el camp del vestuari teatral de la història del teatre xinès. En aquest moment, en el qual l'Imperi xinès es trobava sota domini de Xiaoqin, més coneguda com 'emperadriu regent Cixi', *jingju* comptava amb important suport imperial, donat que Cixi fou una mecenes important de les arts escèniques. La cultura de cort a la Xina del s.XIX s'ha considerat sovint decadent, i en conseqüència, s'ha parat poca atenció al mecenatge de les arts de la cort en aquest període. No obstant, la cort del s.XIX va continuar el seu rol en el patronatge de les arts, especialment centrat en l'interès en les arts escèniques, que va permetre que l'òpera de Pequín es desenvolupés en la prominència que continua gaudint avui en dia (Fig. 67).⁶⁸⁰ El fet que es conservi una peça de vestuari teatral d'aquest període a Vilanova és mostra del camí que va prendre el suport imperial en les arts al s.XIX xinès, tot i el declivi econòmic i polític del moment.

⁶⁸⁰ CLUNAS 1997: 84-86.

Fig. 67. Vestuari militar de l'òpera de Pequín. Xina, període Guangxu (1871-1895). Col·lecció de la cort Qing. A *Qing gong xiqu wenwu* 清宫戏曲文物, Shanghai kexue jishu chubanshe, Shanghai yinshuguan, Xangai/Hong Kong 2008: 50.

Toda mostrà un fort interès en el teatre xinès, el qual descriu al detall en el seu dietari. Les notes sobre aquest tipus d'espectacle ocupen dotze pàgines de les vint-i-nou dedicades a la seva estada a la Xina. Hi fa menció al vestuari, del qual diu ser l'únic element ric de l'espectacle, en contrast amb la sobrietat de l'escenografia.⁶⁸¹ En el seu llibre *La Vida en el celeste imperio*, s'esplaia una mica més en la descripció del vestuari (Fig. 68), del qual diu:

---

⁶⁸¹ *Dietari de viatges d'Eduard Toda...*, 2008: 26.

Los cómicos chinos despliegan un lujo extraordinario en los vestidos que usan para la escena, y por esta misma razón contrastan notablemente con la suciedad que les rodea. Esas magnificas vestas bordadas de oro y seda que alguna vez admiramos en Europa, son trajes de teatro. Al extranjero choca ver uno de aquellos actores, en el momento de figurar algún alto mandarín, guerrero noble, que por el calor desabrocha la ostentosa túnica, mostrando á los espectadores su desnudo y grasiento cuerpo por el que se deslizan gruesas gotas de sudor.⁶⁸²

Que parli del vestuari teatral xinès en el seu dietari i en *La Vida en el celeste imperio*, reforça la idea que la peça preservada al Museu Balaguer fou donació d'Eduard Toda. Probablement l'adquisició d'aquesta peça fou fruit d'aquest interès en el teatre xinès, i és mostra de com Toda va saber percebre el camí que prenia el desenvolupament de l'art a la Xina a l'últim terç del s.XIX.

Fig. 68. Riudavets, José, Actor chino vestido de mujer. Il·lustració publicada a TODA 1887b: 79.

---

⁶⁸² TODA 1887b: 74.

Pel que fa al conjunt d'armes i armadures, Eduard Toda no només donà peces xineses, sinó que part dels objectes ingressats el 1884 procedien del Japó. Les úniques armadures de l'Àsia oriental conservades actualment en el Museu Balaguer són japoneses. De la Xina no es conserva cap exemplar d'armadura, i no s'ha trobat cap altra referència a l'ingrés d'armadures de l'Àsia oriental en la documentació conservada en la Biblioteca Museu. Així doncs, tot i que Coroleu indica en la seva carta a Samá l'entrega de Toda de “dos armaduras completas de igual procedencia [china]”, en realitat aquests exemplars procedien del Japó, i no de la Xina (Fig. 53).⁶⁸³ Al llibre de Josep Coroleu *Barcelona y sus alrededores: guía histórica descriptiva y estadística del forastero*, publicat l'any 1887, i per tant, anterior a les donacions de Mencarini i Abellá, descriu la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer, i fa menció de la col·lecció todiana. Tot i estar composta de peces xineses i japoneses, Coroleu anomena el conjunt “colección japonesa Toda”, i el descriu breument, dient: “Consiste en dos armaduras completas de mallas; varios sables, dagas y lanzas y un gran número de idolillos, amuletos y otros curiosos y raros objetos”.⁶⁸⁴

De la mateixa manera, gran part de les armes regalades per Toda, els “sables y un puñal”, procedeixen del Japó. Quant als sabres, al Museu Balaguer se'n conserven cinc, quatre japonesos, i un xinès. Un dels sabres japonesos fou donat per Agustín Panner l'any 1885. La poca informació relativa a aquesta donació dificulta la identificació de la peça entregada per Panner.⁶⁸⁵ En ser aquest, a part de Toda, l'únic donant documentat que regalà sabres de l'Àsia oriental al Museu, sembla lògic considerar que la resta d'exemplars són els sabres donats per Eduard Toda. Així doncs, Toda donà tres sabres japonesos, i un xinès. D'altra banda, al Museu Balaguer es conserven tres punyals de l'Àsia oriental, dels quals un és clarament japonès, un de dubtosa procedència, i l'últim, d'origen xinès. Considerant la carta de Coroleu a Antonio Samá, l'exemplar xinès fou donació d'Eduard Toda, i la resta podrien haver format part de la seva col·lecció, donat que la seva col·lecció comptava amb “dos o tres puñales”.⁶⁸⁶

---

⁶⁸³ Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 31 de gener de 1884, Ms. Oliva/68, BVB.

⁶⁸⁴ COROLEU 1887: 316.

⁶⁸⁵ *Boletín...*, núm. 4, 26 de gener de 1885: 4.

⁶⁸⁶ CASADES 1935: 146. El punyal japonès té número d'inventari 3970, el de dubtosa procedència 3967, i el xinès 3968. Amb tal d'identificar l'origen d'aquestes armes s'ha utilitzat metodologia comparativa a partir de textos sobre armes del passat de la Xina i del Japó. Sobre espases xineses vegeu GRANCSAY, Stephen V., “Two Chinese swords dating about A.D. 600”, a *The Metropolitan Museum of Art bulletin*, vol. 25, núm. 9, Metropolitan Museum of Art, Nova York, setembre de 1930: 194-196; quant a les característiques formals d'espases japoneses vegeu “Japanese swords and sword furniture”, a *Bulletin of the Pennsylvania Museum*, vol. 5, núm. 17, gener de 1907: 1-3.

4.3.1.2. Donacions posteriors de Toda

Després del retorn de Toda del Caire, l'any 1886, continuà donant obres de la seva col·lecció al Museu, i tot i que la majoria eren exemplars d'arqueologia egípcia, també efectuà petites donacions esporàdiques de peces de la Xina i del Japó. Una de les obres més interessants és una figura tallada en fusta, a la qual es fa referència en el *Boletín*: “El Sr. Toda ha entregado ya por el momento á nuestro fundador, para que nos lo envíe, un primoroso ídolo budhista, de madera, representando á un sacerdote acariciando al ave Ibis”.⁶⁸⁷ Es tracta d'una representació del déu taoista Shou Xing (Fig. 69).

Fig. 69. Shou Xing. Xina, s. XIX. Talla en fusta (11,3 x 3,6 x 4,4 cm). MVB, núm. d'inventari: 3887.

També l'any 1886, aprofitant la seva estada al Museu amb tal de classificar els objectes egipcis que havia donat a la Institució, Toda regalà “unos zapatos y una almohada japones[a], un florón de la torre-porcelana Nankin”, a més d'un calc d'una llinda egípcia.

---

⁶⁸⁷ *Boletín...*, núm. 19, 26 d'abril de 1886: 3.

Toda mencionà aquesta donació en una carta a Balaguer l'agost del 1886.⁶⁸⁸ Aquests objectes, però, no devien ser considerats de gran rellevància, donat que la contestació per carta de Balaguer ni tan sols menciona la notícia d'aquesta petita donació.⁶⁸⁹ La rajola procedent de la torre de porcellana de Nanquing es conserva en el Museu actualment, i té número d'inventari 6425. Quant a les altres dues peces, les sabates i el coixí japonès, no han estat localitzades.

4.3.2. Obres propietat de Balaguer

A més de les donacions de Toda, Abellá i Mencarini, cal també tenir en compte les obres adquirides a través del fundador de la Institució. Balaguer va enviar quatre peces xineses des de Madrid els anys 1886 i 1890. Aquestes peces xineses adquirides per Balaguer són, sens dubte, algunes de les més valuoses del fons de l'Àsia oriental del Museu. D'altra banda, Balaguer podria haver comptat amb algunes peces de l'Àsia oriental abans de la primera donació todiana, regalades per Abellá als anys 70.

Amb motiu de la inauguració del Museu, Víctor Balaguer va cedir unes 400 obres de la seva propietat. En la classificació del que era propietat de Balaguer abans d'inaugurar el Museu, Mireia Rosich inclou, entre d'altres, "curiositats orientals".⁶⁹⁰ Aquestes peces de l'Àsia oriental que tenia Balaguer abans de la inauguració pertanyen, en la seva major part, a les obres donades per Eduard Toda. D'una banda, a les Actes de la Junta dels anys 1882 a 1884, en les quals Balaguer menciona a grans trets les característiques de la col·lecció que cedeix al Museu, no fa referència a cap conjunt de l'Àsia oriental. Així mateix, Balaguer comença a parlar d'una sala xinesa únicament a partir de l'ingrés de la donació de Toda l'any 1884, fins llavors, en la correspondència conservada en la Biblioteca únicament parla d'una "col·lecció etnogràfica". Únicament a les cartes de Francisco Abellá corresponents als anys 70 es menciona l'enviament d'algunes curiositats xineses com a regal personal a Balaguer. Així doncs, tot i que Balaguer segurament tenia algunes peces de l'Àsia oriental, la major part de les peces que van ingressar en el Museu abans de la inauguració procedien de la donació de Toda.

Les obres que Balaguer va adquirir posteriorment a la inauguració sí que estan ben documentades. Els exemplars de la Xina adquirits per Víctor Balaguer no es varen anunciar

---

⁶⁸⁸ Dietari de Joan Oliva, 19 d'agost de 1886; Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 21 d'agost de 1886, Ms. Oliva/384, BVB.

⁶⁸⁹ Carta de Víctor Balaguer a Joan Oliva, Madrid, 24 d'agost de 1886, Ms. Oliva/386, BVB.

⁶⁹⁰ ROSICH 2009: 43.

al *Boletín*. Les fonts documentals entorn als objectes adquirits via el fundador de la Institució són els epistolaris de Joan Oliva i Manuel Creus, així com el dietari d'Oliva.

La primera obra adquirida per Víctor Balaguer que resta documentada és un vaixell xinès tallat en ivori, que a l'actualitat compta entre una de les obres estèticament més atractives i ben elaborades de la col·lecció. El 20 de desembre de 1886, Joan Oliva registrava en el seu dietari l'arribada de diverses caixes procedents de Madrid. Hi van arribar dues caixes amb quadres, una caixa contenint el vaixell xinès d'ivori, i 500 exemplars de la *Historia Cataluña*, escrita per Balaguer, i publicada entre els anys 1885 i 1887, a més d'altres llibres.⁶⁹¹ Dos dies més tard, Oliva informava de la rebuda d'aquest enviament a Balaguer per carta, i li agraiïa manifestant que “el aguinaldo de este año ha sido, pues, magnífico. Gracias, millones de gracias”.⁶⁹²

Mentre molta de la producció de talla en ivori a la Xina es feia per satisfer les demandes del mercat artístic local, peces d'ivori imitant construccions arquitectòniques estaven destinades al mercat estranger.⁶⁹³ En aquest cas es tracta d'un model de vaixell originalment destinat a portar-hi a terme diferents activitats plaents, com sopars i festes musicals, mentre s'efectuaven curts viatges entre Canton i Whampoa (Fig. 70). Els “vaixells de plaers”, com els anomena Howard, o “vaixells de flors”, segons Trullén, eren ben coneguts pels comerciants Europeus establerts a Canton. Aquest tipus de models de vaixell eren

Fig. 70. Model de vaixell. Canton, Xina, s.XIX. Talla en ivori (15,5 x 58 x 11,5 cm). MVB, núm. d'inventari 3962.

⁶⁹¹ Dietari de Joan Oliva, 20 de desembre de 1886.

⁶⁹² Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 22 de desembre de 1886, Ms. Oliva/471, BVB.

⁶⁹³ JOURDAIN, Margaret; JENYNS, Soame, *Chinese export art in the eighteenth century*, Spring Books, Londres 1967 (1950): 58.

sovint comprats a Canton, que n'era el centre de producció, i portats a Europa com a *souvenirs* personals, tan aviat com el 1730.⁶⁹⁴ La finalitat dels models de vaixells tallats en ivori era principalment decorativa, i mostra la virtuositat de l'artesà xinès en l'ús de ganivets i burins per tallar les diferents plaques, formant nivells d'interior a exterior, de calats amb motius florals i geomètrics, la minuciosa representació de mobiliari, i dels vint-i-cinc personatges que trobem sopant i tocant instruments musicals xinesos a l'interior, i a la coberta del vaixell.⁶⁹⁵

El segon i últim ingrés documentat de Balaguer és de l'any 1890, quan informava a Manuel Creus i Esther, conservador del Museu, sobre l'enviament de tres peces xineses des de Madrid:

Esta noche he adquirido tres objetos de gran mérito y de gran valor. Una imagen de porcelana, china, representando la Diosa de la misericordia de los chinos, que está tasada en mil reales, un pebetero de rica labor, y una admirable escultura hecha trabajada en una raiz de árbol, que, por lo menos, vale otros mil reales.⁶⁹⁶

La peça de porcellana i l'escultura tallada en fusta ingressades per Balaguer són d'extraordinari interès. Segons la descripció de Balaguer, la "Diosa de la misericordia de los chinos" encaixa amb la figura de porcellana de Bodhisattva Guanyin, figura religiosa femenina també coneguda com 'Buda de la Misericòrdia' (Fig. 71).

Guanyin, a l'Índia coneguda en la seva versió masculina com a 'Avalokitesvara', va prendre forma distintivament femenina a la Xina a partir de la dinastia Ming (1368-1644). Aquesta figura és representada sense els peus embenats, costum de dones d'ètnia Han a partir de la dinastia Song (960-1279). Això podria reflectir la seva forma masculina original, o l'origen indi de la deessa. La transformació de gènere d'aquesta figura té a veure amb les seves qualitats compassives, tret associat a les dones a la Xina.⁶⁹⁷

---

⁶⁹⁴ CLUNAS 1996: 25.

⁶⁹⁵ HOWARD, David S., *A tale of three cities Canton, Shanghai and Hong Kong: three centuries of Sino-British trade in the decorative arts* (Catàleg d'exposició), Natwest Market, Sotheby's Institute, s/l 1997: fig. 253; TRULLÉN I THOMÁS, Josep M. (dir.), *Guia de les col·leccions del Museu*, Biblioteca Museu Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú 2001: 70.

⁶⁹⁶ Carta de Víctor Balaguer a Manuel Creus, Madrid, 10 de octubre de 1890, Ms. Creus/187, BVB.

⁶⁹⁷ CLUNAS 1997: 115, i WOOD 2003: 106.

Figures de Guanyin van ser comprades en grans quantitats per a mercats europeus a finals del s.XVII i principis del s.XVIII. Per la seva simplicitat de formes i la puresa en el seu disseny, la porcellana *blanc de Chine* va ser copiada per Meissen i altres fàbriques europees.⁶⁹⁸ Segons David S. Howard, comerciants occidentals veien en aquest tipus de model una imatge de la verge (Fig. 72). Algunes d'aquestes imatges incorporaven un nen assegut a la falda de Guanyin. Segons Howard això podria haver estat una adaptació de Guanyin per ressemblar una Madonna.⁶⁹⁹

Fig. 71. Guanyin. Xina, s.XVIII-XIX. (probablement procedent dels forns de Dehua). Porcellana *blanc de Chine* (30 x 11 x 10cm). MVB, núm. d'inventari 3955.

El tipus de porcellana en la qual està feta s'anomena *blanc de Chine*, i s'ha produït a la zona de Fujian, a Dehua, a prop del port de Fuzhou, des de la dinastia Ming fins a l'actualitat. Les característica lletosa d'aquest tipus de porcellana es deu a la poca quantitat d'òxid de

---

⁶⁹⁸ HOWARD 1997: 82.

⁶⁹⁹ HOWARD 1997: 86.

ferro utilitzat en els forns de Dehua, Fujian. Aquest tipus de porcellana es caracteritza per un cos blanc cremós, mentre que manté la qualitat translúcida pròpia de Jingdezhen.⁷⁰⁰

Representacions de Guanyin en aquest tipus de porcellana és usual des de la dinastia Ming, i trobem exemples semblants als Museus de Xangai i Pequín, però també més a prop, al Museo do Oriente de Lisboa.⁷⁰¹

Fig. 72. Guanyin. Xina, c. 1680. Porcellana blanc de Chine (34,4 cm). A HOWARD 1997: fig. 94.

Quant a l'“admirable escultura hecha trabajada en una raiz de árbol” a la qual es refereix Balaguer, correspondria a la figura en fusta representant Shou Xing conservada en el Museu (Fig. 73). Shou Xing 寿星, en xinès ‘estrella de la longevitat’, és un déu taoista de la

---

⁷⁰⁰ HOWARD 1997: 82.

⁷⁰¹ LIN, Yutang, *Pekin imperial: siete siglos de esplendor*, Argos, Barcelona 1961: 190 i ss., i *Presença Portuguesa na Ásia: testemunhos, memórias, colecionismo* (Catàleg d'exposició permanent), Museo do Oriente, Lisboa 2008: 336.

longevitat. Shou Xing és sovint representat de la mateixa manera a l'ídol preservat al Museu Balaguer: tallat en fusta, mostra una figura d'edat que s'ajuda d'un bastó per caminar mentre sosté un préssec amb la mà esquerra. El préssec és també un símbol de longevitat a la Xina.

Fig. 73. Shou Xing. Xina, s. XIX. Fusta tallada (39 x 24 x 9,5 cm). MVB, núm. d'inventari 3960.

Pel que fa al “pebetero de rica labor”, es tracta d'un dels sis encensers preservats al Museu. Varis d'aquests encensers presenten un treball decoratiu intricat, i per tant és difícil identificar el peveter adquirit per Balaguer.

4.3.3. Donació de Juan Mencarini

Una de les donacions més rellevants d'objectes d'art de la Xina, i en menor mesura de Taiwan, fou la donació que l'any 1888 feu Juan Mencarini. A més d'ídols de porcellana i

ceràmica, en aquesta donació entraren també el gruix de monedes xineses i una part important del conjunt de pintura d'exportació.

Juan Mencarini era fill d'Albino Mencarini (Viterbo, 1828 - la mar Roja, 1886), qui es naturalitzà espanyol, i ingressà al cos consular, essent destinat, entre d'altres, a Singapur, l'any 1866, i a Hong Kong.⁷⁰² L'any 1881, quan el seu pare era cònsol a Hong Kong, Juan Mencarini entrà, a l'edat de 21 anys, com a Fourth Assistant B a l'Imperial Maritime Customs Service, les duanes marítimes xineses.⁷⁰³ Anys més tard, al s.XX, passaria a ser Deputy Commissioner of Customs a Xiamen (Fig. 74).⁷⁰⁴

Juan Mencarini portà a terme una tasca de difusió de les cultures xinesa i japonesa a Espanya a través d'algunes publicacions i conferències. A la Xina fou membre, com ho havia estat Toda uns anys abans, de la China Branch de la Royal Asiatic Society, fins arribar a ser-ne secretari honorari, càrrec que cessà l'any 1892 per haver estat transferit a Fuzhou. Més tard, a partir de l'any 1906, fou també bibliotecari d'aquesta Associació.⁷⁰⁵ Publicà diferents articles al *Journal of the China Branch of the Royal Asiatic Society*, i llegí un dels seus articles davant dels membres de la Royal Asiatic Society. La major part dels seus articles en llengua anglesa versen sobre la migració xinesa a Filipines. El seu interès en la migració xinesa es desenvolupà quan residí a Filipines, quan aquesta encara era una colònia espanyola. Mencarini arribà a redactar un informe destinat al govern espanyol sobre la conveniència de la migració xinesa a les illes, però Filipines es declarà independent abans d'entregar-lo.⁷⁰⁶

---

⁷⁰² *Odas de Píndaro, traducidas en verso por Albino Mencarini*, Impr. La Renaixensa, Barcelona 1888.

⁷⁰³ Sobre Albino i Juan Mencarini vegeu JARDÍ 2010: 37-40.

⁷⁰⁴ MENCARINI, Juan, "The Chinese in the Philippines", a *The Far Eastern review*, núm. 6, Manila, novembre de 1911.

⁷⁰⁵ "Council's report for the year 1892", a *Journal of the China Branch of the Royal Asiatic Society*, vol. 26, Kelly and Walsh, Xangai 1891-1892: 216; STANLEY, Arthur, "Proceedings", a *Journal of the China Branch of the Royal Asiatic Society*, vol. 38, Kelly and Walsh, Xangai 1907: 265 i ss. El *Journal of the China Branch of the Royal Asiatic Society* es troba preservat a la secció Special Collections de la biblioteca de la Universitat de Hong Kong, on s'ha portat a terme una estada de recerca finançada per l'AGAUR mitjançant una beca d'estades a l'estranger.

⁷⁰⁶ MENCARINI 1911: 189-192; *Journal of the China Branch of the Royal Asiatic Society*, vol. 33, Kelly and Walsh, Xangai 1899-1900: 311-312; MENCARINI, Juan, "The Philippine Chinese labour question", a *Journal of the China Branch of the Royal Asiatic Society*, vol. 33, Kelly and Walsh, Xangai 1899-1900: 157-178.

A partir del s.XX es dedicà també a fomentar el comerç entre Espanya i la Xina, viatjant a Espanya per impartir conferències al voltant de les avantatges d'aquest comerç, del qual deia que era “de imprescindible necesidad”.⁷⁰⁷

Mencarini fou, a més, aficionat a la fotografia. Participà en les exposicions de la Royal Photographic Society of Great Britain de l'any 1894 amb dues fotografies del monestir de Kushan i una de l'irrigació de camps d'arròs, i de l'any 1910 amb dues fotografies mostrant un dentista i un treballador del vidre itinerants, i dues vistes d'un temple a Fuzhou i de la ciutat de Wenzhou. La informació proporcionada sobre Mencarini al *The photographic journal* posa de manifest que l'any 1894 Mencarini residia a Fuzhou, i el 1910 al Customs House de Xiamen.⁷⁰⁸

Fig. 74. Naftally, H., D'esquerra a dreta: Sung Shou, virrei de Fujian, Liang Tung Yen, president del Waiwupu, Juan Mencarini, Deputy Commissioner of Customs, Xiamen, i el tresorer provincial. Fotografia presa durant la recepció de la flota dels EUA a Xiamen, 1908. A *The Far Eastern review*, núm. 6, Manila, Novembre 1911: 190

⁷⁰⁷ *Heraldo de Madrid*, núm. 4780, Madrid, 21 de desembre de 1903: 3; MENCARINI, Juan, *Conferencia dada por don Juan Mencarini en la Cámara de Comercio de Barcelona el día 6 de diciembre de 1912*, Establecimiento Tipográfico de Félix Costa, Barcelona 1912: 3.

⁷⁰⁸ JARDÍ 2010: 39; *The journal and transactions of the Royal Photographic Society of Great Britain: catalogue, thirty-ninth annual exhibition, 1894*, vol. 19, núm. 1, 22 de setembre de 1894: 10, 20; *The photographic journal, including the journal and transactions of the Royal Photographic Society of Great Britain: fifty-fifth annual exhibition, 1910*, vol. 1 (suplement), agost de 1910: 32.

La seva relació amb la Biblioteca-Museu s'inicia l'any 1888, quan viatjà a Barcelona amb l'objectiu de participar a l'Exposició Universal com a representant de l'illa de Formosa, i també per publicar pòstumament una obra del seu pare, la traducció de les *Odes* de Píndar. Quant al llibre del seu pare, Mencarini aconseguí publicar-lo a Barcelona amb la participació d'Eduard Toda, el qual l'any 1888 es trobava a Catalunya, i l'aconsellà imprimir-lo a La Renaixensa.⁷⁰⁹ Marcelino Menéndez y Pelayo apadrinà l'obra davant la Real Acadèmia Espanyola de la qual era membre, i Josep Balari i Jovany, el recolzà corregint les proves d'impressió.⁷¹⁰ També va recórrer a Marcelino Menéndez i a Víctor Balaguer per a que l'ajudessin a presentar l'obra davant del Ministeri de Foment, amb tal de que aquest adquirís la meitat dels 500 exemplars impresos per ser distribuïts per biblioteques oficials.⁷¹¹

4.3.3.1. La participació de Juan Mencarini a l'Exposició Universal

Juan Mencarini participà en l'Exposició Universal de Barcelona com a representant de Formosa, juntament amb el representant de la Xina, Yong Heng (扬奥, 'Yang Ao' en *pinyin*), donat que l'Imperi xinès declinà la sol·licitud del Ministeri d'Afers Exteriors de Madrid per participar-hi.⁷¹² Les autoritats governamentals rebutjaren la invitació perquè el temps per a la preparació era massa just, però com Ricard Bru apunta en la seva tesi doctoral, la situació política a la Xina tingué, de ben segur, alguna cosa a veure. L'Imperi xinès es trobava en aquells moments en una situació de decadència, i gran part dels problemes pels quals el país travessava eren deguts a la presència de potències europees. Només cinc anys abans, els diaris barcelonins narraven com l'amenaça francesa a Tonquín havia obligat al govern xinès a reaccionar amb presència militar contra la potència francesa. A la Xina, encara avui es continua considerant el segle XIX com el segle de la humiliació, i la presència estrangera és vista com un dels motius principals del declivi de l'Imperi. Sembla natural que davant d'aquesta situació l'Imperi xinès no volgués assistir a un certamen a Europa.

---

⁷⁰⁹ Carta d'Eduard Toda a Víctor Balaguer, Tarragona, 11 de novembre de 1888, Ms. 385/129, BVB.

⁷¹⁰ Carta de Juan Mencarini a Víctor Balaguer, Pisa, 5 de novembre de 1888, Ms. 385/123, BVB; Carta de Juan Mencarini a Marcelino Menéndez y Pelayo, Lucca per Montuolo, Villa Giorgetti, 9 d'agost de 1888. Epistolari de Marcelino Menéndez y Pelayo, vol. 9, novembre 1887 - abril 1989, carta 304, Bibliotecas Virtuales FHL.

⁷¹¹ Carta de Juan Mencarini a Víctor Balaguer, Pisa, 5 de novembre de 1888, Ms. 385/123, BVB; Carta de Juan Mencarini a Marcelino Menéndez y Pelayo, Pisa, 21 d'octubre de 1888. Epistolari de Marcelino Menéndez y Pelayo, vol. 9, novembre 1887 - abril 1989, carta 351, Bibliotecas Virtuales FHL.

⁷¹² Ricard Bru investigà la participació de Yong Heng a l'Exposició Universal per a la seva tesi doctoral. BRU 2010.

L'Imperi xinès no participà a l'exposició, però feu una crida a comerciants xinesos per prendre-hi part a títol individual. És per això que la participació xinesa a l'Exposició anà a càrrec del cap d'una casa comercial de Canton, Yong Heng, i de Juan Mencarini (Fig. 75).⁷¹³ Tant Yong Heng com Mencarini exposaren a la primera nau del Palau de la Indústria.

Yong Heng va començar a instal·lar la seva secció a l'abril, i aquesta tingué molt d'èxit entre els visitants a l'Exposició.⁷¹⁴ Originalment la secció xinesa havia de figurar al pavelló de les colònies, però a l'abril es traslladà a la primera nau del Palau de la Indústria, situada entre la República d'Uruguay i Chile. Yong Heng anava acompanyat de quatre comissaris xinesos (Fig. 76). La secció va ocupar 150 metres quadrats, la meitat de la del Japó que també es trobava a la mateixa nau. L'onze d'abril s'anunciava a *La Vanguardia* l'arribada de 176 caixes contenint els objectes que figurarien en l'exposició, i la imminent arribada de les restants, que comptaven 236.⁷¹⁵

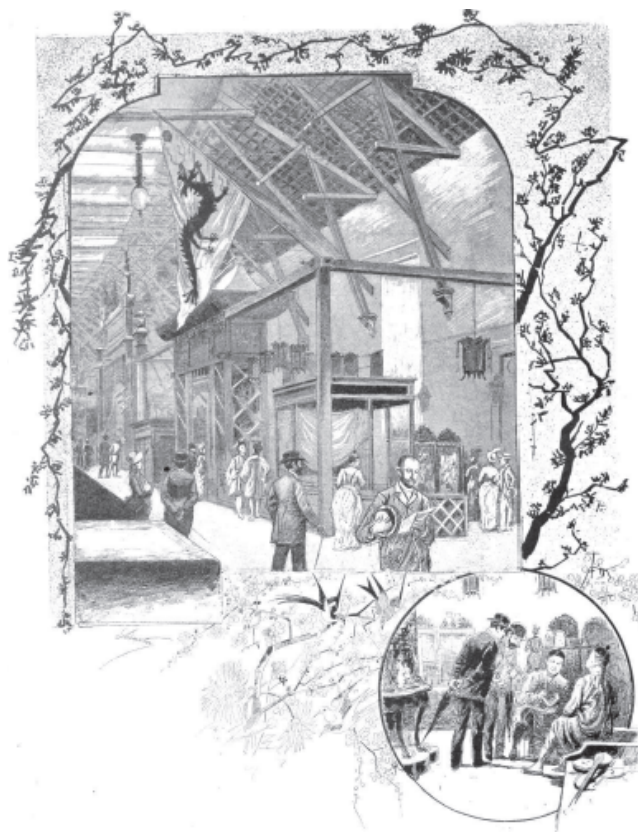

Fig. 75. Yong Heng, cap de la secció xinesa de l'Exposició Universal de Barcelona. Gravet reproduït a *La Ilustración. Revista Hispano-Americana*, any IX, núm. 404, Barcelona, 29 de juliol de 1888: 481.

---

⁷¹³ Sobre Yong Heng vegeu *La Ilustración. Revista Hispano-Americana*, any IX, núm. 404, Barcelona, 29 de juliol de 1888: 494. Un dels aspectes que es destaca de la figura de Yong Heng és que dominava diverses llengües europees, entre elles el castellà.

⁷¹⁴ *La Ilustración ibérica*, Barcelona 18 d'agost de 1888: 515.

Fig. 76. Asarta, Exposició Universal de Barcelona: Secció Xinesa. Gravats reproduït a *La Ilustración ibérica*, Barcelona, 18 d'agost de 1888: 515.

Les primeres descripcions publicades a la premsa sobre la secció xinesa daten del mes de juliol de 1888, i únicament mencionen l'expositor de Yong Heng perquè Mencarini participà més tard en l'Exposició.⁷¹⁶ La instal·lació tenia forma rectangular, i estava delimitada per una barana daurada enreixada. A cada cantonada de la secció s'hi van col·locar quatre vitrines en les quals s'hi mostraren els objectes més preuats i les peces de seda. En el centre de la secció s'hi situà una portalada composta de quatre suports de fusta que sustentaven una coberta en forma de temple pintat de color groc, sobre el qual onejava una bandera groga de seda amb un drac de color negre.⁷¹⁷

Entre tots els objectes exposats cridà molt l'atenció un tapís de seda blanca brodada, el qual es pot veure en la il·lustració publicada a *La Ilustración* (Fig. 77), i sobre el qual es digué que “attire les plus l'attention [...] avec un art et un goût délicieux. C'est réellement une

⁷¹⁵ *La Vanguardia*, 11 d'abril de 1888: 2; i *La Exposición: órgano oficial*, 31 d'agost de 1889: 4.

⁷¹⁶ GARCIA 1888: 438-439; i *La Ilustración. Revista Hispano-Americana*, núm. 404, 29 de juliol de 1888: 494-495.

⁷¹⁷ GARCIA 1888: 438-439.

Fig. 77. Instal·lació xinesa a l'Exposició Universal. Gravat reproduït a *La Ilustración. Revista Hispano-Americana*, any IX, núm. 404, Barcelona, 29 de juliol de 1888: 489.

pièce admirable, incomparable. Son prix est fixé à 17.500 francs”.⁷¹⁸ A prop del tapís hi havia alguns mobles decorats amb incrustacions d’ivori i mareperla. En el centre es van col·locar diversos paravents de seda. En les graderies laterals hi havien productes variats de la indústria xinesa: ventalls de paper, palma, ivori, caixes de diverses formes i decoracions, paquets de te i essències, peces de sàndal, ivori, estany, gerres de porcellana, tetes, i petites figures de diferents materials. En una de les vitrines s’exposaven productes de seda, com mocadors i coixins de colors i brodats varis. En una de les altres vitrines s’exposaren les obres d’ivori de més valor. En les altres vitrines laterals s’hi col·locaren joies, joguines d’ivori, peces de seda, estàtues de porcellana, i armes.⁷¹⁹

La secció de Yong Heng estava envoltada per làmpades de fusta decorades amb dibuixos. Podria ser que dues d’aquestes làmpades ingressessin a la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer, donat que a l’actualitat encara es conserven dues de la mateixa tipologia desmuntades. Apareixen decorant l’entrada de la sala xinesa del Museu en una fotografia de principis del s.XX. Si comparem les peces conservades al Museu amb les làmpades que

⁷¹⁸ VALERO DE TORNOS, Juan, *Guide illustré de l’Exposition Universelle de 1888: de la ville, de ses curiosités et de ses environs*, Barcelona, G. de Grau et Cie., Barcelona ca. 1888: 147. També es destacà aquesta peça a la descripció de Garcia Llansó, a *Ídem.*, 1888: 439.

⁷¹⁹ GARCIA 1888: 439.

Fig. 78. De dreta a esquerra: Detall Fig. 77; Detall Fig. 53 (secció 4.1.); Fanal. Canton, Xina, s.XIX. Fusta i vidre pintat (34 x 11 cm cada panell). MVB, núm. d'inventari 2561

decoren la secció xinesa a la il·lustració publicada a *La Il·lustración*, veurem que es tracta del mateix tipus de fanals (Fig. 78). Aquestes làmpades estan formades a partir de sis panells emmarcats en fusta, i decorats amb pintura d'exportació representant diverses figures tipificades de personatges xinesos masculins i femenins. Aquest tipus de pintura és similar a l'anomenada *Fan Kwae*, un tipus de pintura que es va desenvolupar durant el s.XIX a Canton, i de la qual també es conserva una col·lecció a la Biblioteca-Museu, donada per Mencarini.⁷²⁰ Així doncs, aquestes peces podrien haver estat originalment de Yong Heng, i si fos així, no tots els objectes xinesos exhibits a l'Exposició Universal que van ingressar al Museu haurien format part del conjunt donat per Mencarini.⁷²¹

Dos gerros xinesos que es van exposar a la Exposició Universal resten avui conservats al Museu de Ceràmica (Fig. 79). Aquestes dues peces varen ingressar al Museu per donació de Maria Dolors Giral l'any 1983.⁷²² Aquests gerros foren adquirits pels avis de M. Dolors Giral en l'Exposició Universal de Barcelona, i probablement en la secció de Yong Heng, donat que fou l'únic en vendre peces xineses en l'Exposició.⁷²³

⁷²⁰ "Fan Kwae", literalment 'dimonis bàrbars' és un terme despectiu utilitzat pels xinesos de la zona de Canton per a referir-se als estrangers, en una barreja d'anglès i cantonès. "Pintura Fan Kwae" s'utilitza per a referir-se a pintura de comerç feta essencialment per autors xinesos apropiant convencions de la pintura europea. TILLOTSON, G. H. R. (Giles Henry Rupert), *Fan Kwae pictures: paintings and drawings by George Chinnery and other artists in the collection of the Hongkong and Shanghai Banking Corporation*, Spink for the Shanghai and Hong Kong Banking Corporation, Londres 1987, i CHU, Ian Pui, 'Crossing the borders of a merchant class: imaging and representing elite status in the portraits of the *Hong* Merchants of Canton', tesina MA, University of British Columbia, Vancouver 2008: 10. Sobre la col·lecció de pintura d'exportació preservada al Museu Balaguer vegeu la secció 4.5.

⁷²¹ A la documentació preservada en el fons de l'Àsia oriental de la Biblioteca Museu no s'ha trobat cap referència a l'ingrés d'aquestes làmpades.

⁷²² M. Dolors Giral fou primer conservadora, i després directora, del Museu de Ceràmica, fins l'any 2000.

⁷²³ Agraïm a M. Dolors Giral haver-nos facilitat aquesta informació.

Fig. 79. Gerros. Xina, s.XIX. Porcellana (31 x 11 x 10,5 cm). Museu de Ceràmica, núm. d'inventari 142502 i 142503.

La participació de Mencarini a l'Exposició degué ser més tardana. Tot i que Ricard Bru situa la seva arribada al març de 1888, es devia sumar a la secció xinesa quan Yong Heng ja tenia les seves peces instal·lades.⁷²⁴ A les primeres descripcions de la secció xinesa publicades a la premsa no es menciona la participació de Mencarini. La primera referència a la presència de Mencarini a Barcelona data de principis de juny.⁷²⁵ La primera menció a la seva participació a l'Exposició data de principis de setembre, així doncs, devia muntar la seva secció durant l'estiu, o a principis de setembre, donat que a l'agost efectuà una viatge a Itàlia.⁷²⁶

Tot i que la participació de Mencarini fou en nom de Taiwan, la majoria dels objectes que hi presentà eren de la Xina. El conjunt de peces fou reunit pel mateix Mencarini en els seus viatges de Canton a Pequín, i per l'illa de Taiwan.⁷²⁷ De Taiwan únicament hi exhibí

⁷²⁴ BRU 2010: 535.

⁷²⁵ Mencarini es va subscriure al diari *La Exposición* a principis de juny. *La Exposición: órgano oficial*. 10 de juny de 1888: 2.

⁷²⁶ Carta de Juan Mencarini a Víctor Balaguer, Pisa, 5 de novembre de 1888, Ms. 385/123, BVB; Carta de Juan Mencarini a Marcelino Menéndez y Pelayo, Lucca per Montuolo, Villa Giorgetti, 9 d'agost de 1888. Epistolari de Marcelino Menéndez y Pelayo, vol. 9, novembre 1887 - abril 1989, carta 304, Bibliotecas Virtuales FHL.

⁷²⁷ *La Exposición: órgano oficial*, 8 de setembre de 1888: 3.

algunes peces de caràcter etnològic: vestits, armes de foc, arcs, fletxes, instruments musicals, un telar i un filador de seda, minerals, medicines, diferents productes alimentaris, una col·lecció d'ous, petxines i mostres de vegetals de l'illa.⁷²⁸ Les peces de la Xina que exposà eren obres d'art antigues i peces d'arqueologia. A *La Exposición* es publicà un llista de les obres que exhibí:

Sección 3.ª-Colección de ídolos de Pekín, consistente en 21 Buddas de porcelana, barro, barro cocido, madera y bronce, y cuatro ídolos. Todos estos ídolos son antiquísimos, el que menos tiene doscientos años.

*Sección 4.ª-Colección de antigüedades chinas en objetos de porcelana, bronce y seda, consistente en floreros de porcelana y cloisonné antiguo, perfumeras de bronce, copa hecha con un cuerno de rinoceronte, copa de plata cincelada, abanico de marfil con dibujos de laca de Cantón, pantallas de ébano con centro de porcelana antigua de 300 años, un delante de chimenea de ébano con centro de seda bordada á mano, un rico cubrecama de seda morada con bordados de seda color *vieux or*, hechos á mano. [...] Libros chinos, pinturas chinas y una hermosa colección de 500 ejemplares de monedas antiguas de China.⁷²⁹*

Tant Yong Heng com Mencarini varen guanyar diversos premis per les peces exposades. Yong Heng guanyà premis per mobles, teixits de lli, vasos, caixes, objectes d'ivori i ventalls, i Mencarini guanyà premis per la copa de plata, el monetari, gerres, ídols de ceràmica, i un llibre budista.⁷³⁰

4.3.3.2. La donació a la Biblioteca-Museu Balaguer

Mencarini marxà de Barcelona abans que s'acabés l'Exposició Universal, aturant-se a Itàlia durant uns dos mesos, per després emprendre el seu viatge de retorn a Hong Kong i Macau. El 25 de setembre, uns dies abans de marxar de viatge cap a Itàlia, Mencarini visità la Biblioteca-Museu:

Ayer, en compañía del fundador de este Instituto, vinieron expresamente de Barcelona á esta villa, con objeto de visitar la BIBLIOTECA-MUSEO [...], el celoso Cónsul español en Lyon D. Mariano Brusola Téllez, el

---

⁷²⁸ *La Exposición: órgano oficial*, 8 de setembre de 1888: 3.

⁷²⁹ *La Exposición: órgano oficial*, 8 de setembre de 1888: 3.

⁷³⁰ *La Exposición. órgano oficial*, 30 de setembre de 1889.

distinguido oficial de administración de las aduanas del Celeste Imperio D.
J. Mencarini.⁷³¹

Mencarini marxà d'Itàlia el 26 de novembre, i arribà a Hong Kong el 27 de desembre de 1888, per dirigir-se, més tard, al seu domicili a Xangai.⁷³² Durant el període que passà a Itàlia, Mencarini gestionà el repartiment de les peces que havien figurat a la secció de Formosa-Xina en tres institucions:

El expositor único de Formosa que figuró en la Exposición, D. Juan Mencarini, español residente en aquella hermosa isla [...] antes de regresar á aquel país, con loable propósito de que todos los objetos de su propiedad que tenía expuestos quedaran en nuestro suelo, tuvo la galantería de distribuirlos en la forma siguiente:

A S. M. la Reina Regente, con destino al Museo de Ultramar: objetos usados por los salvajes de la isla de Formosa y muestrario de todos los productos de la misma.

Al Excmo. Sr. D. Víctor Balaguer, para el Museo de su nombre en Villanueva y Geltrú; varias colecciones de ídolos, libros, pinturas y monedas antiguas de la China, y de huevos de pájaros y conchas de Formosa.

Al Excmo. Sr. Alcalde de esta ciudad, con destino al Museo Martorell: otras colecciones de ídolos, libros y pinturas chinas.⁷³³

Evarist Batlle, representant de Mencarini a Barcelona, i Miquel Elias, s'encarregaren de gestionar la donació de la seva col·lecció al Museu mentre realitzava la seva segona estada a Itàlia, abans de marxar a la Xina.⁷³⁴ Cal relacionar la donació de Mencarini amb el seu objectiu de publicar la traducció de les *Odes* de Píndar del seu pare. El mes de novembre, abans que es fes pública la seva donació, Mencarini explicava a Menéndez y Pelayo haver-se posat en contacte amb Víctor Balaguer “como persona, segun me parece, poderosa e

---

⁷³¹ *Boletín...*, núm. 48, 26 de setembre de 1888: 5.

⁷³² Carta de Juan Mencarini a Marcelino Menéndez y Pelayo, Macau, 19 de gener de 1889. Epistolari de Marcelino Menéndez y Pelayo, vol. 9, novembre 1887 - abril 1989, carta 480, Bibliotecas Virtuales FHL. Carta de Juan Mencarini a Marcelino Menéndez y Pelayo, Xangai, 9 d'agost de 1889. Epistolari de Marcelino Menéndez y Pelayo, vol. 10, maig 1889 - desembre 1890, carta 124, Bibliotecas Virtuales FHL.

⁷³³ *La Exposición: órgano oficial*, 31 de desembre de 1888.

⁷³⁴ Carta de Juan Mencarini a Joan Oliva, Pisa, 3 de novembre de 1888, Ms. Oliva/1528, BVB.

influyente para que apadrine la obra para con el Sr. Ministro”.⁷³⁵ Un dels motius pel qual Mencarini va triar la Biblioteca-Museu com a destí principal de les obres exposades a l'Exposició Universal, degué ser el d'aconseguir el suport de Balaguer per a què el Ministeri de Foment adquirís 250 exemplars de l'obra del seu pare per a biblioteques oficials.

Al *Boletín* per al mes de novembre de 1888 es publicava que Mencarini donava “todos los objetos que procedentes del Celeste Imperio, ha exhibido en la Exposición Universal de Barcelona y por los cuales ha merecido del Jurado una alta recompensa”. En realitat, no va donar totes les peces que havia exposat, i tampoc van ingressar en el Museu totes les que havia donat. Al *Boletín* es publicà la llista, confeccionada pel mateix Mencarini, dels objectes que havien d'ingressar al Museu:

Un Budda de bronce dorado, procedente del templo Pi Yün Ssu. Tiene este ídolo unos 300 años.

Cuatro Buddas de barro, recogidos en las ruinas del Palacio Imperial de verano “Wan shou shan” destruido por los ejércitos aliados franco-ingleses en 1860. Estos ídolos tendrán unos 200 años.

Siete Buddas de barro cocido, hallados, como los arriba citados, en el Palacio “Wan shou shan”. Estos, igualmente, tienen unos 200 años.

Un Budda grande de barro cocido, como los ya mencionados, recogido en el Palacio “Wan shou shan”. Tiene este ídolo gran valor por ser hecho al mismo tiempo que se fabricaba el Palacio durante la dinastía Ming, en el siglo XV, y ser el único ejemplar hallado completo y entero.

Un Budda en porcelana moderna de China.

Un ídolo Kuan Ying en porcelana antigua, llamada porcelana color leche azul de Corea.

Una colección de 75 huevos de pájaros de Formosa.

Una colección de 40 conchas de Formosa.

Diez cuadros de monedas antiguas chinas con más de 500 ejemplares.

Una colección de libros chinos.

Seis tomos conteniendo 24 libros de la novela china “Hung lo ming” (El sueño de la alcoba roja).

Un libro antiguo, con grabados, sobre supuestas razas bárbaras.

Un tomo con dos libros con 32 diferentes formas de letras chinas.

Un tomo con cuatro libros ilustrados sobre chapecas (monedas chinas).

Dos tomos catálogo ilustrado de la colección de monedas chinas ofrecidas al Excelentísimo Sr. D. Víctor Balaguer por D. Juan Mencarini.

---

⁷³⁵ Carta de Juan Mencarini a Marcelino Menéndez y Pelayo, Pisa, 8 de novembre de 1888. Epistolari de Marcelino Menéndez y Pelayo, vol. 9, novembre 1887 - abril 1989, carta 368, Bibliotecas Virtuales FHL.

Una colección de dibujos y pinturas chinas sobre papel.

Un gran cuadro, con cien chiquillos jugando, procedente del gran palacio imperial de Pekín.

Un cuadro representando las bodas de la hija del diablo con un célebre literato chino muy feo de cara.

Un plano de la ciudad de Pekín.

Dos cuadros tejidos con papel de color.

Un cuadro representando una boda en Pekín,

Un cuadro representando un entierro en la misma ciudad.⁷³⁶

El conjunt ingressà en el Museu el 2 de gener de l'any 1889, quan Joan Oliva enregistrava en el seu dietari l'entrega de les peces. Segons Oliva van ingressar al Museu dos ídols xinesos de porcellana, quatre ídols de fang pintats, sis ídols de color de maó, un sabre de monedes, deu quadres amb monedes xineses, un Buda gran de majòlica, quatre volums de numismàtica xinesa, un catàleg en dos volums de la col·lecció de moneda xinesa donada al Museu, dos volums amb il·lustracions xineses, sis volums d'una novel·la xinesa, i les col·leccions d'ous de Taiwan, i de petxines.⁷³⁷ Si comparem la llista publicada al *Boletín*, amb les obres enregistrades al dietari de Joan Oliva, veurem que no totes les obres que Mencarini donà van ingressar en el Museu.

En primer lloc, entre els objectes que Oliva enregistra en el seu dietari, fa menció als objectes que, segons la llista confeccionada per Mencarini, haurien de figurar en l'enviament, però que no han arribat: “1 budda de barro, [tatxat: “colección dibujos y pintura”], cuadro de los cien chiquillos, de una boda, y de un entierro”.⁷³⁸ De les peces que Oliva marca com pendents, van arribar els quadres d'un casament i d'un enterrament, donat que, tot i que no es conserva documentació relativa al seu ingrés, figuren en la col·lecció de pintura d'exportació del Museu a l'actualitat. El mateix dia en el qual Oliva enregistrava l'arribada del donatiu, informava a Balaguer per carta que “recibiremos de hoy á mañana el donativo Mencarini, del cual tengo algunos libros chinos con ilustraciones en extremo curiosas”.⁷³⁹

---

⁷³⁶ *Boletín* ..., núm. 50, 26 de novembre de 1888: 1-2.

⁷³⁷ Dietari de Joan Oliva, 2 de gener de 1889. Quant al llistat confeccionat per Mencarini, s'hi fa referència a Carta de Juan Mencarini a Joan Oliva, Gènova, 25 de novembre de 1888, Ms. Oliva/1527, BVB.

⁷³⁸ Dietari de Joan Oliva, 2 de gener de 1888.

⁷³⁹ Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 2 de gener de 1889, Ms. Oliva/670, BVB.

Quant a la figura de Buda de fang, i el quadre dels cent nens jugant, no s'ha trobat documentació relativa al seu ingrés, i tampoc es troben conservats en el fons de l'Àsia oriental del Museu. El Buda de fang que no va ingressar pertany al conjunt dels "siete Buddas de barro cocido",⁷⁴⁰ dels quals només es conserven sis peces al Museu. Aquestes peces procedeixen de les runes d'un dels palaus situats a *Wanshou Shan* 万寿山, és a dir, els 'turons de la longevitat', que es trobaven al complex *Yihe Yuan*, o 'palau de les ones clares', al costat del palau imperial *Yuanming Yuan* 圆明园, o 'jardí de la il·luminació perfecta', situat al nord-oest de Pequín.⁷⁴¹ Els palaus i els jardins de Yuanming Yuan ja no existeixen. L'any 1860, durant la Segona Guerra de l'Opi, tropes franceses i britàniques saquejaren els palaus i jardins del gran complex. Més tard foren cremats per l'exèrcit britànic, destruint-los completament.⁷⁴² Les peces donades per Mencarini representen diferents tipus de Bodhisattves devocionals, i mostren una forta influència de l'escultura índia (Fig. 80).

Fig. 80. Panell amb ídol budista procedent de Wanshou Shan. Xina, s.XVII. Terracota (7,8 x 5,8 x 1,9 cm). MVB, núm. d'inventari 2769.

---

⁷⁴⁰ *Boletín...*, núm. 50, 26 de novembre de 1888: 1.

⁷⁴¹ WONG, Young-tsu, *A paradise lost: the imperial garden Yuanming Yuan*, University of Hawaii's Press, Honolulu 2001: 67-194.

⁷⁴² THOMAS, Greg, "The looting of Yuanming Yuan and the translation of Chinese art in Europe" [en línia], a *Nineteenth-century art worldwide: a journal of nineteenth-century visual culture*, vol. 7, núm. 2, tardor de 2008. <http://19thc-artworldwide.org/index.php/autumn08/93-the-looting-of-yuanming-and-the-translation-of-chinese-art-in-europe> [Consulta: 3 de febrer 2012].

Al Museu es conserven també els quatre Budes de fang pintats. Un exemple d'aquestes quatre figures idèntiques és la Fig. 81. Tot i la seva mala conservació, es poden apreciar els trets formals característics de l'escultura procedent de Wanshou Shan, i que coincideixen amb l'estil de l'escultura de vult rodó del mateix palau també donada per Mencarini al Museu Balaguer (Fig. 82).

En segon lloc, Oliva no enregistra en el seu dietari l'ingrés del "Budda de bronce dorado, procedente del templo Pi Yün Ssu" de trescents anys d'antiguitat.⁷⁴³ Tampoc no hi ha cap referència a l'ingrés d'aquesta peça al Museu, de manera que hem de creure que no devia entrar-hi mai. Així doncs, la donació de Mencarini d'idols i figures de bronze, fang i porcellana, fou menor del que indica el *Boletín*.

Fig. 81. Panell amb figura de Buda procedent de Wanshou Shan. Xina, s.XVIII. Terracota policromada (12 x 7 x 2 cm). MVB, núm d'inventari 2496.

---

⁷⁴³ *Boletín...*, núm. 50, 26 de novembre de 1888: 1.

Entre les peces que van ingressar, una de les peces més interessants és el “Budda grande de barro cocido” (Fig. 82).⁷⁴⁴ En aquest cas es tracta d’una representació sedent de Buda Śākyamuni de ceràmica esmaltada en blau, groc i verd, realitzant la *mudrā* de la concentració. Segons el *Boletín*, també procedeix de Wanshou Shan a prop de Pequín. La postura que es pot veure en aquesta figura, amb les mans una sobre l’altra, els palmells mirant cap amunt i els polzes estesos fins a tocar-se, és molt popular a la Xina però infreqüent a l’Índia. El contenidor sostingut entre les dues mans és un atribut budista amb un important significat simbòlic com a contenidor del nèctar de la vida.⁷⁴⁵ Al British Museum de Londres es conserva una peça gairebé idèntica en menors dimensions, a la qual

Fig. 82. Figura de Buda Śākyamuni procedent de Wanshou Shan. Xina, s.XVIII. Ceràmica esmaltada (65 x 38,5 x 30,5cm). MVB, núm d’inventari 1283.

---

⁷⁴⁴ *Boletín...*, núm. 50, 26 de novembre de 1888: 1.

⁷⁴⁵ TRULLÉN 2001: 67

li manca la peanya, i que fou donada per Augustus Wollaston Franks (Gènova, 1826 - Londres, 1897) (Fig. 83).⁷⁴⁶

Fig. 83. Figura de Buda Śākyamuni. Xina, s.XVIII. Ceràmica esmaltada (25,4 x 10,4 cm).

© Trustees of the British Museum, núm. d'inventari Franks.1614.

De les peces donades per Mencarini, van ingressar també dues figures, un Buda de porcellana moderna, i una Guanyin de porcellana antiga. Ambdues peces foren robades juntament amb altres peces de porcellana, ivori i armes de la Xina i del Japó l'any 1981 per la banda del lladre internacional d'obres d'art René Alphonse Van der Berge, *Erik el Belga*. Aquestes peces van ser recuperades, exposades al Museo Arqueológico Nacional de Madrid, i retornades al Museu Balaguer l'any 1983.⁷⁴⁷

⁷⁴⁶ Aquesta peça es troba a les col·leccions online del Museu, vegeu THE BRITISH MUSEUM, *The British Museum: Collection database search*, <http://www.britishmuseum.org/research.aspx> [Consulta: 3 de febrer 2012]. Aquesta peça té número de registre Franks.1614.

⁷⁴⁷ Quant a informació sobre les obres de l'Àsia oriental robades per la banda d'Erik el Belga vegeu RIPOLL, Sylvia, "Exposición de obras de Arte, recuperadas en la República Federal de Alemania", a *Boletín del Museo Arqueológico Nacional*, vol. 1, núm. 2, Dirección General de Bellas Artes y Archivos, Ministerio de Cultura, Madrid 1983: 207-208; *Diari de Vilanova*, 14 d'octubre de 1983: 3; *Avui*, 5 de novembre de 1983: 23; *Inventario y Valoración de las piezas de la Colección de Etnología Oriental robadas del Museo Balaguer en la noche del viernes 30 al sábado 31 de enero de 1981*, MVB.

La primera peça és una representació del conegut com ‘Buda que riu’. Aquest personatge deriva de la figura històrica del monjo gras Bu Dai 布袋, el qual va viure a la Xina entre els segles IX i X (Fig. 84).

**Fig. 84. Bu Dai, o ‘Buda que riu’. Xina, s.XIX.
Porcellana (13 x 14 x 11cm). MVB, núm.
d’inventari 3881.**

Tradicionalment, a l’Índia, al Japó, i en l’art primerenc budista a la Xina, Maitreya, el ‘Buda compassiu del futur’, era representat com una figura masculina alta i ben formada. Poc abans d’entrar al Nirvana, l’any 916 o 917, Bu Dai declarà ser una encarnació de Maitreya. La identificació del ‘Buda que riu’ amb el monjo Bu Dai explica la transformació dels seus atributs físics en un personatge gras de panxa protuberant. La peça conservada al Museu Balaguer presenta els atributs típics desenvolupats en diferents formats artístics a la Xina i al Japó en representacions del ‘Buda que riu’, les quals coincideixen amb les característiques físiques de Bu Dai: gras, amb panxa protuberant, front estret, i sempre subjectant una bossa i un rosari.⁷⁴⁸

La segona peça de porcellana donada per Mencarini és una figura sedent de Guanyin (Fig. 85). Segons la descripció publicada al *Boletín*, el tipus de porcellana és de llet blava de Corea.⁷⁴⁹ Al Museu Balaguer es conserven dues figures de porcellana *blanc de Chine*

---

⁷⁴⁸ Sobre la biografia de Bu Dai, els seus atributs, i la identificació del monjo amb la figura del Buda que riu, vegeu CHAPIN, Helen, “The Ch’an Master Pu-Tai”, a *Journal of the American Oriental Society*, vol. 53, núm. 1, American Oriental Society, Ann Arbor, març de 1933: 47-52.

⁷⁴⁹ Després d’haver realitzat intensa recerca sobre aquest tipus de porcellana, i de no haver trobat cap referència a la fabricació a la Xina de porcellana anomenada “leche azul de Corea”, creiem que es tracta de porcellana *blanc de Chine*. Amb tal de trobar informació sobre aquest tipus de porcellana s’ha consultat el

Fig. 85. Guanyin. Forns de Dehua, Fujian, Xina. s.XVIII. Porcellana Blanc de Chine (21,8 x 11 x 8,5 cm). MVB, núm. d'inventari 3884.

representant a Bodhisattva Guanyin. Donat que al *Boletín* es fa menció a l'antiguitat de la peça, creiem que es tracta de la figura sedent de Guanyin, ja que la seva qualitat indica que fou feta amb anterioritat al s.XIX, un moment en què la fabricació de porcellana a la Xina es trobava en decadència.⁷⁵⁰ Les dues Guanyin en porcellana *blanc de Chine* preservades al Museu responen a la iconografia del Guanyin en robes blanques.

A més de les obres que ingressaren al Museu després de l'Exposició Universal, Mencarini tingué la intenció de continuar donant més obres al Museu. Després de marxar de Barcelona, informà per carta a Oliva i a Balaguer de noves donacions que no figuren al llistat publicat al *Boletín*, i que probablement no degueren ingressar mai al Museu.⁷⁵¹

La primera d'aquestes peces és una pedra de la Gran Muralla de la Xina que el mateix Mencarini recollí personalment, i que fou exposada en la seva vitrina de l'Exposició

---

recurs electrònic *JSTOR*, <<http://www.jstor.org/>> [Consulta: 5 de febrer 2012]; els catàlegs *online* de les col·leccions de l'Àsia oriental del British Museum, del Victoria and Albert Museum, i del Metropolitan Museum of Art, així com el catàleg de la col·lecció del Museo do Oriente de Lisboa, *Presença Portuguesa...*, 2008.

⁷⁵⁰ Eulàlia Jardí ha també identificat aquesta peça com la donada per Mencarini. *Ídem.*, 2010: 40.

⁷⁵¹ *Boletín...*, núm. 50, 26 de novembre de 1888: 1-2.

Universal. Mencarini informà a Joan Oliva que aquesta peça no es trobava registrada en la llista dels objectes exhibits a l'Exposició Universal, i que li havia demanat a Miquel Elías que la reclamés del seu representant, Evarist Batlle, per enviar-la al Museu.⁷⁵² A part d'aquesta carta, no s'ha trobat cap més informació en la documentació preservada en la Biblioteca Museu. Tampoc ha estat localitzada en el fons de l'Àsia oriental del Museu. Així doncs, l'ingrés no es degué arribar a efectuar.

Finalment, com a agraïment a l'ajut de Balaguer en apadrinar l'obra del seu pare davant del Ministeri de Foment, Mencarini enviava des de la Xina un "abanico enano Chino" per a Víctor Balaguer, i li prometia el futur enviament des de la Xina de més objectes per al Museu:

Aun no he tenido ocasion de enviar a V.E. los otros objetos que he ido reuniendo para su museo. Pero espero no me faltará en la Primavera una persona que se quiera encargar de llevar la caja hasta Marsella para desde allí ser remitida á Villanueva.

Pronto espero tambien tener noticia de que el Sr. Ministro de Fomento haya decidido algo sobre el asunto de la obra de mi Sr. Padre. No olvidamos que a V.E. debemos mucho por su cariñoso apoyo.⁷⁵³

El mes d'octubre al *Boletín* s'anunciava que en breu es detallarien diversos donatius, entre els quals, n'hi havia un de Mencarini.⁷⁵⁴ No obstant, als números següents del *Boletín* no es fa cap més referència a aquest donatiu, i a la Biblioteca Museu Balaguer no es conserva cap documentació relativa a l'arribada d'objectes xinesos remesos per Mencarini a partir de novembre de 1889. Així doncs, hem de creure que l'enviament no es devia portar mai a terme.⁷⁵⁵

---

⁷⁵² Carta de Juan Mencarini a Joan Oliva, Gènova, 25 de novembre de 1888, Ms. Oliva/1527, BVB.

⁷⁵³ Carta de Juan Mencarini a Víctor Balaguer, Xangai, 20 de novembre de 1889, Ms. 388/088, BVB. El mateix dia, Mencarini enviava una carta a Marcelino Menéndez també acompanyada d'un ventall nan. Carta de Juan Mencarini a Marcelino Menéndez y Pelayo, Xangai, 20 de novembre de 1889. Epistolari de Marcelino Menéndez y Pelayo, vol. 10, maig 1889 - desembre 1890, carta 240, Bibliotecas Virtuales FHL.

⁷⁵⁴ *Boletín...*, núm. 61, 27 d'octubre de 1889: 12.

⁷⁵⁵ Amb tal de trobar més informació en relació a una segona donació de Mencarini s'ha consultat el *Boletín...*, anys 1889-1905; el Dietari de Joan Oliva, 1889-1896, i els epistolaris de Víctor Balaguer, Joan Oliva i Manuel Creus.

4.3.4. Donacions de Francisco i Carmen Abellá

A través de les repetides donacions de Francisco Abellá, i en menor mesura de la seva muller, Carmen Abellá, amb qui probablement es casà en segones núpcies, entraren una part dels objectes decoratius del fons de l'Àsia oriental.⁷⁵⁶ Els objectes decoratius procedents de la Xina són una part de la profusa contribució d'Abellá a la Biblioteca-Museu, a la qual regalà documents originals sobre la immigració xinesa a Cuba, premsa internacional, llibres, i a la qual va també prometre el finançament de la reproducció de la *Lucrecia* de Damià Campeny.

Abellá i la seva dona efectuaren els seus donatius d'objectes decoratius xinesos entre 1887 i 1895 mentre residien a París.⁷⁵⁷ Abellá ja havia efectuat un regal consistent en curiositats xineses a Víctor Balaguer l'any 1876, abans que tingués lloc el procés de formació de la Biblioteca-Museu, després d'haver-se posat en contacte amb Balaguer per informar-li del seu projecte per restablir la migració xinesa a Cuba.⁷⁵⁸ D'aquest regal, però, no hem trobat documentació que permeti conèixer les seves característiques i localització. El conjunt total que Abellá i la seva esposa donaren a la Institució té un valor artístic relatiu, exceptuant alguns exemplars, però en general és una bona mostra de cultura material xinesa del s.XIX.⁷⁵⁹

El febrer de 1886 Abellá realitzà la seva primera donació, consistent en revistes agrícoles, llibres, manuscrits i documents xinesos relacionats amb la migració xinesa a partir de l'any 1873.⁷⁶⁰ No obstant, no seria fins l'octubre de 1886, que al *Boletín* no s'anuncià la seva primera donació d'objectes decoratius. Aquesta, però, no ingressà fins anys més tard.⁷⁶¹ Abans que efectués aquest regal, Carmen Abellá portà a terme la primera donació

---

⁷⁵⁶ Els anys 70 del s.XIX trobem cartes de l'esposa d'Abellá, Gladia S, a la muller de Balaguer, Manuela Carbonell. El fet que la primera donació a la Biblioteca-Museu la portés a terme Carmen Abellá, sobre la qual s'indica al *Boletín* que era la dona de Francisco Abellá, fa pensar que Gladia S. hauria mort, i que Abellá es casà en segones núpcies amb Carmen. A més, a la carta que Abellá envià a Balaguer l'any 1876 amb tal de sol·licitar-li una entrevista, fa referència a "lo delicada que tengo á la S^a", probablement al·ludint a l'estat de salut de la seva muller. Vegeu Carta de Francisco Abellá a Víctor Balaguer, Madrid, 28 de març de 1876, Ms. 7600400, BVB.

⁷⁵⁷ *Boletín...*, anys 1886-1895.

⁷⁵⁸ Carta de Francisco Abellá a Víctor Balaguer, Madrid, 28 de març de 1876, Ms. 7600400, BVB.

⁷⁵⁹ Segons Eulàlia Jardí, les contribucions més rellevants de Francisco Abellá són les donacions documentals, en contrast amb la vàlua menor que representen les donacions d'objectes. JARDÍ 2010: 37.

⁷⁶⁰ *Boletín...*, núm. 17, 26 de febrer de 1886: 3-4.

⁷⁶¹ *Boletín...*, núm. 25, 26 d'octubre de 1886: 21.

d'objectes de la parella, anunciada al detall al *Boletín* el març de 1887. Carmen Abellá feia enviar des de l'Imperi xinès quatre models de sabates utilitzades per les xineses aristocràtiques de Fuzhou, una espasa-amulet amb monedes, quatre gerres de porcellana gravada, dos pots per pinzells de bambú lacades i daurades, quatre tasses i vuit platets de porcellana de Fuzhou, i un peveter de bronze antic amb peu de fusta.⁷⁶² Únicament manquen per localitzar les gerres de porcellana, mentre que la resta de peces es conserven en el Museu.

Exceptuant els dos pots per pinzells de bambú, la resta d'objectes tenen valor com a mostres de cultura material o d'artesanía. Quant als pots per pinzells, es tracta de dues peces de decoració molt similar, lacades en color negre, i decorades amb dibuixos daurats de “flors i ocells” i “flors i insectes”, una temàtica pictòrica que s'ha estat desenvolupant en diferents formats i materials a la Xina durant segles (Fig. 86).⁷⁶³

Les tasses de porcellana, de les quals se n'han localitzat tres, són tasses per prendre el té (Fig. 87). No són exemplars de gran valor, ni per la qualitat del material, ni per la seva decoració

**Fig. 86. Pots per pinzells. Xina, s.XIX. Bambú lacat (13,5 cm i 13 cm).
MVB, núm. d'inventari 217 i 3957.**

⁷⁶² *Boletín...*, núm. 30, 26 de març de 1887: 7.

⁷⁶³ CLUNAS 1997: 160.

pictòrica, però són interessants des del punt de vista de l'estudi de la cultura material xinesa del s.XIX.

Fig. 87. Tasses. Fujian, Xina, s.XIX. Porcellana (7cm, 7,5cm i 7,5 cm). MVB, núm. d'inventari 2747, 2752 i 7147.

El mateix any, Francisco Abellá visità Vilanova i la Biblioteca-Museu, i s'allotjà a casa del president de la Junta. Fou llavors quan feu entrega del seu donatiu més rellevant, els documents enquadernats amb lletres en or de la *Colección de documentos sobre emigración china ofrecidos por Francisco Abellá á la Biblioteca Museo Balaguer, 1887*.⁷⁶⁴ Al *Boletín* es feu una petita relació dels documents que contenia aquesta col·lecció:

Forman colección tan importante gran número de cartas, circulares, exposiciones despachos, contratas, proclamas, pasquines, tratados, etc., de los cuales sólo veinte están impresos; los demás, originales o copias, son manuscritos.

Gran parte de dichos documentos aparecen en idioma chino y van acompañados de sus respectivas traducciones en castellano, portugués, francés, inglés ó alemán.

Figuran además en la colección ochenta y siete recortes de periódicos anglo-chinos y veinte de otros madrileños y cubanos, referentes todos á la compleja cuestión de la inmigración china en nuestras colonias, que tanto preocupa á las personas pensadoras que, como nuestro ilustre Protector, han estudiado las necesidades y modo de ser de nuestras Antillas.⁷⁶⁵

---

⁷⁶⁴ Ms. 9, BVB.

⁷⁶⁵ *Boletín...*, núm. 33, 26 de juny de 1887: 5-6.

No va ser fins a l'any 1890, que Abellá portà a terme la seva primera donació d'objectes de la Xina. La seva aportació a la col·lecció de l'Àsia oriental fou principalment un conjunt de peces decoratives d'esteatita tallada i gravada, i algunes peces de porcellana, tot procedent de la província de Fujian, que adquirí per encàrrec al seu corresposal de Fuzhou. L'única donació d'objectes atribuïda a Abellá és la que realitzà l'any 1891, no obstant, Abellá havia encarregat paquets amb aquest tipus d'objectes decoratius en altres ocasions, i arribà a enviar-ne un l'any 1890.

L'esteatita, també anomenada 'pedra sabonosa' o '*soapstone*', és un tipus de mineral de poca duresa, susceptible de ser tallat i gravat amb ganivet.⁷⁶⁶ La seva composició és magnesi silicat, i normalment es troba solta en grans masses de pedra, sovint en associació amb minerals de composició similar. Compta entre les pedres més toves, i per això és especialment indicada per escultures de mides petites.

Els còdols d'aquest mineral presenten una àmplia gamma de colors, des de marrons clars, grocs, verds, marrons vermellosos i foscos, i negre. Els còdols de més qualitat són els blancs, grocs i verds translúcids, i també els més cars. Per contra, les peces més barates són les opaques, i especialment les de color marró vermellós. Al Museu Balaguer trobem peces de tota aquesta gamma de colors, excepte de verdes. N'hi ha dues que ressalten per la seva qualitat, però abunden les peces de color vermellós opac, que són les més barates de totes.⁷⁶⁷ Segons un article publicat a *The Collector*, i escrit contemporàniament a l'ingrés del donatiu, les peces conservades al Museu degueren costar entre cinc cèntims i cinc dòlars per peça.⁷⁶⁸

El desembre de 1889, Abellá encarregà per primer cop l'enviament de figures tallades en esteatita que arribà malmesa per causa del transport. Abellá va dubtar d'enviar els exemplars: "La semana pasada recibí varios objetos que pedí especialmente a Foochan (China) para esa Biblioteca, hechos de piedra de jabón (stone soap) y muy primorosamente labrados, pero desgraciadamente todo ha llegado roto y destrozado, y á la verdad no me atrevo á enviarlo, á no ser que haya alguien que quiera tener la paciencia de ir ajustando y

---

⁷⁶⁶ En anglès és coneguda com a *steatite* o *soapstone*, i en xinès com a *hua shi*, 'pedra relliscosa', *dong shi*, 'pedra gelada', o *la shi*, 'pedra-cera'.

⁷⁶⁷ CLUNAS 1996: 89.

⁷⁶⁸ BEDLOE, Edward, "Oriental soapstone carving", a *The Collector*, vol. 3, núm. 5, Alfred Trumble, Nova York, 1 de gener de 1892: 73.

cobarlo”.⁷⁶⁹ No es conserva cap documentació relativa a l’ingrés d’aquests exemplars, i probablement no efectuà la donació.

Al cap de pocs dies, Abellá tornà a encarregar una nova remesa de peces d’esteatita.⁷⁷⁰ Aquest primer enviament realitzat l’any 1890 no fou publicat al *Boletín*, probablement per la precària conservació de les peces, que també van arribar a París destrossades. Finalment envià les peces trencades, les quals Oliva s’encarregà de recompondre.⁷⁷¹ El mateix mes tornà a encarregar taules, plats i canons del mateix material, amb l’esperança que aquest cop arribessin sencers.⁷⁷² Desconeixem si finalment va enviar aquestes peces, donat que no es conserva cap document a la Biblioteca-Museu en el qual hi hagi enregistrat el seu ingrés.

La següent informació conservada és de maig de 1891, quan envià un nou paquet amb figures tallades en el mateix material, fabricades especialment per al Museu, que havia demanat mesos abans. De nou, Abellá es trobava davant del mateix problema: “Desgraciadamente algunos de los objetos están rotos, lo hemos notado en la aduana de esta, cuya verificación y embalage se hizo con mucho cuidado y en mi presencia. [...]Es la 4ª vez que llegan estas curiosidades averiadas”.⁷⁷³ Les repetides ocasions en què Abellá va haver d’encarregar aquests objectes amb tal d’aconseguir només una caixa en bones condicions, reflecteix les dificultats que presentava el comerç internacional d’obres d’art amb la Xina, quan fins i tot, el transport entre l’Imperi xinès i Europa era precari. Afortunadament, Abellá finalment envià el conjunt a Vilanova. Més enllà del nivell artístic o la qualitat estètica de les obres d’esteatita que es conserven al Museu Balaguer, la seva presència ens permet ampliar el nostre coneixement sobre aquesta artesanía.⁷⁷⁴

El donatiu d’Abellá consistia en 4 saboneres de pedra, 4 caixetes, 6 canons petits “con sus cureñas”, 2 fruiteres amb relleus, 1 plat gran oval amb relleus, 6 flameres, 4 petites figures de mandarins, tot d’esteatita tallada, 4 tapes de porcellana trencades, 4 platets, 6 taules també trencades, i 2 plats, entre d’altres.⁷⁷⁵ La caixa va arribar el 29 de maig. Segons el que Joan Oliva enregistrà en el seu dietari, el total d’objectes de pedra sabonosa era de 75, 18

---

⁷⁶⁹ Carta de Francisco Abellá a Joan Oliva, París, 13 de desembre de 1889, Ms. Oliva/785, BVB.

⁷⁷⁰ Carta de Francisco Abellá a Joan Oliva, París, 21 de gener de 1890, Ms. Oliva/1044, BVB.

⁷⁷¹ Dietari de Joan Oliva, 23 de gener de 1890.

⁷⁷² Carta de Francisco Abellá a Joan Oliva, París, 28 de gener de 1890, Ms. Oliva/1040, BVB.

⁷⁷³ Carta de Francisco Abellá a Joan Oliva, París, 16 de maig de 1891, Ms. Oliva/1288, BVB.

⁷⁷⁴ CLUNAS 1996: 69-90.

⁷⁷⁵ Carta de Francisco Abellá a Joan Oliva, París, 16 de maig de 1891, Ms. Oliva/1288, BVB.

dels quals van arribar trencats. Segons el *Boletín* hi van arribar 64. Probablement s'hi van descomptar les peces trencades i de difícil restauració.⁷⁷⁶ També van arribar 11 peces de porcellana, sis d'aquestes estaven també trencades. Oliva restaurà totes les peces que s'havien malmès en el viatge, i les col·locà al costat de la col·lecció de ceràmica.⁷⁷⁷

Fig. 88. Placa decorativa. Fuzhou, Xina, c. 1891. Esteatita tallada (31,5 x 16 x 2 cm). MVB, núm. d'inventari 2781.

Les peces que conformen el conjunt d'esteatita, ja tinguin forma de vaixel·la o no, són merament decoratives. La majoria degueren ser tallades pel mateix artesà, donat que els motius decoratius i les figures representades en gravat i baix relleu es repeteixen en diferents peces del conjunt. Hi predominen motius florals i geomètrics, i les representacions de ratpenats, i especialment dracs, temes que emfasitzen el seu origen xinès, i que eren sovint creats en esteatita destinada a l'exportació.

⁷⁷⁶ *Boletín...*, núm. 79, 26 de juliol de 1891: 5.

⁷⁷⁷ Dietari de Joan Oliva, 29 de maig de 1891; 30 de maig de 1891. La donació fou anunciada al detall al *Boletín...*, núm. 79, 26 de juliol de 1891: 4-5.

Fuzhou, d'on procedeixen les peces de la col·lecció, era coneguda en el segle XIX per la destresa dels seus artesans en la talla d'esteatita.⁷⁷⁸ Tot i que aquest material s'havia estat manipulant durant segles arreu de la Xina tal i com la coneixem avui en dia, en les fonts de les dinasties Ming i Qing, quan es refereixen a l'ús d'aquest material amb propòsits artístics, s'hi refereixen utilitzant el nom de dues zones geogràfiques: “pedra Qingtian”, i “pedra Shoushan”. La primera es troba a la província de Zhejiang, mentre que la segona procedeix d'una muntanya homònima, Shoushan, és a dir ‘muntanya de la longevitat’, situada a prop de Fuzhou, a la província de Fujian. Ambdós llocs són coneguts des del s.XVI com els centres de major qualitat en la producció d'aquesta artesanía, i tingueren un èxit extraordinari en la venda d'aquestes peces, donat que per la seva situació geogràfica a la costa sud-est de l'Imperi xinès, tenien accés tant al mercat intern, com al comerç d'exportació.⁷⁷⁹

De les 75 peces que ingressaren, s'han localitzat una trentena de peces en el Museu. Sens dubte, la peça més interessant, i probablement la més cara del conjunt, és una placa decorativa en dos colors. La part superior de la peça és una placa rodona d'esteatita blanca, calada i gravada, en la qual s'hi ha buidat un drac en posició frontal. La part superior

Fig. 89. Placa decorativa. Fuzhou, Xina, c. 1891. Esteatita tallada (27 x 17,05 cm). MVB, núm. d'inventari 2782.

---

⁷⁷⁸ BEDLOE 1892: 73.

⁷⁷⁹ CLUNAS 1996: 70.

descansa sobre un peu del mateix material en color negre, gravat superficialment amb motius florals, i amb dos buidats representant dos caps de drac en posició lateral, i dos ratpenats (Fig. 88).

Amb un disseny gairebé idèntic, es conserva un altre exemplar del conjunt, gravat en esteatita de tons grocs i vermells (Fig. 89). Es tracta d'una placa tallada en forma octogonal, representant un drac en baix relleu, també en posició frontal. Les vetes de diferents colors sovint s'aprofitaven en petites escultures per crear efectes dramàtics en mitjos i alts relleus.⁷⁸⁰ En aquest cas, l'artesà ha creat una placa plana, ignorant les possibilitats del material.

Fig. 90. Safata d'esteatita amb motius florals. Fuzhou, Xina, c. 1891.
Esteatita tallada (27 x 17,05 cm). MVB, núm. d'inventari 2740.

Altres peces del conjunt són tallades en forma de peces de vaixel·la, com plats, safates i pots. A més de la seva finalitat decorativa, són també d'utilitat. D'entre aquestes, destaca una safata d'esteatita marró, en la qual s'han gravat diferents motius florals a l'interior, en mig relleu, i al voltant en baix relleu (Fig. 90).

Amb finalitat únicament decorativa, es conserven també una sèrie de reproduccions en pedra sabonosa de xinelles i canons, i altres objectes, tots ells decorats amb motius florals

---

⁷⁸⁰ CLUNAS 1996: 87.

gravats de manera molt superficial, i dos de les quatre figuretes de mandarí en esteatita blanca.⁷⁸¹

Finalment, el gener de 1895 Abellá efectuà un nou donatiu que, com el primer regal de peces d'esteatita, tampoc fou publicat al *Boletín*. Aquest cop es tractava d'un conjunt de porcellana que arribava a través del germà d'Oliva “que las ha confiado a un empleado de la línea”.⁷⁸² A l'abril, Oliva enregistrava al seu dietari que havia enviat una “carta al Sr. Nicolau [...] con una tarjeta del Sr. Abellá y una carta para la Agencia Badesas á fin de que les entreguen y me traiga el donativo que el Sr. Abellá confió al Sr. Nicolau”.⁷⁸³ Es podria tractar de dos donatius diferents, o d'un de sol enviat en dues tandes. No es conserva cap més document a la Biblioteca Museu relatiu a aquest donatiu, i el fet que no es publicués al *Boletín* podria reflectir el refredament de les relacions entre Víctor Balaguer i Abellá, el qual informava el mateix mes a Balaguer haver perdut la seva fortuna. A partir de 1896 trobem a Abellá a Yokohama, Japó. De les cartes d'Oliva a Balaguer que mencionen a Francisco Abellá a partir d'aquest moment podem deduir que la bona relació que havia existit anys enrere entre el pròcer i el fundador estava ressentida.⁷⁸⁴

4.3.5. Petites donacions esporàdiques

A més de les importants donacions de conjunts d'ídols, figures i objectes de la Xina, d'Eduard Toda, de Juan Mencarini, i de Francisco Abellá, el fons de l'Àsia oriental va anar creixent també a partir de petites donacions esporàdiques, que alguns protectors van anar fent des de l'any 1885, fins als primers anys del s.XX. A diferència de les obres donades per Toda, Mencarini i Abellá, les quals varen ser adquirides a la Xina, moltes de les peces entregades esporàdicament foren adquirides a través del comerç internacional d'obres d'art de la Xina i del Japó. En aquestes donacions esporàdiques d'obres d'art i objectes destaca també l'ingrés de peces procedents del Japó, mentre que en les grans donacions dels pròcers Toda, Mencarini i Abellá hi predominaven peces de la Xina. Aquestes dues vies diferents d'ingrés d'obres xineses i japoneses del fons de l'Àsia oriental són deutores de la predisposició divergent de l'Imperi xinès i del japonès en relació al comerç internacional.

---

⁷⁸¹ Les xinelles tenen números d'inventari 2773, 2774, 2787, i els canons 6523, 6524, 3898, 3899, 3901 i 3902. També hi ha quatre peces que podrien ser gerros o petjapapers, amb números d'inventari 219, 2754, 7145 i 7146. Finalment, les figures de mandarí tenen números d'inventari 2953 i 2954.

⁷⁸² Dietari de Joan Oliva, 10 de gener de 1895.

⁷⁸³ Dietari de Joan Oliva, 1 d'abril de 1895.

⁷⁸⁴ Vegeu JARDÍ 2010. Carta de Francisco Abellá a Joan Oliva, París, 26 d'abril de 1895, Ms. 407/038, BVB; Carta de Francisco Abellá a Joan Oliva, Yokohama, 17 de febrer de 1896, Ms. Oliva/1844, BVB; Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 13 d'agost de 1896, Ms. Oliva/1921, BVB.

La primera donació fou la d'Agustín Panner, qui envià al Museu un sabre japonès i un bastó de canya d'Índia l'any 1885.⁷⁸⁵ L'any 1887 Sebastià Vidal i Soler, nebot del pintor Francesc Soler i Rovirosa, i Catedràtic de botànica enviat a Filipines l'any 1871, donava cinc plats japonesos de gran qualitat.⁷⁸⁶ Al novembre del mateix any s'anunciava al *Boletín* la donació d'una taula japonesa amb figures i incrustacions per part d'Elisa Paulí de Vidal, dona de Sebastià Vidal.⁷⁸⁷ Per la descripció, i per ser l'única taula japonesa conservada al

Fig. 91. Taula. Japó, s.XIX. Laca amb incrustacions de mareperla (79 cm). MVB, núm. d'inventari 154.

---

⁷⁸⁵ *Boletín...*, núm. 4, 26 de gener de 1885: 4.

⁷⁸⁶ *Boletín...*, núm. 35, 26 d'agost de 1887: 11; Balaguer informa a Oliva per carta de la propera arribada de tres caixes, una d'ella contenint els cinc plats japonesos donats per Sebastià Vidal, no obstant, a la Biblioteca Museu es conserven set plats japonesos atribuïts a la donació de Sebastià Vidal en el catàleg que el personal del Museu ens ha facilitat. Carta de Víctor Balaguer a Joan Oliva, Madrid, 27 d'agost de 1887, Ms. Oliva/945, BVB. Quant a la qualitat d'aquest conjunt, en el qual destaquen peces fetes per satisfer la demanda del mercat japonès, i que per tant no van ser fetes per a l'exportació a Europa, vegeu BRU 2004: 254. Sobre Sebastià Vidal vegeu GARCÍA LÓPEZ, Javier María, "Forestales españoles en Ultramar: La labor de los Ingenieros de Montes en las Islas Filipinas (1863-1898)", a *Agricultura y sociedad*, núm. 78, Servicio de Publicaciones Agrárias, Ministerio de Agricultura, Madrid, gener-març de 1996: 242 i ss.

⁷⁸⁷ *Boletín...*, núm. 38, 26 de novembre de 1887: 11; Carta de Víctor Balaguer a Joan Oliva, Madrid, 18 d'octubre de 1887, Ms. Oliva/951, BVB.

Museu, coincideix amb la taula de laca decorada amb incrustacions de mareperla que es conserva en el Museu a l'actualitat (Fig. 91).

L'any 1888, quan Sebastià Vidal estigué al front de les seccions de productes filipins a l'Exposició Universal, anà a Vilanova i la Geltrú, i estigué tres hores visitant la Biblioteca-Museu, de la qual quedà molt impressionat.⁷⁸⁸ Vidal anava acompanyat de Maristany, i ambdós prometeren a Joan Oliva “muchas cosas de China, Filipinas y Japón”.⁷⁸⁹ No obstant, a la documentació preservada a la Biblioteca Víctor Balaguer no va quedar mai enregistrat que cap dels dos efectués cap altra donació.

El mateix any 1888, Josep Ferrer i Soler, vicepresident primer de la Directiva de la Institució, donà “dos grandes y artísticos jarrones japoneses de relevante mérito” per decorar el saló de la Junta.⁷⁹⁰ Al setembre, Pere Llibre, propietari de la botiga del mateix nom ubicada a la cantonada del carrer Ferran amb la Rambla, a Barcelona, feia una donació de “nueve piezas de cerámica, cinco de estilo aleman, dos de estilo japonés y chino y otros dos no menos bonitos: son faïences y mayólicas”.⁷⁹¹ La donació de Llibre fou força profusa, efectuant més donacions l'any 1888 i 1889.

Al dia següent d'informar a Balaguer d'aquesta donació, Joan Oliva li notificava un nou regal de Pere Llibre, que finalment no va romandre a la Biblioteca-Museu. Es tractava d'un objecte d'art xinès que representava un elefant en bronze, el qual carregava una pagoda de tres pisos feta d'ivori. Oliva estava molt impressionat amb aquest objecte, i deia a Balaguer: “Para decirle lo acabado que está este trabajo, bastará le afirme que se puede comparar con los jarrones japoneses, de bronze, que tenemos ahora en la rontonda”.⁷⁹² La peça arribà el 2 d'octubre, i Oliva la col·locà en el Museu. Al cap de pocs dies, Balaguer demanà a Oliva que li enviés la peça a Barcelona amb la major urgència possible.⁷⁹³ No es conserva cap document en el qual hi hagi enregistrada la tornada de l'elefant de bronze, i donat que no s'ha localitzat en el Museu, hem de creure que no devia retornar mai.

---

⁷⁸⁸ Carta de Sebastià Vidal a Víctor Balaguer, Barcelona, 27 de maig de 1888, Ms. Oliva/621, BVB.

⁷⁸⁹ Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 25 de maig de 1888, Ms. Oliva/628, BVB.

⁷⁹⁰ *Boletín...*, núm. 47, 26 d'agost de 1888: 12.

⁷⁹¹ Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 29 de setembre de 1888, Ms. Oliva/642, BVB.

⁷⁹² Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 30 de setembre de 1888, Ms. Oliva/643, BVB.

⁷⁹³ Carta de Víctor Balaguer a Joan Oliva, s/l, s/d, Ms. Oliva/961, BVB; Dietari de Joan Oliva, 2 d'octubre de 1888; 5 d'octubre de 1888 i 7 d'octubre de 1888.

De nou, al cap d'un mes, Llibre efectuà una última donació d'obres de porcellana, entre les quals hi havia una peça xinesa. El regal consistia en sis gerres de porcellana d'estil flamenc i alemany, i “una figura decorativa de porcelana vidriada, representando un monstruo”.⁷⁹⁴ La peça encara es conserva en el Museu, i representa un lleó guardià en porcellana vidriada de color verd (Fig. 92).

Fig. 92. Lleó guardià. Xina, s.XIX. Porcellana vidriada (37 x 16 x 32 cm). MVB, núm. d'inventari 2659.

La figura del lleó guardià, sovint anomenada ‘lleó de Fo’ a Europa, té un paper important en la tradició popular xinesa. La parella de lleons, un mascle i una femella, acostumen a ser representats a l'entrada d'edificis oficials i dels temples. Asseguts sobre les potes del darrera, el mascle sovint aguanta una bola amb la peülla esquerra, mentre que la femella subjecta un cadell.⁷⁹⁵ La peça preservada al Museu, però, prescindeix d'aquests elements simbòlics.

Finalment, l'any 1889 Llibre efectuà una última donació: “un elegante y colosal pebetero de bronce, de legítima procedencia japonesa, cuajado de afiligranados calados, llenos de figurillas y decorado con grandes pavos reales, aves del paraíso y simbólicos dragones”.⁷⁹⁶

⁷⁹⁴ *Boletín...*, núm. 50, 26 de novembre de 1888: 6.

⁷⁹⁵ *Presença Portuguesa...*, 2008: 348.

⁷⁹⁶ *Boletín...*, núm. 62, 26 de novembre de 1889: 7.

Fig. 93. Esquerra: Peveter. Japó?, s.XIX?. Bronze (86 x 36 x 40 cm). MVB, núm. d'inventari 1351. Dreta: Peveter. Xina?, s.XIX. Bronze (67 cm). MVB, núm. d'inventari 2560.

Al Museu Balaguer es conserven dos peveters que coincideixen amb la descripció publicada al *Boletín* (Fig. 93).

Pere Llibre, mort l'any 1907, havia obert una luxosa confiteria al carrer Ferran, cantonada amb la Rambla, en la qual, a més de vendre-hi laminadures, també s'hi exposaven i venien objectes d'art, en ocasions, procedents del Japó i de la Xina.⁷⁹⁷ Les primeres notícies de l'establiment daten de l'any 1882, però no fou fins l'any 1883 que la Confiteria començà a tenir ressò a la premsa en motiu de la seva rehabilitació:

No crech que may s'hagués vist á Barcelona un establiment tan luxós com lo que acaba de arreglar lo Sr. Llibre, en la Rambla, cantonada al carrer de Fernando. Allí hi ha tot lo que pot demanar lo més exigent, en quant á mobles de luxo. M'es impossible ressenyar lo molt de bó

⁷⁹⁷ BRU TURULL, Ricard, "Els inicis del comerç d'art japonès a Barcelona (1868-1887)", a *Butlletí de la Reial Acadèmia...*, vol. 21, 2007b: 72.

que hi he trobat, perquè no hi ha espai per tant en aquesta crònica
[...].⁷⁹⁸

La botiga era força coneguda, fins al punt d'aparèixer en guies de la ciutat de Barcelona, com la que publicà Josep Coroleu l'any 1887: "También se exponen á veces notables obras artísticas en la lujosa tienda de confitería y objetos de arte de Pedro Llibre, en la Rambla del Centro, esquina á la calle de Fernando".⁷⁹⁹

L'any 1889 es van produir dues donacions més a la Biblioteca-Museu. Matilde Madoz, filla de Pascual Madoz, va donar al juliol un tapis japonès, i Rafael Girón y de Aragón donava al novembre una balança xinesa en forma de romana.⁸⁰⁰

El setembre de l'any 1891 Félix Díaz donava des de Madrid un sabre japonès, el qual fou transportat personalment per Joan Oliva, qui es trobava de viatge per la capital. Aquest regal iniciava una sèrie de donacions del mateix tipus d'arma, de les quals es conserven quatre peces al Museu, totes elles amb beina d'ivori gravada amb dibuixos.⁸⁰¹ Al *Boletín* es publicà la notícia de la donació, acompanyada d'una detallada descripció, que ens permet identificar la peça entre la resta de sabres i punyals de la mateixa mena conservats en el Museu (Fig. 94):

Puñal japonés con mango y vaina de marfil, que miden juntos treinta centímetros de largo por cuatro de ancho, artísticamente esculpidos y grabados en alto y bajo relieves, estando pintados de negro todos los trazos del buril. Figuran en los extremos y faja central sendas cenefas de flores y hojas; en las dos caras del mango campea un grupo de frutas rodeadas de ramitas y hojas de pino, distribuidas con la elegancia característica del arte extremo-oriental; en la vaina está representada, al pie de una conífera fantástica erguida en el borde de una cascada, la escena final de una lucha entre dos guerreros armados, viéndose al

---

⁷⁹⁸ LAPORTA, Jacinto, "Crónica general", a *La Ilustració catalana*, núm. 99, Barcelona, 30 de novembre de 1883: 342. Pel que fa a la primera menció que hem trobat d'aquest establiment, vegeu *La Vanguardia*, 27 d'abril de 1882: 2.

⁷⁹⁹ COROLEU 1887: 258.

⁸⁰⁰ *Boletín...*, núm. 58, 26 de juliol de 1889: 4; *Boletín...*, núm. 62, 26 nov. 1889: 7. Aquest exemplar de cultura material xinesa fou robat l'any 1981 per la banda d'Erik Van Der Bergue, i retornat posteriorment al Museu. *Inventario y Valoración de las piezas de la Colección de Etnología Oriental robadas del Museo Balaguer en la noche del viernes 30 al sábado 31 de enero de 1981*, MVB; *Diari de Vilanova*, 14 d'octubre de 1983: 3

⁸⁰¹ Dietari Oliva, 16 de setembre de 1891; 18 de setembre de 1891; 21 de setembre de 1891; 23 de setembre de 1891.

vencedor, enarbolado el corvo mandoble, en la fiera actitud de cortar la cabeza de su humillado adversario caído de bruces.⁸⁰²

Entre 1891 i 1895 no es va produir cap donació d'objectes i obres d'art de l'Àsia oriental. A partir de l'any 1895, a més d'un donatiu d'Abellá, es van fer dos últims donatius que acabaren de donar forma al fons de l'Àsia oriental. El primer, efectuat l'any 1895, forma part del Llegat Fundacional, mentre que la resta ingressaren posteriorment a la mort de Víctor Balaguer.

L'última obra de l'Àsia oriental en ingressar al Museu en vida de Balaguer fou un gerro japonès de fang pintat amb baixos relleus daurats. Aquesta peça entrava a través del llegat d'Agustín Urgellés de Tovar, el qual havia deixat en testament una col·lecció d'obres molt diverses al Museu Balaguer.⁸⁰³ Finalment, l'any següent a la mort de Balaguer, el febrer de 1902, Eduardo S. Dodgson, a Vilanova, entregava, a més de diverses monedes angleses, una estatueta de pedra Shoushan representant un "cinocéfalo, sentado y con las manos juntas debajo de la barba, procedente de china y esculpida".⁸⁰⁴ Cap d'aquestes dues obres s'han localitzat en el Museu.

Fig. 94. Punyal. Japó, s.XIX. Ivori (31,4 cm). MVB, núm. d'inventari 3966.

---

⁸⁰² *Boletín...*, núm. 80, 26 d'octubre de 1891: 12-13.

⁸⁰³ Dietari de Joan Oliva, 26 d'agost de 1895.

⁸⁰⁴ *Boletín...*, núm. 26, febrer de 1902.

4.4. La col·lecció de moneda xinesa de la Biblioteca-Museu Balaguer

La col·lecció de moneda xinesa del Museu Balaguer és el conjunt més complet de moneda del passat imperial xinès conservat per un museu públic català. Juan Mencarini fou el principal donant de la col·lecció de moneda, que forma part del Llegat Fundacional, incorporada al Museu l'any 1888. De la totalitat del fons de l'Àsia oriental, la col·lecció de moneda xinesa destaca per estar formada per peces de gairebé totes les dinasties del passat imperial xinès. Altres col·leccions de la mateixa natura preservades a Espanya són les conservades al Museo Arqueológico Nacional, procedents de la col·lecció particular d'Eduard Toda,⁸⁰⁵ i més reduïdes, són les del Marqués de Cerralbo i del Museo Casa de la Moneda, totes elles preservades a Madrid.⁸⁰⁶ Així mateix, els exemplars del Museu Balaguer són d'especial interès pel seu valor històric, amb monedes anteriors a la nostra era, i estètic, amb exemplars inscrits amb cal·ligrafia altament preuada de passades dinasties. Aquest estudi és una aproximació a la interessant i extensa col·lecció de moneda xinesa del Museu Balaguer.

Segons el *Boletín* de la Institució,⁸⁰⁷ el conjunt de moneda xinesa constaria d'unes 550 monedes de diferents dinasties del passat de la Xina, procedents en gran part de la donació que va fer Juan Mencarini a la institució l'any 1888, però també de petites donacions esporàdiques d'altres donants.⁸⁰⁸ De moment, però, se n'han localitzat 476, 30 de les quals resten preservades en dos cartrons a part, en els quals consta una data aproximada d'encunyació, i la inscripció de l'exemplar manuscrita al costat de cada moneda, imitant-ne

---

⁸⁰⁵ Per a un estudi preliminar de l'extensa col·lecció de Toda preservada en el Museo Arqueológico Nacional vegeu SECO 2005.

⁸⁰⁶ La col·lecció al Museo Cerralbo consta de 25 monedes de la dinastia Qing: SECO SERRA, Irene, "Monedas chinas en el Museo Cerralbo"; a *Documenta & instrumenta*, núm. 4, Área de Ciencias y Técnicas Historiográficas, Universidad Complutense de Madrid, Madrid 2006: 151-167; i la col·lecció del Museo Casa de la Moneda està composta per 22 peces arcaïques en forma d'objecte: TORRES 2007: 9-38.

⁸⁰⁷ *Boletín...*, núm. 20, 26 de maig de 1886; núm. 50, 26 de novembre de 1888; núm. 40, 26 de gener de 1888.

⁸⁰⁸ Eulàlia Jardí traça a grans trets la biografia de Mencarini i la seva relació amb la Biblioteca-Museu Balaguer a JARDÍ 2010: 37-40.

la cal·ligrafia.⁸⁰⁹ El *Boletín* per a l'any 1888 es va fer ressò de la donació Mencarini, publicant un llistat de les peces incorporades a la col·lecció:

Conocedor el dignísimo Sr. Oficial de Administración de las Aduanas Imperiales chinas, D. Juan Mencarini, de la importancia y valía de nuestras colecciones egipcia y filipina y de la escasísima de la china, que permanece desde largo tiempo en estado embrionnario [sic], ha querido enriquecerla con ejemplares preciosos que la hicieran digna de pública atención, destinando á nuestro MUSEO todos los objetos que, procedentes del Celeste Imperio, ha exhibido en la Exposición Universal de Barcelona y por los cuales ha merecido del Jurado una alta recompensa.⁸¹⁰

Entre els objectes diversos procedents de la Xina continental i de Taiwan, Mencarini donà: “diez cuadros de monedas antiguas chinas con más de 500 ejemplares”.⁸¹¹ A més, en el Museu Balaguer es conserven dos volums donats per Mencarini, també esmentats al *Boletín*: “dos tomos catálogo ilustrado de la colección de monedas chinas ofrecidas al Excelentísimo Sr. D. Víctor Balaguer por D. Juan Mencarini”,⁸¹² que porten per títol *Qian pu* 钱谱 (錢譜), o [‘Catàleg de monedes’], i un tercer document mecanografiat, també relacionat amb aquesta col·lecció (Fig. 95). Tant la referència a la seva donació, publicada l'any 1888, com els documents que es conserven en el Museu, corroboren la propietat de Mencarini.

Els volums mencionats al *Boletín*, manuscrits íntegrament en xinès, són una llista de monedes que coincideixen en part amb la col·lecció conservada en el Museu.⁸¹³ Cal destacar que, si bé moltes de les monedes estan descrites en aquest catàleg, moltes de les monedes del Museu no hi apareixen, i a més es fa referència a monedes que no són a la col·lecció. Aquests dos volums contenen una relació de monedes dibuixades en llapis i tinta, i les il·lustracions estan acompanyades d'una petita explicació escrita en xinès en la qual es detalla la tipologia de moneda. Algunes peces porten a més informació sobre la llegenda, la data o les característiques de l'encuny, com per exemple l'autoritat emissora (Fig. 96).

---

⁸⁰⁹ D'aquests cartrons en desconeixem l'autor de les inscripcions i la datació, tot i que probablement les inscripcions foren fetes per Mencarini. Núm. d'inventari 2585.

⁸¹⁰ *Boletín...*, núm. 50, 26 de novembre de 1888: 1.

⁸¹¹ *Ibidem*.

⁸¹² *Ibidem*.

⁸¹³ *Qian pu* 钱谱 (錢譜), vol. 1 i 2, ref. 384, MVB.

Acompanyant els volums il·lustrats hi ha un altre document mecanografiat, del qual desconeixem tant l'autoria com la data en què es va escriure. Es tracta d'una llista de les il·lustracions del catàleg manuscrit. El títol d'aquest document indica que aquests dos volums en xinès són un *Catálogo ilustrado de la colección de monedas chinas del Museo Balaguer de Villanueva y Geltrú. Redactado en lengua china por el donante de la colección Don Juan Mencarini, oficial de administración de las Aduanas Imperiales chinas.*⁸¹⁴ Per tant, això indica que Juan Mencarini va ser l'autor dels volums il·lustrats i manuscrits en xinès anteriorment citats.

Tant les il·lustracions del *Qian Pu* com el text que les acompanya, mostren un excel·lent coneixement tant de la llengua com de la cal·ligrafia xineses. Destaca la precisió amb la qual

Fig. 95. Cobertes dels dos volums intitolats *Qian pu* 錢譜 (錢譜). MVB, núm. d'inventari 384.

⁸¹⁴ *Monedas Chinas: Catálogo de la Colección Mencarini. Catalogo ilustrado de la colección de monedas chinas del Museo Balaguer de Villanueva i la Geltrú. Redactado en lengua china por el donante de la colección Don Juan Mencarini, oficial de administración de las Aduanas Imperiales chinas.* (Manuscrit: Interpretación clasificadora del manuscrito? V. legado), sense número de referència, MVB.

Mencarini copià els diferents tipus d'escriptura: *zhuan shu* 篆书,⁸¹⁵ o 'escriptura de segell', *li shu* 隶书, o 'escriptura d'escriba', així com les diferents escriptures cursives, totes elles desenvolupades entre la dinastia Zhou (s.XIII a. C.) i el període dels Regnes Combatents (s.IV d. C.). Així doncs, Mencarini, que principalment va ser un col·leccionista aficionat a la filatèlia, va ser també un bon coneixedor de la història de la moneda xinesa.⁸¹⁶ Quant al document mecanografiat, la classificació de les il·lustracions està feta a partir de les pàgines del catàleg manuscrit de monedes, detallant en espanyol el tipus de moneda, la dinastia i la data. La transliteració del títol de les monedes, noms d'emperadors i dinasties està feta segons el mètode Wade-Giles.⁸¹⁷ Val a dir que la persona que devia escriure la classificació

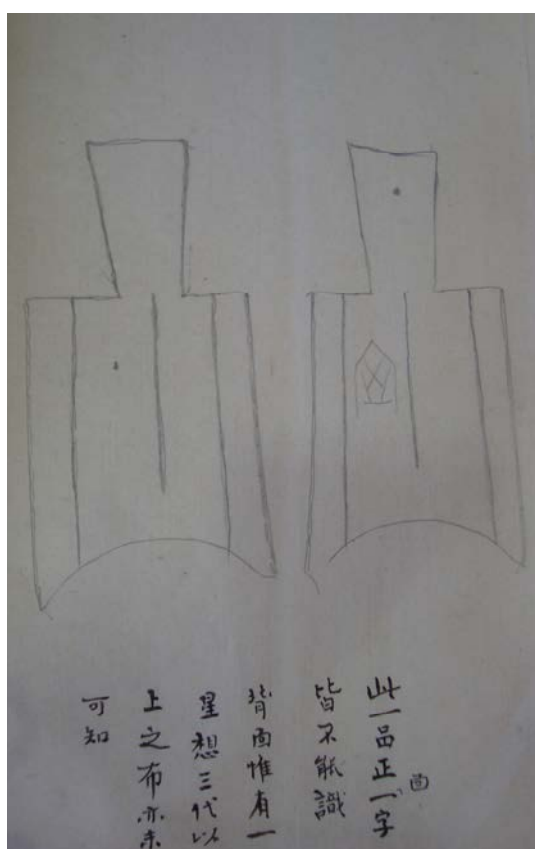

Fig. 96. *Qian pu* 钱谱 (錢譜). Vol 1. MVB, núm. d'inventari 384: 2.

⁸¹⁵ En aquesta secció, els noms dels diferents tipus de cal·ligrafia s'han redactat en xinès simplificat, d'ús a la Xina continental a l'actualitat, i els títols de les monedes també en caràcters tradicionals, donat que presenten una major semblança amb les llegendes inscrites sobre les monedes mencionades.

⁸¹⁶ Jardí explica com Mencarini va publicar diverses obres sobre segells xinesos i filipins. A *Ídem.*, 2010: 39.

⁸¹⁷ Suposem per tant que aquest document es va escriure abans del 1979, és a dir, abans de l'aprovació pel govern xinès del mètode de transliteració *pinyin* l'any 1958, i del seu ús generalitzat en publicacions a partir del 1979. El mètode *pinyin* és d'ús comú a l'actualitat per transliterar xinès parlat a la Xina continental.

del catàleg il·lustrat devia tenir cert coneixement de la llengua xinesa i sobre la història imperial de la Xina per ser capaç de transliterar el text manuscrit en xinès.

No es pot descartar una relació entre la col·lecció donada per Juan Mencarini i la col·lecció d'Eduard Toda de moneda xinesa venuda al Museo Arqueológico Nacional, donada la correspondència entre monedes conservades en ambdós museus.⁸¹⁸ A aquest respecte encara manca una investigació en profunditat sobre la relació entre els dos donants, així com els seus interessos compartits en el camp de la numismàtica. Durant l'Exposició Universal de Barcelona l'any 1888 Toda i Mencarini es trobaven a Barcelona, quan Mencarini exposava la seva col·lecció al Palau de la Indústria,⁸¹⁹ i just un any després que Toda vengués la col·lecció de moneda al Museo Arqueológico Nacional.⁸²⁰ D'altra banda, Antoni Garcia i Llansó comenta erròniament en el seu llibre *Una visita al Museo-Biblioteca Balaguer de Villanueva y la Geltrú* que el conjunt de moneda xinesa havia estat donat per Eduard Toda, i no per Juan Mencarini.⁸²¹

Al nucli format per les monedes de Mencarini, cal afegir altres peces incorporades de forma ocasional per altres donants de la institució que també conformen la col·lecció actual. Totes elles van ser també incorporades durant el període corresponent al Lligat Fundacional, i se'n fa esment en diferents números del *Boletín*, tot i que no se n'aporta prou informació per identificar-les. La primera donació de la qual es té constància fou la donació de 50 monedes de Hong Kong d'Isidre Bonsoms i Sicart, formant part d'un conjunt de 79 monedes de diverses procedències. Al *Boletín* es descriu "una sarta de cincuenta monedas de un mil de cobre, con agujero circular, acuñadas de 1862 á 1868, con inscripciones china é inglesa".⁸²² L'any 1888, es publicà una altra donació de Juan Alvarez Guerra de quaranta monedes de procedències diverses, entre les quals hi ha monedes de coure xineses, però sobre les quals no es detallen dades pel que fa al nombre, la data o el tipus d'exemplar.⁸²³ Per últim, l'octubre del mateix any, Guillermo P. Gibbons va fer una altra donació de monedes de diferents orígens de les quals també manca informació completa, detallant-ne només la procedència: "sesenta y siete monedas de plata y setenta y

---

⁸¹⁸ La col·lecció de monedes del Museo Arqueológico Nacional ha estat parcialment estudiada per Irene Seco. *Ídem.*, 2005, i Julio Torres, *Ídem.*, 2006-2008: 77-98.

⁸¹⁹ No podem dir, però, que ambdós coincidissin a Barcelona. Sobre la presència de Toda a Barcelona veieu FORT 1975: 8 i 89. Quant a la participació de Mencarini a l'Exposició Universal, veieu JARDÍ 2010: 39.

⁸²⁰ SECO 2005: 1669.

⁸²¹ GARCIA 1893: 16.

⁸²² *Boletín...*, núm. 20, 26 de maig de 1886: 10.

⁸²³ *Boletín...*, núm. 40, 26 de gener de 1888: 7.

una de cobre, griegas, romanas, inglesas, españolas, francesas, americanas, indias, chinas y japonesas”.⁸²⁴

4.4.1. Relació d'exemplars de la col·lecció de moneda

Les monedes xineses de la Biblioteca Museu Balaguer presenten una gran varietat tipològica i cronològica. La col·lecció consta de peces d'etapes representatives de la història de la moneda de la Xina imperial, amb exemplars de les dinasties Zhou (c. 1045 a. C. - 221 a. C.), Qin (221 a. C. - 207 a. C.), Xin (9-23), Tang (618-906), Cinc Dinasties i Deu Regnes (907-960), Song (960-1279), Ming (1368-1644) i Qing (1644-1911). A continuació presentem un primer estudi del conjunt de monedes, ordenades cronològicament, destacant algunes de les peces més interessants o representatives de la col·lecció.

Abans de l'aparició de la moneda metàl·lica, a la Xina del neolític s'utilitzaven closques cauri *bei* com a forma de pagament. Cap al s.VII a. C. sorgeixen a la Xina monedes metàl·liques en forma d'objectes quotidians; en concret, imitant aixades o pales i ganivets en dimensions reduïdes.⁸²⁵ La peça més antiga de la col·lecció fou encunyada durant l'etapa Primavera i Tardor de la dinastia Zhou de l'Est (770 a. C. - 475 a. C.), i és anterior a la invenció de la moneda de forma rodona predominant durant la major part de la història de la moneda xinesa.⁸²⁶ Es tracta d'una moneda-aixada de mànec buit (*kong shou bu* 空首布). Aquestes monedes imiten les formes de les aixades o pales utilitzades com a eines de treball. Les monedes-aixada són l'enllaç entre les eines emprades com a mesura de valor en l'intercanvi de productes i objectes més estilitzats utilitzats com a mètode de pagament (Fig. 97).⁸²⁷ Donat que aquestes monedes tenen una forma lleugerament antropomòrfica, les seves parts es descriuen com a *cap*, *espatlla* i *peus*.

---

⁸²⁴ *Boletín...*, núm 49, 26 d'octubre de 1888: 13.

⁸²⁵ La completíssima obra de David Hartill, *Cast Chinese Coins*, és un bon referent per entendre la història de la moneda, i ha estat la guia bàsica utilitzada per a la realització del present estudi. HARTILL 2005: 3.

⁸²⁶ Per a una explicació sobre el context històric de la moneda a la Xina antiga podeu consultar THIERRY, François, *Monnaies chinoises I, L'Antiquité préimpériale. Catalogue*, Bibliothèque Nationale de France, París 1997: 32 i ss.

⁸²⁷ TORRES 2006-2008: 79-82.

En concret la peça conservada en el Museu pertany al tipus d'aixada d'espatlla quadrada, amb una inscripció d'un sol caràcter a l'anvers. Aquest tipus és conegut en xinès com a *ping jian bu* 平肩布. En aquest cas la data d'encunyació pertany al període comprés entre els anys 650 a. C. i 400 a. C. La forma de la peça, de peu recte amb una lleugera curvatura, i la inscripció *shi* 室,⁸²⁸ corroboren la datació. Així doncs, aquesta peça és una de les més antigues de la seva tipologia.⁸²⁹ A més, la cal·ligrafia del caràcter inscrit pertany a una de les formes més arcaiques d'escriptura xinesa, coneguda amb el nom de *da zhuan shu* 大篆书, o 'escriptura de segell gran', comuna a mitjans de la dinastia Zhou.⁸³⁰

**Fig. 97. Moneda-aixada de mànec
buit. Xina, 650 a. C. - 400 a. C. Coure
(93 x 49 mm). MVB, núm. d'inventari
2575.**

En el Museu també s'hi conserven dues monedes-ganivet Ming o *Ming Dao* 明刀. Ambdues pertanyen al període dels Regnes Combatents de la dinastia Zhou de l'Est, i varen ser encunyades entre el 400 a. C. i el 220 a. C. (Fig. 98 i 99). Similar a l'anterior, aquest tipus imita els ganivets en ús durant el període Zhou. Aquestes monedes són anomenades *Ming* perquè tradicionalment s'ha cregut que la inscripció a l'anvers és el caràcter '明';

---

⁸²⁸ Es desconeix el significat del caràcter 'shi' 室 en aquest tipus de moneda. Podria referir-se al nom d'un lloc, un número, un número cíclic, o el nom d'un clan.

⁸²⁹ HARTILL 2005: 4-8.

⁸³⁰ LEDDEROSE, Lothar, *Mi Fu and the classical tradition of Chinese calligraphy*, Princeton University Press, Nova Jersey 1979: 7.

recentment és més acceptat que la inscripció és una forma arcaica de ‘Yi 易’, nom de la capital de l'estat de Yan.⁸³¹ Aquests tipus de monedes van ser abolides a partir de la unificació monetària del famós emperador Qin Shi Huangdi, primer emperador de la dinastia Qin, l'any 221 a. C. Aquest emperador, per al qual es van fer els guerrers de terracota de Xi'an, va unificar els diferents estats que poblaven la Xina, a grans trets, de la costa nord-est fins al centre de la Xina tal com la coneixem avui en dia. Qin Shi Huangdi va posar fi a l'ús local de monedes en forma de ganivet i aixada, així com de perles i cauris com a forma de pagament, una de les nombroses reformes que posà en pràctica durant el seu regnat.

Fig. 98. Moneda-ganivet Ming. Xina, 400 a. C. - 220 a. C. Coure (109 x 22 x 12 mm). MVB, núm. d'inventari 2575.

Fig. 99. Moneda-ganivet Ming. Xina, 400 a. C. - 220 a. C. Coure (134 x 11 x 15 mm). MVB, núm. d'inventari 2575.

---

⁸³¹ HARTILL 2005: 63.

**Fig. 100. Moneda *Ban Liang* 半两. Xina, s.
IV a. C. - II a. C. Coure (27mm). MVB,
núm. d'inventari 2575.**

Les primeres monedes de forma rodona foren les emeses durant l'estat de Qin, previ a la dinastia del mateix nom, conegudes com a *Ban Liang* 半两. D'aquestes se'n conserva únicament un exemplar al Museu (Fig. 100), tot i que al catàleg manuscrit de Mencarini n'hi ha set d'il·lustrades. La forma de les monedes *Ban Liang*, rodones amb un forat quadrat al centre, es mantindria durant els següents 2000 anys d'història de la moneda a la Xina.⁸³² *Ban Liang*, literalment 'mig liang', llegit de dreta a esquerra, fa referència al valor de la moneda. Un *liang*, una unça xinesa, consistia en 24 *zhu*; per tant el valor d'aquestes

**Fig. 101. Moneda-ganivet. Xina, 7-23, Wang Mang, dinastia Xin. Coure (71 x 26
mm). MVB, núm. d'inventari 2575.**

---

⁸³² SECO 2005: 1670.

monedes és de 12 *zhu*, corresponent a 6 grams. No obstant, la inscripció es va mantenir posteriorment amb encunyacions de diverses mesures i pesos.⁸³³

Durant la dinastia Han es van continuar encunyant monedes amb inscripció *ban liang*, exceptuant el període d'interregne Wang Mang (9-23 d. C.). D'aquesta etapa, també coneguda com 'dinastia Xin', es conserven tres exemplars molt il·lustratius de les reformes endegades per aquest emperador. En la seva primera reforma monetària, l'any 7 d. C., quan encara era regent sobre l'emperador Ruzi, de dos anys d'edat, Wang Mang va introduir dues versions de les arcaïques monedes-ganivet. Al Museu Balaguer es conserva un exemplar del tipus *Qi Dao Wu Bai* 契刀五百, és a dir: 'ganivet inscrit cinc-cents', referent al valor de la moneda, datat d'entre el 7 d. C. i el 23 d. C. (Fig. 101). Un cop va usurpar el tron l'any 9, Wang Mang va introduir, entre altres reformes econòmiques, un sistema monetari extremadament complex que incloïa cauris, closques de tortuga, monedes rodones d'or, plata i coure, i una nova forma de moneda-aixada.⁸³⁴ Al Museu es preserven

Fig. 102. Moneda-aixada. Xina, 7-23, Wang Mang, dinastia Xin. Coure (50 x 22 mm). MVB, núm. d'inventari 2575.

---

⁸³³ La datació de monedes *Ban Liang* és especialment complexa pels diversos pesos, mesures i cal·ligrafia en què es va encunyar en anys posteriors. HARTILL 2005: 83 i ss.

⁸³⁴ HARTILL 2005: 86.

dos tipus de moneda-aixada Wang Mang, amb la inscripció *huo bu* 貨布 (Fig. 102). Aquestes varen ser encunyades l'any 14 d. C., i el seu valor correspon a 25 *zhu*. Com a conseqüència de les reformes monetàries, les noves monedes van deixar de circular, i la població va continuar utilitzant en secret monedes dels Han.⁸³⁵ Les seves reformes van portar al descontentament de la població, i l'any 23 va ser assassinat per rebels.

De la dinastia Tang, recordada com l'edat d'or de l'art i la literatura, es conserven 20 monedes de diverses tipologies, a les quals cal sumar-ne 3 de conservades en els dos cartrons per separat,⁸³⁶ al costat d'altres exemplars de dates posteriors. La majoria d'aquestes monedes són del tipus *Kai Yuan Tong Bao* 开元通宝 (開元通寶), és a dir: 'moneda inaugural', encunyades durant la major part de la dinastia durant un període de 300 anys. Les monedes *Kai Yuan* van ser les primeres a portar la inscripció final *tong bao* utilitzada en moltes monedes en èpoques posteriors. El títol de la moneda correspon a la inscripció, i aquesta es llegeix de dalt a baix i de dreta a esquerra, un model que, amb excepcions, també es mantindria en el temps. Entre totes elles cal destacar una moneda d'època primerenca. Monedes d'aquesta època van ser encunyades entre el 621 i el 718, conegudes amb el nom *Wu De Kai Yuan* 武德开元, en referència al període d'emissió; van ser les primeres a ser encunyades per la dinastia Tang. La llegenda per a aquestes monedes va ser escrita pel famós cal·lígraf Ouyang Xun, que utilitzà una barreja d'escriptura

**Fig. 103. *Kai Yuan Tong Bao* 开(開)元
通宝(寶). Xina, 621-718, dinastia
Tang. (24 mm). MVB, núm.
d'inventari 2576.**

⁸³⁵ No s'han trobat monedes *Wu Zhu* en la col·lecció, tot i que n'hi ha en el catàleg il·lustrat, *Qian pu* 钱谱 (錢譜), vol 1: 5. D'aquest tipus de monedes n'hi ha al Museo Arqueológico Nacional de Madrid, i formaren part de la col·lecció d'Eduard Toda. SECO 2005: 1670.

⁸³⁶ Ambdós cartrons tenen número d'inventari 2585.

d'escriba, *li* 隶, caracteritzada per un traç més igualat dissenyat per facilitar el treball dels escribes, i una variant estilística anomenada *bafen* (Fig. 103). Donada la seva alta qualitat, la moneda *Kai Yuan* va passar a ser el paradigma de monedes posteriors. Monedes que imiten el tipus *Kai Yuan* dels Tang són identificables per ser de qualitat inferior.⁸³⁷

La majoria de les monedes Tang conservades en el Museu pertanyen a l'època tardana de la dinastia Tang, predominant-hi les monedes de l'emperador Wuzong, encunyades els anys 845 i 846. Aquests tipus són de factura més pobra en comparació amb l'anterior (Fig. 104). Això podria ser degut a l'ús de coure procedent d'objectes trobats en monestirs budistes. L'emperador Wuzong, fervent taoista, va destruir nombrosos monestirs i va aprofitar el coure de peveters, campanes, i encensers per fondre monedes. A més, la pràctica d'afegir nous caràcters al revers en motlles ja usats és també una raó que explica que aquestes monedes siguin sovint de difícil lectura, i en les quals també trobem errades en la cal·ligrafia. D'altra banda, presenten força informació relativa al seu origen. Per exemple, a la Fig. 105 podem llegir al revers el caràcter *xing* 兴 (興),⁸³⁸ primer caràcter que forma el nom de la seca Xingyuan, situada a Shaanxi.⁸³⁹

**Fig. 104. *Kai Yuan Tong Bao* 开(開)元通宝(寶).
Xina, 845-846, dinastia Tang. Anvers. Coure
(24 mm). MVB, núm. d'inventari 2576.**

L'imperi Tang va acabar col·lapsant-se l'any 907 i donà pas a un període de desunió conegut com les Cinc Dinasties i els Deu Regnes. Durant aquesta època, cinc dinasties es van anar succeint consecutivament al nord, mentre que al sud van anar governant deu

---

⁸³⁷ HARTILL 2005: 103-105.

⁸³⁸ La seva versió simplificada és 兴, tal com s'escriu actualment a la Xina continental.

⁸³⁹ HARTILL 2005: 103-107.

regnes en diferents èpoques. El nord es va veure afectat per èpoques de fam, inundacions i atacs des del que avui coneixem com a Mongòlia i Manxúria, així com per la manca de coure, reduint la circulació de monedes.⁸⁴⁰

Fig. 105. Kai Yuan Tong Bao 开(開)元通宝(寶).
Xina, 845-846, dinastia Tang. Revers. Coure (24 mm). MVB, núm. d'inventari 2576.

De les Cinc Dinasties no s'han localitzat, de moment, monedes al Museu Balaguer. En contrast, s'hi conserven alguns exemplars de monedes encunyades per regnes del sud, on es va gaudir de millors condicions polítiques i econòmiques. Els diferents exemplars encunyats al sud mostren una gran diversitat de tipus i formes, i el conjunt conservat al Museu, tot i ser reduït, és una bona mostra d'aquesta varietat, que es manifesta, per exemple, en els diversos tipus de cal·ligrafia. Com passarà més tard en la dinastia Song, durant aquesta època es va utilitzar un gran ventall de tipus d'escriptura, des de l'arcaica escriptura de segell o *zhuan shu*, l'escriptura d'escriba o *li shu* 隶书, fins a dos dels tres tipus d'escriptures cursives creats en el s.IV, regular o *kai shu* 楷书 i semicursiva o *xing shu* 行书, que presenten formes i traços més estilitzats que les anteriors.⁸⁴¹ Les monedes de l'emperador Yuan Zu (943-961) del Regne Tang del Sud són bons exemples de l'ús d'escriptures diverses desenvolupades en dinasties passades. Al Museu es conserven diverses monedes inscrites amb la mateixa llegenda, *Tang Guo Tong Bao* 唐国通宝 (唐國通寶), 'moneda en circulació del Regne Tang'. Tot i que les *Tang Guo* varen ser encunyades contemporàniament, es van dissenyar exemplars en dos tipus d'escriptura: d'una banda en escriptura de segell (Fig. 106), dissenyada en l'antiguitat, i d'altra banda en

---

⁸⁴⁰ HARTILL 2005: 113.

⁸⁴¹ Sobre escriptura i cal·ligrafia xinesa, vegeu LEDDEROSE 1979.

Fig. 106. *Tang Guo Tong Bao* 唐国(國)通宝 (寶). Xina, 959-961, Regne Tang del Sud. Coure (24,5 mm). MVB, núm. d'inventari 2576.

Fig. 107. *Tang Guo Tong Bao* 唐国(國)通宝 (寶). Xina, 943-961, Regne Tang del Sud. Coure (20mm). MVB, núm. d'inventari 2576.

escriptura d'escriba (Fig. 107), tipus utilitzat inicialment per a documents oficials i en arxius burocràtics.⁸⁴²

Monedes de la dinastia Song representen un gruix important en el conjunt de la col·lecció. En concret se n'han localitzat 197, a més de la majoria de les conservades en els dos cartrons per separat.⁸⁴³ Entre aquestes predominen monedes de la dinastia Song del Nord, és a dir, la primera etapa d'aquest període (960-1127). L'any 960 el general Zhao Guangyin va reunificar els diferents estats que havien poblat la Xina fins llavors. Una àrea que avui

---

⁸⁴² HARTILL 2005: 115-124.

⁸⁴³ Núm. d'inventari 2585.

ocuparia el total de la costa est del país, fins al centre de la Xina. La dinastia Song s'ha qualificat com a 'renaixement xinès' pels desenvolupaments que van tenir lloc en els camps de la filosofia i la tecnologia, així com en les arts de la pintura i la porcellana. En aquesta etapa es van fixar teories sobre pintura i sobre l'estatus social de l'artista que tindrien continuïtat i influència durant 900 anys.⁸⁴⁴

Les monedes van ser la base principal del sistema monetari Song. Es va produir una gran varietat de tipus de monedes ordinàries. La inscripció era gairebé sempre modificada amb el títol del període. Escriitures de segell, d'escriba, regular *kai shu* 楷书, semicursiva i cursiva informal, o *cao shu* 草书, van ser totes utilitzades en diversos moments. Moltes de les inscripcions van ser escrites per l'emperador que les va emetre; així doncs, la cal·ligrafia de les monedes Song és altament apreciada en termes artístics, i ha estat subjecte d'anàlisi i estudi. Un exemple de cal·ligrafia sobre moneda dels Song del Nord és la *Zhi Dao Yuan Bao* 至道元宝 (至道元寶), 'moneda en circulació de [l'era] Zhi Dao', amb inscripció llegida seguint les agulles del rellotge (Fig. 108). Aquesta peça va ser emesa en escriptura cursiva informal, caracteritzada per un moviment més ràpid del pinzell en comparació amb altres cal·ligrafies. La seva pràctica implica un bon coneixement d'altres tipus d'escriptura, i la forma del traç, en el qual es distingeix una major espontaneïtat del cal·lígraf, gaudeix de gran estima.⁸⁴⁵

**Fig. 108. *Zhi Dao Yuan Bao* 至道元宝 (寶).
Xina, 995-997, dinastia Song. Coure (25 mm).
MVB, núm. d'inventari 2579.**

---

⁸⁴⁴ CLUNAS 1997: 144 i ss.

⁸⁴⁵ CLUNAS 1997: 135 i ss.

Durant l'etapa Song del Sud (1127-1279) es van deixar de banda els diferents estils cal·ligràfics per caràcters més grans i quadrangulars, que són descrits com a 'estil Song'. De la col·lecció Mencarini podem mencionar, per exemple, una *Chun Xi Yuan Bao* 淳熙元宝 (淳熙元寶), 'moneda en circulació de [l'era] Chun Xi', de l'emperador Xiaozong (Fig. 109). En aquest cas, l'anvers es llegeix seguint la direcció de les agulles del rellotge. La cal·ligrafia dissenyada per aquesta moneda està escrita en tipus regular, o *kai shu*, que va gaudir de gran influència, arribant a substituir l'escriptura d'escriba. La seva forma estilitzada i elegant va passar a ser la principal forma utilitzada en la impremta, encara d'ús habitual avui en dia, així com en la vida quotidiana, i com a base per aprendre i practicar cal·ligrafia. Aquest exemplar va ser encunyat l'any 1189; així ho indica la informació que apareix al revers, on es llegeix *shi liu* 十六, '16', en referència a l'any d'emissió (Fig. 110).⁸⁴⁶

**Fig. 109. *Chun Xi Yuan Bao* 淳熙元寶(寶).
Xina, 1189, dinastia Song. Anvers. Coure
(24mm). MVB, núm. d'inventari 2577.**

Mentre que de monedes de la dinastia mongola Yuan (1271-1368) no se n'han localitzat exemplars en la col·lecció,⁸⁴⁷ es conserva una trentena d'exemplars de la dinastia Ming. Després d'una guerra civil entre prínceps mongols de la dinastia Yuan i de revoltes populars al sud, Zhu Yuanzhang, un pagès que va anar guanyant lideratge durant les rebel·lions, es va nomenar ell mateix emperador de la dinastia Ming l'any 1368. Aquest va ser un altre període de desenvolupament de la tecnologia, les arts i la literatura, amb la consolidació de la porcellana blanca i blava, i la finalització de la Gran Muralla, gairebé tal i com la coneixem avui en dia. Quant a les monedes Ming, a partir d'aquesta dinastia només

⁸⁴⁶ HARTILL 2005: 160-213.

⁸⁴⁷ Se'n mencionen dues, però, al catàleg il·lustrat de la col·lecció. *Qian pu* 錢譜 (Catàleg de monedes). Vol 1: 63 i 64.

s'utilitzaria un títol de període per a cada emperador, i sovint el nom del període en comptes del de l'emperador.⁸⁴⁸

Fig. 110. *Chun Xi Yuan Bao Bao* 淳熙元寶(寶). Xina, 1189 dinastia Song. Revers. Coure (24 mm). MVB, núm. d'inventari 2577.

Les monedes de l'últim període dinàstic de la Xina representen un conjunt nombrós dins del total de la col·lecció: d'aquesta etapa s'han localitzat 164 monedes. Després que el govern Ming es debilités com a conseqüència de guerres externes i rebel·lions internes, els manxús ocuparen Pequín el 1644, i proclamaren l'imperi Qing. Tot i ser una dinastia manxú, i per tant ser vistos com a estrangers invasors a la Xina, els Qing van intentar acomodar-se als costums i als trets culturals dels xinesos. Al principi es va seguir el model de moneda Ming, afegint noms de seca al revers en xinès. Poc a poc es va anar afegint escriptura manxú al revers, conjuntament amb el nom en xinès, i finalment es va passar a l'ús del xinès únicament per al títol de la moneda, i del manxú per al nom de seca al revers.⁸⁴⁹ Peces del període de l'emperador Shengzu, el títol de regnat del qual és Kangxi, el grup més nombrós del conjunt, i de Gaozong, amb títol de regnat Qianlong, són exemples de la combinació d'escriptures manxú i xinesa.

---

⁸⁴⁸ HARTILL 2005: 237.

⁸⁴⁹ HARTILL 2005: 275.

Fig. 111. *Qian Long Tong Bao* 乾隆通宝 (寶). Xina, 1736-95, dinastia Qing. Anvers. Coure (24,9 mm). MVB, núm. d'inventari 2581.

L'etapa del govern de Qianlong ha passat a ser recordada com la millor de la dinastia Qing. Qianlong va ser un gran mecenes de les arts, fins i tot interessat en el treball del pintor europeu Giuseppe Castiglione a la Cort.⁸⁵⁰ D'aquest període es conserven alguns exemplars *Qian Long Tong Bao* 乾隆通宝 (乾隆通寶). En aquestes monedes veiem l'ús del xinès a l'anvers que indica el títol de la moneda, 'moneda en circulació de [l'era] Qianlong', i al revers el nom de la seca en manxú, *Boo* a l'esquerra, significa 'seca', i *Je* a la dreta, referint-se a la seca de Hangzhou, a la província de Zhejiang (Fig. 111 i 112).

Fig. 112. *Qian Long Tong Bao* 乾隆通宝 (寶). Xina, 1736-95, dinastia Qing. Revers. Coure (24,9 mm). MVB, núm. d'inventari 2581.

---

⁸⁵⁰ WU Hung, "Emperor's Masquerade: 'Costume Portraits' of Yongzheng and Qianlong"; a *Orientations*, *Orientations Magazine*, Hong Kong, agost de 1995: 25-41.

4.4.2. Imitacions i amulets

A més de monedes de diverses dinasties del passat imperial xinès, també es conserven al Museu Balaguer unes quantes imitacions i amulets relacionats amb la moneda. Aquests últims varen ser donacions d'Eduard Toda i Francisco Abellá, i també formen part del Llegat Fundacional.⁸⁵¹

Les imitacions de la col·lecció són reproduccions del s.XIX de monedes en forma d'objecte encunyades durant la dinastia Zhou de l'Est, i d'exemplars de la dinastia Qing. Les primeres prenen la forma i la inscripció de monedes-aixada imitant les encunyades en el període dels Regnes Combatents, i d'aquestes n'hi ha quatre de preservades al Museu, a més d'una cinquena que, tot i prendre a grans trets la forma de les monedes-aixada, sembla pertànyer a la categoria de medalles. D'una banda, imiten la forma exterior de la moneda, però la seva factura és massa ben definida i arrodonida per pertànyer a cap dels tipus encunyats durant els Regnes Combatents. D'altra banda, també copien inscripcions de monedes emeses en aquest període, però amb errors en l'escriptura i la cal·ligrafia.⁸⁵² Un d'aquests dos tipus està il·lustrat en el primer volum del catàleg en xinès preservat en el Museu, categoritzat com si es tractés d'una moneda Wang Mang.⁸⁵³ Quant als exemplars de la dinastia Qing, les seves desproporcionades dimensions indiquen que es tracta d'imitacions d'etapes del passat Qing, en les quals s'ha copiat la inscripció en xinès a l'anvers i en manxú al revers.

Finalment, dues de les donacions efectuades per Francisco Abellá i Eduard Toda i Güell són objectes amb caràcter talismànic relacionats amb la moneda. Les monedes xineses, símbol de prosperitat, són molt populars com a amulets i ornaments. Monedes de dinasties o emperadors recordats per períodes pròspers de la història de la Xina han tingut gran demanda com a amulets, per exemple peces dels imperis Tang i Song. També, les monedes emeses durant el govern de l'emperador Qianlong són molt apreciades per la seva qualitat i estètica.⁸⁵⁴

En el *Boletín* per a l'any 1886, es publicà una relació d'objectes enviats directament des de la Xina per la muller de Francisco Abellá:

---

⁸⁵¹ ROSICH 2009: 40.

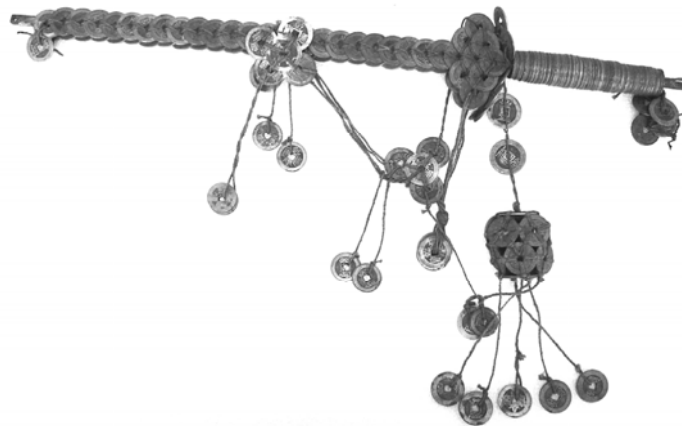
⁸⁵² D'aquestes imitacions també se'n conserven al Museo Arqueológico Nacional. TORRES 2006-2008: 96 i 97.

⁸⁵³ *Qian pu* 钱谱 (錢譜), vol 1: 3.

⁸⁵⁴ WILLIAMS, C. A. S. (Charles Alfred Speed), *Chinese symbolism and art motifs: a comprehensive handbook on symbolism in Chinese art through the ages*, Tuttle, Singapur 2006 (1974): 94.

La distinguida y bella esposa del decidido Protector de esta institución Sr. D. Francisco Abellá, ha dado á la misma una exquisita muestra de su generosidad y galantería enviándonos varios objetos procedentes del Celeste Imperio, que, con el fin de aumentar nuestras colecciones, ha hecho venir expresamente de aquel lejano y artístico país.⁸⁵⁵

Entre diversos objectes i peces de roba xineses, es menciona “una espada formada con monedas chinas (sapecas)” (Fig. 113). Es tracta d’una espasa recoberta en la seva totalitat amb monedes del regnat de l’emperador Qianlong. Aquest tipus d’objectes són considerats a la Xina com un dels principals amulets per protegir-se contra els mals esperits.⁸⁵⁶

Fig. 113. Espasa de monedes, Xina, s.XIX. Monedes *Qian Long Tong Bao* 乾隆通宝 (寶), dinastia Qing, 1736-95. MVB, núm. d’inventari 7152.

Els diners tenien també un fort protagonisme en els funerals xinesos al s.XIX. Per exemple, durant la cerimònia funerària es llençava paper moneda en la processó al cementiri per tal de distreure esperits malignes i marcar el camí a l’esperit del difunt.⁸⁵⁷ Al *Boletín* de la Biblioteca Museu es féu pública la donació de monedes d’Eduard Toda l’any 1886, amb monedes procedents de diversos països, entre les quals consten monedes ibèriques,

---

⁸⁵⁵ *Boletín...*, núm. 30, 26 de març de 1887: 7.

⁸⁵⁶ WILLIAMS 2006: 96.

⁸⁵⁷ CHUNG, Sue Fawn; WEGARS, Priscilla (ed.), *Chinese American death rituals: respecting the ancestors*, AltaMira Press, Lanham 2004: 19-45.

cristianes, gregues, romanes, entre d'altres, i a les quals afegeix “dos monedas funerarias chinas, de cartón, con grabados y plateados, y una hermosísima placa japonesa, de cobre, con figuras de gran relieve, muy bien dibujadas” (Fig. 18).⁸⁵⁸ Cal remarcar, però, que de moment desconeixem l'ús particular de les monedes donades per Toda al Museu.

---

⁸⁵⁸ *Boletín...*, núm. 27, 26 de desembre de 1886: 3-4.

4.5. La col·lecció de pintura *Fan Kwae*⁸⁵⁹

Al Museu Balaguer es conserva una col·lecció de pintura xinesa en aquarel·la, guaix i oli del s.XIX que destaca per la seva raresa, i per ser l'única d'aquesta tipologia preservada en un museu català. Es preserven algunes mostres d'aquestes pintures al Museo Cerralbo de Madrid, i al Museo do Oriente de Lisboa, on hi ha bons exemples de pintura de comerç.⁸⁶⁰ El conjunt del Museu Balaguer està format per 36 pintures xineses, 3 pintures japoneses sobre seda, i dos gravats japonesos. Les pintures xineses del Museu es poden classificar en quatre grups ben diferenciats segons la temàtica que representen: paisatges de la costa xinesa, flora i fauna de la Xina, pintures que mostren escenes teatrals, i pintures representant habitants de la Xina del s.XIX. Segons la informació obtinguda del buidatge del *Boletín*, de les fonts manuscrites preservades a la Biblioteca Balaguer, i dels llibres i articles de Toda publicats a *La Renaixensa*, aquest conjunt estaria format per pintures que van pertànyer originalment a Eduard Toda i a Juan Mencarini, i hauria ingressat amb les seves donacions els anys 1884 i 1889.

Hi ha diverses raons per pensar que va ser Toda qui va donar part d'aquesta col·lecció entre 1883 i 1884. Tot i que a la Biblioteca Museu Balaguer no s'ha localitzat cap document que les vinculi a la col·lecció todiana, i al dictamen de l'Asociación Artístico-Arqueológica únicament es menciona que la col·lecció Toda comptava amb “dos largos manuscritos con multitud de miniaturas y dos grandes carteles con delicada pintura”,⁸⁶¹ el fet que Toda es trobés a Barcelona entre els anys 1883 i 1884, i que durant aquest període hagués portat a terme una donació d'ídols religiosos i altres objectes de la Xina, explicaria que hi haguessin

---

⁸⁵⁹ *Fan Kwae*, literalment ‘dimonis bàrbars’ és un terme despectiu utilitzat pels xinesos de la zona de Canton per a referir-se als estrangers, en una barreja d'anglès i cantonès. “Pintura Fan Kwae” s'utilitza per a referir-se a pintura de comerç feta essencialment per autors xinesos, a Canton, apropiant convencions de la pintura europea. Així mateix, per a referir-se a aquest tipus de pintura, també s'utilitzen els termes “pintura d'exportació” i “pintures històriques”. Es conserven bones col·leccions d'aquest tipus de pintura en diversos museus i fons pictòrics a la ciutat de Hong Kong, com ara el Hong Kong and Shanghai Banking Corporation, o el Hong Kong Museum of Art. Vegeu TILLOTSON 1987; CHU 2008: 10; *Historical pictures: collection of the Hong Kong Museum of Art*, Hong Kong Museum of Art, Urban Council, Hong Kong 1991.

⁸⁶⁰ Sobre les obres conservades a Museo Cerralbo vegeu TABAR ANITUA, Fernando, *Lujo asiático: artes de Extremo Oriente y chinerías en el Museo Cerralbo* (Catàleg d'exposició), Fundación Museo Cerralbo, Ministerio de Cultura, Madrid 2004; i sobre les peces preservades a Lisboa, *Presença Portuguesa...*, 2008.

⁸⁶¹ CASADES 1935: 145-146.

pintures xineses al Museu abans de la seva inauguració.⁸⁶² La referència a la col·lecció de pintures xineses i japoneses al primer número del *Boletín* del Museu, publicat l'any 1884, indica que algunes de les pintures xineses que avui es troben al Museu varen ser donades amb anterioritat a la inauguració d'aquesta institució, coincidint amb el període en què Toda es trobava a Barcelona després de la seva estada a l'Imperi xinès:

Importante y numerosa es la colección de cuadros chinos y japoneses que ocupa las paredes de otro salón decorado *ad hoc* y destinado únicamente á contener: armas, vestidos, armaduras y objetos varios del Celeste Imperio y de la patria de los Yoritama y Ota-Nabunaga.

Las pinturas en *papyrus* y vitela de los primeros y los *Kakémonos* ó acuarelas en seda, de lo segundos, forman notable grupo, muy estimable para el estudio de tipos, costumbres, construcciones, indumentaria, armas y joyas de los adoradores del hijo del Sol y de los compatriotas del Goya de Oriente, el pintor Hokusai.⁸⁶³

D'altra banda, un breu apunt publicat a la *La Vanguardia* sobre la conferència que Toda

Fig. 114. Autor xinès, *View of Macao Passage*. Canton, Xina, s.XIX. Aquarel·la (37,5 x 49,5 cm). MVB, núm. d'inventari 196.

---

⁸⁶² ROSICH 2009: 42.

⁸⁶³ CREUS 1884: 7-9.

donà el juny de 1883 a l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, relata com il·lustrà les seves explicacions durant la conferència “facilitando á su numeroso auditorio dibujos y reproducciones de los sitios por él visitados”, indicant que Toda tenia imatges de la Xina en el seu poder, i que podrien coincidir amb les mateixes obres conservades en el Museu Balaguer.⁸⁶⁴

A més, dos dels grups de pintura del conjunt, els quals representen flora i fauna, i habitants de la Xina, presenten una forta similitud amb pintures conservades a l'Arxiu Municipal de Reus que originalment van pertànyer a Eduard Toda, qui va donar aquestes pintures al seu oncle Josep Güell i Mercader (Fig. 23 i 24).⁸⁶⁵ Així mateix, tant al Museu Balaguer com entre les pintures preservades a l'Arxiu Municipal, hi ha també gravats japonesos (Fig. 25 i 26). Al primer número del *Boletín* s'indica que per la inauguració de la Institució, ja hi havia gravats i pintures japoneses sobre seda en la col·lecció.⁸⁶⁶

**Fig. 115. Autor xinès?, *View of Chinese Church House, Canton. Xina, s.XIX.*
Aquarel·la (37 x 49,5 cm). MVB, núm. d'inventari 953.**

---

⁸⁶⁴ *La Vanguardia*, 3 de juny de 1883: 6.

⁸⁶⁵ *Dietari de viatges d'Eduard Toda...*, 2008.

⁸⁶⁶ CREUS 1884: 7-9. Els gravats i pintures en seda produïts al Japó del fons de l'Àsia oriental del Museu Balaguer tenen números d'inventari 1095, 1096, 1097, 2167, 6406.

Fig. 116. Autor xinès, *View of a Pagoda, at Whampoa*. Canton, Xina, s.XIX.
Aquarel·la (37 x 49,5 cm). MVB, núm. d'inventari 957.

Europeus visitant la Xina encarregaven sovint pintura d'exportació representant paisatges dels llocs que havien visitat. Aquest tipus de pintura podria ser considerada una forma de *souvenir* del s.XIX, i el fet que en altres col·leccions d'Anglaterra i de Hong Kong hi hagin pintures gairebé idèntiques a les preservades a Vilanova, reforça aquesta idea.⁸⁶⁷ Una altra raó per pensar que Eduard Toda devia ser comitent i donant d'aquestes obres al Museu Balaguer és que moltes de les pintures de paisatge representen vistes de les ciutats en les quals Toda va viure o que va visitar. *View of Macao Passage* (Fig. 114) representa la mateixa zona descrita per Toda a l'article "Macao, Recorts de Viatje" publicat el 1883 a *La Renaixensa*,⁸⁶⁸ en el qual narra el seu viatge de Hong Kong, ciutat de la qual també es conserva un paisatge, *View of Chinese Church House, Hong Kong* (Fig. 115), a Macau. Toda fou vicecònsol en aquestes ciutats, i també a Whampoa, illa de la qual també es conserva una pintura, *View of a Pagoda, at Whampoa* (Fig. 116). Sembla ser que Toda devia tenir cert gust per aquestes construccions,

---

⁸⁶⁷ Thomas Warren, responsable de la col·lecció de pintura del Hong Kong and Shanghai Banking Corporation a Hong Kong, ens ha informat que a Londres es preserven també pintures semblants a les del Museu Balaguer. Pel que fa al fons pictòric d'aquesta Corporació preservat a Hong Kong vegeu TILLOTSON 1987; pel que fa a les pintures del Hong Kong Museum of Art que presenten una forta semblança a les pintures del Museu Balaguer, vegeu *Historical pictures...*, 1991; *Views of the Pearl River Delta: Macau, Canton and Hong Kong*, Urban Council of Hong Kong, Hong Kong c. 1996.

⁸⁶⁸ TODA 1883k: 329.

donat que són objecte de la seva atenció en els articles sobre la Xina que publicà després del seu retorn.⁸⁶⁹

Per últim, una de les imatges més significatives és *View of How Qua's flower Garden* (Fig. 117). El jardí de Howqua va ser el jardí més famós ambdós entre xinesos i estrangers vivint a Canton.⁸⁷⁰ Al llibre *La Vida en el celeste imperio*, Toda descriu l'afició dels xinesos a crear zones enjardinades, en concret parla de “los jardines que en el barrio de Honán de la ciudad de Canton tiene mi amigo Hao Kua”, els quals diu ser “modelo de interior chino, que visitan

**Fig. 117. Autor xinès, *View of Howqua's flower Garden*. Canton, Xina, s.XIX.
Aquarel·la (37 x 49,5 cm). MVB, núm. d'inventari 915.**

con gusto cuantos extranjeros pasan por allí”.⁸⁷¹ Possiblement es refereix al jardí de Howqua. L'amic al qual es refereix Toda podria tractar-se d'un dels descendents del famós Howqua, comerciant enriquit de Canton que va morir l'any 1843. Els fills de comerciants sovint mantenien el nom del pare acompanyat del terme “qua”, per marcar la seva posició com a comerciants.

---

⁸⁶⁹ TODA 1883k: 329 i 337, i *Ídem.*, 1883l: 411.

⁸⁷⁰ Robert Fortune el descriu al detall a FORTUNE, Robert, *A Residence among the Chinese: inland, on the coast, and at sea*, John Murray, Londres 1857: 214-218.

⁸⁷¹ TODA 1887b: 20.

Quant a la resta de la col·lecció de pintura, formaria part de la donació que l'any 1888 va fer Juan Mencarini, conjuntament amb altres objectes que va exposar prèviament a l'Exposició Universal de Barcelona. En el *Boletín* de la institució s'especifica la llista d'objectes, confeccionada pel mateix Mencarini, en la qual s'afegeix "una colección de dibujos y pinturas chinas sobre papel".⁸⁷² D'altra banda, però, no s'especifica quines pintures de la totalitat de la col·lecció va donar Mencarini exactament.

La pintura Fan Kwae, també anomenada 'pintura d'exportació' i 'pintura històrica', és el primer tipus de pintura feta per artistes xinesos que apropia tècniques de la pintura europea, com la perspectiva amb punt de fuga, l'ús de materials com l'oli o l'aquarel·la, el paper europeu, o el retrat en *great style*.⁸⁷³ La història de la pintura d'exportació a la Xina, i per tant, els antecedents del conjunt de pintura xinesa de la Biblioteca-Museu Balaguer, són directament deutors de l'èxit que tingueren entre comitents xinesos i europeus, els autors europeus treballant amb *great style* a la Xina de la segona meitat del s.XIX.

Grand manner, o *great style*, és a dir, 'gran estil', és un tipus de pintura de retrat desenvolupada a Gran Bretanya i Amèrica del Nord durant els segles XVIII i XIX, que consisteix en l'ús de metàfores visuals per emfatitzar les qualitats nobles de la figura representada a partir de l'ús de tècniques pictòriques de l'art clàssic i del Renaixement.⁸⁷⁴ A la Xina, aquest tipus de pintura, tot i desenvolupar-se amb anterioritat, va començar a tenir èxit a partir de mitjans del s.XIX. La presència europea a la Xina explica la proliferació de tallers de pintura a Canton treballant amb tècniques i materials de la pintura europea. La pintura d'exportació, des de principis del s.XIX, satisfia dos tipus de clientela, d'una banda la demanda d'europeus assentats a les concessions estrangeres de Canton, i d'altra banda, comerciants cantonesos que volien millorar el seu estatus social a través de ser retrats en *great style*.⁸⁷⁵

L'origen de l'apropiació de tècniques de la pintura europea es troba en la presència de pintura i de pintors europeus a la cort imperial durant el s.XVIII. Els primers en ensenyar pintura occidental a emperadors xinesos van ser Matteo Ricci, el 1601, i més tard Giovanni

---

⁸⁷² *Boletín...*, núm. 50, 26 de novembre de 1888: 1 i 2.

⁸⁷³ TILLOTSON 1987: 55-69, i CLUNAS 1997: 198-203.

⁸⁷⁴ Sobre el *great style*, vegeu els textos de Sir Joshua Reynolds traduïts al català a FREIXA, Mireia; MUÑOZ CORBALÁN, Juan Miguel, *Les Fonts de la història de l'art d'època moderna i contemporània*, Edicions Universitat de Barcelona, Barcelona 1999: 183.

⁸⁷⁵ Ian Pui Chu discuteix les correspondències entre l'estil del retrat *grand manner* a Grand Bretanya i a la Xina. CHU 2008: 24-35.

Gherardini a finals de s.XVII. L' europeu que va tenir més influència a la cort imperial va ser Giuseppe Castiglione, que va viure a Pequín entre 1715 i 1766 (data de la seva mort).⁸⁷⁶ Durant aquest temps, treballant sota els emperadors Shengzu, Shizong i Gaozong, va pintar escenes de la vida a Cort, i de la història de la Xina.⁸⁷⁷

La pintura europea no ha estat ben apreciada a la Xina fins a la segona dècada del s.XX, i se l'ha considerada inferior a la tradició pictòrica xinesa. Prova d'això és que Castiglione va tenir moltes dificultats per a dur a terme la seva activitat artística, i se'l va limitar de moltes maneres, per exemple prohibint que obrís una escola de pintura europea, o que utilitzés materials i pigments occidentals, com l'oli. Això reflecteix els dubtes de l'espectador xinès sobre el valor de l'art desenvolupat a Europa. Amb Gaozong, que va ser un gran admirador de la seva feina, va aconseguir instruir alguns pintors interessats, i va redactar manuals sobre perspectiva, i procediments de l'art europeu. La reacció xinesa als textos i l'obra de Castiglione va ser d'escepticisme i incomprensió. De totes maneres, va aconseguir ensenyar la manera occidental a un cercle reduït de pintors xinesos, que van acabar treballant per a alguns mecenes de Pequín. Però un cop Castiglione va morir, el mecenatge xinès de pintura d'estil occidental va decaure rotundament.⁸⁷⁸

Entrats al s.XIX, espectadors, teòrics i crítics de l'art van continuar veient la pintura occidental com una tradició molt inferior. Per exemple, un comerciant de Philadelphia, Nathan Dunn, explicava:

Un número de retrats d'artistes capdavanters europeus van ser enviats a Beijing com a regals a l'Emperador, quan els Mandarins van notar la varietat d'ombres ocasionades pel chiaroscuro van preguntar si els originals dels retrats tenien ambdós costats [del cos] de colors diferents.⁸⁷⁹

Un cop els espectadors xinesos van entendre que l'artista podia representar els efectes de la llum sobre la natura, es van quedar igualment impassibles. Un crític d'art xinès, Zhou Yishan, deia: "Els pintors occidentals no tenen cap mètode de pinzell, tot i que posseeixen destresa, són simples artesans".⁸⁸⁰ L'espectador xinès buscava coses diferents en art. El

---

⁸⁷⁶ TILLOTSON 1987: 55-56.

⁸⁷⁷ WU 1995.

⁸⁷⁸ TILLOTSON 1987: 55-56.

⁸⁷⁹ Traducció de l'autora, transcrit a TILLOTSON 1987: 55.

⁸⁸⁰ Traducció de l'autora, transcrit a TILLOTSON 1987: 55.

mètode de pinzell estava associat a la cal·ligrafia, una forma d'expressió artística que havia gaudit de gran prestigi, sovint per sobre de la pintura, durant uns 2000 anys.⁸⁸¹

Donat que mecenes xinesos no mostraven interès en aquest tipus de pintura, des de la segona meitat del s.XVIII aquells artistes interessats en experimentar amb estils de la pintura europea van haver de dirigir-se a Canton. Canton era l'únic lloc de la Xina obert al comerç estranger. Aquests pintors van trobar a Canton el tipus de mecenes que compraria les seves obres entre els estrangers establerts a les concessions.⁸⁸² D'altra banda, això satisfia la demanda europea, ja que fins llavors els europeus havien entès les convencions de la tradició pictòrica xinesa tan poc com els xinesos van entendre l'europea. Per exemple, quant a la perspectiva, un pintor occidental representava la llunyania dels objectes a partir de la tècnica del punt de fuga, mentre que un xinès ho hauria representat posant l'objecte més amunt en el suport. Els pintors que van dirigir-se a Canton buscant nous mecenes entre els estrangers van tenir molt d'èxit perquè els estrangers consideraven les convencions occidentals en pintura xinesa essencialment correctes. Com tota la producció de pintura d'exportació, totes les pintures xineses preservades al Museu Balaguer varen ser fetes a Canton.

Cap al 1800 una important quantitat d'artistes xinesos havien començat a alterar el seu mètode de treball, i fins i tot la percepció del seu propi país, amb tal de satisfer les demandes dels europeus. Aquesta acomodació artística era només possible a través de l'estudi d'art europeu. Amb tal d'apropar-se a aquests nous patrons, artistes xinesos van obrir estudis de pintura just darrere de les fàbriques estrangeres de Canton, on els comerciants estrangers podien anar a visitar-los i fer comissions. El primer d'aquests estudis es va obrir a finals del s.XVIII, pel 1830 ja hi havia un comerç ben establert, i cap a mitjans del s.XIX, ja no eren totalment dependents de la demanda de comerciants establerts a Canton, sinó que ja havien començat a exportar grans quantitats a Europa.⁸⁸³

George Chinnery (1774-1852) és un dels artistes més influents entre els autors xinesos treballant a Canton durant la primera meitat del s.XIX. La presència d'artistes com Chinnery a Canton va propiciar un canvi en la manera com artistes xinesos percebien el seu propi món, i va tenir gran influència en artistes xinesos treballant a Canton durant la

---

⁸⁸¹ La cal·ligrafia a la Xina s'ha associat tradicionalment als valors de l'elit i l'aristocràcia, essent una activitat portada a terme per homes i dones de classe alta, vegeu CLUNAS 1997: 135 i ss.

⁸⁸² CHU 2008: 1-9.

⁸⁸³ TILLOTSON 1987: 55 i ss. De mostres de pintura Fan Kwae per a l'exportació n'hi ha al Museo Cerralbo. TABAR 2004.

primera meitat del s.XIX.⁸⁸⁴ Chinnery havia viscut a l'Índia durant uns 20 anys, i més tard es va dirigir a Macau l'any 1825, on hi viuria fent expedicions ocasionals a Canton fins a la seva mort l'any 1852. Chinnery va introduir a Canton la tradició britànica del retrat. El que va impressionar artistes xinesos treballant a Canton, no va ser tant la tècnica a l'oli ni la perspectiva il·lusionista, com el retrat en estil *grand manner*, o 'gran estil', que va permetre crear un nou vocabulari de representació per a fer retrats de comerciants xinesos.⁸⁸⁵ És aquesta tradició pictòrica europea la qual, executada per artistes xinesos, va desembocar en una nova imatge visual híbrida. Tant la pintura en oli, com la pintura en aquarel·la conservades en el Museu Balaguer són deutes del contacte entre artistes xinesos i autors com Chinnery, al Canton de mitjans del s.XIX.

L'autor que va treure més profit del retrat en el gran estil va ser Lamqua (n. i m. desconeguts). Tradicionalment, la transmissió d'habilitats i coneixements de qualsevol activitat manual es feia de forma hereditària a la Xina. Lamqua va ser l'últim artista d'un llinatge de pintors que es traça a través de tres generacions, començant amb l'artista Guan Zuolin especialitzat en el retrat. El seu fill, o potser nét, va ser Guan Qiaochang, conegut amb el sobrenom Lamqua. Lamqua devia tenir un bon entrenament en el taller familiar, fins que va entrar a formar part com a alumne formal de George Chinnery, establert a la colònia portuguesa de Macau el 1825. Es creu que Lamqua es va establir més tard com a rival comercial de Chinnery, dirigint un taller i produint pintures de molts tipus en ambdós estil xinès i europeu, aquest últim per a compradors europeus. Lamqua va treballar sobretot amb oli, exposant retrats a la Royal Academy de Londres, el 1835, a Nova York, el 1841, i Filadèlfia el 1851.⁸⁸⁶

Les convencions que va treure Lamqua de Chinnery per als retrats de comerciants xinesos procedeixen del *great style*. Lamqua va arribar a ser l'artista xinès més prominent treballant en estil anglès. Lamqua no va apropiarse de convencions de Chinnery, sinó que va transformar el seu estil en resposta al contacte amb les obres del seu mestre. Una de les majors diferències entre els dos autors és que en el treball de Lamqua no hi ha els efectes dramàtics de l'espai i les característiques del color, amb contrastos entre games fredes i calentes, que utilitza Chinnery. Després d'estudiar amb Chinnery, Lamqua va obrir el seu propi estudi, en el qual exposava les seves obres per a ser venudes. En el seu estudi hi havien altres pintors copiant gravats europeus. Va ser el pintor xinès d'estil anglès amb més

---

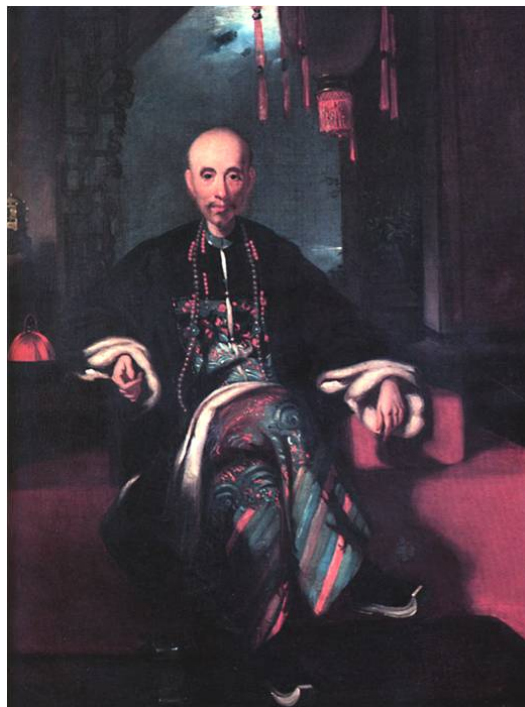
⁸⁸⁴ CLUNAS 1997: 198 i ss.

⁸⁸⁵ CHU 2008: 24-35.

⁸⁸⁶ TILLOTSON 1987: 55 i ss.; CLUNAS 1997: 198 i ss.

èxit de Canton, i sobre la porta del seu taller hi deia “Lam qua, pintor anglès i xinès”. No obstant això, no va ser mai considerat com a un pintor purament occidental, sinó com a un pintor d’estil anglès que demostrava un fort accent xinès.⁸⁸⁷

Dos dels mecenes xinesos més importants de Canton varen ser Howqua i Mowqua, comerciants xinesos enriquits que van rebre plomes de paó com a homenatge al seu servei públic. En una societat centrada en la família agrícola, i en la qual els comerciants eren mal vistos, Howqua i Mowqua van aconseguir cert prestigi de baix rang. La mostra més evident de les seves aspiracions és el sufix *qua* en els seus noms, traducció del xinès *guan* 官, literalment ‘oficial’, i que expressa els seus intents de pertànyer a la classe més prestigiosa dels oficials de cort.⁸⁸⁸ Un altre aspecte del terme *qua* és que, a la Xina, pertànyer a la classe oficial significava prendre responsabilitats en la jerarquia confuciana. Els comerciants *hong* van prendre la responsabilitat de vigilar la conducta dels comerciants estrangers a Canton. A la Xina no es feien distincions entre comerciants xinesos i estrangers. El retrat en *great*

Fig. 118. Chinnery, George, Retrat de Howqua. Xina, 1830. Oli sobre tela (80 x 65 cm). Col·lecció del Shanghai and Hong Kong Banking Corporation. Extret de PUI 2008: 57.

---

⁸⁸⁷ TILLOTSON 1987, i CHU 2008: 36 i ss.

⁸⁸⁸ CHU 2008: 22.

Fig. 119. Lamqua, Retrat de Mowqua. Xina, c. 1840. Oli sobre tela (80 x 65 cm). Col·lecció del Shanghai and Hong Kong Banking Corporation. Extret de PUI 2008: 58.

style era de gran demanda per a aquests comerciants xinesos perquè els ajudava a legitimar el seu alt estatus tot i pertànyer a la classe de comerciants. Tant Lamqua com Chinnery varen ser els principals retratistes dels comerciants més rics de Canton (Fig. 118 i 119).

El taller de Lamqua convivia amb altres tallers situats a Canton en els quals hi treballaven artistes poc coneguts que realitzaven pintures per a la demanda exclusiva dels comerciants estrangers establerts a Canton.

Un dels temes de la pintura de comerç preferits pels estrangers eren representacions de la flora i la fauna de la Xina. Aquestes pintures es feien per a persones interessades en conèixer aspectes específics de plantes i insectes de l'Àsia oriental.⁸⁸⁹ En aquest cas, els artistes xinesos tenien una llarga tradició de la qual dependre: la meticulosa representació de les plantes havia format part de la pintura floral xinesa, només calia que hi afegissin l'èmfasi en l'element científic. A *A variety of longan in fruit* es veu l'èmfasi en el caràcter científic en la representació dels diversos estats de creixement de la fruita longan (Fig. 120). A més, l'artista ha posat èmfasi en la representació acurada dels dos costats de les fulles, i

---

⁸⁸⁹ TILLOTSON 1987: 57 i ss.

fins i tot, mostra com la planta reacciona a infeccions. A *Two butterflies and a praying mantis on a branch of cherry blossom* l'herència de la pintura xinesa és més evident. La representació del cirerer en flor és un tema molt popular en pintura xinesa, desenvolupat en diversos moments a través de la història de l'art a la Xina (Fig. 121).⁸⁹⁰ La composició és purament tradicional, amb la branca sorgint del costat del paper, i creuant la composició, deixant espais buits a les parts superior i inferior. En aquest cas, no és l'estil el que fa la pintura d'exportació, sinó els materials utilitzats: guaix sobre paper europeu.

Fig. 120. Autor xinès, *A variety of longan in fruit*. Xina, s.XIX. Guaix i aquarel·la sobre paper (38,1 x 30,5 cm). Col·lecció del Shanghai and Hong Kong Banking Corporation. Extret de TILLOTSON 1987: 57.

Un dels quatre conjunts de pintura xinesa que resta preservat al fons de l'Àsia oriental del Museu Balaguer són representacions de la flora i la fauna de la Xina. En aquest cas, s'hi representen diferents tipus d'ocells de l'Imperi xinès. Tot i que el suport i els pigments són d'origen europeu, l'estil respon a la tradició pictòrica xinesa, i en concret, al tipus de

---

⁸⁹⁰ CLUNAS 1997.

pintura professional *ocell i flor*.⁸⁹¹ Per la coherència del tema del conjunt d'aquests dotze fulls il·lustrats, aquestes pintures devien pertànyer a un únic àlbum (Fig. 122, 123, 124).

Fig. 121. Autor xinès, *Two butterflies and a praying mantis on a branch of cherry blossom.*
Xina, s.XIX. Guaix i aquarel·la sobre paper (63,5 x 30,5 cm). Col·lecció del Shanghai and Hong Kong Banking Corporation. Extret de TILLOTSON 1987: 58.

Aquest tipus de pintura científica va decaure a favor de la demanda europea de pintures sobre la història natural de la Xina. Sobre aquest tema, i sobre pintura de paisatge, hi havia una llarga tradició pictòrica a la Xina, però en aquest cas, els artistes xinesos varen decantar-se per deixar de banda la seva herència pictòrica i experimentar amb aspectes de la pintura occidental.⁸⁹² Això reflecteix, d'una banda, el nou interès dels pintors xinesos en l'estudi del gravat europeu, i d'altra banda, reflecteix els interessos del comitent europeu a la Xina. L'artista xinès no representava la seva pròpia perspectiva del seu país, sinó com els seus comitents volien veure'l.⁸⁹³

---

⁸⁹¹ HARRIST, Robert E., "Ch'ien Hsüan's 'Pear Blossoms': the tradition of flower painting and poetry from Sung to Yüan", a *Metropolitan Museum journal*, vol. 22, Metropolitan Museum of Art, Nova York 1987: 53-70.

⁸⁹² CLUNAS 1997: 198 i ss.

⁸⁹³ CLUNAS 1997: 199.

Entre les pintures xineses en aquarel·la conservades al Museu Balaguer trobem una col·lecció de paisatges de la costa xinesa. Cadascuna d'aquestes pintures representa una vista d'una zona de la costa oriental de la Xina. Sovint, pintures d'aquest període presenten inconsistències en la perspectiva, errors que són mostra de com convencions europees, com el punt de fuga, eren alienes a la tradició pictòrica xinesa.⁸⁹⁴ A *View of a Pagoda, at Whampoa* (Fig. 116), hi ha errors de perspectiva, ja que la pagoda i les cases estan dibuixades a partir de punts de fuga diferents. En la mateixa línia, a *View of How Qua's flower Garden* (Fig. 117), l'autor ha utilitzat tres punts de fuga diferents per a la perspectiva de la barana del passeig, per al quiosc hexagonal, i per a la construcció situada a l'esquerra de la imatge.

Fig. 122. Autor xinès, Paisatge amb ocells. Canton, Xina, s.XIX. Guaix sobre paper (21 x 31 cm). MVB, núm. d'inventari 2093.

---

⁸⁹⁴ TILLOTSON 1987: 60.

Fig. 123. Autor xinès, Paisatge amb ocells taronges. Canton, Xina, s.XIX. Guaix sobre paper (19,5 x 30 cm). MVB, núm. d'inventari 2105.

Fig. 124. Autor xinès, Paisatge amb paons. Canton, Xina, s.XIX. Guaix sobre paper (19,5 x 30 cm). MVB, núm. d'inventari 2170.

A més de paisatges de la Xina, els estrangers establerts a la Xina volien imatges sobre la gent de la Xina, que mostressin la forma de vestir, els costums i les activitats dels diferents estrats de la societat xinesa.⁸⁹⁵ Interès estranger en els xinesos i els seus costums es veu en *Musicians in a garden* (Fig. 125), pintura en la qual es representa una trobada musical amb instruments musicals xinesos, però que també serveix per a oferir una vista de l'arquitectura domèstica de la Xina. A *The street outside the temple* (Fig. 126), es mostra una varietat de vestits xinesos, des de la manera de vestir de la classe alta, fins a la dels culis. En aquestes pintures veiem les mateixes inconsistències en la perspectiva presents a les

---

⁸⁹⁵ TILLOTSON 1987: 59 i ss.

obres del Museu Balaguer. A *Musicians in a garden* figures del mateix grup estan representades més petites que d'altres situades a la mateixa alçada en el suport, i a *The street outside the temple*, l'home que puja les escales és més petit que el que les baixa, mentre que hauria de ser el contrari. Des del punt de vista europeu, aquests errors eren més correctes que la pintura tradicional xinesa.

Fig. 125. Artista xinès, *Musicians in a garden*. Canton, Xina, s.XIX. Oli sobre tela (16 x 22 cm). Col·lecció del Shanghai and Hong Kong Banking Corporation. Extret de TILLOTSON 1987: 60

L'objectiu d'aquestes pintures era proveir informació sobre la societat xinesa a europeus vivint a la Xina i a Europa. La representació de la Xina a través de la categorització de les seves parts se sintetitza en la pintura figurativa del comerç xinès, en la qual es representen els diferents estatus de la societat xinesa de manera individualitzada, i prescindint de paisatge de fons. Un dels tres conjunts de pintura xinesa del Museu Balaguer consisteix en aquest tipus de pintures, les quals mostren tipus diversos d'habitants de la Xina segons el seu estatus social. Pintures representant homes i dones xinesos es feien sovint en grups que estrangers col·leccionaven en àlbums, en els quals es representaven els costums i les maneres de vestir d'estrats específics de la societat xinesa.⁸⁹⁶ Entre les pintures preservades en el Museu Balaguer podem distingir pintures pertanyents a dos àlbums per separat: un dedicat a representar figures de la societat xinesa (Fig. 127 i 128), i l'altre a escenes de l'òpera o teatre xinès (Fig. 129).

---

⁸⁹⁶ TILLOTSON 1987: 62 i ss.

Tant els comerciants a la Xina, com els col·leccionistes a Europa volien el mateix: imatges de la Xina i de la seva gent. Moltes d'aquestes pintures es feien en conjunts de pintures individuals, que havien de representar una visió completa d'un aspecte del país, cadascuna representava un detall específic d'aspectes de la Xina. Per a aquest tipus de pintura probablement s'utilitzava l'estergit, és a dir plantilles, tretes de llibres de models, tot i que hi ha poques fonts de la informació que permetin conèixer millor la tècnica que s'utilitzava per fer aquest tipus de pintura. La seva producció es basava en la divisió del treball per a produir imatges en massa, la qual cosa formava i reforçava estereotips visuals europeus sobre la Xina.⁸⁹⁷ Normalment es treballava en grup, un artista es dedicava a fer la línia exterior de la figura, mentre altres es dedicaven a afegir-hi color. Per aquest motiu aquestes pintures no diferien molt d'altres fetes en altres tallers.⁸⁹⁸ La publicació anglesa *Illustrated London news* (Fig. 130), il·lustra com es treballava en tallers xinesos per a produir pintures en massa.

Fig. 126. Artista xinès, *The street outside the temple*. Canton, Xina, s.XIX. Oli sobre tela (16 x 22 cm). Col·lecció del Shanghai and Hong Kong Banking Corporation. TILLOTSON 1987: 61

---

⁸⁹⁷ Sobre la història de la divisió del treball i de la producció en massa a la Xina, vegeu LEDDEROSE, Lothar, *Ten thousand things: module and mass production in Chinese art*, Princeton University Press, Nova Jersey [etc.] 2000.

⁸⁹⁸ TILLOTSON 1987: 64.

Fig. 127. Autor xinès, Figura femenina xinesa.
Canton, Xina, s.XIX. Guaix sobre paper (18 x 14
cm). MVB, núm. d'inventari 1094.

Fig. 128. Autor xinès, Figura masculina xinesa.
Canton, Xina, s.XIX. Guaix sobre paper (33,3 x 21
cm). MVB, núm. d'inventari 6413.

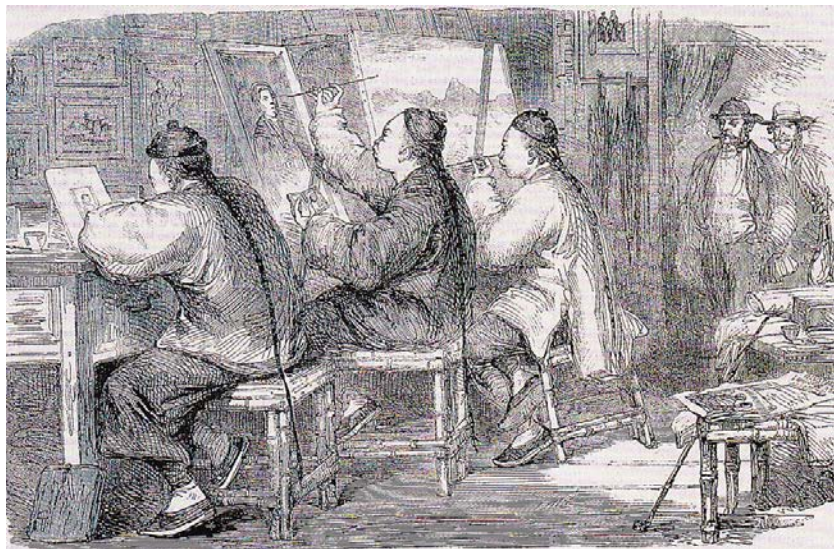
Fig. 129. Autor xinès, Escena teatral. Canton, Xina, s.XIX. Guaix sobre paper (20
x 30,5 cm). MVB, núm. d'inventari 2163.

La imatge va acompanyada de la següent descripció:

El primer està treballant amb una pintura d'un daguerreotip, i se n'ensurt molt bé. El segon està copiant el mateix en oli. Agafa el pinzell de manera diferent a la d'un europeu, i descansa la mà en una peça de fusta plana, en l'altra mà aguanta el daguerreotip que està engrandint. Els xinesos engrandeixen imatges en quadrats, igual que ho fem els europeus. El tercer està pintant una vista de Hong Kong per a un comerciant. Dos ciutadans "lliures" estan entrant amb la intenció de deixar les seves fisonomies per a la posteritat. Hong Kong està ple d'aquest tipus de pintors... el seu fort és copiar miniatures de fotografies: això ho fan a la perfecció, han estat ensenyats per europeus.⁸⁹⁹

Les pintures preservades al Museu Balaguer són extremadament semblants a altres pintures conservades en museus de la costa sud de la Xina, i això és mostra de la mecanització del treball que implicava realitzar pintura d'exportació, ja fos feta en aquarel·la, en guaix o en oli.⁹⁰⁰

Fig. 130. Artistes Xinesos. Gravet publicat a *Illustrated London news*, 30 d'abril de 1859. Extret de TILLOTSON 1987: 64.

⁸⁹⁹ *Illustrated London news*, 30 d'abril de 1859. Traducció de l'autora, transcrit a TILLOTSON 1987: 64.

⁹⁰⁰ Durant l'estada de recerca portada a terme a Hong Kong, hem localitzat pintures gairebé idèntiques a les preservades al Museu Balaguer, conservades al Hong Kong Museum of Art i al Hong Kong and Shanghai Banking Corporation. Agraïm a Maria Mok i a Thomas Warren haver-nos donat accés a aquestes col·leccions, així com a gran quantitat de fonts i bibliografia que ens han permès estudiar les pintures preservades al Museu Balaguer.

Fig. 131. Autor xinès, Figures xineses. Canton, Xina, s.XIX. Guaix sobre paper (33 x 21 cm). MVB, núm. d'inventari 812.

La pintura representant una dona de classe alta i un nen (Fig. 131) del Museu Balaguer és un bon exemple de l'ús de plantilles. Tant les flors roses del gerro a l'esquerra, com els dibuixos que decoren el ventall sostingut per la dama de rang, com les flors que li entrega el noi a la dreta, són idèntiques.

Un dels artistes més coneguts que va treballar en aquest tipus de pintura és el germà petit de Lamqua, Guan Lianchang, també conegut pel sobrenom *Tingqua*. També tenia un taller, en el qual produïa aquarel·les per a l'exportació. Una visita al seu taller o al del seu germà es considerava indispensable per als estrangers que visitaven Canton. Tingqua va agafar renom en la producció d'un tipus de pintura en la qual gairebé mai se signaven les obres.⁹⁰¹

És una idea força acceptada entre autors treballant la història de la pintura d'exportació que les imatges representen la imaginació occidental i estereotips europeus, més que no pas la

---

⁹⁰¹ TILLOTSON 1987: 62-64.

Fig. 132. Autor xinès, Figura masculina xinesa. Canton, Xina, s.XIX. Guaix sobre paper (33,2 x 20,6 cm). MVB, núm. d'inventari 6417.

realitat de la manera de vestir i dels tipus socials a la Xina.⁹⁰² Per exemple, un dignatari xinès no es vestiria mai amb robes decorades amb flors (Fig. 132). De totes maneres, era a través d'aquestes imatges que estereotips occidentals del que era la Xina van anar guanyant força al s.XIX.⁹⁰³ El fet que tinguem exemplars de pintures que reforcen estereotips europeus sobre la població xinesa a Catalunya, reforça la idea que els estereotips sobre la Xina estaven prou expandits a Europa com per arribar a petits museus d'àmbit local.

Pintors xinesos havien pres formes de representació directament de la pintura europea amb tal de satisfer els seus comitents estrangers.⁹⁰⁴ Cal ressaltar que l'intercanvi internacional, que en la pintura xinesa tingué lloc en l'adopció de tècniques desenvolupades a Europa, així com en temes, materials i perspectiva il·lusionista, fou un

---

⁹⁰² TILLOTSON 1987, i *Presença Portuguesa...*, 2008.

⁹⁰³ CLUNAS 1997: 199.

⁹⁰⁴ CLUNAS 1997: 196-197.

intercanvi a dues bandes.⁹⁰⁵ Artistes europeus també varen adoptar formes d'aquest tipus de representacions en les seves pròpies obres.

Fig. 133. Anònim, *Linchong's basquet shop*. Xina, s.XIX. Col·lecció del Shanghai and Hong Kong Banking Corporation. Extret de TILLOTSON 1987: 66.

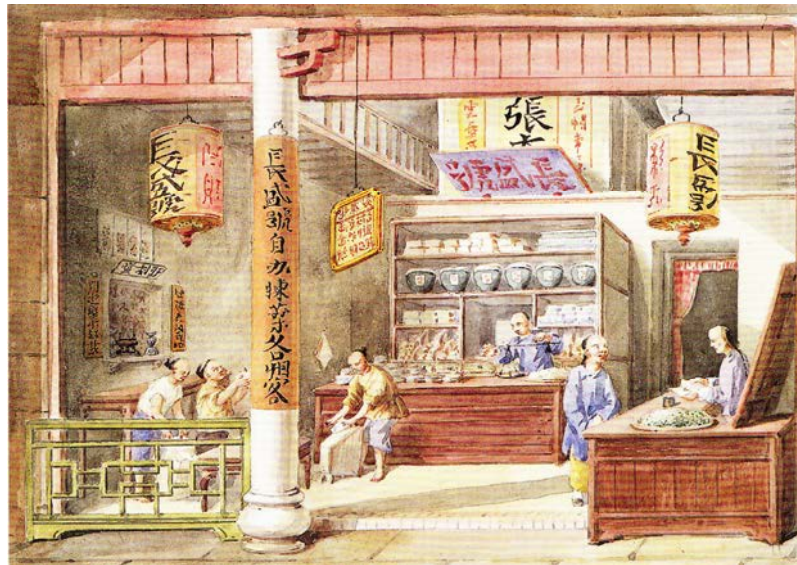
William Prinsep (1794-1874), el qual va ser deixeble de Chinnery, és un bon exemple de com la pintura de comerç xinesa va arribar a ser un punt de referència per artistes europeus treballant a Canton. Per exemple, Prinsep treballa el tema de les botigues a la Xina, temàtica força recurrent entre els pintors xinesos treballant per a la demanda europea.⁹⁰⁶ *Linchong's basquet shop* (Fig. 133) pertany a un àlbum sobre diferents tipus de botigues xineses. La botiga de cistells és un tema típic de la demanda estrangera, representat sovint com a espai obert i ampli, amb barres als costats i al front de la botiga. L'artista xinès, en aquest cas, ha triat aquest tipus de botiga per utilitzar perspectiva occidental. Aquesta pintura és semblant a l'obra de Prinsep, *The grocer's shop*. Prinsep imita formes que havien estat originalment creades per autors xinesos per a apropar-se a tècniques il·lusionistes de la pintura europea (Fig. 134). En primer lloc cal tenir en compte el tema triat: Prinsep buscava el tipus de representacions que interessaven els comitents europeus, és a dir, imatges que sintetitzessin diferents aspectes de la societat xinesa. En segon lloc, representa una botiga de la mateixa manera que ho hauria fet un pintor xinès: amb l'entrada de la

⁹⁰⁵ *Interculturalització* descriu un procés potencial d'intercanvi cultural a dues bandes entre escenaris socioculturals. ZIJLMANS 2008: 381.

⁹⁰⁶ TILLOTSON 1987: 66 i ss.

botiga en paral·lel a la línia inferior del paper, i omplint tota la superfície del suport. Tot i que, originalment, el pintor xinès intentava fer pintura occidental per a satisfer clientela europea, finalment es va acabar establint un llenguatge xinès distintiu i potent, que va ser capaç de penetrar en autors europeus treballant a l'Imperi xinès durant el s.XIX.

**Fig. 134. William Prinsep, *The Grocer's Shop*. Canton, Xina, s.XIX.
Col·lecció del Shanghai and Hong Kong Banking Corporation. Extret de
TILLOTSON 1987: 67.**

5. Conclusions

I. La magnitud del col·leccionisme d'art, moneda i cultura material de la Xina a Catalunya

L'últim terç del s.XIX fou un moment fructífer per al col·leccionisme de moneda xinesa, i en menor mesura, per a la recepció d'obres i d'objectes interessants per a l'estudi de la cultura material xinesa, a Catalunya. En el col·leccionisme entre Catalunya i la Xina a l'últim terç del s.XIX destaquen figures pertanyents o vinculades a l'elit cultural i política catalana, com ara Eduard Toda, Víctor Balaguer, Juan Mencarini i Francisco Abellá. La recepció de moneda, mostres de cultura material i obres d'art del passat imperial xinès a Catalunya estigué marcada pel paper que aquestes figures exerciren en les relacions internacionals entre Espanya i la Xina. El projecte d'Abellá per donar continuïtat al tràfic de culis a Cuba, l'interès que Balaguer en mostrà quan era ministre d'Ultramar, la participació de Toda en aquest projecte com a vicecònsol a la Xina, sumada a les importants contribucions de Toda i d'Abellá en la formació del fons de l'Àsia oriental de la Biblioteca-Museu Balaguer, posen de manifest l'existència de paral·lelismes entre el col·leccionisme, i el comerç i el tràfic tant d'objectes com de persones, a la Xina.

El projecte d'Abellá per restablir el tràfic de treballadors xinesos en situació d'esclavatge a Cuba, representa l'últim intent del colonialisme espanyol per mantenir les colònies espanyoles a Ultramar, i el seu fracàs exposa la caiguda del colonialisme a l'últim terç del s.XIX. El fet que la Biblioteca-Museu Balaguer sigui l'únic museu format al s.XIX que compta amb un fons de l'Àsia oriental, majoritàriament format per peces xineses, està relacionat amb la posició que Balaguer havia ocupat com a ministre d'Ultramar i amb el seu interès en el projecte d'Abellá. La presència diplomàtica a la Xina és un dels motius que explica com el col·leccionisme de moneda, d'art, i d'objectes d'art de la Xina, es desenvolupà a Catalunya malgrat l'hermetisme de la política internacional xinesa, el creixent interès per la cultura i l'art del Japó, que desplaçava l'atenció pel món xinès, i la imatge cada cop més negativa de l'Imperi xinès. A les col·leccions deutes de les relacions internacionals entre la Xina i Espanya, cal sumar la recepció d'objectes d'art de la Xina a través del comerç d'art de l'Àsia oriental, vinculat especialment al creixent interès pel Japó a Barcelona.

De tots els col·leccionistes que formaren col·leccions de moneda i d'obres d'art de la Xina destaca Eduard Toda, pel gruix i per la qualitat de la seva col·lecció, per haver acompanyat la seva col·lecció de moneda d'un estudi exhaustiu de la numismàtica de l'Àsia oriental, i per haver participat en la seva exposició i distribució. Les possibilitats econòmiques que

Toda gaudí a la Xina, havent tingut l'oportunitat de viatjar extensament i de formar una col·lecció de moneda i d'art, en un moment en el qual la diplomàcia espanyola passava per un moment d'escassetat econòmica, podrien estar relacionades amb la seva participació en el projecte de Francisco Abellá per restablir el tràfic de culis a Cuba, una activitat que, almenys, abans de l'any 1874, havia estat molt lucrativa. La implicació de Toda i de Balaguer en aquest afer, i les posteriors donacions d'Abellá a la Institució balagueriana, representen un aspecte obscur del col·leccionisme d'art de la Xina a Catalunya, i apunten a una dubtable qualitat moral d'aquestes figures en les complexes relacions entre negoci i cultura, que haurà de continuar essent abordada en futures investigacions.

Els resultats de la recerca per a aquest projecte indiquen que el col·leccionisme de moneda, i en menor mesura d'art, de la Xina a Catalunya, es desenvolupà paral·lelament al col·leccionisme d'art i d'antiguitats a l'últim terç del s.XIX, i fou una pràctica acompanyada d'un coneixement profund dels objectes col·leccionats, de la seva història i de la seva qualitat estètica i artística. El fet que el col·leccionisme de moneda, de mostres de cultura material i d'art de la Xina interessés, primordialment, a figures vinculades a l'elit cultural i política catalana, permeté que peces xineses fossin exhibides i distribuïdes en museus i en cercles vinculats a l'alta cultura.

Així mateix, l'adquisició, l'exposició i distribució de peces xineses també es donà en individus, sovint anònims, que no poden ser considerats pròpiament col·leccionistes, ja per haver adquirit peces de forma esporàdica, per la minsa quantitat de peces que posseïren, o per no demostrar haver format col·leccions creades a partir d'un criteri o raonament previ. En són mostra alguns dels conjunts exposats a les primeres exposicions retrospectives, com són la celebrada per l'Acadèmia de Belles Arts l'any 1867, l'exposició celebrada a Vic l'any 1868, o les celebrades per l'Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa entre 1877 i 1880. L'adquisició, exposició i distribució esporàdica de peces xineses és, no obstant, un reflex de la magnitud que assolí el col·leccionisme d'art de la Xina, fins i tot en un moment en el qual hi hagué una major presència comercial d'art japonès a Barcelona.

Les diferents col·leccions i col·leccionistes estudiats difereixen enormement entre ells segons el tipus de peces col·leccionades, el mitjà d'adquisició, els criteris que van fonamentar la formació d'aquestes col·leccions, i la relació dels col·leccionistes amb l'Àsia oriental. Malgrat la varietat de tipus de col·leccions, s'observen quatre tipus de col·leccionista d'art, objectes i moneda de la Xina. En primer lloc, els més destacables són els col·leccionistes que varen tenir una relació directa amb l'Àsia oriental. Aquestes són les col·leccions d'Eduard Toda, Juan Mencarini i Henry A. Ramsden. Les seves col·leccions són

les més significatives, donat que totes elles foren adquirides a la Xina, estigueren fonamentades en un coneixement previ del món xinès, tingueren un impacte públic en haver estat exposades en espais molt accessibles, i generaren obres publicades en diverses llengües. Part de les col·leccions d'Eduard Toda i de Juan Mencarini, a més, passaren a nodrir el fons de la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer, havent-hi estat exposades en vida de Balaguer.

En segon lloc, hi van haver diversos col·leccionistes que formaren col·leccions temàtiques, amb exemplars de diverses procedències, entre les quals hi havia xineses. Aquest és el cas del Museu-armeria de Josep Estruch, especialitzat en armes i armadures, en el qual hi havia alguna peça xinesa, així com les col·leccions de segells de Juan Mencarini i de Joan Oliva, en les quals hi havia segells xinesos, però també d'altres procedències.

Així mateix, també hi hagueren col·leccionistes que formaren col·leccions formades per peces de natura molt heterogènia i de procedències molt diverses, en les quals hi havia gran quantitat de peces xineses, sovint consistents en peces d'ivori tallat, para-sols, porcellana, ventalls, i altres objectes decoratius produïts a la Xina per satisfer la demanda europea. En són bons exemples les col·leccions de Santiago Àngel Saura, de Josep Ferrer i Soler, d'Enric Batlló i Batlló, del Taller Rull, i les col·leccions dels artistes Apel·les Mestres, Francesc Soler i Rovirosa i Eusebio Valldeperas.

Finalment, a partir del s.XX i fins als anys 30, el col·leccionisme d'art xinès s'intensificà a Barcelona amb la formació de col·leccions formades únicament per exemplars de l'Àsia oriental, majoritàriament xinesos. Moltes d'aquestes col·leccions es formaren amb l'objectiu de decorar l'interior d'habitatges, i arranjades a manera de sales xineses, com les col·leccions de Joan Artigas-Alart Casas, Francisco Samaranch Rico, i Charles Bouvard. De les col·leccions formades durant el primer terç del s.XX, la més inusual és la formada per Damià Mateu, donat que formà la seva col·lecció amb l'objectiu d'instal·lar-la públicament en l'incipient Museu d'Arts Decoratives. El dipòsit de la seva col·lecció esperonà molts altres dipòsits i donacions de col·leccions i conjunts formats per obres d'art de l'Àsia oriental, i suposa un intent únic de formar una col·lecció d'art de l'Àsia oriental en un museu barceloní.

II. El col·leccionisme com a font de coneixement sobre la Xina

El col·leccionisme d'art de la Xina suposà un interessant mitjà de coneixement sobre el món xinès a Catalunya. Pel que fa al col·leccionisme de moneda xinesa, la cerca, adquisició i reunió de moneda implica un coneixement de la llengua xinesa, de l'escriptura, i especialment, dels diferents tipus d'escriptura i d'estils cal·ligràfics que s'han anat desenvolupant a la Xina al llarg de la història. Les col·leccions de Toda i de Mencarini estigueren acompanyades d'estudis i catàlegs manuscrits que mostren el procés d'investigació i d'anàlisi que hi hagué darrere de la formació de les seves col·leccions. Conjunts de moneda foren exposats a Barcelona en diverses ocasions: l'any 1883, Toda exposà la seva col·lecció en una de les sales de la producció editorial La Renaixensa, Mencarini exposà la seva col·lecció a l'Exposició Universal de 1888 i Henry A. Ramsden exposà la seva col·lecció a la residència consular de la rambla de Catalunya a voltants de l'any 1902. Toda i Ramsden foren també autors d'obres de referència en aquest camp, però tingueren poca rebuda a Catalunya o a Espanya, mentre que es convertiren en autors de referència en altres parts del món, especialment al món de parla anglesa i francesa.

Les exposicions de col·leccions de moneda xinesa i les publicacions que generaren són l'únic mitjà de transmissió a Catalunya dels diferents tipus d'escriptura i d'estils cal·ligràfics desenvolupats al llarg de la història imperial xinesa, una forma d'expressió artística que, tot i haver estat menystinguda per la historiografia de l'art europea fins recentment, a la Xina estigué al capdamunt de la jerarquia de les arts durant més de 2000 anys.

La major part de les col·leccions que estaven formades per peces de natura heterogènia i de molt diversa procedència comptaven amb objectes decoratius xinesos produïts al s.XIX, i adquirits en el mercat de l'art europeu. En general, el tipus de peces xineses que formen aquest tipus de col·leccions són exemplars produïts per satisfer la demanda europea. Es tracta de para-sols, sedes, talles en ivori, armes, ceràmica i porcellana pintada. Les col·leccions formades a la Xina, a més, també compten amb obres d'art, en concret ídols religiosos fets per satisfer necessitats de devoció, i especialment amb conjunts de moneda del passat imperial xinès. El fons de l'Àsia oriental de la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer és representatiu dels diferents tipus d'obres col·leccionades, en haver estat format a partir de tres grans donacions de conjunts d'art, objectes decoratius i moneda adquirits a la Xina, així com de múltiples donacions esporàdiques.

III. El lloc de l'art xinès en el col·leccionisme públic

Els mitjans d'ingrés d'obres d'art, objectes decoratius i moneda de la Xina en museus catalans foren la donació, el llegat i el dipòsit de col·leccions i conjunts formats prèviament per col·leccionistes privats. Durant l'últim terç del segle dinou, moment de formació dels primers museus públics barcelonins, no s'adquirí cap peça de la Xina per compra, tot i que hi ha constància de diverses ofertes de venda per part de col·leccionistes, la més conspícua de les quals fou l'efectuada per Eduard Toda a l'Ajuntament de Barcelona l'any 1883. Només en una ocasió, ja al s.XX, es compraren dos exemplars de porcellana xinesa del s.XIX, inclosos en una col·lecció formada per peces de molts diversa tipologia i procedència, adquirida a Geronimo Vilalta.

El fet que l'ingrés d'obres d'art de la Xina en museus catalans hagués estat portada a terme a través de donacions, llegats i dipòsits de col·leccionistes, indica que el col·leccionisme públic d'art xinès fou una iniciativa sorgida del col·leccionisme privat, el qual es començà a desenvolupar a Catalunya per suplir la mancança de col·leccions públiques. Les iniciatives d'Eduard Toda, qui oferí en venda la seva col·lecció l'any 1883 a l'Ajuntament, i de Damià Mateu, qui realitzà un dipòsit de la seva col·lecció al Museu d'Arts Decoratives amb la intenció d'iniciar una col·lecció pública d'art de l'Àsia oriental, són mostra de com el col·leccionisme públic d'art de la Xina fou motivat, únicament, per col·leccionistes privats. Així mateix, aquesta iniciativa també assenyalava una forta divergència entre el lloc de l'art xinès en el desenvolupament del col·leccionisme privat, i el lloc de l'art xinès en el desenvolupament del col·leccionisme públic, divergència que es començà a manifestar a partir de la creació dels primers museus barcelonins als anys 80 del s.XIX.

El motiu darrere de les donacions, llegats i dipòsits d'obres de la Xina en col·leccions públiques catalanes per part de col·leccionistes fou la intenció de crear col·leccions públiques que ampliessin el coneixement sobre l'art de la Xina a Catalunya, i que servissin de font d'inspiració a artistes catalans. Així mateix, darrere d'aquestes aportacions de col·leccionistes privats, hi havia la intenció de retornar quelcom a la societat en la qual aquests col·leccionistes s'havien enriquit.

El lloc de l'art de la Xina en el col·leccionisme públic fou clarament deutor de les polítiques d'adquisició de la Junta de Museus, les quals ja foren definides pels organismes predecessors de la Junta als anys 90 dels s.XIX. Els motius darrere d'aquesta política són, en primer lloc, econòmics, donat l'esforç que suposava la recuperació i conservació del

patrimoni artístic català, però també estan relacionats amb el mapa de la història de l'art que s'anava formant al dinou.

El lloc que ocupa l'art no occidental en museus catalans es pot observar en altres formats, com en la classificació d'obres en biblioteques, o en manuals d'història de l'art. El museu com a model de classificació de la Història de l'Art tria incloure o no art no occidental, i en fer-ho, participa en la confecció d'un mapa espacial i temporal del discurs d'història de l'art. En el desenvolupament d'aquest discurs a Catalunya es trià no incloure l'art de la Xina de forma deliberada, reiterant la necessitat de reduir a nacional i català els continguts dels museus catalans. El lloc que es donà a la història de l'art a la Xina en el mapa espacial i temporal del discurs d'història de l'art a la Catalunya del dinou s'ha desenvolupat fins a l'actualitat, i explica, per exemple, la manca d'obres d'art de la Xina en exposició en museus catalans, o la mancança d'assignatures sobre història de l'art de la Xina en Universitats catalanes.⁹⁰⁷ És com si la història de l'art produït a la Xina fos una història de l'art "a part" a la història de l'art occidental. La política d'adquisicions dels museus a Catalunya és només un exemple d'abast local del discurs de tendència eurocentrista desenvolupat en la disciplina d'història de l'art a Europa a partir del s.XIX i fins als nostres dies.⁹⁰⁸

D'altra banda, en altres països d'Europa occidental, com ara Anglaterra, es conserven grans col·leccions públiques nacionals d'art de la Xina o l'Índia perquè les seves col·leccions expressen l'expansió territorial del país. En el cas del South Kensington Museum, model per als primers museus de Barcelona, la presència d'art de l'Àsia oriental i meridional expressava la configuració geopolítica de les aspiracions colonials d'aquesta potència europea.⁹⁰⁹ Davant d'un context colonial espanyol en decadència, a Catalunya es van desenvolupar majoritàriament institucions que representaven aspiracions locals pròpies.

La Biblioteca-Museu Víctor Balaguer, en canvi, fou l'únic museu format al s.XIX que, des de la seva inauguració comptà amb un fons de l'Àsia oriental. La creació d'aquest fons fou esperonada, sense dubte, per la primera donació que Eduard Toda efectuà l'any 1883, abans de la inauguració de la Institució, i que motivaria donacions posteriors d'art de l'Àsia oriental. No obstant, la configuració de la Biblioteca-Museu es deu també a la seva

---

⁹⁰⁷ Robert S. Nelson estudia el mapa de la història de l'art en tres casos concrets: la classificació de camps d'estudi en els quals es classifiquen noves tesis doctorals, en la classificació d'història de l'art en biblioteques, i l'estructura de manuals bàsics d'història de l'art. Vegeu NELSON 1997: 28-40.

⁹⁰⁸ CLUNAS, Craig, "What about Chinese art?", a KING, Catherine (ed.), *Views of difference: different views of art*, Yale University Press, New Haven, Londres 1999: 121, 133-137.

⁹⁰⁹ VALLS 2011.

particularitat, no essent un museu nacional o local, i havent estat format, primer, a partir de les col·leccions de Víctor Balaguer, i més tard, de múltiples donacions, i que a més, nasqué anteriorment als grans centres museístics de la Ciutat Comtal.⁹¹⁰ Així mateix, la crida a participar en el projecte, i especialment, la xarxa personal de Balaguer tingueren un paper clau en motivar aquestes donacions. A través de la seva influència, Balaguer sabé captar i fer créixer les col·leccions del Museu obtenint donacions en retorn als seus favors.⁹¹¹

El fet, però, que les tres grans donacions d'obres d'art, moneda i documents de la Xina haguessin estat portades a terme per figures vinculades a les relacions internacionals d'Espanya amb la Xina, Toda, Mencarini i Abellá, confereix a la Biblioteca-Museu Balaguer certa configuració de museu nacional. La posició que Víctor Balaguer gaudí en el passat com a ministre d'Ultramar, l'interès que demostrà durant el seu càrrec en el projecte d'Abellá per organitzar la migració xinesa a Cuba, i la seva relació amb Toda, vicecònsol en diverses ciutats portuàries xineses, vincula les donacions d'aquests pròcers amb el relatiu fracàs de les aspiracions del colonialisme espanyol i dels interessos econòmics catalans en les colònies espanyoles de l'últim terç del dinou.

El col·leccionisme d'art, objectes decoratius, mostres d'arqueologia, moneda i altres objectes interessants per a l'estudi de la cultura material xinesa, es desplegarà a Catalunya conjuntament al desenvolupament del col·leccionisme tant privat com públic durant l'últim terç del s.XIX, i tingué continuïtat al primer terç del s.XX. El col·leccionisme d'art produït a la Xina al s.XIX català tingué lloc en un moment de fort desenvolupament industrial, urbanístic, artístic i cultural. Intercanvi intercultural és un element crucial per al desenvolupament de la cultura moderna i la seva expansió a nacions en procés d'industrialització, i el col·leccionisme d'art de la Xina és un cas clar d'intercanvi intercultural. La modernització de les arts i de la cultura a Catalunya, doncs, va ser també el resultat de l'emulació internacional del passat de diversos móns artístics.

---

⁹¹⁰ ROSICH, Mireia, "Projecció nacional de les col·leccions del Museu Balaguer", a *Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer*, 7a època, núm. 1, Associació d'Amics de la Biblioteca Museu Balaguer, Vilanova i la Geltrú 2008: 83-98.

⁹¹¹ ROSICH 2009: 40-44.

6.

Annex

6.1. Llibres i articles sobre la Xina publicats a Catalunya o escrits per autors catalans durant el s.XIX

- 1858 MAS I SANS, Sinibald de, *L'Angleterre, la Chine et l'Inde*, Tardieu, París 1858.
- 1861 MAS I SANS, Sinibald de, *La Chine et les puissances chrétiennes*, L. Hachette, París 1861.
- 1874 ABELLÀ, Francisco, *Proyecto de emigración libre china dirigido á los Srs. hacendados de la Isla de Cuba*, Imprenta y Libreria El Iris, l'Habana 1874.
- 1875 ABELLÀ, Francisco, *Proyecto de inmigración y colonización libre para fomentar la Isla de Cuba presentado al Excmo. Sr. Ministro de Ultramar*, Imprenta y Litografía de C. Verdaguer y C^a, Barcelona 1875.
- 1877 TODA I GÜELL, Eduard, (signat N.), “Correspondencia de China”, a *Fomento de la Producción Española*, Baelona, 7 de juliol de 1877a (no consultat).
_ (signat T.), “El tabaco en China”, a *La Ilustración de Oriente*, Manila, 18 de novembre de 1877b (no consultat).
_ (signat T.), “Liú-Sung o el reino de la ayuda conventiente, según los chinos”, a *La Ilustración Espanyola*, Manila, 23 de desembre de 1877c (no consultat).
- 1878 TODA I GÜELL, Eduard, (signat T.), “Los Portuguezes na China. Un Erro Historico”, a *Folhetim do jornal das Colonias*, Lisboa, 4 d'octubre de 1878a (no consultat).
_, “Macao”, a *La Oceanía Española*, núm. 179, Manila 1878b (no consultat).
- 1882 TODA I GÜELL, Eduard, “Annam and its minor currency (I)”, a *Journal of the North China Branch of the Royal Asiatic Society*, new series, vol. 17, Noronha and Sons, Xangai 1882a.
_, *Annam and its Minor Currency*, Noronha and Sons, Xangai 1882b.

- 1883** TODA I GÜELL, Eduard, “Kin-Yeng: Estudio de costumbres chinas”, a *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 1a època, núm. 1, Centre de Lectura de Reus, Reus, 6 de maig de 1883a.
- _ (signat T.), “La Fransa al Orient”, a *La Renaixensa: diari de Catalunya*, Barcelona, 6 de maig de 1883b.
- _ (signat T.), “Primer desastre”, a *La Renaixensa: diari de Catalunya*, Barcelona, 29 de maig de 1883c.
- _ “Modas Chinas”, a *Revista del Centre de Lectura*, 1a època, núm. 5, Centre de Lectura de Reus, Reus, febrer de 1883d.
- _ “Viatjes per la Xina: Conferencia donada en l’Associació Catalanista d’Excursions Científicas per don Eduart Toda”, a *La Renaixensa: diari de Catalunya*, Barcelona, 3 de juny de 1883e.
- _ “Viatjes per la Xina: Conferencia donada en l’Associació Catalanista d’Excursions Científicas per don Eduart Toda”, a *La Renaixensa: diari de Catalunya*, Barcelona, 6 de juny de 1883f.
- _ “Los portugueses en China: un error histórico”, a *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 1a època, núm. 6, Centre de Lectura de Reus, Reus, 10 de juny de 1883g.
- _ “Viatjes per la Xina: Segona conferencia donada en l’Associació Catalanista d’Excursions Científicas per don Eduart Toda”, a *La Renaixensa: diari de Catalunya*, Barcelona, 13 de juny de 1883h.
- _ “Viatjes per la Xina: Segona conferencia donada en l’Associació Catalanista d’Excursions Científicas per don Eduart Toda”, a *La Renaixensa: diari de Catalunya*, Barcelona, 14 de juny de 1883i.
- _ “Macao, Recorts de Viatje”, a *La Renaixansa: Revista catalana*, any XIII, núm. 42 i 43, Barcelona 1883k.
- _ “Recorts de Xina: Las Planas de Ka-shim”, a *La Renaixensa: Revista catalana*, any XIII, núm. 52, Barcelona 1883l.
- _ “Conferencia sobre una excursió á Tung Hoa y Nan-Kin (Xina), y visitas als mausoleus imperials de las antigas dinastias”, a *L’Excursionista: bolletí mensual de la Associació Catalanista d’Excursions Científicas*, any VI, núm. 60, Barcelona, 31 d’octubre de 1883m.
- _ “Conferencia sobre una excursió á Tung Hoa y Nan-Kin (Xina), y visitas als mausoleus imperials de las antigas dinastias”, a *L’Excursionista: bolletí mensual de la Associació Catalanista d’Excursions Científicas*, any VI, núm. 61, Barcelona, 30 de novembre de 1883n.

- _, “Conferencia sobre una excursió á Tung Hoa y Nan-Kin (Xina), y visitas als mausoleus imperials de las antigas dinastias”, a *L'Excursionista: bolletí mensual de la Associació Catalanista d'Excursions Científicas*, any VI, núm. 62, Barcelona, 31 de desembre de 1883o.
- _, “Vida doméstica y social en la Xina”, a *L'Excursionista: bolletí mensual de la Associació Catalanista d'Excursions Científicas*, any VI, núm. 62, Barcelona, 31 de desembre de 1883p.
- 1884** TODA I GÜELL, Eduard, “Vida doméstica y social en la Xina”, a *L'Excursionista: bolletí mensual de la Associació Catalanista d'Excursions Científicas*, any VII, núm. 63, Barcelona, 31 de gener de 1884a.
- _, “Excursions per la Xina: la ciutat de Su-chao y las ruinas de Tung-ho”, a *La Il·lustració catalana*, núm. 105, Barcelona, 29 de febrer de 1884b.
- _, “Los portugueses en China: un erro històrich”, a *La Renaixensa: Revista catalana*, any XIV, núm. 34-37, Barcelona 1884f.
- _. “Recorts de Xina”, a *La Il·lustració catalana*, núm. 120, Barcelona, 15 d'octubre de 1884g.
- _, *La Agricultura en Xina: notas sobre'l cultiu de las terras y la produccio del thé y algunas consideraciones relativas á la minería d'aquell país*, Estampa La Renaixensa, Barcelona 1884k.
- 1886** TODA I GÜELL, Eduard, “Recorts de primavera”, a *La Il·lustració catalana*, núm. 144, Barcelona, 15 de juliol de 1886a.
- _, “Kin Yeng: estudi de costums xinas”, a *La Il·lustració catalana*, núm. 147, Barcelona, 31 d'agost de 1886b.
- 1887** TODA I GÜELL, Eduard, “Los portugueses en Xina: un erro històrich”, a *La Il·lustració catalana*, núm. 162, Barcelona, 15 d'abril de 1887a.
- _, *La Vida en el celeste imperio*, El Progreso editorial, Madrid 1887b.
- 1888** GARCIA I LLANSÓ, Antoni, “La sección china”, a *La Il·lustración. Revista Hispano-americana*, any IX, núm. 401, 8 de juliol de 1888.
- 1890** TODA I GÜELL, Eduard, “El Asia Oriental: El Imperio Chino, La Corea, El Japón”, a RECLÚS, Élisée, *Nueva Geografía Universal: la tierra y los hombres*, El Progreso Editorial, Madrid 1890.

- 1893** TODA I GÜELL, Eduard, *Historia de la China*, El Progreso Editorial, Madrid 1893.
- HOTTENROTH, Friedrich, “Historia del traje”, a *Historia General del Arte: escrita e ilustrada en vista de los monumentos y de la mejores obras publicadas hasta el día*, vol. 6, Montaner y Simón, Barcelona 1893.
- 1895** FONTANALS DEL CASTILLO, J., “Historia de la pintura y escultura”, a *Historia General del Arte: escrita e ilustrada en vista de los monumentos y de la mejores obras publicadas hasta el día*, vol. 4, Montaner y Simón, Barcelona 1895.
- 1897** GARCIA I LLANSÓ, Antoni, “Metalistería, cerámica y vidrios”, a *Historia General del Arte: escrita e ilustrada en vista de los monumentos y de la mejores obras publicadas hasta el día*, vol. 8, Montaner y Simón, Barcelona 1897.
- CAJAL, Federico, “La Ornamentación”, a *Historia General del Arte: escrita e ilustrada en vista de los monumentos y de la mejores obras publicadas hasta el día*, vol. 5, Montaner y Simón, Barcelona 1897.
- 1902** GARCIA I LLANSÓ, Antoni, *Numismática de los países del Extremo Oriente*, Salvat y C^a, Barcelona 1902?.

7.

Fonts referencials

7.1. Fonts manuscrites i documentals

AHMCNB.

Carta de Francesc de Paula Rius i Tauler a Manuel Martorell i Peña, Barcelona, 16 d'octubre de 1888, núm. 279, ubicació 8/13.

Expediente relativo á la adquisición de una colección Arqueológica, por compra á la Sra. Vda. De S. Santiago Angel Saura. Año 1883. Sig. 8,39, Exp. ID190.

Inventario no 5. de los donativos y adquisiciones hechos con posterioridad á los donativos de Dn. Francisco Martorell y Peña. Arqueologia é Historia Natural. 22 de desembre de 1888. A Inventari d'Adquisicions 1882-1891. Sig. 10,1. Exp. ID. 419.

AHPB.

Testamento de Don Eusebio Güell y Bacigalupi, núm. 307, 20 de julio de 1910. Notaría de Don Manuel Borrás y de Palau. Protocolo. Año de 1909, tomo 3, Nº 327 á 505.

ANC.

Fons ANC1-715 / Junta de Museus de Catalunya. Expedients de secretaria (sèrie General)

Proposta d'adquisició desestimada per l'Ajuntament de 2 col·leccions d'armes dels segles XV, XVI i XVIII efectuada per Joaquim Llonch. Anys 1894-1899, codi de referència ANC1-715-T-1290.

Proposta d'adquisició desestimada per la Comissió de Governació d'una col·lecció d'armes i altres objectes de la cultura indígena de Filipines efectuada per Mariano Pradillo per al Museu d'Història. Any 1897, codi de referència ANC1-715-T-1463.

Lliurament dels objectes procedent del llegat testamentari d'Eusebi Valldeperes efectuada pel seu marmessor Baltasar Serradell per a ser destinats als museus. Any 1919, codi de referència ANC1-715-T-2265.

Dipòsits. Anys 1931-1934, codi de referència ANC1-715-T-2539.

Propostes d'adquisició, donacions i préstec. Any 1929. Codi de referència ANC1-715-T-2466.

Relacions de les obres procedents del llegat testamentari d'Apel·les Mestres i Oñós amb anotacions del número d'inventari. Còpia. Any 1950-1954, codi de referència ANC1-715-T-3193.

Fons ANC1-715 / Junta de Museus de Catalunya. Actes de la Junta i organismes predecessors

Acta de la sessió de la Junta Municipal de Museus i Belles Arts de 13.07.1903 (inclou diligència d'ajornament de la convocatòria del dia 09.07.1903). Codi de referència ANC1-715-T-288.

Acta de la sessió de la Junta de Museus de Barcelona de 10.06.1920. Codi de referència ANC1-715-T-618.

Acta de la sessió de la Junta de Museus de Barcelona de 02.07.1920. Codi de referència ANC1-715-T-619.

Arxiu de Poblet.

Arxiu Eduard Toda i Güell

Toda i Güell, Eduard, *Apuntes para la formación de la colección de monedas Chinas*, Ms. s/n, s/d.

Toda i Güell, Eduard, *Manuscrits. Extrem Orient. Numismàtica*, vol. I, Ms. s/n.

Toda i Güell, Eduard, *Manuscrits. Extrem Orient. Numismàtica*, vol. II, Ms. s/n.

Toda i Güell, Eduard, *Monedas de la China hasta empezar la dinastía Sung*, Ms. s/n, s/d.

Toda i Güell, Eduard, *Recorts de Xina: las planas de Ka-shim*, Ms. s/n, s/d.

Toda i Güell, Eduard, *Los portugueses en Xina*, Ms. s/n, s/d.

Toda i Güell, Eduard, *Macao, Recorts de viatge*, Ms. s/n, s/d.

Toda i Güell, Eduard, *Tabla cronológica de los emperadores de china*, Ms. s/n, s/d.

Bibliotecas Virtuales FHL

Carta de Juan Mencarini a Marcelino Menéndez y Pelayo, Lucca per Montuolo, Villa Giorgetti, 9 d'agost de 1888. Epistolari de Marcelino Menéndez y Pelayo, vol. 9, novembre 1887 - abril 1989, carta 304.

Carta de Juan Mencarini a Marcelino Menéndez y Pelayo, Pisa, 21 d'octubre de 1888. Epistolari de Marcelino Menéndez y Pelayo, vol. 9, novembre 1887 - abril 1989, carta 351.

Carta de Juan Mencarini a Marcelino Menéndez y Pelayo, Pisa, 8 de novembre de 1888.
Epistolari de Marcelino Menéndez y Pelayo, vol. 9, novembre 1887 - abril 1989,
carta 368.

Carta de Juan Mencarini a Marcelino Menéndez y Pelayo, Macau, 19 de gener de 1889.
Epistolari de Marcelino Menéndez y Pelayo, vol. 9, novembre 1887 - abril 1989,
carta 480.

Carta de Juan Mencarini a Marcelino Menéndez y Pelayo, Xangai, 9 d'agost de 1889.
Epistolari de Marcelino Menéndez y Pelayo, vol. 10, maig 1889 - desembre 1890,
carta 124.

Carta de Juan Mencarini a Marcelino Menéndez y Pelayo, Xangai, 20 de novembre de 1889.
Epistolari de Marcelino Menéndez y Pelayo, vol. 10, maig 1889 - desembre 1890,
carta 240.

BVB. Documentació manuscrita.

Actes Biblioteca Museu Balaguer.

*Colección de documentos sobre emigración china ofrecidos por Francisco Abellá á la
Biblioteca Museo Balaguer, 1887, Ms. 9.*

Toda i Güell, Eduard, *Manuscrito castellano y notas de la obra "Annam and its minor
currency"*, 5 Ms. 236.

Dietari de Joan Oliva. Anys 1886, 1887, 1888, 1889, 1890, 1891, 1892, 1893, 1894 i 1895.

BVB. Epistolaris.

Remitent Francisco Abellá

Carta de Francisco Abellá a Víctor Balaguer, l'Habana, 10 de maig de 1874, Ms. 7401533.

Carta de Francisco Abellá a Víctor Balaguer, Madrid, 28 de març de 1876, Ms. 7600400.

Carta de Francisco Abellá a Víctor Balaguer, Lisboa, 23 de desembre de 1876, Ms. 7601273.

Carta de Francisco Abellá a Víctor Balaguer, Bordeus, 5 de maig de 1877, Ms. 7700431.

Carta de Francisco Abellá a Joan Oliva, París, 13 de desembre de 1889, Ms. Oliva/785.

Carta de Francisco Abellá a Joan Oliva, París, 21 de gener de 1890, Ms. Oliva/1044.

Carta de Francisco Abellá a Joan Oliva, París, 28 de gener de 1890, Ms. Oliva/1040.

Carta de Francisco Abellá a Joan Oliva, París, 16 de maig de 1891, Ms. Oliva/1288.

Carta de Francisco Abellá a Víctor Balaguer, París, 26 d'abril de 1895, Ms. 407/038.

Carta de Francisco Abellá a Joan Oliva, Yokohama, 17 de febrer de 1896, Ms. Oliva/1844.

Remitent Gladia S. de Abellá

Carta de Gladia S. de Abellá a Manuela Carbonell, Lisboa, 30 de gener de 1877, Ms. 7700106.

Carta de Gladia S. de Abellá a Manuela Carbonell, Bordeus, 14 de març de 1877, Ms. 7700240.

Remitent Víctor Balaguer

Carta de Víctor Balaguer a Joan Oliva, 31 de desembre de 1882, Ms. Oliva/13.

Carta de Víctor Balaguer a Joan Oliva, Madrid, 25 de gener de 1883, Ms. 18.

Carta de Víctor Balaguer a Manuel Creus, Madrid, 2 d'octubre de 1883, Ms. Creus/31.

Carta de Víctor Balaguer a Joan Oliva, Madrid, 2 de febrer de 1884, Ms. 69.

Carta de Víctor Balaguer a Joan Oliva, Madrid, 10 de febrer de 1884, Ms. 70.

Carta de Víctor Balaguer a Joan Oliva, Madrid, 5 d'abril de 1886, Ms. Oliva/336.

Carta de Víctor Balaguer a Joan Oliva, Madrid, 24 d'agost de 1886, Ms. Oliva/386.

Carta de Víctor Balaguer a Joan Oliva, Madrid, 27 d'agost de 1887, Ms. Oliva/945.

Carta de Víctor Balaguer a Joan Oliva, Madrid, 18 d'octubre de 1887, Ms. Oliva/951.

Carta de Víctor Balaguer a Manuel Creus, Madrid, 10 d'octubre de 1890, Ms. Creus/187.

Carta de Víctor Balaguer a Joan Oliva, s/l., s/d, Ms. Oliva/961.

Remitent Manuel Creus

Carta de Manuel Creus a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 2 d'agost de 1884, Ms. Oliva/125.

Carta de Manuel Creus a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 27 de novembre de 1883, Ms. Oliva/883.

Carta de Manuel Creus a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 15 de novembre de 1883. Ms. 370/114.

Remitent Juan Mencarini

Carta de Juan Mencarini a Joan Oliva, Pisa, 3 de novembre de 1888, Ms. Oliva/1528.

Carta de Juan Mencarini a Joan Oliva, Gènova, 25 de novembre de 1888, Ms. Oliva/1527.

Carta de Juan Mencarini a Víctor Balaguer, Pisa, 5 de novembre de 1888, Ms. 385/123.

Carta de Juan Mencarini a Víctor Balaguer, Xangai, 20 de novembre 1889, Ms. 388/088.

Remitent Joan Oliva

Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 31 de gener de 1884, Ms. Oliva/68.

Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i a Geltrú, 18 de maig de 1886, Ms. Oliva/351.

Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 30 de juliol de 1886, Ms. 374.

Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 21 d'agost de 1886, Ms. Oliva/384.

Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 22 de desembre de 1886, Ms. Oliva/471.

Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 19 de febrer de 1888, Ms. Oliva/623.

Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 25 de maig de 1888, Ms. Oliva/628.

Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 29 de setembre de 1888, Ms. Oliva/642.

Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 30 de setembre de 1888, Ms. Oliva/643.

Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 2 de gener de 1889, Ms. Oliva/670.

Carta de Joan Oliva a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 13 d'agost de 1896, Ms. Oliva/1921.

Remitent Celestí Pujol i Camps

Carta de Celestí Pujol a Joan Oliva, Madrid, 18 de gener de 1883, Ms. Oliva/17.

Remitent Antoni Samà

Carta d'Antoni Samà a Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú, 3 de febrer de 1884, Ms. 912.

Remitent Eduard Toda

Carta d'Eduard Toda a Víctor Balaguer, Tarragona, 11 de novembre de 1888, Ms. 385/129.

Remitent Sebastià Vidal

Carta de Sebastià Vidal a Víctor Balaguer, Barcelona, 27 de maig de 1888, Ms. Oliva/621.

MASV.

“Manuscrits d’E. Toda. Correspondència 1870-1889”

Carta d’Álvaro Verdaguer a Eduard Toda, Barcelona, 6 de juny de 1884, a “Correspondència de Eduardo Toda, 1870-1889”, vol. 1, carta núm. 19, Centro de Ciencias Humanas y Sociales (M-CCHS), Biblioteca Tomás Navarro Tomás, CSIC, Madrid.

Carta de Celestí Pujol a Eduard Toda, Madrid, 28 de maig de 1884, a “Correspondència de Eduardo Toda, 1870-1889”, vol. 1, carta núm. 13, Centro de Ciencias Humanas y Sociales (M-CCHS), Biblioteca Tomás Navarro Tomás, CSIC, Madrid.

Carta de Celestí Pujol a Eduard Toda, Madrid, 9 de gener de 1885, a “Correspondència de Eduardo Toda, 1870-1889”, vol. 1, carta núm. 22, Centro de Ciencias Humanas y Sociales (M-CCHS), Biblioteca Tomás Navarro Tomás, CSIC, Madrid.

Carta de Johan Wilhelmus Stephanik a Eduard Toda, Amsterdam, 13 d’octubre de 1889, a “Correspondència de Eduard Toda”, vol. 1, carta núm. 127, Centro de Ciencias Humanas y Sociales (M-CCHS), Biblioteca Tomás Navarro Tomás, CSIC, Madrid.

Carta de Josep Llovera a Eduard Toda, Barcelona, 24 d’agost de 1876, a “Correspondència de Eduard Toda, 1870-1889”, vol. 1, carta núm. 5, Centro de Ciencias Humanas y Sociales (M-CCHS), Biblioteca Tomás Navarro Tomás, CSIC, Madrid.

Carta de Manuel Gil y Flores a Eduard Toda, Museo Arqueológico Nacional, s/d, a “Correspondència de Eduardo Toda, 1870-1889”, vol. 1, carta núm. 9, Centro de Ciencias Humanas y Sociales (M-CCHS), Biblioteca Tomás Navarro Tomás, CSIC, Madrid.

MVB.

Qian pu 钱谱 (錢譜), vol. 1 i 2, ref. 384.

Monedas Chinas: Catálogo de la Colección Mencarini. Catalogo ilustrado de la colección de monedas chinas del Museo Balaguer de Villanueva i la Geltrú. Redactado en lengua china por el donante de la colección Don Juan Mencarini, oficial de administración de las Aduanas Imperiales chinas. (Manuscrit: Interpretación clasificadora del manuscrito? V. legado), sense número de referència.

Inventario y Valoración de las piezas de la Colección de Etnología Oriental robadas del Museo Balaguer en la noche del viernes 30 al sábado 31 de enero de 1981.

Cuadros del Museo Balaguer desaparecidos en el robo de la noche del viernes 30 de enero de 1981. Relación de fotografías remitidas a la Jefatura Superior de Policía de Barcelona - Brigada Especial - Obras de Arte.

Propietat privada.

Carta d'Eduard Toda a Josep Maria Morlius, Macau, 6 de juliol de 1876, propietat de Lluís Albert Font de Rubinat.¹⁰⁸

---

¹⁰⁸ La còpia consultada d'aquesta carta es troba al Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca de Reus.

7.2. Hemeroteca

Anuario-Riera

Avui

Boletín de la Biblioteca-Museo Balaguer

Daily Alta California

Diari de Vilanova

Diario de Barcelona

El Diluvio: diario político de avisos, noticias y decretos

Heraldo de Madrid

La Cruz: diario católico

La Dinastía: diario político, literario, mercantil y de avisos

La Discusión: diario democrático

La Exposición: órgano oficial

La Ilustración ibérica

La Ilustración: Revista Hispano-Americana

La Publicidad

La Renaixensa: diari de Catalunya

La Vanguardia

The Hong Kong Government gazette

The journal and transactions of the Royal Photographic Society

8. Referències bibliogràfiques

8.1. Llistat de referències

ABELLÀ, Francisco, *Proyecto de emigración libre china dirigido á los Srs. hacendados de la Isla de Cuba*, Imprenta y Libreria El Iris, l'Habana 1874.

—, *Proyecto de inmigración y colonización libre para fomentar la Isla de Cuba presentado al Excmo. Sr. Ministro de Ultramar*, Imprenta y Litografía de C. Verdaguer y C.^a, Barcelona 1875.

Álbum de la Exposición de Artes Decorativas: celebrada en el local de la Sociedad Artístico-Arqueológica durante los meses de enero y febrero del año 1881, Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa, Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramirez y C.^a, Barcelona 1881.

Album de la sección arqueológica de la Exposición Universal de Barcelona con un catálogo de objetos por el orden alfabético de expositores: año 1888, Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa, Imprenta de Jaime Jepús, Barcelona 1888.

Album fotográfico de la exposición de joyas, miniaturas y esmaltes celebrada por la Asociación artístico-arqueológica barcelonesa en junio de 1878, Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Ramírez y C.^a, Barcelona 1878.

Album fotográfico de la exposición de trajes y armas celebrada por la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa. Enero de 1879, Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa, Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Ramírez y C.^a, Barcelona 1879.

Álbum heliográfico de la Exposición de artes suntuarias: Celebrada en el edificio de la Universidad de Barcelona en setiembre y octubre del año 1877, Imprenta del Heredero de D. Pablo Riera, Barcelona 1878.

Album heliográfico del gabinete de objetos artísticos de José Ferrer y Soler, socio numérico de la presente asociación, Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa, Imprenta de Luís Tasso y Serra, Barcelona 1884.

ALDAVERT I MARTORELL, Pere, *Records*, edició a cura de Carola Duran i Tort, Punctum, Grup d'Estudis sobre Literatura del Vuit-Centrs, Lleida 2010.

ALSOP, Joseph, *The Rare art traditions: the history of art collecting and its linked phenomena wherever these have appeared*, Thames and Hudson, Londres 1982.

ARMENGUÉ I HERRERO, Joan, “El llegat bibliogràfic d'Eduard Toda a l'Alguer (1888)”, a *The Mediterranean World*, núm. 18, *Diversity and Connectivity in the Mediterranean*

- World. In Memory of Keiichi Takeuchi*, Mediterranean Studies Group, Hitotsubashi University, Tòquio 2006.
- ASHKENAZI, Michael, *Handbook of Japanese mythology*, ABC-Clio, Inc., California 2003.
- AYLMER, Charles, “The Memoirs of H. A. Giles”, a *East Asian History*, núm. 13-14, Institute of Advanced Studies, Australian National University, juny-desembre de 1997.
- BALAGUER I CIRERA, Víctor, “Discurso de contestación al que leyó D. Celestino Pujol y Camps en la Real Academia de la Historia, el día de su recepción (18 de abril de 1886)”, a *Los Juegos Florales en Espanya: memorias y discursos*, Tipolitografía de Luis Tasso, Barcelona 1895.
- BALTAR RODRÍGUEZ, José, *Los chinos de Cuba: apuntes etnográficos*, Colección La fuente Viva, núm. 4, Fundación Fernando Ortiz, l’Habana 1997.
- BARADO I FONT, Francesc, “Lo Museu-Armeria de D. J. Estruch”, a *L’Avens: literari, artístich, científich*, 2a època, núm. 1, Barcelona, 25 de gener de 1889.
- BARJAU, Santi, *Joan Oliva i Milà: 1858-1911*, Col·lecció Retrats, núm. 17, Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, Vilanova i la Geltrú 2001.
- BARRINGER, T. J., “Re-representing the Imperial Archive: South Kensington and its Museums”, a *Journal of Victorian culture*, vol. 3, núm. 2, Edinburgh University Press, Edimburg 1998.
- BAS I GICH, Joaquim, “Josep Llovera i Bofill”, a *Meridià: setmanari de literatura, art i política. Tribuna del Front Intel·lectual Antifeixista*, núm. 48, Barcelona, 10 de desembre de 1938.
- BASSEGODA I AMIGÓ, Bonaventura, “El polígraf n’Arthur Masriera y Colomer”, a *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. 14, núm. 106, Imprenta de la Casa Provincial de Caridad, Barcelona, abril a juny de 1930.
- BASSEGODA I HUGAS, Bonaventura, “Joan Antoni Güell i López (1875-1958), segon comte de Güell, tercer marquès de Comillas i primer col·leccionista d’escultura policromada barroca”, a BASSEGODA I HUGAS, Bonaventura; GARRIGA I RIERA, Joaquim; PARÍS I FORTUNY, Jordi (ed.), *L’època del Barroc i els Bonifàs: actes de les Jornades d’història de l’art a Catalunya, Valls, 1, 2 i 3 de juny de 2006*, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, Universitat de Girona, Barcelona 2007a.
- _ (ed.), *Col·leccionistes, col·leccions i museus: episodis de la història del patrimoni artístic de Catalunya*, Memoria Artium 5, Universitat Autònoma de Barcelona [etc.], Bellaterra [etc.] 2007b.
- BECKER, Fahr (ed.), *Arte Asiático*, H.f.ullmann, Xina 2006.

- BEDLOE, Edward, "Oriental soapstone carving", a *The Collector*, vol. 3, núm. 5, Alfred Trumble, Nova York, 1 de gener de 1892.
- BERGER, Klaus, *Japonisme in Western painting from Whistler to Matisse*, Cambridge University Press, Cambridge 1992.
- BERTRAN I PIJOAN, Lluís, "Los abanicos del señor Pirozzini", *Barcelona atracció*n, any XX, núm. 230, agost de 1930.
- BODDY, Anthony, "Sellos Olímpicos", a *Apunts. Educació física*, núm. 24, Generalitat de Catalunya, Institut Nacional d'Educació Física de Catalunya, Esplugues de Llobregat 1991.
- BOFILL I POCH, Artur, "Memòria sobre l'origen i desenrotll del Museu Martorell", a *Junta de Ciències Naturals: Anuari 1916*, Ajuntament de Barcelona, Museu Martorell, Barcelona 1916.
- BONDS, Alexandra B., "Beijing Opera Costumes: Discovering meaning in the costumes of traditional jingju", a *Theatre design & technology*, vol. 33, núm. 5, Nova York, tardor de 1997.
- _, "Surface design in Jingju costumes: the aesthetics and meanings of embroidered imagery in the Beijing Opera", a *Theater design & technology*, vol. 37, núm. 2, Nova York, primavera de 2001.
- _, *Beijing opera costumes: the visual communication of character and culture*, University of Hawaii Press, Honolulu 2008.
- BORONAT I TRILL, Maria Josep, *La Política d'adquisicions de la Junta de Museus: 1890-1923*, Monografies de la Junta de Museus de Catalunya, 1, Junta de Museus de Catalunya, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 1999.
- BRU TURULL, Ricard, "Notes pel col·leccionisme d'art oriental a la Barcelona vuitcentista", a *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, vol. 18, Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, Barcelona 2004.
- _, "Interiors japonesos a la Barcelona del vuit-cents", a SALA, Teresa-Montserrat; CREIXELL, Rosa; CASTAÑER MUÑOZ, Esteban (ed.), *Jornades Internacionals Espais Interiors: Casa i Art des del Segle XVIII a XXI*, Publicacions i Edicions Universitat de Barcelona, Barcelona 2007a.
- _, "Els inicis del comerç d'art japonès a Barcelona (1868-1887)", a *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, vol. 21, Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, Barcelona 2007b.
- _, "El comerç d'art japonès a Barcelona (1887-1915)", a *Locus Amoenus*, núm. 10, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona 2009-2010.
- _, 'La Presència del Japó a les arts de la Barcelona del vuit-cents (1868-1888)', tesi doctoral, Universitat de Barcelona, Barcelona 2010.

- CABAÑAS MORENO, Pilar, “Una visión de las colecciones de arte japonés en España”, a *Artigrama*, núm. 18, Universidad de Zaragoza, Saragossa 2003.
- CABRÉ, Rosa, “Josep Güell i Mercader: un republicà de Reus per a la política de Castellar”, a CORRETGER, Montserrat; FERRÉ I TRILL, Xavier (ed.), *Josep Güell i Mercader: per l'amor al progrés*, Publicacions de l'Arxiu Històric Municipal de Reus, Reus 2007.
- CABRÉ, Tate, *Catalunya a Cuba: un amor que fa història*, Edicions 62, Barcelona 2004.
- CAJAL, Federico, “La Ornamentación”, a *Historia General del Arte: escrita e ilustrada en vista de los monumentos y de la mejores obras publicadas hasta el día*, vol. 5, Montaner y Simón, Barcelona 1897.
- “Carta d'Eduard Toda des de Macau”, a *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 6a època, núm. 52, Centre de Lectura de Reus, Reus, abril de 1999.
- CASADES I GRAMATXES, Pelegrí, “Tenia museus Barcelona?”, a *Butlletí dels museus d'art de Barcelona*, vol. 5, núm. 48, Publicació de la Junta de Museus, Barcelona, maig de 1935.
- CASTILLO, Montserrat, *Grans il·lustradors catalans del llibre per a infants: 1905-1939*, Biblioteca de Catalunya, Editorial Barcanova, Barcelona 1997.
- Catàleg de les sales que contenen la col·lecció d'art xinès, dipòsit del Sr. Damià Mateu al Museu de les Arts Decoratives inaugurades el 17 de febrer de 1935*, Junta de Museus, Palau de Pedralbes, Barcelona 1935 [o post.].
- Catálogo de la exposición arqueológico-artística celebrada en la ciudad de Vich*, Imprenta y Librería de Ramon Anglada, Vic 1868.
- Catálogo de la exposición de arte antiguo publicado por la Junta Municipal de Museos y Bellas Artes, redactado por don Carlos de Bofarull y Sans, Director del Museo Arqueológico Municipal*, Junta Municipal de Museos y Bellas Artes, Thomas, Barcelona 1902.
- Catálogo de la exposición de artes suntuarias antiguas y modernas: ferias y fiestas populares: año 1877*, Establecimiento Tipográfico de N. Ramírez y Comp.^a, Barcelona 1877.
- Catálogo de la exposición retrospectiva de obras de pintura, escultura y artes suntuarias celebrado por la Academia de Bellas Artes, en junio de 1867*, Academia de Bellas Artes de Barcelona, Imprenta de Celestino Verdaguer, Barcelona 1867.
- CERVELLÓ, Maria Rosa; CERVELLÓ, Anna, “Cama china lacada procedente del Palacio Imperial de Pekín”, a *Restauración & Rehabilitación*, núm. 32, Prensa Espanyola General, Madrid, setembre de 1999.
- CHAPIN, Helen, “The Ch'an Master Pu-Tai”, a *Journal of the American Oriental Society*, vol. 53, núm. 1, American Oriental Society, Ann Arbor, març de 1933.

- CHU, Ian Pui, 'Crossing the borders of a merchant class: imaging and representing elite status in the portraits of the *Hong Merchants of Canton*', tesina MA, University of British Columbia, Vancouver 2008.
- CHUNG, Sue Fawn; WEGARS, Priscilla (ed.), *Chinese American death rituals: respecting the ancestors*, AltaMira Press, Lanham 2004.
- Cinc segles de numismàtica catalana: exposició commemorativa del 75 aniversari del Gabinet Numismàtic de Catalunya* (Fitxa d'exposició), Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona 2008.
- CLARK, John, *Modern Asian art*, University of Hawaii Press, Honolulu 1998.
- CLUNAS, Craig, *Chinese carving*, The Victoria & Albert Museum, Sun Tree, Londres 1996.
- _, *Art in China*, Oxford University Press, Oxford 1997.
- _, "China in Britain: The Imperial Collections", a BARRINGER, T. J., i FLYNN, Tom (ed.), *Colonialism and the object: empire, material culture and the museum*, Routledge, Londres/Nova York 1998 (1994 i 1996).
- _, "What about Chinese Art?", a KING, Catherine (ed.), *Views of Difference: Different Views of Art*, Yale University Press, New Haven, Londres 1999.
- COCHRAN, Sherman (ed.), *Inventing Nanjing Road: commercial culture in Shanghai, 1900-1945*, East Asia Program, Cornell University, Ithaca, Nova York 1999.
- COLL I ALENTORN, Miquel, *Història. 2*, Curial Edicions Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 1992.
- COLL I MIRABENT, Isabel, "L'art orientaltzant, particularment el d'arrels japoneses, a Europa, i els seus reflexos a la Barcelona del vuitcents", a *D'art*, núm. 11, Publicacions Universitat de Barcelona, Departament d'Història de l'Art, Barcelona 1985.
- COMAS I GÜELL, Montserrat, *La Biblioteca Museu Balaguer: un projecte nacional català*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 2007.
- _, "Els inicis i els objectius del Boletín de la Biblioteca Museo Balaguer", a *Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer*, 7a època, núm. 1, Associació d'Amics de la Biblioteca Museu Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú 2008.
- CONN, Steven, "Where Is the East? Asian Objects in American Museums, from Nathan Dunn to Charles Freer", a *Winterthur Portfolio*, vol. 35, núm. 2/3, estiu-tardor de 2000.
- COROLEU I INGLADA, Josep, *Barcelona y sus alrededores: guía histórica, descriptiva y estadística del forastero*, Jaime Seix, Barcelona 1887.
- COTTERELL, Arthur, *Mitos: diccionario de mitología universal*, Ariel, Barcelona 2008.
- CREUS I ESTHER, Manuel, "El Museo", a *Boletín de la Biblioteca-Museo Balaguer*, 1a època, any I, núm. 1, 26 de octubre de 1884.

- Cultura-cultures: donació d'art i arqueologia de Caja Madrid al Museu de Montserrat* (Catàleg d'exposició), Museu de Montserrat, Fundación Caja Madrid, Montserrat/Madrid 2006.
- DOMÈNECH I MONTANER, Lluís, "L'Emili Vilanova. Recorts", a *La Il·lustració catalana*, núm. 167, Barcelona, 12 d'agost de 1906.
- Donativo de D. Enrique Batlló y Batlló a la Excma. Diputación Provincial de Barcelona: 1914*, Barcelona? 1914.
- DURANI I TORT, Carola, *Pere Aldavert: una vida al servei de l'ideal*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 2006.
- El fons Güell-Comillas de l'Arxiu Nacional de Catalunya (segles XVI-XX)*, a cura de Josep Fernández i Trabal; Sabí Peris i Seradell; Amèlia Castan i Ranch, Àrea de Fons Històrics, Sant Cugat del Vallès 1995.
- ELIAS I BRACONS, Feliu, *La Vida i l'obra de Soler i Rovirosa*, Seix i Barral, Barcelona 1931.
- ELKINS, James (ed.), *Is art history global?*, Routledge, Nova York/Londres 2007.
- Entre Orient i Occident: ceràmica oriental, nord-africana i europea del Museu de Ceràmica de Barcelona* (Catàleg d'exposició), Institut de Cultura, Museu de Ceràmica, Barcelona 2004.
- ESCUR, Núria, "Filipinas, un siglo después", a *La Vanguardia*, 9 de setembre de 1999.
- Exposició del llegat Abrate als museus d'art de Barcelona: Capella de l'Antic Hospital de la Santa Creu, del 25 de juny al 30 de juliol 1986* (Catàleg d'exposició), Ajuntament de Barcelona, Barcelona 1986.
- Exposició de ventalls i mantons de Manila: Museu Romàntic, Can Papiol, Vilanova i la Geltrú* (Catàleg d'exposició), Diputació de Barcelona, Servei de Cultura, Vilanova i la Geltrú, novembre-desembre de 1987.
- Exposición de joyas, miniaturas y esmaltes: catálogo junio de 1878*, Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa, Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Ramírez y C.ª, Barcelona 1878.
- Exposición de trages y armas: catálogo*, Asociación Artístico-Barcelonesa, Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de N. Ramírez y C.ª, Barcelona 1878.
- F. RIUS, Núria, 'Pau Audouard, fotògraf *retratista* de Barcelona. De la reputació a l'oblit (1856-1918)', tesi doctoral, Universitat de Barcelona, Barcelona 2011.
- FABRÉ I OLIVER, J., "Els bronzes xinesos de la col·lecció Mateu", a *Butlletí dels museus d'art de Barcelona*, vol. 6, núm. 56, Publicació de la Junta de Museus, Barcelona, gener de 1936.
- _, "Els bronzes rituals xinesos de la col·lecció Mateu", a *Butlletí dels museus d'art de Barcelona*, vol. 6, núm. 61, Publicació de la Junta de Museus, Barcelona, juny de 1936.

- FACIABÉN LACORTE, Patrícia, “Los grandes almacenes en Barcelona” [en línia], a *Scripta Nova: revista electrònica de geografia y ciencias sociales*, vol. 7, núm. 140, Universitat de Barcelona, 1 de maig del 2003. <http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-140.htm> [Consulta: 10 de febrer del 2013].
- FERNÁNDEZ DEL CAMPO, Eva, “Las fuentes y lugares del ‘Japonismo’”, a *Anales de Historia del Arte*, núm. 11, Universidad Complutense de Madrid, Madrid 2001.
- FERRAN OLIVA, Joan M., *La Saga de los catalanes en Cuba*, Casa Amèrica Catalunya, Barcelona 2009.
- FERRÉ DE RUIZ NARVÁEZ, Adelaida, “Una col·lecció de mantons de Manila al Museu de Pedralbes”, a *Butlletí dels museus d’art de Barcelona*, vol. 7, núm. 71, Publicació de la Junta de Museus, abril i maig de 1937.
- FERRÉ, Dolores, “Bibliografía de Eduardo Toda”, a *Boletín Arqueológico*, 4a època, any LII, núm. 37-40, fasc., Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, Tarragona 1952.
- FOLCH, M. Dolors, “Poesia xinesa i poesia xinesa en català”, a *Reduccions: revista de poesia*, Eumo, Universitat de Vic, Vic 1984.
- FOLCH I TORRES, Joaquim, “Una ‘Majestat’ romànica”, a *Gasetta de les arts*, 2a època, núm. 4, Barcelona, desembre de 1928.
- _ , “El nou Museu de les Arts Decoratives del Palau de Pedralbes”, a *Butlletí dels museus d’art de Barcelona*, vol. 3, núm. 21, Publicació de la Junta de Museus, Barcelona, febrer de 1933.
- FONTANALS DEL CASTILLO, J., “Historia de la pintura y escultura”, a *Historia General del Arte: escrita e ilustrada en vista de los monumentos y de la mejores obras publicadas hasta el día*, vol. 4, Montaner y Simón, Barcelona 1895.
- FONTBONA I DE VALLESCAR, Francesc (dir.), *Repertori d’exposicions individuals d’art a Catalunya (fins a l’any 1938)*, Institut d’Estudis Catalans, Barcelona 1999.
- _ (dir.), *Repertori de catàlegs d’exposicions col·lectives d’art a Catalunya (fins a l’any 1938)*, Institut d’Estudis Catalans, Barcelona 2002.
- _ , “Context historicoartístic de la descoberta del temple romà de Vic”, a *Ausa*, vol. 23, núm. 161-162, Patronat d’Estudis Osonencs, Vic 2008.
- FORASTER, Manuel, “Eduard Toda i Güell, viatger”, a *Els Marges: revista de llengua i literatura*, núm. 30, Barcelona 1984.
- FORT I COGUL, Eufemià, *Eduard Toda, tal com l’he conegut*, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona 1975.
- FORTUNE, Robert, *A Residence among the Chinese: inland, on the coast, and at sea*, John Murray, Londres 1857.

- FRADERA I BARCELÓ, Josep Maria, “Algunas sugerencias acerca del comercio catalán con América después de la emancipación”, a *Boletín Americanista*, núm. 35, Universitat de Barcelona, Barcelona 1985.
- ┌; ELIZALDE PÉREZ-GRUESO, María Dolores, “Los portugueses en Asia en la óptica del diplomático Eduard Toda”, a ANTÓN BURGOS, Francisco Javier; RAMOS ALONSO, Luis Óscar (ed.), *Traspasando fronteras: el reto de Asia y el Pacífico*, vol. 1, Centro de estudios de Asia, Universidad de Valladolid [etc.], Madrid/Valladolid 2002.
- FREIXA, Mireia; MUÑOZ CORBALÁN, Juan Miguel, *Les Fonts de la història de l'art d'època moderna i contemporània*, Edicions Universitat de Barcelona, Barcelona 1999.
- GARCÍA, Andrea, *Els Museus d'art de Barcelona: antecedents, gènesi i desenvolupament fins l'any 1915*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 1997.
- GARCIA BALAÑA, Albert, “‘El Comercio español en África’ en la Barcelona de 1858, entre el Caribe y el mar de China, entre Londres y Paris”, a *Illes i imperis*, núm. 10/11, Universitat Pompeu Fabra, Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives, Barcelona, primavera de 2008.
- GARCIA I LLANSÓ, Antoni, “La sección china”, a *La Ilustración. Revista Hispano-Americana*, any IX, núm. 401, 8 de juliol de 1888.
- ┌, “Museo armería de Don José Estruch”, a *La Ilustración. Revista Hispano-Americana*, any X, núm. 475, Barcelona, 8 de desembre de 1889.
- ┌, “Apeles Mestres. Artista y poeta”, a *La Ilustración. Revista Hispano-Americana*, any XI, núm. 493, Barcelona, 13 d'abril de 1890.
- ┌, *Una visita al Museo-Biblioteca Balaguer de Villanueva y la Geltrú*, Imprenta de Jaime Jepús y Roviralta, Barcelona 1893.
- ┌, “Metalistería, cerámica y vidrios”, a *Historia General del Arte: escrita e ilustrada en vista de los monumentos y de la mejores obras publicadas hasta el día*, vol. 8, Montaner y Simón, Barcelona 1897.
- ┌, *Numismática de los países del Extremo Oriente*, Salvat y C^a, Barcelona 1902?.
- ┌, *Dai Nipon*, Sucesores de Manuel Solé, Barcelona 1910 (1901?).
- GARCÍA LÓPEZ, Javier María, “Forestales españoles en Ultramar: la labor de los Ingenieros de Montes en las Islas Filipinas (1863-1898)”, a *Agricultura y sociedad*, núm. 78, Servicio de Publicaciones Agrarias, Ministerio de Agricultura, Madrid, gener-març de 1996.
- GARCÍA RUIZ-CASTILLO, Carlos, “Los fondos de las representaciones diplomáticas y consulares de España en China conservados en el Archivo General de la Administración: su contexto”, a *Cuadernos de historia contemporánea*, vol. 31, Universidad Complutense de Madrid, Madrid 2009.
- GERNET, Jacques, *El Mundo chino*, Editorial Crítica, Barcelona 2005 (1972).

- GIBERT, J., “El contingut del Museu de Pedralbes” a *Butlletí dels museus d’art de Barcelona*, vol. 3, núm. 21, Publicació de la Junta de Museus, Barcelona, febrer de 1933.
- _, “Els ‘lo-hans’ de la col·lecció Damià Mateu”, a *Butlletí dels museus d’art de Barcelona*, vol. 4, núm. 45, Publicació de la Junta de Museus, desembre de 1934.
- _, “Els pa-kua xinesos”, a *Butlletí dels museus d’art de Barcelona*, vol. 7, núm. 76, Publicació de la Junta de Museus, setembre de 1937.
- GÓMEZ CASAS, Marina, “Eusebio Valldeperas Merich. Vida i obra (1828-1900)”, a *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, vol. 7-8, Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, Barcelona 1993.
- GONZALVO I BOU, Gener, “Eduard Toda, historiador de Poblet”, a *Aplec de treballs*, núm. 15, Centre d’Estudis de la Conca de Barberà, Montblanc 1997.
- _, *Cartes d’Escornalbou i Poblet : un epistolari d’Eduard Toda a Agustí Duran i Sanpere (1922-1940)*, Arxiu Històric Comarcal de Cervera, Poblet/Tàrrrega 2001.
- _, “Arxiu de Poblet. Arxiu Eduard Toda i Güell”, a *Aplec de treballs*, núm. 22, Centre d’Estudis de la Conca de Barberà, Montblanc 2004.
- _, “Nova aportació a l’epistolari d’Eduard Toda sobre el monestir de Poblet”, a *Aplec de Treballs*, núm. 23, Centre d’Estudis de la Conca de Barberà, Montblanc 2005.
- GORT OLIVER, Jordina, “Eduard Toda i el gust per la lectura”, a *Butlletí informatiu de l’Arxiu Municipal de Reus*, núm. 11, Arxiu Històric Municipal, Regidoria de Cultura, Reus, hivern de 2005.
- _, “Josep Güell i Mercader, mestre de Joaquim M. Bartrina, Josep Martí i Folguera, Antoni Gaudí i Eduard Toda”, a CORRETGER, Montserrat; FERRÉ I TRILL, Xavier (ed.), *Josep Güell i Mercader: per l’amor al progrés*, Publicacions de l’Arxiu Històric Municipal de Reus, Reus 2007.
- GRADY, James, “Nature and the Art Nouveau”, a *The Art Bulletin*, vol. 37, núm. 3, College Art Association, Nova York, setembre de 1955.
- GRANCSAY, Stephen V., “Two Chinese swords dating about A.D. 600”, a *The Metropolitan Museum of Art bulletin*, vol. 25, núm. 9, Metropolitan Museum of Art, Nova York, setembre de 1930.
- GUILLAMÓN I MOTA, Julià, “Chau Chochín”, a *La Vanguardia*, 23 de novembre de 2006.
- HARRISON, Charles; WOOD, Paul; GAIGER, Jason (ed.), *Art in theory, 1815-1900: an anthology of changing ideas*, Blackwell, Oxford 2003 (1998).
- HARRIST, Robert E., “Ch’ien Hsüan’s ‘Pear Blossoms’: the tradition of flower painting and poetry from Sung to Yüan”, a *Metropolitan Museum journal*, vol. 22, Metropolitan Museum of Art, Nova York 1987.
- HARTILL, David, *Cast Chinese coins*, Trafford Publishing, Crewe, Gran Bretanya [etc.] 2005.

- HERNÁNDEZ, F. Xavier; TATJER, Mercè; VIDAL, Mercè, *Passat i present de Barcelona (III): materials per l'estudi del medi urbà*, Edicions Universitat de Barcelona, Barcelona 1991.
- Historical pictures: collection of the Hong Kong Museum of Art*, Hong Kong Museum of Art, Urban Council, Hong Kong 1991.
- HOMSI GUZMÁN, Antoni, *Sinibald de Mas*, Nou Art Thor, Barcelona 1990.
- HOROWITZ, Ira, "Whistler Frames", a *Art Journal*, vol. 39, núm. 2, College Art Association, Nova York, hivern de 1979-1980.
- HOTTENROTH, Friedrich, "Historia del traje", a *Historia General del Arte: escrita e ilustrada en vista de los monumentos y de la mejores obras publicadas hasta el día*, vol. 6, Montaner y Simón, Barcelona 1893.
- HOWARD, David S., *A tale of three cities Canton, Shanghai and Hong Kong: three centuries of Sino-British trade in the decorative arts* (Catàleg d'exposició), Natwest Market, Sotheby's Institute, s/l 1997.
- HU-DEHART, Evelyn, "Opio y control Social: culíes en las haciendas de Perú y Cuba" [en línia], a *Istor*, núm. 27, hivern de 2006. <http://www.istor.cide.edu/revistaNo27.html> [Consulta: 1 de maig 2013].
- IMPEY, Oliver, *Chinoiserie: the impact of oriental styles on Western art and decoration*, Oxford University Press, Londres 1977.
- Informe sobre el resultado de la Exposición Retrospectiva celebrada por la Academia de Bellas Artes de Barcelona en 1867 dado a la misma academia por la comisión encargada de dicha exposición*, Academia de Bellas Artes de Barcelona, Imprenta de Celestino Verdager, Barcelona 1868.
- Inventario general razonado de la Sección Arqueológica de la Exposición Universal de Barcelona: dedicado á la Excm. Comisión Ejecutiva de la misma*, Imprenta de Luís Tasso, Barcelona 1890.
- JACOBUS, John, "Sources of Art Nouveau by Stephen Tschudi Madsen", a *The Art Bulletin*, vol. 40, núm. 4, College Art Association, Nova York, desembre de 1958.
- "Japanese swords and sword furniture", a *Bulletin of the Pennsylvania Museum*, vol. 5, núm. 17, gener de 1907.
- JARDÍ, Eulàlia, "El jove Eduard Toda i la Xina", a *L'Avenç*, núm. 316, Barcelona, setembre de 2006.
- _, "El fons de l'Extrem Orient en el llegat fundacional de la Biblioteca Museu Balaguer", a *Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer*, 7a època, núm. 4, Associació d'Amics de la Biblioteca Museu Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú 2010.
- JIMÉNEZ PASTRANA, Juan, *Los Chinos en la Historia de Cuba: 1847-1930*, Editorial de Ciencias Sociales, l'Habana 1983.

- “Jochs Florals de Barcelona. La vinticinquena”, a *La Il·lustració catalana*, núm. 86, Barcelona, 15 de maig de 1883.
- JOURDAIN, Margaret; JENYNS, Soame, *Chinese export art in the eighteenth century*, Spring Books, Londres 1967 (1950).
- J. R. R., “Judith de Welp, de Angel Guimerà”, a *La Esquella de la Torratxa*, núm. 263, Barcelona, 26 de gener de 1884.
- La mort de Gaudí i el seu Ressó a la Revista “El Propagador de la Devoció de San José”*, a cura de Lluís Bonet i Armengol, Editorial Claret, Barcelona 2001.
- LABARTA I GRANÉ, Lluís, “El carnaval en Barcelona de mediados á últimos del pasado siglo”, a *Hispania: literatura y arte, crónicas quincenales*, núm. 49, Hermenegildo Miralles, Barcelona, febrer de 1901.
- LANCASTER, Clay, “Oriental Contributions to Art Nouveau”, a *The Art Bulletin*, vol. 34, núm. 4, College Art Association, Nova York, desembre de 1952.
- LAPORTA, Jacinto, “Crónica general”, a *La Il·lustració catalana*, núm. 99, Barcelona, 30 de novembre de 1883.
- LATSCH, Marie-Luise, *Peking opera: as a European sees it*, New World Press, Pequín 1980.
- LEDDEROSE, Lothar, *Mi Fu and the classical tradition of Chinese calligraphy*, Princeton University Press, Nova Jersey 1979.
- , *Ten thousand things: module and mass production in Chinese art*, Princeton University Press, Nova Jersey [etc.] 2000.
- “L’Exposició Artigas-Alart”, a *Butlletí dels museus d’art de Barcelona*, vol. 5, núm. 47, Publicació de la Junta de Museus, abril de 1935.
- LIN, Yutang, *Pekin imperial: siete siglos de esplendor*, Argos, Barcelona 1961.
- LITTLE, Stephen, *Realm of the immortals: Daoism in the arts of China* (Catàleg d’exposició), The Cleveland Museum of Art, Ohio 1988.
- LITVAK, Lily, “Exotismo arqueológico en la literatura de finales del siglo XIX: 1880-1895”, a *Anales de la Literatura Española*, núm. 4, Universidad de Alicante, Alacant 1985.
- LÓPEZ MULLOR, Albert, ‘Memòria de la intervenció arqueològica duta a terme el febrer del 2007 al Castell de Castelldefels’, Memòria inèdita, Servei d’Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, Direcció General de Patrimoni Cultural, febrer de 2007.
- LUCASSEN, Jan (ed.), *Wages and currency: global comparisons from antiquity to the twentieth century*, Peter Lang, Berna 2007.
- LUZÓN BENEDICTO, José Luis, “Chineros, diplomáticos y hacendados en La Habana colonial. Don Francisco Abellá y Raldiris y su proyecto de inmigración libre a Cuba (1874)”, a *Boletín Americanista*, núm 39-40, Universitat de Barcelona, Barcelona 1989.

- MAIER, Jorge, *Jorge Bonsor, 1855-1930: un académico correspondiente de la Real Academia de la Historia y la Arqueología Española*, Real Academia de la Historia, Madrid 1999.
- MAJÓ TOCABENS, J.; MAJÓ DÍAZ, Andrés, *Postas y filatelia en la Barcelona del XIX*, Editorial Ramón Sopena, Barcelona 1975.
- Mantons de Manila: Col·lecció Artigas Alart del Museu Tèxtil i d'Indumentària, Museu Tèxtil i d'Indumentària, octubre 1998 – febrer 1999 [Document creat en motiu de l'Exposició de la col·lecció Artigas-Alart de Mantons de Manila que tingué lloc al Museu Tèxtil i d'Indumentària de Barcelona entre els mesos d'octubre de 1998 i febrer de 1999].
- MARCOS POUS, Alejandro, “Origen y desarrollo del Museo Arqueológico Nacional”, a *De gabinete a museo: tres siglos de historia: Museo Arqueológico Nacional, abril-junio de 1993*, Ministerio de Cultura, Dirección General de Bellas Artes y Archivos, Madrid 1993.
- MARTÍNEZ ROBLES, David, ‘La participación española en el proceso de penetración occidental en China: 1840-1870’, tesi doctoral, Universitat Pompeu Fabra, Barcelona 2007.
- MARZAL I ORTIZ, Miquel; ALBÀ PUJOL, Míriam, “El catàleg sistemàtic ideat per Joan Oliva: el volum d'un obra inacabada”, a *Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer*, 7a època, Associació d'Amics de la Biblioteca Museu Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú 2011.
- MAS I SANS, Sinibald de, *L'Angleterre, la Chine et l'Inde*, Tardieu, París 1858.
- _, *La Chine et les puissances chrétiennes*, L. Hachette, París 1861.
- MASSÓ CARBALLIDO, Jaume, “Eduard Toda i el Museu de Reus (1933-1939)”, a *Informatiu Museu*, núm. 20, Museu Comarcal Salvador Vilaseca, Reus, maig de 2001.
- _, “Antoni Gaudí i Eduard Toda”, a ANGUERA I NOLLA, Pere [et al.], *Gaudí: Reus i el seu temps*, Centre de Lectura de Reus; Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, Reus 2003.
- _, “Tres textos inèdits d'Eduard Toda i Güell”, a *Butlletí informatiu de l'Arxiu Municipal de Reus*, núm. 11, Arxiu Històric Municipal, Regidoria de Cultura, Reus, hivern de 2005.
- _, “Els primers trenta anys d'Eduard Toda i Güell”, a ANGUERA, Pere [et al.], *Pensament i literatura a Reus al segle XIX*, Edicions del Centre de Lectura de Reus, Reus 2006.
- _, “Toda, home de negocis a Londres (1901-1919)”, a *El Punt Camp de Tarragona i Terres de l'Ebre*, 12 d'octubre de 2009.
- _, *Eduard Toda i Güell: de Reus a Sardenya (passant per la Xina i Egipte, 1855-1887)*, Col·lecció Biblioteca d'Eduard Toda, núm. 3, Arxiu de Tradicions de l'Alguer, Càller 2010.

- _, “Escornalbou va ser adquirit per Eduard Toda l’any 1907”, a *Diari de Tarragona*, núm. 9113, 18 d’agost del 2012.
- MASRIERA, Alicia, *El Museu Martorell, 125 anys de Ciències Naturals (1878-2003)*, Monografies del Museu de Ciències Naturals 3, Ajuntament de Barcelona, Institut de Cultura, Barcelona 2006.
- MASRIERA I COLOMER, Artur, “Aplech de catalanistas francesos y espanyols al Rosselló”, a *La Il·lustració catalana*, núm. 89, Barcelona, 30 de juny de 1883.
- _, “A l’Eduard Toda”, a *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 3a època, núm. 45, Centre de Lectura de Reus, Reus, desembre de 1921.
- MATHEU I FORNELLS, Francesc, “Una carta endarrerida”, a *Catalana: revista setmanal*, núm. 221, Barcelona, 31 d’agost de 1926.
- MCLEOD, Bet, “Some Further Objects from William Beckford’s Collection in the Victoria and Albert Museum”, a *The Burlington Magazine*, vol. 143, núm. 1179, The Burlington Magazine Publications, Londres, juny de 2001.
- MENCARINI, Juan, “The Philippine Chinese labour question”, a *Journal of the China Branch of the Royal Asiatic Society*, vol. 33, Kelly and Walsh, Xangai 1899-1900.
- _, “The Chinese in the Philippines”, a *The Far Eastern review*, núm. 6, Manila, novembre de 1911.
- _, *Conferencia dada por don Juan Mencarini en la Cámara de Comercio de Barcelona el día 6 de diciembre de 1912*, Establecimiento Tipográfico de Félix Costa, Barcelona 1912.
- MERRILL, Linda, “Whistler and the ‘Lange Lijzen’”, a *The Burlington Magazine*, vol. 136, núm. 1099, The Burlington Magazine Publications, Londres, octubre de 1994.
- “Miscelánea”, a *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 1a època, núm. 1, Centre de Lectura de Reus, Reus, maig de 1883.
- MUNTANYA, Claudi, “Eduard Toda i Güell”, a *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 3a època, núm. 18, Centre de Lectura de Reus, Reus, octubre de 1920.
- MUÑOZ TORREBLANCA, Marina, ‘La recepción de “lo primitivo” en las exposiciones celebradas en España hasta 1929’, tesi doctoral, Universitat Pompeu Fabra, Barcelona 2009.
- Museo-Armería de D. José Estruch y Cumella*, Barcelona 1896.
- NELSON, Robert S., “The Map of Art History” a *The Art bulletin*, vol. 79, núm. 1, març de 1997.
- O. E., “Per adornà un saló”, a *La Esquella de la Torratxa*, núm. 21, Barcelona, 19 de juny de 1879.
- Odas de Píndaro, traducidas en verso por Albino Mencarini*, Impr. La Renaixensa, Barcelona 1888.

- OJUEL, Maria, “Carles Pirozzini i la Barcelona de 1888”, a *L’Avenç*, núm. 296, novembre de 2004.
- P. DE L’A., “Un interior d’estil xinès”, a *D’ací i d’allà*, vol. 19, núm. 155, novembre 1930.
- P. DEL O. *vegeu també*: ROCA I ROCA, Josep, “Retratos de Cos Sencer. Eduard Toda”, a *La Esquella de la Torratxa*, núm. 471. Barcelona, 21 de gener de 1888.
- PEIRÓ MARTÍN, Ignacio; PASAMAR ALZURIA, Gonzalo, *Diccionario Akal de historiadores españoles contemporáneos (1840-1980)*, Ediciones Akal, Madrid 2002.
- PERMANYER UGARTEMENDIA, Ander, ‘*La Chine et les puissances chrétiennes* de Sinibald de Mas, primer diplomàtic espanyol a Xina’, Treball de recerca inèdit, Pompeu Fabra, Institut Universitari d’Història Jaume Vicens i Vives, Barcelona 2007.
- PLA I CASADEVALL, Josep, *Dos senyors*, Destino, Barcelona 2010.
- POLLARD, Clare, *Master potter of Meiji Japan: Makuzu Kōzan (1842-1916) and his workshop*, Oxford University Press, Oxford 2002.
- POSTER, Amy G., *Journey through Asia: masterpieces in the Brooklyn Museum of Art*, Brooklyn Museum of Art, Brooklyn 2003.
- Presença Portuguesa na Ásia: testemunhos, memórias, coleccionismo* (Catàleg d’exposició permanent), Museo do Oriente, Lisboa 2008.
- PUIGGARÍ I LLOBET, Josep, “Colección Toda”, a *La Vanguardia*, 11 d’octubre de 1883.
- , *Monografia de la Casa Palau y Museu del Excm. Sr. D. Eusebi Güell y Bacigalupi ab motiu de la visita oficial feta per lo Centre, Centre Excursionista de Catalunya*, Impremta i Llibreria de l’Avenç, Barcelona 1894.
- Qing gong xiqu wenwu* 清宮戏曲文物, Shanghai kexue jishu chuban she, Shangwu yinshuguan, Xangai/Hong Kong 2008.
- “Quatre cartes d’Eduard Toda a Joaquim Navàs”, opuscle a cura de Pere Anguera i Nolla; Magí Sunyer i Molné, part de la carpeta *Cal Navàs: El paradigma del modernisme burgès*, Agrupació Fotogràfica de Reus, Reus 1998.
- RAMSDEN, Henry A., *Corean coin charms and amulets*, Jun Kobayagawa Co., Numismatic and Philatelic Printers and Publishers, Yokohama 1910.
- , *Chinese paper money*, Jun Kobayagawa Co., Numismatic and Philatelic Printers and Publishers, Yokohama 1911a.
- , *Chinese openwork amulet coins*, Jun Kobayagawa Co., Numismatic and Philatelic Printers and Publishers, Yokohama 1911b.
- , *Chinese early barter and uniscribed money*, Jun Kobayagawa Co., Numismatic and Philatelic Printers and Publishers, Yokohama 1912.
- , *Model-insect money of ancient China*, Jun Kobayagawa Co., Numismatic and Philatelic Printers and Publishers, Yokohama 1914.

- RAWSKI, Evelyn Sakadia; RAWSKI, Thomas G., “China’s Economic Development and Global Interactions in the Long Run”, article preparat per Harvard-Hitotsubashi-Warwick Conference “Economic Change Around the Indian Ocean In the Very Long Run”, Venècia, 22-24 de juliol del 2008.
- REVERTER DELMAS, Emilio, *Guia-Catálogo y memoria de la Exposición Universal de Barcelona: ilustrada con magníficos grabados y precedida de un Estudio sobre las Exposiciones*, Imprenta Militar de Calzada è Isbert, Barcelona 1888.
- RIPOLL, Sylvia, “Exposición de obras de Arte, recuperadas en la República Federal de Alemania”, a *Boletín del Museo Arqueológico Nacional*, vol. 1, núm. 2, Dirección General de Bellas Artes y Archivos, Ministerio de Cultura, Madrid 1983.
- RIUDOR I GORGAS, Lluís, “Eduard Toda, viatger, egiptòleg i protector del patrimoni històric”, a GARCIA I RAMON, Maria Dolors; NOGUÉ I FONT, Joan; ZUSMAN, Perla (ed.), *Una Mirada catalana a l’Àfrica: viatgers i viatgeres dels segles XIX i XX (1859-1936)*, Pagès editors, Barcelona 2008.
- ROCA I ROCA, Josep, “Apeles Mestres”, a *L’Avens: literari, artístich, científich*, 2a època, núm. 4, Barcelona, 25 d’abril de 1889.
- ROCA I ROCA, Josep *vegeu també*: P. DEL O., “Retratos de Cos Sencer. Eduard Toda”, a *La Esquella de la Torratxa*, any 10, núm. 471. Barcelona, 21 de gener de 1888.
- RODAO, Florentino; ALMAZÁN TOMÁS, Vicente David, “Japonizar España: la imagen española de la modernización del Japón Meiji” [en línia], a GÓMEZ-FERRER MORANT, Guadalupe (ed.), *Modernizar España 1898-1914*, Congreso Internacional: Comunicaciones, Departamento de Historia Contemporánea, Universidad Complutense de Madrid, Madrid 2006. <http://www.florentinorodao.com> [Consulta: 3 de maig 2010].
- ROSICH, Mireia, “Projecció nacional de les col·leccions del Museu Balaguer”, a *Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer*, 7a època, núm. 1, Associació d’Amics de la Biblioteca Museu Balaguer, Vilanova i la Geltrú 2008.
- _, “El Museu en els orígens. Quina col·lecció tenia Balaguer abans d’obrir el Museu?”, a *Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer*, 7a època, núm. 2, Associació d’Amics de la Biblioteca Museu Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú 2009.
- RUBIO, Daniel, “Desarrollo y pérdida: diferencias culturales y sociales desde el Japón de preguerra hasta la actualidad” [en línia], a SAN GINÉS, Pedro (ed.), *La Investigación sobre Asia Pacífico en España*, Editorial Universidad de Granada, Granada 2007. <http://www.ugr.es/~feiap/ceiap1/index.html> [Consulta: 3 de juliol 2013].
- SAÏD, Edward W., *Orientalism*, Penguin Books India, Nova Delhi 1985 (1978).
- SAIZ PEÑA, Elena, “Sabores de China, Tetera Yixing en el Museo Cerralbo”, a *La Pieza del mes*, Museo Cerralbo, Madrid 2008.

- SALA, Teresa-Montserrat, *La Casa Busquets: una història del moble i la decoració del modernisme al déco a Barcelona*, Memoria Artium 4, Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona [etc.] 2006.
- SALA, Teresa-Montserrat (ed.), *Barcelona 1900* (Catàleg d'exposició), Van Gogh Museum, Amsterdam 2007.
- SÁNCHEZ ANDRÉS, Agustín, "La élite política del Ministerio de Ultramar (1863-1898). Un estudio de sociología ministerial" [en línia], a *Tzintzun: revista de estudios históricos*, núm. 37, Instituto de Investigaciones Históricas, Universidad Michoacana de San Nicolás de Hidalgo, Mèxic, gener-juny 2003. http://tzintzun.iih.umich.mx/num_anteriores/tz_37.html [Consulta: 17 de maig 2013].
- SARDÀ I LLORET, Joan, "Poblet: per Eduard Toda", a *La Ilustració catalana*, núm. 97, Barcelona, 31 d'octubre de 1883.
- SECO SERRA, Irene, "Estudio preliminar de la colección de moneda china y japonesa del Museo Arqueológico Nacional de Madrid", a ALFARO ASÍNS, Carmen; MARCOS ALONSO, Carmen; OTERO MORÁN, Paloma (ed.), *Actas del XIII Congreso Internacional de Numismática* (Madrid 2003), vol. 2, Secretaría General Técnica, Madrid 2005.
- _, "Monedas chinas en el Museo Cerralbo", a *Documenta & instrumenta*, núm. 4, Área de Ciencias Técnicas y Historiográficas, Universidad Complutense de Madrid, Madrid 2006.
- _, "La moneda de la protección celestial, una pieza japonesa del siglo XIX", a *La Pieza del Mes*, Museo Cerralbo, Madrid, abril de 2009.
- SCHNEIDER, Arnd, "On 'appropriation'. A critical reappraisal of the concept and its application in global art practices", a *Social Anthropology*, vol. 11, núm. 2, European Association of Social Anthropologists, Cambridge University Press, Cambridge 2003.
- STANLEY, Arthur, "Proceedings", a *Journal of the China Branch of the Royal Asiatic Society*, vol. 38, Kelly and Walsh, Xangai 1907.
- STRAUSS, Anselm; CORBIN, Juliet, *Basics of qualitative research: grounded theory, procedures and techniques*, Sage Publications, Newbury Park, California [etc.] 1990.
- STUART, Jan, "Ming Dynasty gardens reconstructed in words and images", a *Journal of Garden History*, vol. 10, núm. 3, Taylor and Francis, Londres 1990.
- SUMMERS, David, *Real spaces: world art history and the rise of Western modernism*, Phaidon, Londres 2003.
- Surge et Ambula: 125 anys de Biblioteca Museu* (Catàleg d'exposició), Organisme Autònom Local de Patrimoni Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú 2009.

- T. *vegeu també*: TODA I GÜELL, Eduard, “La Fransa al Orient”, *La Renaixensa: diari de Catalunya*, Barcelona, 16 de maig de 1883b.
- T. *vegeu també*: TODA I GÜELL, Eduard, “Primer desastre”, *La Renaixensa: diari de Catalunya*, Barcelona, 29 de maig de 1883c.
- TABAR ANITUA, Fernando, *Lujo asiático: artes de Extremo Oriente y chinerías en el Museo Cerralbo* (Catàleg d'exposició), Fundación Museo Cerralbo, Ministerio de Cultura, Madrid 2004.
- TARRAGÓ ARTELLS, Maria, *El Teatre de les Comèdies de Reus: un exemple de vitalitat ciutadana, 1761-1892*, El Mèdol, Tarragona 1993.
- THIERRY, François, *Monnaies chinoises I, L'Antiquité préimpériale. Catalogue*, Bibliotheque Nationale de France, París 1997.
- THOMAS, Greg, “The looting of Yuanming Yuan and the translation of Chinese art in Europe” [en línia], a *Nineteenth-century art worldwide: a journal of nineteenth-century visual culture*, vol. 7, núm. 2, tardor de 2008. <http://19thc-artworldwide.org/index.php/autumn08/93-the-looting-of-yuanming-and-the-translation-of-chinese-art-in-europe> [Consulta: 3 de febrer 2012].
- TILLOTSON, G. H. R. (Giles Henry Rupert), *Fan Kwae pictures: paintings and drawings by George Chinnery and other artists in the collection of the Hongkong and Shanghai Banking Corporation*, Spink for the Shanghai and Hong Kong Banking Corporation, Londres 1987.
- TODA I GÜELL, Eduard, “Annam and its minor currency (I)”, a *Journal of the North China Branch of the Royal Asiatic Society*, new series, vol. 17, Noronha and Sons, Xangai 1882a.
- _, *Annam and its Minor Currency*, Noronha and Sons, Xangai 1882b.
- _, “Kin-Yeng: Estudio de costumbres chinas”, a *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 1a època, núm. 1, Centre de Lectura de Reus, Reus, 6 de maig de 1883a.
- _ *vegeu també*: T., “La Fransa al Orient”, *La Renaixensa: diari de Catalunya*, Barcelona, 16 de maig de 1883b.
- _ *vegeu també*: T., “Primer desastre”, *La Renaixensa: diari de Catalunya*, Barcelona, 29 de maig de 1883c.
- _, “Modas Chinas”, a *Revista del Centro de Lectura*, 1a època, núm. 5, Centre de Lectura de Reus, Reus, febrer de 1883d.
- _, “Viatjes per la Xina: Conferència donada en l'Associació Catalanista d'Excursions Científicas per don Eduart Toda”, a *La Renaixensa: diari de Catalunya*, Barcelona, 3 de juny de 1883e.

- ┌ “Viatjes per la Xina: Conferencia donada en l’Associació Catalanista d’Excursions Científicas per don Eduart Toda”, a *La Renaixensa: diari de Catalunya*, Barcelona, 6 de juny de 1883f.
- ┌ “Los portugueses en China: un error histórico”, a *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 1a època, núm. 6, Centre de Lectura de Reus, Reus, 10 de juny de 1883g.
- ┌ “Viatjes per la Xina: Segona conferència donada en l’Associació Catalanista d’Excursions Científicas per don Eduart Toda”, a *La Renaixensa: diari de Catalunya*, Barcelona, 13 de juny de 1883h.
- ┌ “Viatjes per la Xina: Segona conferència donada en l’Associació Catalanista d’Excursions Científicas per don Eduart Toda”, a *La Renaixensa: diari de Catalunya*, Barcelona, 14 de juny de 1883i.
- ┌ “La destrucció de Poblet”, a *La Il·lustració catalana*, any IV, núm. 94, Barcelona 15 de setembre de 1883j.
- ┌ “Macao, Recorts de Viatje”, a *La Renaixansa: Revista catalana*, any XIII, núm. 42 i 43, Barcelona 1883k.
- ┌ “Recorts de Xina: las planas de Ka-shim”, a *La Renaixansa: Revista catalana*, any XIII, núm. 52, Barcelona 1883l.
- ┌ “Conferencia sobre una excursió á Tung Hoa y Nan-Kin (Xina), y visitas als mausoleus imperials de las antigas dinastias”, a *L’Excursionista: bolletí mensual de la Associació Catalanista d’Excursions Científicas*, any VI, núm. 60, Associació Catalanista d’Excursions Científicas, Barcelona, 31 d’octubre de 1883m.
- ┌ “Conferencia sobre una excursió á Tung Hoa y Nan-Kin (Xina), y visitas als mausoleus imperials de las antigas dinastias”, a *L’Excursionista: bolletí mensual de la Associació Catalanista d’Excursions Científicas*, any VI, núm. 61, Associació Catalanista d’Excursions Científicas, Barcelona, 30 de novembre de 1883n.
- ┌ “Conferencia sobre una excursió á Tung Hoa y Nan-Kin (Xina), y visitas als mausoleus imperials de las antigas dinastias”, a *L’Excursionista: bolletí mensual de la Associació Catalanista d’Excursions Científicas*, any VI, núm. 62, Associació Catalanista d’Excursions Científicas, Barcelona, 31 de desembre de 1883o.
- ┌ “Vida doméstica y social en la Xina”, a *L’Excursionista: bolletí mensual de la Associació Catalanista d’Excursions Científicas*, any VI, núm. 62, Associació Catalanista d’Excursions Científicas, Barcelona, 31 de desembre de 1883p.
- ┌ “Vida doméstica y social en la Xina”, a *L’Excursionista: bolletí mensual de la Associació Catalanista d’Excursions Científicas*, any VII, núm. 63, Associació Catalanista d’Excursions Científicas, Barcelona, 31 de gener de 1884a.
- ┌ “Excursions per la Xina: la ciutat de Su-chao y las ruinas de Tung-ho”, a *La Il·lustració catalana*, núm. 105, Barcelona, 29 de febrer de 1884b.

- _, “Lo desert Africà”, a *La Renaixensa: Revista catalana*, any XIV, núm. 22-25, Barcelona 1884c.
- _, “Lo cementiri de Génova”, a *La Renaixensa: Revista catalana*, any XIV, núm. 26-29, Barcelona 1884d.
- _, “Los portugueses en China: un erro històrich”, a *La Renaixensa: Revista catalana*, any XIV, núm. 34-37, Barcelona 1884f.
- _. “Recorts de Xina”, a *La Il·lustració catalana*, any XIV, núm. 120, Barcelona, 15 d’octubre de 1884g.
- _, “Lo Curbaram Bairam”, a *La Renaixensa: Revista catalana*, any XIV, núm. 38-41, Barcelona 1884h.
- _, “L’Arxiu de Poblet á la Academia de la Historia de Madrid”, a *L’Excursionista: bolletí mensual de la Associació Catalanista d’Excursions Científicas*, any VII, núm. 73, Associació Catalanista d’Excursions Científicas, Barcelona, 30 de novembre de 1884i.
- _, “L’Ashūra”, a *La Renaixensa: Revista catalana*, any XIV, núm. 50-52, Barcelona 1884j.
- _, *La Agricultura en Xina: notas sobre’l cultiu de las terras y la produccio del thé y algunas consideraciones relativas á la minería d’aquell país*, Estampa La Renaixensa, Barcelona 1884k.
- _, “Aimeé Landauer”, a *La Renaixensa: Revista catalana*, any XV, Barcelona 1885a.
- _, “Las bodas de Eramuy”, a *La Renaixensa: Revista catalana*, any XV, núm. 24-26, Barcelona 1885b.
- _, “Inscripcions a la mesquita del sultà Hassan”, a *La Renaixensa: Revista catalana*, any XV, núm. 24-29, Barcelona 1885c.
- _, “Un critich y humoristich americá”, a *La Renaixensa: Revista catalana*, any XV, núm. 30-33, Barcelona 1885d.
- _, “Recorts de primavera”, a *La Il·lustració catalana*, núm. 144, Barcelona, 15 de juliol de 1886a.
- _, “Kin Yeng: estudi de costums xinas”, a *La Il·lustració catalana*, núm. 147, Barcelona, 31 d’agost de 1886b.
- _, “Los portugueses en Xina: un erro històrich”, a *La Il·lustració catalana*, núm. 162, Barcelona, 15 d’abril de 1887a.
- _, *La Vida en el celeste imperio*, El Progreso editorial, Madrid 1887b.
- _, “El Asia Oriental: El Imperio Chino, La Corea, El Japón”, a RECLÚS, Eliseo, *Nueva Geografía Universal*, El Progreso Editorial, Madrid 1890.
- _. *Historia de la China*, El Progreso Editorial, Madrid 1893.
- _, “La joventut d’en Bartrina”, a *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 3a època, núm. 19, Centre de Lectura de Reus, Reus, 1 de novembre de 1920.

- _, “Recorts d’en Guimerà”, a *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 2a època, núm. 109, Centre de Lectura de Reus, Reus, 1 d’agost de 1924a.
- _, “La Biblioteca Balaguer”, a *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 3a època, núm. 118, Centre de Lectura de Reus, Reus, 15 de desembre de 1924b.
- _, “Recorts de Don Víctor”, a *Butlletí de l’Associació d’Alumnes Obrers de l’Escola Industrial de Vilanova i Geltrú*, any 2, núm. 14, Impremta Econòmica, Vilanova i la Geltrú, desembre de 1924c.
- _, *El doctor Joseph Ribera y Sans*, Sant Miquel d’Escornalbou 1930.
- _, “Records d’Antoni Gaudí a Reus, fins l’any 1870”, a *El Matí*, Suplement d’Homenatge a Antoni Gaudí, Barcelona, 21 de juny de 1936.
- _, *L’Antic Egipte: documentació manuscrita*, AUSA, Sabadell 1991.
- _, *Viatge a la Xina*, (inclou edició facsímil de la part referent a la Xina de “Dietario del viatge de Eduardo Toda Güell a China y a Egipto”), Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Barcelona 1992.
- _, *Dietari de viatges d’Eduard Toda i Güell, 1876-1891: (amb un apèndix de 1907)*, edició a cura de Jaume Massó Carballido, Museu d’Arqueologia Salvador Vilaseca, Reus 2008.
- TOM, Lawrence; TOM, Brian, *Locke and the Sacramento Delta Chinatowns*, Arcadia Publishing, Charleston, Carolina del Sud 2013.
- TORRES, Julio, “Moneda china en el Museo Casa de la Moneda I. Monedas con forma de objetos”, a *Nvmisma*, núm. 251, Sociedad Iberoamericana de Estudios Numismáticos, Madrid, gener-desembre de 2007.
- _, “Moneda china antigua en el Museo Arqueológico Nacional. I. Monedas con forma de objetos”, a *Boletín del Museo Arqueológico Nacional*, núm. 24-26, Museo Arqueológico Nacional, Madrid 2006-2008.
- TRAINOR, Kevin (ed.), *Buddhism: the illustrated guide*, Oxford University Press, Oxford/Nova York 2004 (2001).
- TRULLÉN I THOMÁS, Josep M. (dir.), *Guia de les col·leccions del Museu*, Biblioteca Museu Víctor Balaguer, Vilanova i la Geltrú 2001.
- TSCHUDI-MADSEN, Stephan, *Sources of Art Nouveau*, Da Capo, Nova York 1975.
- VALERO DE TORNOS, Juan, *Guide illustré de l’Exposition Universelle de 1888: de la ville, de ses curiosités et de ses environs*, Barcelona, G. de Grau et Cie., Barcelona ca. 1888.
- VALLS PLANA, Laura, “El museo de ciencias naturales de Barcelona (1882-1917): popularización de las ciencias naturales dentro y fuera del museo” [en línia], a *Biblio 3w: revista bibliográfica de geografía y ciencias sociales*, vol. 16, núm. 918, Universitat de Barcelona, Barcelona 2011. <http://www.ub.edu/geocrit/b3w-918.htm> [Consulta: 23 de gener 2013].

- VÉLEZ, Pilar, “Les arts industrials: bellesa, utilitat, economia”, X Congrés d’Història de Barcelona (Barcelona 2007), a *Barcelona quaderns d’història*, núm. 16, Dilemes de la fi de segle, 1874-1901, Institut Municipal d’Història, Barcelona 2010.
- VERDAGUER PAJEROLS, M. Àngels, “Jacint Verdaguer i els Jocs Florals de Barcelona. De la plataforma a la mitificació”, a DOMINGO, Josep M. (ed.), *Joc literari i estratègies de representació: 150 anys dels Jocs Florals de Barcelona*, Treballs de la Societat Catalana de Llengua i Literatura 7, Societat Catalana de Llengua i Literatura, Barcelona 2012.
- Views of the Pearl River Delta: Macau, Canton and Hong Kong*, Urban Council of Hong Kong, Hong Kong c. 1996.
- VIRMOND, Marcos da Cunha Lopes [et al.], “Exoticismo e Orientalismo em Antônio Carlos Gomez”, a XVI Congresso da Associação Nacional de Pesquisa e Pós-graduação em Música (ANPPOM), Brasil 2006.
- WANG, Yü-Ch’üan, *Early Chinese coinage*, The American Numismatic Society, Nova York 1951.
- WICKS, Robert Sigfrid, *Money, markets, and trade in early Southeast Asia: the development of indigenous monetary systems to AD 1400*, South East Asia Program, Cornell University, Ithaca, Nova York 1992.
- WILLIAMS, C. A. S. (Charles Alfred Speed), *Chinese symbolism and art motifs: a comprehensive handbook on symbolism in Chinese art through the ages*, Tuttle, Singapur 2006 (1974).
- WINTER, Tomáš, “Chinese Art and Czech Modernism”, a PEJČOCHOVÁ, Michaela (ed.), *Masters of 20th-century Chinese ink painting from the collections of the National Gallery in Prague*, National Gallery in Prague, Praga 2008.
- WONG, Young-tsu, *A paradise lost: the imperial garden Yuanming Yuan*, University of Hawaii’s Press, Honolulu 2001.
- WOOD, Frances, *The Silk Road: two thousand years in the heart of Asia*, University of California Press, Berkeley 2003.
- WU Hung, “Emperor’s Masquerade: ‘Costume Portraits’ of Yongzheng and Qianlong”; a *Orientations*, *Orientations Magazine*, Hong Kong, agost de 1995.
- Yixing purple clay wares: the K.S. Lo Collection, Flagstaff House Museum of Tea Ware*, Leisure and Cultural Services Dept., Hong Kong Museum of Art, Hong Kong 2002.
- YUN, Lisa, “El Coolie habla: obreros contratados chinos y esclavos africanos en Cuba” [en línia], a *E-misférica*, núm. 5.2: Race and its Others, Nova York, desembre de 2008. <http://hemisphericinstitute.org/hemi/en/e-misferica-52/yun> [Consulta: 30 d’abril 2013].

ZIJLMANS, Kitty; VAN DAMME, Wilfried (ed.), *World art studies: exploring concepts and approaches*, Valiz, Amsterdam 2008.

8.2. Recursos electrònics

8.2.1. Repositoris, bases de dades i altres recursos electrònics

art-hanoi.com, <<http://art-hanoi.com/>> [Consulta: 2 de febrer 2010].

BIBLIOTECA DE CATALUNYA, *Arxiu de revistes catalanes antigues*,
<<http://www.bnc.cat/digital/arca/>>.

BIBLIOTECA NACIONAL DE ESPAÑA, *Hemeroteca digital*,
<<http://hemerotecadigital.bne.es/index.vm>>.

CENTER FOR BIBLIOGRAPHICAL STUDIES AND RESEARCH, *California digital newspapers Collection*, <<http://cdnc.ucr.edu/cgi-bin/cdnc>>.

CENTRE DE DOCUMENTACIÓ I MUSEU DE LES ARTS ESCÈNIQUES, *Escena digital*,
<<http://colleccions.cdmae.cat/catalog?locale=ca>>.

CONSORCI DE BIBLIOTEQUES UNIVERSITÀRIES DE CATALUNYA; CENTRE DE SERVEIS CIENTÍFICS I ACADÈMICS DE CATALUNYA, *Tesis doctorals en xarxa*,
<<http://www.tdx.cat/>>.

CONSORCI DE BIBLIOTEQUES UNIVERSITÀRIES DE CATALUNYA; CENTRE DE SERVEIS CIENTÍFICS I ACADÈMICS DE CATALUNYA; BIBLIOTECA DE CATALUNYA, *Revistes catalanes amb Accés obert*, <<http://www.raco.cat/index.php/raco>>.

FUNDACIÓN BIBLIOTECA VIRTUAL MIGUEL DE CERVANTES, *Biblioteca virtual Miguel de Cervantes*, <<http://www.cervantesvirtual.com/>>.

FUNDACIÓN IGNACIO LARRAMENDI, *Biblioteca virtual Menéndez Pelayo*,
<<http://www.larramendi.es/menendezpelayo/i18n/micrositios/inicio.cmd>>.

GOOGLE, *Google books*, <<http://books.google.cat/>>.

Internet archive, <<http://archive.org/>>.

JSTOR, <<http://www.jstor.org/>>.

THE BRITISH MUSEUM, *The British Museum: collection database search*,
<<http://www.britishmuseum.org/collection>>.

THE FITZWILLIAM MUSEUM, *Online public access catalogue*,
<<http://www.fitzmuseum.cam.ac.uk/dept/coins/opac/#>>.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN, *Colección digital de la UANL*,
<<http://cd.dgb.uanl.mx/>>.

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA, *Dipòsit digital de documents de la UAB*,
<<http://ddd.uab.cat/>>.

VICTORIA AND ALBERT MUSEUM, *Victoria and Albert Museum: search the collections*:
<<http://collections.vam.ac.uk/>>.

8.2.2. Missatges electrònics

GARRETT, Richard, “Re: Chinese robe in Spanish museum” [en línia]. Missatge a:
<mon.gines.blasi@gmail.com>, 4 de març del 2012, 6:22 EST. Message-ID:
<1330838571.4f52fc2b234c6@imp3.webmail.hku.hk>. Comunicació Personal.

CAPSIR MAIZ, Josep, “ART XINÈS COL·LECCIÓ ARTIGAS-ALART” [en línia]. Missatge a:
<mon.gines.blasi@gmail.com>, 2 d’abril del 2012, 19:30. Message-ID:
<D94F25999C2BE9449BA41980B6CBCFBB24044B65B1@MBX02.corppro.imi.bc
n>. Comunicació Personal.

OHTA, Alison, “Re: Journal of the North China Branch of the Royal Asiatic Society” [en línia]. Missatge a: <mon.gines.blasi@gmail.com>, 12 de novembre del 2012, 13:23 EST. Message-ID: <001c01cdc0d0\$807c6920\$81753b60\$@org>. Comunicació Personal.

DURAN I TORT, Carola, “Toda i La Renaixensa” [en línia]. Missatge a:
<mon.gines.blasi@gmail.com>, 30 de gener del 2013, 08:48. Message-ID:
<DUB101-W45EE87E3BDC9348527EE95C51E0@phx.gbl>. Comunicació Personal.

ROSSELL CIGARRÁN, Diana, “Re: Antoni García Llansó” [en línia]. Missatge a:
<mon.gines.blasi@gmail.com>, 10 de juliol del 2013, 15:06. Message-ID:
<CAEJFFc2yTCYVDY336NdqmFVrz72LZahOQTU49Wqw9JG34GB_=g@mail.g
mail.com>. Comunicació Personal.